

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underätterna

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen föreslås att rättegångsförfarandet i brottmål förnyas. Förslaget har samband med underrättsreformen, där andra delar utgörs av förenhetligandet av underrätterna och förnyandet av rättegångsförfarandet i tvistemål. Förenhetligandet av underrätterna innebar att häradsrätterna och rådstuvurätterna ombildades till tingsrätter, där sammansättningen varierar enligt ärendets art. Förnyandet av rättegångsförfarandet i tvistemål innebär att behandlingen av tvistemål uppdelas i förberedelse och huvudförhandling, som är muntlig, omedelbar och koncentrerad. De lagar genom vilka förenhetligandet av underrätterna och förnyandet av rättegångsförfarandet i tvistemål genomfördes trädde i kraft den 1 december 1993.

Vid rättegång i brottmål är det minst lika viktigt som vid rättegång i tvistemål att domstolen skall ha så goda förutsättningar som möjligt att behandla saken grundligt. Därför är det också vid brottmål viktigt att förfarandet blir muntligt, omedelbart och koncentrerat, så att rättegången blir säker, snabb och billig. Därför föreslås i propositionen att det i lagen tas in stadganden om huvudförhandlingen i brottmål.

Huvudförhandlingen skall i allmänhet skötas så att saken kan avgöras efter ett sammanträde. Vid huvudförhandlingen emottas alla bevis, och behandlingen är muntlig. Förundersökningsprotokollet utgör inte som sådant rättegångsmaterial, utan ett uttalande som finns antecknat i det kan vid huvudförhandlingen beaktas som bevis endast i de i lagen nämnda undantagsfallen. Domstolens medlemmar får inte bytas ut under huvudförhandlingen. En muntlig huvudförhandling som genomförs i ett sammanhang utan uppskov skapar bättre förutsättningar att avgöra också svåra saker.

För att domstolen skall kunna sörja för att det finns förutsättningar för en koncentrerad huvudförhandling, föreslås i propositionen att åklagaren i regel väcker åtal genom att sända en skriftlig stämningsansökan till tingsrättens kansli. Domstolen kan också be svaranden i ett brottmål att redan före huvudförhandlingen meddela sin ståndpunkt till åtalet och de bevis på vilka han stöder sig. På grund av den förundersökning som gjorts i saken behövs muntlig förberedelse bara i undantagsfall och även då är den närmast planering av huvudförhandlingen. Förberedelsen sköts av en lagfaren medlem av tingsrätten.

Åtal väcks enligt förslaget i första hand av allmänna åklagaren. En målsägande får med vissa undantag själv väcka åtal om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal. Målsäganden har dock alltid rätt att förena sig om det åtal som åklagaren väckt.

Om inte målsäganden med anledning av brottet har något straffyrkande eller skadeståndskrav som avviker från åklagarens åtal behöver han enligt förslaget inte inkallas till rättegången. Åklagaren är därtill skyldig att på begäran av målsäganden föra målsägandens privaträttsliga yrkande mot svaranden i ett brottmål. För målsäganden i ett sexual- eller våldsbrott kunde förordnas ett av statens medelavlönat rättegångsbiträde eller en stödperson.

I propositionen föreslås domstolen få större möjligheter att avgöra ett klart brottmål utan att höra svaranden, om svaranden vid sådant äventyr har inkallats till huvudförhandlingen. Det straff som då kunde dömas ut är bötesstraff eller fängelse i högst tre månader eller med svarandens samtycke fängelse i högst sex månader. En förutsättning är dock att svarandens närvaro inte är nödvändig för att saken skall bli utredd.

På motsvarande sätt som i tvistemål skall domstolen i regel sköta delgivningen också i brottmål. Delgivningen kan också ske per post. Över huvudförhandlingen uppgörs bara ett kortfattat handläggningsprotokoll och de muntliga uttalanden som gjorts i bevisningssyfte tas upp på band. Domen sätts upp som en separat handling.

I propositionen föreslås att i lagen tas in mera detaljerade stadganden om ersättande av rättegångskostnaderna i brottmål. I förslaget ingår också stadganden om ersättningsskyldighet gentemot staten för den som dömts till straff eller någon annan straffrättslig påföljd.

De viktigaste stadgandena om förfarandet i brottmål föreslås ingå i en separat lag om rättegång i brottmål.

I syfte att säkerställa en omedelbar och koncentrerad huvudförhandling föreslås förundersökningslagen bli ändrad så att i andra än enkla brottmål skall åklagaren underrättas om

förundersökningen. På begäran av åklagaren skall förundersökning eller ytterligare undersökningar genomföras och åklagarens övriga föreskrifter om förundersökningen iakttas.

Tvångsmedelslagen föreslås bli ändrad så att domstolen i ett ärende där svaranden är häktad inte längre förordnar en bestämd dag när åtalet behandlas, utan sätter ut en tid inom vilken åtal skall väckas och som på ansökan av åklagaren kunde förlängas. Domstolen skall då på tjänstens vägnar ta upp frågan om svaranden skall hållas häktad med två veckors mellanrum. Också förfarandet vid förordnande om skingringsförbud och säkringskvarstad, om vilket stadgas i tvångsmedelslagen, föreslås bli förenhetligat med förfarandet i fråga om säkringsåtgärder, vilket förnyats i samband med reformen av rättegångsförfarandet i tvistemål.

Den föreslagna reformen avses träda i kraft i början av år 1997.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sida		Sida
PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1	5.3. Beredningen av denna proposition ..	32
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3	6. Samband med andra propositioner	33
ALLMÄN MOTIVERING	5	DETALJMOTIVERING	33
1. Inledning	5	1. Motivering till lagsförslagen	33
2. Nuläge	5	1.1. Lagen om rättegång i brottmål	33
2.1. Lagstiftning och praxis	5	1 kap. Om åtalsrätt	33
Förundersökning och tvångsmedel	5	2 kap. Om målsägandebiträde	46
Förundersättningar för väckande av åtal ..	6	3 kap. Om privaträttsliga anspråk	51
Behandlingen av brottmål i underrätten ..	7	4 kap. Om laga domstol	58
2.2. Lagstiftningen i utlandet	9	5 kap. Om väckande av åtal	59
Sverige	9	6 kap. Om huvudförhandling	75
Norge	10	7 kap. Om behandling av brottmål där målsäganden ensam för talan ...	93
Danmark	12	8 kap. Om parterna	105
Europarådets rekommendation om förenklande av rättegångsförfarandet i brottmål	13	9 kap. Om rättegångskostnader	113
3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen ..	13	10 kap. Om omröstning	118
3.1. Mål	13	11 kap. Om domstolens avgörande	120
3.2. Jämförelse mellan rättegångsförfarandet i tvistemål och rättegångsförfarandet i brottmål	13	12 kap. Om tillämpning av stadgandena i rättegångsbalken	130
Revisionen av rättegångsförfarandet i tvistemål	13	13 kap. Ikraftträdande	131
De viktigaste principerna vid rättegång ..	14	1.2. Rättegångsbalken	131
3.3. Utvecklande av rättegången i brottmål ..	16	2 kap. Om domförhet	131
Brottsoffrets ställning	17	9 kap. Rättegångsskrifter	131
Jourhavande domstol	17	10 kap. Om laga domstol	131
3.4. De viktigaste förslagen	18	11 kap. Om delgivning i rättegång	132
Det lagtekniska genomförandet av förslaget	18	12 kap. Om parterna	134
Åtalsrätten	19	14 kap. Om handläggning av mål inför rätta	136
Biträdande av målsäganden	20	16 kap. Om processinvändningar	137
Målsägandens privaträttsliga anspråk ...	20	17 kap. Om bevisning	138
Anhängiggörande av åtal	21	19 kap. Om then som far ifrån Rätten utan lof	144
Huvudförhandling	22	21 kap. Om rättegångskostnader	144
Behandlingen av mål där talan förs av målsäganden ensam	22	22 kap. Om tingsrättens protokoll	144
Partens utvaro	23	23 kap. Om omröstning	144
Delgivning	23	24 kap. Om domstolens avgörande	146
Bevisning	24	25 kap. Fullföljd av talan från underrätt till hovrätt	147
Ersättande av rättegångskostnaderna	24	1.3. Förordningen om införande av strafflagen	147
Protokoll och dom i brottmål	25	1.4. Förundersökningslagen	149
Förundersökning och tvångsmedel	26	1.5. Tvångsmedelslagen	157
4. Propositionens verkningar	27	1 kap. Gripande, anhållande och häktning	157
5. Beredningen av propositionen	30	2 kap. Reseförbud	160
5.1. Beredningsskeden och beredningsmaterial .	30	3 kap. Säkringsåtgärder	161
5.2. Utlåtanden	31	4 kap. Beslag	165
		1.6. Militära disciplinlagen	165
		1.7. Militära rättegångslagen	165
		1.8. Utsökningslagen	166

	Sida		Sida
1.9. Lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel	166	12. Lag om ändring av 24 § lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden	201
1.10. Lagen om strafforderförfarande	166	BILAGOR	202
1.11. Ordningsbotslagen	166	Parallelltexter	202
1.12. Lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden	166	2. Lag om ändring av rättegångsbalken	202
2. Ikraftträdande	167	3. Lag om ändring av förordningen om införande av strafflagen	226
LAGFÖRSLAGEN	168	4. Lag om ändring av förundersökningslagen ...	229
1. Lag om rättegång i brottmål	168	5. Lag om ändring av tvångsmedelslagen	234
2. Lag om ändring av rättegångsbalken	187	6. Lag om ändring av 24 § militära disciplinlagen	243
3. Lag om ändring av förordningen om införande av strafflagen	193	7. Lag om ändring av 4 § militära rättegångslagen	243
4. Lag om ändring av förundersökningslagen	194	8. Lag om ändring av 3 kap. 23 § utsökningslagen	244
5. Lag om ändring av tvångsmedelslagen	196	9. Lag om ändring av 16 § lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel ...	245
6. Lag om ändring av 24 § militära disciplinlagen	199	10. Lag om ändring av 6 § lagen om strafforderförfarande	245
7. Lag om ändring av 4 § militära rättegångslagen	199	11. Lag om ändring av 8 § ordningsbotslagen ..	246
8. Lag om ändring av 3 kap. 23 § utsökningslagen	200	12. Lag om ändring av 24 § lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden	246
9. Lag om ändring av 16 § lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel	200		
10. Lag om ändring av 6 § lagen om strafforderförfarande	200		
11. Lag om ändring av 8 § ordningsbotslagen	201		

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Propositionens förslag om revision av rättegångsförfarandet i brottmål är en integrerad del av underrättsreformen. Denna består utom av förnyandet av rättegångsförfarandet i brottmål också av förenhetligandet av underrätterna och av förnyandet av rättegångsförfarandet i tvistemål. Dessa reformer trädde i kraft den 1 december 1993 genom lagen om ikraftträdande av de lagar som hänför sig till underrättsreformen (1417/92).

I brottmål är tingsrätten beslutsför med ordföranden ensam om ett bötesstraff döms ut för ett brott för vilket, utfört under de omständigheter som nämns i åtalet, inte stadgas annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst ett år och sex månader. I övriga brottmål är tingsrätten beslutsför med ordföranden och tre nämndemän.

I fråga om förnyandet av rättegångsförfarandet i brottmål har riksdagens lagutskott i sitt betänkande (LaUB 16/1990 rd) med anledning av regeringens proposition med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i tvistemål i underrätterna (reg.prop. 15/1990 rd) ansett det viktigt att revideringen av rättegångsförfarandet i brottmål kan inledas före mitten av 1990-talet.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning och praxis

Förundersökning och tvångsmedel

En rättegång i brottmål föregås i regel av en förundersökning, där det utreds om det finns tillräcklig anledning att väcka åtal. Vid förundersökningen tillvaratas också för domstolsbehandlingen det rättegångsmaterial som är nödvändigt för att rättegången skall bli tillräckligt snabb och säker. Stadgandena om förundersökning ingår i förundersökningslagen (449/87).

Förundersökningen görs av en polismyndighet eller i vissa fall av någon annan myndighet, t.ex. tullmyndigheten. Förundersökning skall inledas då polisen på basis av en brottsanmälan eller t.ex. egna iakttagelser misstänker att ett brott har begåtts. Brottsanmälan kan göras av en målsägande, den som gjort sig skyldig till ett

brott eller av en utomstående person. Om allmänna åklagaren inte får väcka åtal för brottet utan åtalsbegäran av en målsägande (målsägandebrott) görs heller ingen förundersökning om inte målsäganden har anmält brottet för åtal.

Förundersökningen kan vara fullständig eller summarisk. En summarisk förundersökning kan göras vid sådana i lagen närmare definierade obetydliga brott som är enkla och klara. I motsats till vad som är fallet vid en fullständig förundersökning, finns vid den begränsade förundersökningen ingen undersökningsledare, förhören får hållas utan förhörsvittne och i förhørsberättelsen antecknas bara huvudinnehållet i den förhördes utsaga. Förhørsledaren vid en fullständig förundersökning skall i regel vara en anställningsberättigad tjänsteman, dvs. en polisman inom polisbefälet.

Varje person skall vid förundersökningen innan förhöret börjar underrättas om han förhörs i egenskap av vittne, målsägande eller misstänkt. Parterna har rätt att vid förundersökningen anlita ett biträde, som har rätt att närvara vid förhöret med hans huvudman, om inte undersökningsledaren förbjuder detta av vägande skäl som gäller utredningen av brottet. En part och hans biträde har rätt att närvara också vid förhör med en annan part eller ett vittne, om detta kan ske utan men för utredningen av brottet, och med undersökarens tillstånd ställa frågor till den förhörde i syfte att utreda saken.

Efter avslutad förundersökning skall saken tillsammans med de protokoll som uppgjorts över förundersökningen överlämnas till åklagaren för åtalsprövning, om det inte vid undersökningen har framgått att inget brott har begåtts eller att det inte har kunnat utredas vem som misstänkts för brottet. Saken lämnas inte heller till åklagaren för prövning om polisen finner att för ett brott där målsäganden inte har framställt några yrkanden, inte behöver väckas åtal på grund av att brottet är obetydligt.

Åklagaren ansvarar för att saken har utretts tillräckligt innan åtal väcks eller beslut om åtalseftergift fattas. Åklagaren har rätt att efter förundersökningen vid behov av polisen kräva att förundersökningen kompletteras.

Antal ärenden som årligen behandlats vid förundersökning:

	1992	1993
Brott som kommit till polisens kännedom	818 362	800 334
Brott som anmälts till åklagaren	556 243	541 261
Brott som inte anmälts till åklagaren	44 278	39 050

Bland annat för att säkerställa att brott blir utredda kan tvångsåtgärder tillgripas. Under de förutsättningar som stadgas i lagen får en person som på sannolika grunder misstänks för ett brott anhållas. Beslut om anhållande fattas av en polisman inom polisbefälet eller åklagaren. Den anhållne måste frigges inom fyra dygn efter det han greps, om inte yrkande på häktning framställs.

Beslut om häktning fattas av domstolen. När domstolen beslutar att häkta en misstänkt måste den fastställa vilken dag åtalet behandlas. Handläggningsdagen får inte utsättas senare än vad som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna slutföras och åtalet förberedas. Handläggningsdagen skall dock utsättas inom fyra veckor.

I vissa fall kan den som misstänks för ett brott i stället för att häktas meddelas reseförbud. Den som meddelats reseförbud får inte avlägsna sig från det i beslutet nämnda området. Under förundersökningen fattas beslut om reseförbud i allmänhet av en polisman inom polisbefälet. Reseförbudet skall hävas om åtal inte väcks inom 60 dagar efter det förbudet meddelades.

För att säkerställa betalningen av böter, förverkandepåföljder och skadestånd kan egendom som tillhör den som på sannolika skäl misstänks för ett brott beläggas med skingringsförbud eller kvarstad. Beslut om skingringsförbud och kvarstad fattas av domstolen. I brådskande fall får dock undersökningsledaren eller åklagaren förordna om tillfälliga säkringsåtgärder. Skingringsförbudet och kvarstaden skall hävas om åtal inte väcks inom 60 dagar från det förordnandet meddelades.

Förutsättningar för väckande av åtal

Efter avslutad förundersökning prövar åklagaren om han skall väcka åtal i saken. Stadgandena om förutsättningarna för väckande av åtal ingår i förordningen om införande av strafflagen.

Förutsättningarna för väckande av åtal varierar delvis beroende på om det är frågan om ett brott underställt allmänt åtal eller ett målsägandebrott. Åklagaren får väcka åtal för ett brott av det senare slaget bara om målsäganden har anmält saken för åtal. Målsäganden kan på ett sätt som är bindande för allmänna åklagaren återta sin begäran om åtal till dess saken har varit uppe till behandling i domstol.

Vid brott som underlyder allmänt åtal har både allmänna åklagaren och målsäganden primär och parallell åtalsrätt. Målsäganden kan självständigt väcka åtal även om allmänna åklagaren inte gör det. Målsäganden kan dock alltid fritt pröva om han vill väcka åtal.

Åklagaren har inte motsvarande möjlighet till prövning. Åklagaren måste väcka åtal om det är sannolikt att den misstänkte har gjort sig skyldig till det påstådda brottet. Den princip på vilken denna åtalsskyldighet bygger kallas principen med ovillkorlig åtalsskyldighet eller legalitetsprincipen. Tröskeln för väckande av åtal är därmed lägre än när domstolen beslutar om svaranden skall dömas. I detta fall är en förutsättning att domstolen anser det vara utrett att svaranden har gjort sig skyldig till det påstådda brottet.

Även om åklagaren finner det sannolikt att den misstänkte har gjort sig skyldig till den påstådda gärningen, har han en möjlighet att inte väcka åtal. Den princip som möjliggör undantag från den ovan nämnda legalitetsprincipen kallas principen med åtalsskyldighet enligt prövning eller opportunitetsprincipen.

Åklagaren kan enligt lag låta bli att väcka åtal om brottet är obetydligt eller om den misstänkte är under 18 år och gärningen anses ha berott på oförstånd eller förhastande. Åklagaren kan avstå från åtgärder också i det fall att en rättegång och ett straff skall anses oskäliga eller oändamålsenliga med beaktande av bl.a. gärningsmannens handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet eller av de övriga följder som brottet medfört för honom, eller om brottet inte på grund av vad som stadgas om sammanträffande av brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

En misstänkt, som på ovan nämnda grunder har beviljats åtalseftergift, men som således anses ha gjort sig skyldig till ett brott, kan föra frågan om sin skuld till domstol för behandling.

Årligen har åklagaren förelagts ärenden för åtalsprövning enligt följande:

Antal	1991	1992	1993
Inkomna ärenden	85 401	77 380	69 150
Avgjorda	81 979	81 960	70 434
Avslutade hos åklagaren	19 996	21 043	17 624

Behandlingen av brottmål i underrätten

Anhängiggörande av brottmål. Ett brottmål blir anhängigt vid domstol när stämningen delges svaranden. För att åtal skall bli väckt måste svaranden instämmas också i de fall då han är häktad. Däremot behövs någon stämning inte då ett yrkande på grund av ett brott framställs mot någon som personligen är närvarande i domstolen. Stadgandena om anhängiggörande av brottmål ingår i 11 kap. rättegångsbalken.

Åklagaren väcker åtal genom att själv sörja för stämningen och för att parterna inkallas till sammanträdet. Åklagaren ser också till att vittnena inkallas. Härvid skall domarens förordnanden om handläggningsdag beaktas.

Delgivning av stämning. Stämningen delges av stämningsmannen eller någon annan i lagen om stämningsmän avsedd tjänsteman som har delgivningsrätt, t.ex. en polis. Stämningen skall i regel delges den instämde personligen. Om ärendet gäller ett brott för vilket inte stadgas annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, kan stämningen delges också ett ombud som svaranden befullmäktigat att ta emot stämningen.

Av stämningen skall bl.a. framgå för vilken gärning åtal har väckts. Enligt justitiekanslers anvisningar skall den instämde i samband med stämningen om möjligt ges en kopia av åtalskriften. I stämningen skall anges vilken dag och var sammanträdet hålls. Allt oftare meddelas i samband med stämningen också vid vilket klockslag behandlingen av ärendet antas börja.

I stämningen kallas svaranden att inställa sig i domstolen personligen eller företrädd av ett ombud. En förutsättning för att ett frihetsstraff skall kunna dömas ut är att svaranden under behandlingen av målet har hörts personligen. Svaranden i ett brottmål kan förordnas att inställa sig personligen för ärendets behandling också om detta är nödvändigt för att saken skall kunna utredas.

Vid brottmål finns ingen fast stämningstid, utan stämningen skall delges svaranden så

tidigt att han på den utsatta dagen kan infinna sig i domstolen. Svaranden skall utan avgift ges ett skriftligt intyg över stämningen.

Åklagaren sörjer också för att målsäganden och vittnen inkallas. Målsäganden skall antingen själv infinna sig i domstolen eller vara företrädd av ett ombud, om han anser detta vara i hans intresse. Målsäganden kan också personligen inkallas till domstolen för att saken skall kunna utredas.

Rättegångens förlopp. Stadgandena om handläggningen av brottmål ingår närmast i 14 kap. rättegångsbalken. Handläggningen inleds med att det konstateras att parterna är närvarande på det sätt som de kallats in. Därefter framställer åklagaren sina yrkanden och grunderna för dem. I praktiken går detta till så att han läser upp åtalskriften. Därefter lägger målsäganden fram sina egna yrkanden och meddelar om han förenar sig om åklagarens åtal. Som följande punkt hörs svaranden.

När parterna har framställt sina yrkanden och meddelat sin åsikt om motpartens yrkanden, hörs svaranden och målsäganden om detaljerna i saken för att reda ut frågan. Enligt 14 kap. 3 § 1 mom och 17 kap. 32 § rättegångsbalken skall svaranden om saken det kräver avge sin redogörelse i ett sammanhang och muntligt. Den redogörelse han tidigare lämnat t.ex. till polismyndigheterna får läsas upp bara om han avviker från vad han tidigare har sagt, eller om han inte kan eller vill yttra sig i saken.

Målsäganden skall då han redogör för saken hålla sig till sanningen (14 kap. 3 § 2 mom. och 1 § 2 mom. rättegångsbalken). Svaranden i ett brottmål har inte motsvarande skyldighet att hålla sig till sanningen. Om en parts redogörelse är ofullständig skall han uppmanas att komplettera den. Om han inte gör detta eller om hans redogörelse avviker från vad han tidigare sagt, skall domstolen fråga honom om orsaken till hans förfarande.

Därefter förhörs de vittnen som inkallats till sammanträdet. Efter vittnesförhören får parter-

na göra slutplädering. Efter behandlingen avkunnas beslutet i saken, vilket kan överklagas hos hovrätten.

Parternas utevaro. Om den lagligen instämde svaranden inte inställer sig till handläggningen av målet och han inte har laga förfall, döms han till böter för utevaro och åläggs vid vite att infinna sig till den fortsatta behandlingen. Domstolen kan också bestämma att han skall hämtas till samma behandling eller den fortsatta behandlingen. Om svaranden kan hämtas redan till samma behandling döms han inte till böter för utevaro. Om för den gärning som avses i åtalet inte är stadgat strängare straff än böter, kan svaranden efter uppskov dömas till bötesstraff för gärningen i fråga, även om han inte varit närvarande vid behandlingen, om han vid äventyr härav har inkallats till domstolen.

Om en målsägande som har ålagts att inställa sig personligen uteblir, utdöms det utsatta vitet, och han åläggs vid vite att inställa sig till den fortsatta behandlingen. I stället för vite kan det också bestämmas att han skall hämtas redan till samma sammanträde eller till den fortsatta behandlingen.

Privaträttsliga anspråk med anledning av brott. Privaträttsliga anspråk med anledning av brott får framställas i samband med att straff eller förverkandepåföljd yrkas för brottet. Om ett sådant privaträttsligt yrkande görs gällande genom särskild talan iakttagas stadgandena om rättegång i tvistemål. Domstolen kan också, om det finns anledning, avskilja ett privaträttsligt anspråk till ett separat mål eller förena ett sådant anspråk, vilket behandlats som ett separat mål, att handläggas tillsammans med brottmålet. Anspråket får avgöras eller behandlingen fortsättas i den ordning som gäller för rättegång i tvistemål, även om åtalet förkastas.

Uppskov med behandlingen av brottmål. Ofta går det så att ett brottmål inte kan avgöras vid den första behandlingen. Så sker trots att det i brottmål är minst lika viktigt som i tvistemål att undvika onödiga uppskov. Orsaken till uppskovet kan vara att någon part vill lägga fram en ny utredning i saken. En annan allmän orsak till uppskov är att svaranden, ett vittne eller en målsägande som ålagts att inställa sig personligen inte har infunnit sig till sammanträdet trots kallelse, eller att man inte ens har lyckats instämma dem. Om ett mål på grund av vilket svaranden är häktad eller har reseförbud

måste skjutas upp, får det inte skjutas upp för längre tid än två veckor, om inte uppskovet behövs för att svarandens sinnestillstånd skall undersökas.

Vid justitieministeriet gjordes 1988 en undersökning (lagberedningsavdelningens publikationsserie 6/1988), där man ville utreda hur ofta och av vilken anledning domstolarna skjuter upp behandlingen av brottmål. Trots att det är rätt länge sedan undersökningen gjordes, motsvarar resultaten ännu i dag praxis.

Behandlingsgångar

Enligt undersökningen var den relativa andelen av antalet behandlinggångar i brottmål i alla domstolar år 1985 följande:

avslutade efter första behandling	77 %
avslutade efter andra behandling	17 %
avslutade efter tredje behandling	5 %
avslutade efter 4—6 behandling	3 %
avslutade efter mer än 6 behandlingar .	1 %

Uppskovstider

Enligt undersökningen var uppskovstiderna vid de undersökta domstolarna följande:

mindre än 10 dagar	2 %
11—30 dagar	20 %
31—60 dagar	46 %
61—90 dagar	23 %
mer än 90 dagar	9 %

Uppskovsorsaker

Enligt undersökningen var uppskovsorsakerna följande vid de undersökta domstolarna:

Svaranden i brottmål uteblivit trots stämning	25 %
Målsägande uteblivit utan stämning ..	14 %
Svaranden i brottmål uteblivit utan stämning	11 %
Vittne uteblivit (med eller utan stämning)	5 %
Ny bevisning	19 %
Annan orsak	26 %

Ersättande av rättegångskostnader i brottmål.
Stadganden om ersättande av rättegångskost-

naderna i brottmål ingår i 21 kap. rättegångsbalken, tillsammans med stadgandena om tvistemål. Stadgandena om rättegångskostnaderna ändrades i samband med underrättsreformen. I fråga om tvistemål genomfördes den s.k. principen med full kostnadsersättning. I motsats till det ursprungliga förslaget intogs i kapitlet för brottmålsens del bara hänvisningar till stadgandena om tvistemål.

Enligt gällande lag har den åtalade inte rätt att få sina rättegångskostnader ersatta av statens medel, då åtalet mot honom har förkastats. Detta måste ses som ett allvarligt missförhållande.

2.2. Lagstiftningen i utlandet

I flera stater i Europa bygger rättegången också i brottmål på principen med muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Rättegången föregås i regel av en förundersökning, som åtminstone i annat än i enkla brottmål i allmänhet leds av allmänna åklagaren. Målsäganden har i regel bara en rätt begränsad rätt att självständigt väcka åtal med anledning av brottet. I vissa stater har målsäganden ingen som helst åtalsrätt i brott som underlyder allmänt åtal. I endel andra stater har målsäganden en sekundär åtalsrätt som blir aktuell i det fall att allmänna åklagaren inte har utnyttjat sin åtalsrätt.

Av historiska orsaker har vårt rättegångsförfarande i brottmål mest beröringspunkter med rättegångsförfarandena i brottmål i de andra nordiska länderna. Därför redogörs nedan närmare för rättegången i brottmål endast i de övriga nordiska länderna.

Sverige

Förundersökning. I Sverige föregås rättegången i brottmål i regel av en förundersökning. Denna utförs av polisen. Förundersökningen leds av åklagaren efter det att någon med fog kan misstänkas vara skyldig till brottet, om inte saken är enkel. Vilka saker som skall anses vara enkla finns närmare angivet i högsta åklagarens anvisningar, och hit räknas bl.a. stöld, olovligt brukande, rattonykterhet och äventyrande av trafiksäkerheten.

Förundersökningen avslutas så att åklagaren fattar beslut om väckande av åtal eller om

åtalseftergift. Åklagaren måste väcka åtal då det finns tillräckliga orsaker att misstänka att den misstänkte har gjort sig skyldig till det påstådda brottet. Åklagaren kan dock i de fall som finns närmare definierade i lagen låta bli att väcka åtal även om det finns tillräckliga orsaker till stöd för den misstänktes skuld.

Åtalsrätt. Målsägandens rätt att väcka åtal är sekundär. Med undantag av ett ärekränkingsbrott kallat förolämpning får han själv väcka åtal endast i det fall att åklagaren har beslutat att inte väcka åtal. Målsäganden har denna rätt oberoende av grunderna för åklagarens beslut. Målsäganden har dock alltid rätt att förena sig om det åtal som åklagaren väckt. I praktiken är detta sällsynt. Målsäganden framställer i allmänhet straffyrkande bara i det fall att han för svaranden vill yrka straff för en gärning där bestraffningen är strängare eller yrka en annan eller strängare straffpåföljd än åklagaren.

Väckande av åtal. Åklagaren väcker åtal genom att sända en skriftlig stämningsansökan till tingsrättens kansli. Domstolen sörjer sedan för att stämningen delges. Domstolen kan dock, i den omfattning den finner motiverat, bestämma att åklagaren får väcka åtal genom att själv utfärda stämningen och sköta delgivningen. I praktiken är det i regel domstolen som sköter instämningen av svaranden i brottmål. Stämningen utfärdas i regel inom en vecka och huvudförhandlingen genomförs inom 4–6 veckor efter det att stämningsansökan har anlänt till domstolen.

Åklagaren skall sända förundersökningsprotokollet till domstolen innan saken behandlas. En komplettering av förundersökningen kan bli aktuell t.ex. om man för den misstänkte har förordnat en försvarare.

Målets behandling i domstol. På grund av att det har gjorts en förundersökning görs i allmänhet ingen annan förberedelse. Man kan dock av svaranden inbegära ett skriftligt svaromål, där han skall meddela hur han ställer sig till de yrkanden som lagts fram mot honom och vilka bevis han ämnar lägga fram. I ärendet kan också förekomma muntlig förberedelse, om detta av särskilda skäl krävs för att koncentrationen av huvudförhandlingen skall kunna säkerställas.

I praktiken är ca 90 % av ärendena sådana att svaranden i brottmålet i stämningen kallas direkt till huvudförhandlingen. I omfattande ärenden som gäller t.ex. ekonomiska brott

inbegår man av svaranden ett förberedande ställningstagande och ett meddelande om bevisen, för att kunna planera hur huvudförhandlingen skall genomföras. Sammanträden för muntlig förberedelse är mycket sällsynta. Däremot är det vanligt att huvudförhandlingen före sammanträdet planeras genom att man t.ex. per telefon tar kontakt med åklagaren och svarandens försvar.

Privaträttsliga anspråk. Ett av målsäganden framställt privaträttsligt anspråk på grund av brottet kan behandlas i samband med åtalsärendet. På målsägandens begäran skall åklagaren vid rättegången framställa det privaträttsliga anspråk som han riktat mot svaranden i brottmålet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte uppenbart är ogrundat. Om målsäganden har meddelat att han själv för talan eller om åklagaren anser att han inte kan framställa målsägandens anspråk, meddelas målsäganden vilka åtgärder han skall vidta för att bibehålla sin rätt.

Ett privaträttsligt anspråk kan avskiljas för att behandlas i den ordning som gäller för rättegång i tvistemål t.ex. i det fall att saken på grund av svarandens bestridande blir stridig. Målsäganden i vissa brott som finns särskilt definierade i lag har rätt till ett med statens medel avlönat rättegångsbiträde eller en stödperson både vid förundersökningen och vid rättegången.

Huvudförhandling. Huvudförhandlingen är muntlig. Ett undantag utgör bara t.ex. sådana skriftliga bevis som är kända av domstolens medlemmar och parterna i målet och som ingen av parterna begär att skall förklaras muntligt vid behandlingen. Förundersökningsprotokollet utgör inte som sådant rättegångsmaterial. Bara i det fall att en person som hörs i bevisningssyfte avviker från sin redogörelse vid förundersökningen skall det ur undersökningsprotokollet tas reda på vad han sagt i sin redogörelse vid förundersökningen. Huvudförhandlingen börjar med att åklagaren läser upp stämningsansökan. Detta förfarande anses vara att föredra framom en fri redogörelse för åtalet, eftersom man på detta sätt kan undvika att det uppstår oklarhet beträffande åklagarens yrkande. Därefter framställer målsäganden sina yrkanden, varefter svaranden kortfattat meddelar sin ståndpunkt till åtalet. Därefter motiverar åklagaren och målsäganden närmare sina yrkanden och svaranden bereds tillfälle att uttala sig med anledning av dessa motiveringar.

Som nästa punkt upptas bevisningen och frågan om straffpåföljd behandlas. Huvudförhandlingen slutar med parternas slutpläderingar.

Svaranden skall i regel inställa sig personligen till huvudförhandlingen. Saken kan dock vid första behandling avgöras i svarandens utevaro om den enda påföljd som utdöms är böter och om saken kan utredas utan att svaranden hörs. Vid andra behandling kan saken avgöras i svarandena utevaro om en tidigare behandling av saken har inställts eller uppskjutits på grund av hans utevaro och om det utdömda straffet är högst fängelse i tre månader eller en villkorlig dom.

Rättegångskostnader. I brottmål där talan förs av åklagaren och i brottmål där endast målsäganden väckt talan tillämpas olika stadganden. I det senare fallet iakttas med vissa undantag beträffande ersättningar till staten i tillämpliga delar samma regler som i tvistemål. I brottmål där talan förs av åklagaren bestäms ersättningsskyldigheten beroende på om domen är fällande eller friande.

Den som dömts till straff på åtal av åklagaren skall åläggas att till staten betala tillbaka de ersättningar som utbetalats av allmänna medel. Den åtalade är dock inte ersättningsskyldig för sådana kostnader som inte skäligen har varit nödvändiga för sakens utredning, eller för kostnader som har uppstått på grund av den åtalades, hans ombuds eller valda försvarares vårdslöshet eller försummelse. Han är inte heller skyldig att betala mer än den maximala rättshjälpsavgiften för allmän rättshjälp i hans fall, om han inte av oaktsamhet har fördröjt rättegången eller annars åsamkat staten extra kostnader.

Om åklagarens åtal förkastas eller avvisas eller avskrivs, bestämmer domstolen att den åtalade av allmänna medel skall få ersättning för sådana kostnader som har varit nödvändiga för att bevaka hans rätt. Likaså kan den åtalade få ersättning för att han inställt sig i domstolen.

Norge

Förundersökning. Också i Norge sköts förundersökningen av polisen. Som lokal åklagare fungerar en till polisorganisationen hörande jurist (polisjurist). Åklagaren har rätt att under förundersökningen ge polisen föreskrifter om

hur undersökningen skall utföras. Han är också alltid ansvarig för ledningen av förundersökningen.

I motsats till vad som är fallet hos oss och i Sverige kan åklagaren efter förundersökningen alltid pröva om han skall väcka åtal med anledning av brottet eller inte. Vidare kan åklagaren låta bli att väcka åtal i fall av sammanträffande av brott eller om gärningsmannen är under 18 år.

Åtalsrätt. Också i Norge är målsägandens åtalsrätt sekundär. Målsägandens åtalsrätt är begränsad också i det fall att åklagaren har beslutat om åtalseftergift, trots att han konstaterat att den misstänkte är skyldig till brottet. Målsäganden har inte enligt den norska lagen om rättegång i brottmålsens sekundär åtalsrätt om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal på grund av sammanträffande av brott eller på grund av att den misstänkte är under 18 år.

Väckande av åtal. Huvudförhandlingen förbereds så att åklagaren till domstolen sänder en kopia av sitt skriftliga åtalsyrkande och samtidigt meddelar vilka bevis han ämnar lägga fram. Det material som insamlats vid förundersökningen sänds inte till domstolen, utan domstolens ordförande kan vid behov be att få det till läns av åklagaren.

När domstolen har fått åtalsyrkandet utser den i de fall som fastställs i lagen omedelbart en försvarare för den misstänkte. Därtill kan domstolen ålägga åklagaren att inom utsatt tid till domstolen sända in en skriftlig redogörelse för saken, om detta anses motiverat med beaktande av sakens natur. Domstolen sänder en kopia av redogörelsen till svaranden och hans försvarare, vilka har en möjlighet att inom utsatt tid för domstolen lägga fram sina anmärkningar beträffande redogörelsen.

Åklagarens uppgift blir herefter att så snart som möjligt delge svaranden åtalsyrkandet, och samtidigt meddela honom vem som utsetts till hans försvarare. Samtidigt sänder åklagaren till den misstänktes försvarare en kopia av sitt åtal och sitt meddelande om bevisningen samt om de handlingar som insamlats i saken. Försvararen skall inom den av åklagaren utsatta tiden återsända handlingarna till åklagaren och samtidigt meddela vilka bevis han själv ämnar lägga fram. Försvararen kan härvid också be åklagaren skaffa fram sådana nya bevis som han anger.

Målets behandling i domstol. Domstolen kan förrätta muntlig förberedelse i saken bl.a. för

att utreda hur nödvändig den bevisning som anmälts för huvudförhandlingen är eller för att utreda om en viss person skall åläggas att vittna.

Efter förberedelsen fastställer domstolen tidpunkten för huvudförhandlingen och underrättar åklagaren och försvararen om den. Huvudförhandlingen skall i regel förrättas inom två veckor från det ärendet inkommit. Åklagaren sörjer för att kallelsen till huvudförhandlingen delges parterna och vittnena.

Huvudförhandling. Huvudförhandlingen är muntlig. Protokollet från förundersökningen utgör inte som sådant rättegångsmaterial. En muntlig utsaga som finns upptagen i förundersökningsprotokollet får läsas upp bara om en person som vid huvudförhandlingen hörs som vittne avviker från sin redogörelse vid förundersökningen eller om han vägrar att yttra sig. Utsagan får läsas upp också i det fall att ett vittne t.ex. på grund av ett dödsfall inte kan höras vid huvudförhandlingen eller att hörandet skulle medföra oskäligen olägenhet eller kostnad.

Ett ärende kan avgöras trots att svaranden i ett brottmål är frånvarande, om åklagaren yrkar på ett fängelsestraff på högst ett år och svarandens närvaro inte är nödvändig för att saken skall kunna utredas. En vidare förutsättning är att svaranden antingen har samtyckt till att saken behandlas i hans utevaro eller att han uteblivit utan laga förfall eller att han hållit sig undan efter delgivningen av åtalet, och kallelse till huvudförhandlingen därför inte har kunnat delges honom. Vidare kan ett åtal alltid förkastas även om svaranden har uteblivit från huvudförhandlingen. Saken måste dock på svarandens begäran behandlas på nytt, om han visar att hans utevaro har berott på laga förfall eller att han inte hållit sig undan rättegången.

Privaträttsliga anspråk. En målsägandes privaträttsliga anspråk med anledning av ett brott kan behandlas i samband med brottmålet. Målsäganden skall särskilt underrättas om denna möjlighet. Åklagaren kan på målsägandens begäran lägga fram hans anspråk vid rättegången. Åklagaren kan vägra att lägga fram ett anspråk av den som direkt lidit skada av brottet mot svaranden i brottmålet endast om anspråket uppenbart saknar grund eller om dess behandling i samband med brottmålet medför väsentlig olägenhet för behandlingen av åtalsärendet. Målsägandena i vissa i lagen

närmare definierade brott har rätt till ett med statens medel avlönat biträde både vid förundersökningen och vid rättegången.

Rättegångskostnader. I brottmål är frågan om ersättande av kostnaderna i regel beroende av om den åtalade döms till straff eller frias från åtalet. I det förra fallet avgör domstolen i vilken omfattning den dömda skall åläggas att ersätta staten för de nödvändiga kostnaderna i målet. Ersättningsskyldigheten skall anpassas till den åtalades ekonomiska möjligheter och en förutsättning är att det kan antas att det är möjligt att av den åtalade få ersättning för dessa kostnader.

I den nya lagen om rättegång i brottmål som trädde i kraft från början av 1986 (30 kap.) utvidgades på ett avgörande sätt den åtalades rätt till ersättning i de fall då åtalet har förkastats eller förfallit. Då skall domstolen för den åtalade fastställa en ersättning av statens medel för de nödvändiga utgifter han haft för sitt försvar, om han inte själv avsiktligt har föranlett misstankarna mot sig själv. Också den åtalades nödvändiga reskostnader ersätts. Den åtalades försvarare får i ersättning inte mer än vad han hade varit berättigad till som offentlig försvarare. Dessa ersättningar fastställs i regel i domen. Därtill har en åtalad mot vilken åtalet har förkastats, under vissa i lag stadgade förutsättningar rätt till ersättning också för annan skada som han lidit på grund av åtalet.

I brottmål där talan väckts av enskilda personer tillämpas stadgandena om kostnader i tvistemål, utom i fråga om ersättningarna till staten.

Danmark

Förundersökning. Också i Danmark är det polisen som sköter förundersökningen. Åklagaren deltar enligt lagen inte i genomförandet av förundersökningen, utan hans uppgift är att på basis av det material som insamlats vid förundersökningen pröva om åtal skall väckas. I praktiken står dock polisen och åklagaren i nära samarbete under förundersökningen.

Väckande av åtal. På samma sätt som i Norge kan åklagaren också i Danmark pröva om han skall väcka åtal för ett brott eller inte. Att väcka åtal är med undantag av vissa årekränkingsbrott enbart åklagarens uppgift och en målsägande har ingen självständig rätt att yrka straff för den misstänkte ens när

åklagaren har beslutat att inte väcka åtal. Målsäganden i vissa i lagen närmare fastställda brott har rätt att få ett med statens medel avlönat rättegångsbiträde vid förundersökningen och rättegången.

Privaträttsliga anspråk. Målsägandens privaträttsliga anspråk med anledning av ett brott kan behandlas i samband med åtalsärendet. Domstolen kan dock i detta fall vägra att behandla det privaträttsliga anspråket om den finner att detta inte kan ske utan väsentlig olägenhet. Åklagaren skall på målsägandens begäran vid rättegången framställa hans på brottet grundade anspråk mot svaranden i brottmålet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet.

Väckande av åtal. Åtal väcks och målet förbereds på samma sätt som i Norge. I praktiken sänder dock åklagaren ofta i samband med åtalet också förundersökningsprotokollet till domstolen, för att domstolen skall kunna planera hur huvudförhandlingen skall genomföras.

Huvudförhandling. Huvudförhandlingen är muntlig. En utsaga som finns antecknad i förundersökningsprotokollet eller i någon annan handling får användas som bevis bara i undantagsfall. Detta är möjligt bara med domstolens samtycke. I praktiken har stadgandet närmast tillämpats då ett vittne inte kan höras vid huvudförhandlingen eller då ett vittne vägrar att vittna vid huvudförhandlingen.

Vid behandlingen av ett ärende som gäller ett allvarligare brott måste svaranden vara närvarande personligen. Saken kan dock avgöras i svarandens utevaro om domstolen inte anser hans närvaro vara nödvändig och om svaranden har hållit sig undan efter det åtalet delgavs honom eller har avlägsnat sig från behandlingen utan domstolens tillstånd. Samma förfarande kan iakttas om svaranden inte döms till strängare straff än fängelse i sex månader eller om åtalet förkastas. I sådana brottmål där det bara är frågan om utdömande av ett bötesstraff kan svaranden anses ha godkänt den påföljd som yrkats för honom och saken kan avgöras trots svarandens utevaro.

Rättegångskostnader. I brottmål där talan förs av allmänna åklagaren betalas alla kostnader för behandlingen i regel av statens medel. Här ingår också arvudet till den offentliga försvarare som utsetts för den åtalade. Den åtalade måste i allmänhet betala ersättningen åt en försvarare som han själv har valt, men

domstolen kan av särskilda skäl bestämma att denna skall få ersättning av statens medel.

Om den åtalade blir dömd, skall han i regel återbetala de särskilda utgifter som har föranletts av målet mot honom, t.ex. utgifterna för försvar och expertutlåtanden. Men om den åtalade frikänns kan han naturligtvis inte dömas att betala ersättningar, om han inte själv åsamkat kostnaderna genom ett lagstridigt förfarande eller en försummelse som tillräknas honom. På grund av systemet med offentligt försvar har man i Danmark ansett att en åtalad, om åtalet mot honom har förkastats, inte i allmänhet borde åsamkas kostnader, eftersom staten står för dem. Men om den åtalade trots det har åsamkats t.ex. reskostnader eller förlust av arbetsinkomst, kan han yrka ersättning för dem, antingen enligt rättegångslagen eller enligt allmänna ersättningsstadganden.

I brottmål där talan väckts av enskilda personer tillämpas stadgandena om kostnader i tvistemål.

Europarådets rekommendation om förenklade av rättegångsförfarandet i brottmål

Europarådet har den 17 september 1987 gett en rekommendation Nr R (87) 18 om förenklade av rättegångsförfarandet i brottmål. Enligt rekommendationen borde man i medlemsländerna införa eller öka möjligheterna att avstå från åtgärder mot den misstänkte i de fall då det allmänna intresset med beaktande av hur grovt brottet är, omständigheter i samband med den misstänkte personen, domstolens sannolika dom, domens inverkan på den misstänkte och brottsoffrets ställning inte kräver att åtgärderna förs vidare. Vidare rekommenderas att det ges ökade möjligheter till förlikning utanför domstolen och till förenklade rättegångar samt att den egentliga rättegången förenklas.

3. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

3.1. Mål

Justitieministeriet tillsatte den 31 oktober 1990 en arbetsgrupp för att i form av en regeringens proposition bereda ett förslag till

revision av rättegångsförfarandet i brottmål. Enligt uppdraget skulle arbetsgruppen i tillämpliga delar bereda sitt förslag utgående från de förfarandepprinciper enligt vilka rättegångsförfarandet i tvistemål förnyades. Stadgandet om behandlingen skulle i regel bygga på det akusatoriska förfarandet. Möjligheterna för offren för vålds- och sedlighetsbrott att få hjälp vid rättegången skulle förbättras. Vid beredningen av förslagen skulle Europeiska rådets rekommendation Nr R (87) 18 om förenklade av behandlingen av brottmål samt Europeiska människorättsdomstolens beslut beträffande brottmålsprocessrätt beaktas.

3.2. Jämförelse mellan rättegångsförfarandet i tvistemål och rättegångsförfarandet i brottmål

Allmänt

För att utreda i vilken mån de reformer som genomförts i fråga om tvistemål går att tillämpa vid brottmål krävs en kort redogörelse för revisionen av förfarandet i tvistemål och för de principer på vilka rättegångsförfarandet i tvistemål respektive brottmål bygger.

Revisionen av rättegångsförfarandet i tvistemål

Syftet med revisionen. Rättegångsförfarandet i tvistemål har reviderats genom lagar av den 22 juli 1991 (1052—1067/91). Målen för revisionen av rättegångsförfarandet i tvistemål förklaras i regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i tvistemål (reg.prop. 15/1990 rd.). Enligt propositionen är avsikten med revisionen att förbättra domstolarnas möjligheter att behandla tvistemål grundligare än vad de för närvarande kan göra och att ge en väl motiverad dom i målet. Detta vill man uppnå bl.a. genom att uppdelar rättegången i en förberedelse och en huvudförhandling.

Förberedelse. Vid förberedelsen utreds vad tvisten gäller. Förberedelsen sköts av en lagfaren medlem av tingsrätten ensam. Förberedelsen kan vara skriftlig eller muntlig. Målet kan under vissa förutsättningar som anges i lagen avgöras redan vid förberedelsen.

Huvudförhandling. Om målet inte har avgjorts vid förberedelsen överförs det till huvud-

förhandling. Huvudförhandlingen kan hållas i omedelbart samband med förberedelsen eller vid ett separat sammanträde. En huvudförhandling som hålls i samband med förberedelsen leds av den av tingsrättens lagfarna medlemmar som har skött förberedelsen. En separat huvudförhandling hålls i den fulltaliga tingsrätten.

Huvudförhandlingen är muntlig, omedelbar och koncentrerad. Med muntlighet förstås att bara sådant rättegångsmaterial som vid huvudförhandlingen har lagts fram muntligt kan beaktas då målet avgörs. Med omedelbarhet förstås att bara en sådan medlem av domstolen som har varit med under hela huvudförhandlingen får delta i avgörandet. Om medlemmarna byts ut måste en ny huvudförhandling hållas i målet. Med koncentrerad förstås det att huvudförhandlingen skall hållas utan avbrott. Om huvudförhandlingen skjuts upp måste en ny huvudförhandling hållas, om uppskovet har varat längre än den lagstadgade tiden.

Delgivning. I regel sköter domstolen delgivningen då det gäller mål som är anhängiga vid domstolen. Delgivningen kan skötas antingen som s.k. stämningsmannadelgivning men också per post.

Protokoll. Protokollet är enklare än tidigare. Muntliga utsagor i bevisningssyfte bandas och arkiveras på ljudband. I regel uppsätts protokollet av någon annan tjänsteman vid domstolen än en av dess medlemmar.

Domen. Både i tvistemål och brottmål kallas avgörandet i huvudsaken dom. Domstolens övriga avgöranden kallas beslut. I tvistemål avfattas domen som en separat handling. Vid reformen har man betonat domstolens skyldighet att motivera domen mera ingående än vad som tidigare var fallet.

Effektivering av processledningen. Domstolen har fått större möjligheter till effektiv processledning, särskilt vid behandlingen av sådana tvistemål där förlikning är tillåten. Möjligheterna att meddela tredskodom har utvidgats från den första behandlingen till alla handläggningsskedet. Domstolen kan vid beredningen för parterna utsätta en tid inom vilken de skall framställa sina yrkanden och grunderna för dem samt meddela vilka bevis de vill åberopa, vid äventyr att de efter denna tid inte får åberopa ett nytt yrkande eller en ny omständighet eller anmäla nya bevis, om de inte gör

det sannolikt att de har giltig anledning till sitt förfarande.

Motsvarande förbud att åberopa nya yrkanden och grunder för yrkandena samt nya bevis gäller vid huvudförhandlingen. Genom dessa stadganden vill man förhindra att rättegången drar ut på tiden och säkerställa en koncentrerad huvudförhandling. I ett tvistemål där förlikning inte är tillåten strävar man till motsvarande mål genom att betona skyldigheten för den part som förfarit på ett klandervärt sätt att ersätta de rättegångskostnader som de övriga parterna åsamkats av hans förfarande.

De viktigaste principerna vid rättegång

Avsikten med reformen av rättegångsförfarandet i tvistemål var att ge domstolarna bättre metoder att genomföra säkra, snabba och billiga rättegångar.

I tvistemål där förlikning är tillåten får domstolen inte tilldöma en part annat eller mer än han har yrkat, och domstolen får inte stöda sin dom på en omständighet som parten inte har åberopat till stöd för sitt yrkande. Med detta avses att ett i målet framlagt yrkande inte får bifallas eller förkastas på en sådan grund som parten inte har åberopat vid rättegången. Också en bekännelse av någon part är bindande för domstolen.

Om ett yrkande har medgivits, måste det utan vidare bifallas. Om en part utan laga förfall har uteblivit från domstolen eller försummat att iakttä någon annan uppmaning, kan målet avgöras genom tredskodom.

Inte ens i tvistemål där förlikning är tillåten är domstolen till alla delar beroende av parternas åtgärder. Därför är bevisprövningen och tillämpningen av lagen enbart domstolens sak. Domstolen kan därmed motivera sin bevisprövning med erfarenhetsregeln och sitt beslut med en rättsnorm också i det fall att båda parter har motsatt sig att erfarenhetsregel eller rättsnormen i fråga tillämpas. Domstolen beslutar också om hur målet skall handläggas.

Dock kan parternas åtgärder ha betydelse också i de fall då det är frågan om en sådan rättegångsdetalj där domstolen fattar beslut på eget initiativ. T.ex. då det gäller bevisprövning kan det som en part anför påverka domstolens bedömning av bevisets betydelse.

I brottmål är svarandens bekännelse inte bindande för domstolen. Straffet utdöms på

tjänstens vägnar. Domstolen kan förkasta åtalet på grund av preskriberad åtalsrätt, nödvärn eller andra motsvarande omständigheter, som innebär att straff inte får dömas ut, även om denna omständighet inte har åberopats vid rättegången. Domstolen skall också på tjänstens vägnar beakta förmildrande omständigheter.

Till vissa delar är domstolens åtgärder också i brottmål beroende av parternas åtgärder. Domstolen kan t.ex. inte på eget initiativ ta upp ett brottmål till behandling, och den som för talan kan återta sin talan. Domstolen får inte döma ut straff för andra brottsliga gärningar än för sådana för vilka åklagaren eller målsäganden yrkat straff.

Då man behandlar ett åtal för ett brott som lyder under allmänt åtal eller då allmänna åklagaren har väckt åtal för ett målsägandebrott, kan domstolen besluta att bevis skall inhämtas. Om bara målsäganden yrkar straff för ett målsägandebrott för vilket inte finns stadgat annat eller strängare straff än böter eller fängelse i fyra år, kan domstolen bara på partens yrkande förordna att ett nytt vittne skall höras eller en handling företes.

Svaranden i ett brottmål däremot har inte rätt att bestämma varken om rättegångsmaterialet eller om förfarandet. Han har dock rätt att besluta om han vill söka ändring i domstolens beslut.

Åtalsmetoden och undersökningsmetoden

Då rättegången är ordnad enligt åtalsmetoden eller den ackusatoriska metoden, bestäms förfarandet i hög grad utgående från åklagarens och svarandens åtgärder. Om däremot rättegången ordnas enligt den inkvisitoriska metoden eller undersökningsmetoden är det domstolen som både leder rättegången och bestämmer undersökningens omfattning samt därtill sörjer för att rättegångsmaterialet insamlas och brottmålet utreds.

Rättegångsbalkens stadganden om rättegång i brottmål byggde ursprungligen på undersökningsmetoden. Det var t.ex. först 1960 som det i rättegångsbalken togs in ett stadgande enligt vilket allmänna åklagaren och målsäganden genast i början av rättegången skall framställa sina yrkanden och grunderna för dem. Först i samband därmed upphävdes också stadgandet ”Nu kommer allmänt rychte up om groft brott,

och finnes ther skälilig misstancka til; bode ock Härads höfding särskilt Ting, äntå at ingen ther å kärer.”.

I praktiken har rättegångsinitiativet inte på flera årtionden utgått från domstolen. Före reformen år 1960 hade det dock av hävd ansetts att i mål som gällde grova brott fick domstolen oberoende av åtalets innehåll avge den dom som omständigheterna krävde.

Att rättegångsförfarandet byggde på den inkvisitoriska metoden berodde delvis på att det varken hos oss eller i många andra stater i början av seklet ännu fanns ett så utvecklat åklagarväsende att syftet med en rättegång i ett brottmål hade blivit tillräckligt uppnått på annat sätt.

Redan om arbetet skall kunna ordnas på ett ändamålsenligt sätt är det omöjligt att använda det inkvisitoriska förfarandet i dagens utvecklade samhälle. Rättegången i brottmål måste i stället ordnas enligt åtalsmetoden. Detta låter sig göra därför att också vi numera har ett utvecklat system med förundersökning och åklagarväsende.

Vid en rättegång enligt åtalsmetoden står på ena sidan åklagaren och målsäganden och på den andra sidan svaranden i brottmålet som parter mot varandra. Åklagarens åtal och målsägandens yrkanden begränsar domstolens undersökningsrätt och domstolen får döma bara för den gärning för vilken straff har yrkats för svaranden i brottmålet. Det är åklagarens uppgift att skaffa fram bevismaterialet och vid rättegången lägga fram den bevisning som behövs.

Att rättegången ordnas enligt den ackusatoriska metoden är viktigt också därför att på det här sättet kan domstolen opartiskt, utan att själv delta i utredningen, avgöra brottmålet. Därmed minskar också sannolikheten för ett materiellt oriktigt avgörande. Det är inte ändamålsenligt att rättegången i brottmål ordnas så att svaranden i brottmålet som motpart vid rättegången har inte bara åklagaren utan också domstolen.

En rättegång enligt den ackusatoriska metoden gör det också lättare för svaranden i brottmålet att försvara sig, då han på förhand får veta vilka yrkanden han skall bemöta. Svaranden kan lita på att han inte kan dömas för någon annan gärning än den för vilken straff har yrkats.

Domstolens skyldighet att agera på eget initiativ

Principen att domstolen vid rättegången skall agera på eget initiativ kallas officialprincipen. I brottmål är officialprincipen av vital betydelse.

Frågan om hur ett brottmål handläggs påverkas också av att svaranden, i motsats till vad som är fallet i tvistemål där förlikning är tillåten, inte har någon skyldighet att agera, utan han har rätt att vid rättegången förbli helt passiv.

I ett tvistemål där förlikning är tillåten kan utgången i målet vara beroende av någondera partens agerande. Avgörandet i ett brottmål däremot måste alltid vara också materiellt riktigt. Därför måste rättegången i brottmål ordnas så att sannolikheten för ett felaktigt avgörande är så liten som möjligt.

Det är särskilt viktigt att man ser till att en oskyldig inte blir dömd. För att uppnå detta syfte följs vid rättegång i brottmål den s.k. *in dubio pro reo-principen*. Detta innebär att åklagaren är skyldig att bevisa alla de omständigheter på vilka åtalet direkt bygger, och att målet i oklara fall skall avgöras till svarandens fördel. Vidare råder vid rättegång i brottmål den s.k. *in dubio mitius-principen*, enligt vilken lagen i tolkningsfrågor skall tillämpas enligt den tolkning som leder till det för svaranden lindrigare resultatet. Därtill råder vid rättegång i brottmål den principen att försvaret skall gynnas.

3.3. Utvecklande av rättegången i brottmål

Allmänt

Av det ovanstående framgår att vid en rättegång i brottmål är det minst lika viktigt som vid en rättegång i tvistemål att säkerställa att domstolen får så bra metoder som möjligt att nå ett riktigt avgörande i saken. Därför är det viktigt att också i brottmål gå inför muntliga, omedelbara och koncentrerade rättegångar som metod att uppnå en snabb, säker och billig rättegång.

Domstolen skall enligt 17 kap. rättegångsbalken fritt pröva vilken betydelse alla omständigheter som framkommit vid rättegången har som bevis. Genom att koncentrera rättegången till en handläggning eller i ett omfattande mål till en handläggning i ett sammanhang, skapas

också i brottmål förutsättningar för en så opartisk bedömning som möjligt av hela rättegångsmaterialet.

Den omedelbara handläggningen, dvs. det faktum att målet kan avgöras bara av en sådan medlem av domstolen som har deltagit i handläggningen under hela huvudförhandlingen, är nödvändig också i brottmål. Domaren måste kunna bygga sitt avgörande på egna iakttagelser och inte på vad de andra medlemmarna av domstolen berättat eller på protokollet över behandlingen. Om detta tilläts skulle domstolens medlemmar försättas i en ojämlik ställning, eftersom alla medlemmar inte kan bygga sina åsikter på egna direkta iakttagelser. Då rättegångsmaterialet läggs fram direkt för de medlemmar av domstolen som avgör målet, får både de och parterna en bättre bild av saken, och förutsättningarna för en fri prövning av bevisen förbättras avsevärt.

När behandlingen är muntlig kan parterna vid en rättegång i brottmål försäkra sig om att domstolen har förstätt det rättegångsmaterial som en part lagt fram på det sätt som han avsett. Den muntliga behandlingen är också ägnad att säkerställa att handläggningen blir koncentrerad. Den är nödvändig också för att garantera en effektiv processledning.

Att svaranden hörs personligen i ett brottmål är ofta viktigt för att saken skall bli utredd. En jämförelse av hans redogörelser med de redogörelser som lagts fram av andra personer som hörts i bevisnings syfte är vital vid prövningen av bevisen. Det är också viktigt att han hörs personligen då man överväger straffpåföljden. Också principen med offentliga rättegångar blir bäst genomförd när målet behandlas muntligt. För att man med nämndemännens deltagande i målets behandling skall uppnå de mål som eftersträfvats genom detta förfarande måste behandlingen vara muntlig.

Behandlingen kan dock inte anses vara muntlig i och med det förfarande som ännu i dag iaktas vid flera domstolar: parternas och vittnenas utsagor läses högt ur förundersökningsprotokollet. Enligt gällande 14 kap. 3 § och 17 kap. 32 § rättegångsbalken är ett sådant förfarande i själva verket förbjudet. Det är inte ändamålsenligt heller därför att protokollet över polisundersökningen har uppgjorts med tanke på åklagarens åtalsprövning.

Brottsoffrets ställning

Den som blivit offer för ett brott kallas vid rättegången målsägande. Kretsen av personer som anses vara målsägande föreslås inte bli ändrad. I jämförelse med t.ex. Sverige är kretsen av personer klassificerade som målsägande större hos oss.

Målsäganden kan självständigt framställa ett eget straffyrkande eller förena sig med allmänna åklagarens åtal. Skadeståndsanspråk måste han alltid framställa själv. I regel behandlas ett skadeståndsanspråk med anledning av ett brott i samband med åtalsärendet. Genom detta förfarande kan man undvika bl.a. extra kostnader på grund av att samma sak behandlas två gånger.

Särskilt i de fall då det till stöd för målsägandens privaträttsliga anspråk inte behövs något eget speciellt bevismaterial alls, utan den bevisning åklagaren lagt fram med anledning av brottet räcker till, åsamkas målsäganden onödiga extra kostnader om han framställer ett privaträttsligt anspråk. I syfte att underlätta målsägandens ställning skulle det vara skäl att skapa ett system enligt vilket åklagaren på basis av målsägandens begäran vid förundersökningen framställer skadeståndsanspråk vid rättegången. När en sådan begäran har framställts, skall också målsägandens skadeståndsanspråk undersökas vid förundersökningen. Åklagaren bör dock ha rätt att vägra att driva målsägandens anspråk, bl.a. i de fall då skadeståndsanspråket är oklart eller om det finns en risk för att han måste väcka åtal också mot den målsägande som framställt begäran.

I de fall då målsägandens privaträttsliga anspråk är oklart och komplicerat i jämförelse med brottmålet, skall anspråket behandlas i den ordning som gäller för behandlingen av tvistemål. Tvistemålet med muntlig förberedelse och separat huvudförhandling i en sammansättning med tre domare lämpar sig bättre än ordningen för behandling av brottmål för prövningen av sådana anspråk. Att målen separeras från varandra i de ovan nämnda fallen är viktigt också därför att behandlingen av brottmålet inte får fördröjas av behandlingen av det privaträttsliga anspråket.

Ställningen för offren för vålds- och sedlighetsbrott är särskilt svår både vid förundersökningen och vid själva rättegången. Eftersom parternas egna utsagor om händelseförloppet har stort bevisvärde, kan det inte undvikas att

offret för ett sådant brott måste höras vid förundersökningen och rättegången även om han inte har egna personliga anspråk. För att detta förfarande skall åsamka offret så liten olägenhet som möjligt, är det viktigt att han har en möjlighet att få ett med statens medel avlönat rättegångsbiträde eller en annan stödperson med adekvat utbildning för uppgiften, som hjälper honom att komma över de personliga sviterna av brottet samt med förundersökningen och behandlingen i rätten.

På grund av att målsäganden enligt den gällande lagen har en självständig rätt att yrka straff, måste målsäganden alltid inkallas till behandlingen. För de målsägande som inte har några yrkanden är detta förfarande onödigt. Det är tillräckligt att till behandlingen inkalla bara sådana målsägande som har yrkanden. Det är sedan en annan sak om målsäganden måste höras personligen för att saken skall bli utredd.

Jourhavande domstol

I samband med beredningen av propositionen har man undersökt möjligheten att i obetydliga och klara brottmål ta i bruk en så kallad jourhavande domstol. Vid en sådan domstol kunde målet behandlas och avgöras omedelbart eller mycket snart efter det brottet blivit begånget. Jourhavande domstolar finns t.ex. i Förenta Staterna.

Den jourhavande domstolen kunde vara upplagd t.ex. så att den fungerar dygnet om eller så att den dagligen behandlar de brott som uppdragats föregående natt eller veckoslut. En jourhavande domstol kunde upprättas t.ex. i samband med sådana stora nöjeställningar där det i regel begås många brott.

Genom att målen behandlas snabbt uppnås många fördelar. För det straffrättsliga systemet är det till fördel om påföljden kan utdömas och avtjänas så snabbt som möjligt efter det att brottet uppdragats. För svaranden är det bra om saken avgörs snabbt, för det första därför att osäkerheten i samband med väntan på avgörandet blir så kortvarig som möjligt. Om det mellan det brottet uppdragades och frihetsstraffet verkställs hinner gå en lång tid, kan verkställigheten av påföljden därtill medföra extra svårigheter, särskilt om gärningsmannen under tiden t.ex. har kommit ur sin brottsspiral och fått ett bestående arbetsförhållande.

Också domstolen vinner på om saken be-

handlas snabbt. Om den misstänkte är anhållen till dess saken behandlas i domstol kunde detta bidra till att minska behovet att inställa huvudförhandlingen. Den bevisning som mottas i målet är tillförlitlig så länge parternas och vittnenas minnesbilder av det inträffade är färska. Om målet kunde behandlas omedelbart i samband med förundersökningen kunde t.ex. anhängiggörandet av målet bli mycket enkelt och medföra en liten arbetsinsats för domstolen.

Man kunde tänka sig att den jourhavande domstolen skulle behandla sådana brottmål som kan avgöras vid sammanträde med en domare. Detta beror på att i behandlingen av andra brottmål deltar också nämndemän, som det skulle bli svårt att få med till en jourhavande domstol.

Vid sammanträde med en domare kan i dag avgöras ca 40 % av alla brottmål. Den relativa andelen av de mål som avgörs vid sammanträde med en domare framgår av nedanstående tabell.

Brottmål som behandlas i sammansättning med en domare

Äventyrande av trafiksäkerheten	18 %
Rattfylleri	41 %
Egendomsbrott	12 %
Skadegörelse	11 %
Övriga brott	17 %

Införandet av en jourhavande domstol är dock förknippat med många svårigheter. Om man inte hinner göra en fullständig förundersökning innan målet behandlas i jourhavande domstolen, måste domstolen delta i utredningen av brottet och åklagaren kan framställa sitt exakta åtal först i ett senare skede av rättegången, ofta t.o.m. vid den fortsatta behandlingen efter uppskov. Ett sådant förfarande försämrar väsentligt svarandens möjligheter att försvara sig och rättegången kommer inte längre att bygga på åtalsmetoden. Det är inte heller motiverat att den misstänkte hålls anhållen längre än vad förundersökningen kräver bara för att det skall ordnas rättegång.

För att utföra en förundersökning och skaffa fram utredningar krävs det också ofta såpass lång tid att det inte är möjligt att genast efter det brottet begåtts ordna en koncentrerad rättegång. T.ex. i rattfyllerimål kräver undersökningen av alkoholhalten i den misstänktes

blod åtminstone än så länge laboratorieprov, som tar sin tid. Inte heller de mål som gäller äventyrande av trafiksäkerheten kan tillnärmelsevid alltid avgöras genast.

I alla de brottmål där det finns en målsägande tar det ofta en viss tid att utreda hur stor skada han åsamkats. Det är viktigt att skadan utreds för att själva brottet och målsägandens skadeståndsanspråk skall bli klarlagda. T.ex. vid ett brott som gäller skadegörelse måste skadan bedömas och kostnaderna för reparation av skadan utredas.

Målsäganden kan visserligen föra sitt anspråk också i den ordning som är stadgad för rättegång i tvistemål. Detta medför dock i många fall både för svaranden i brottmålet och för målsäganden och domstolen extra kostnader och besvär. Det verkar därför som om antalet sådana brottmål som kunde behandlas vid en jourhavande domstol inte är särskilt stort, och någon allmän lösning på de problem som sammanhänger med att behandlingen av brottmål drar ut på tiden kan inte nås genom införandet av en jourhavande domstol.

Om man inför jourhavande domstolar måste det dessutom ordnas ett jourssystem för domstolen och åklagaren. Domstolsbehandlingen kräver ofta att vittnen och eventuellt också målsäganden hörs personligen. Att få dem till en rättegång som hålls omedelbart efter det brottet begåtts kan innebära oöverstigliga svårigheter för dem.

Av ovan förklarade orsaker har man vid beredningen av propositionen funnit att det bästa inte vore ett förfarande med en jourhavande domstol utan det att brottmålen efter förundersökningen kunde tas upp till behandling så snabbt som möjligt. På det sättet kunde man uppnå en stor del av de fördelar som eftersträvas med en jourhavande domstol.

3.4. De viktigaste förslagen

Det lagtekniska genomförandet av förslaget

I samband med beredningen av förslaget har man diskuterat två alternativa sätt att lagtekniskt genomföra det. Det ena går ut på att förslaget genomförs på samma sätt som reformen av rättegångsförfarandet i tvistemål, dvs. så att vissa stadganden i rättegångsbalken ändras och nya stadganden fogas till den. Man konstaterade dock att ett sådant förfarande

skulle göra rättegångsbalken oklar och svårläst.

Därför föreslås i propositionen att reformen genomförs så att det stiftas en särskild lag om rättegång i brottmål och vissa stadganden i rättegångsbalken ändras. Genom en separat lag kan man tydligare än genom stadganden som inplaceras i rättegångsbalken reglera förloppet av rättegången i brottmål till dess centrala delar. De stadganden som är gemensamma för rättegång i tvistemål och brottmål skall fortfarande ingå i rättegångsbalken, och i den separata lagen hänvisas till dem.

I förslaget att det skall stiftas en separat lag är utgångspunkten att stadgandena om rättegångsförfarandet i följande skede av rättegångsreformen skall uppställas så att det finns klara helheter med stadganden för förfarandet vid rättegång i tvistemål respektive brottmål samt en egen helhet med de gemensamma stadganden som behövs för vardera förfarandet. Ett sådant förfaringssätt motsvarar regleringen av rättegångsförfarandet i andra länder.

En del av stadgandena om rättegång i brottmål ingår i dag i förordningen om införande av strafflagen. Hit hör t.ex. stadgandena om åtalsskyldighet och åtgärdseftergift samt om målsägandens åtalsbegäran. Vid beredningen har man ansett att en förutsättning för att regleringen skall vara tydlig är att de viktigaste stadgandena om rättegång i brottmål ingår i samma lag. Därför föreslås i propositionen att inte bara stadgandena om åtalsbegäran och de ovan förklarade stadgandena om åtalsrätt utan också stadgandena om åtalsskyldighet och åtalströskel samt åtgärdseftergift skall överföras till lagen om rättegång i brottmål, till dess kapitel om åtalsrätt.

Enligt förslaget skall i lagen om rättegång i brottmål som egna kapitel intas stadganden om

- åtalsrätt (1 kap.)
- målsägandebiträde (2 kap.)
- privaträttsliga anspråk (3 kap.)
- laga domstol (4 kap.)
- väckande av åtal (5 kap.)
- huvudförhandling (6 kap.)
- behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan (7 kap.)
- parterna (8 kap.)
- rättegångskostnader (9 kap.)
- omröstning (10 kap.)
- domstolens avgörande (11 kap.)
- tillämpning av stadgandena i rättegångsbalken (12 kap.)

— ikraftträdande (13 kap.)

Därtill föreslås i lagen ingå ett hänvisningsstadgande till de stadganden i rättegångsbalken som är gemensamma för tvistemål och brottmål. Sådana stadganden i rättegångsbalken gäller t.ex. delgivning (11 kap.), bevisning (17 kap.) och protokoll (22 kap.). Därtill hänvisas i lagen t.ex. till de stadganden i rättegångsbalkens 12 kap. om parterna och 23 kap. om omröstning som är gemensamma för både tvistemål och brottmål. Rättegångsbalkens 24 kap. föreslås inte bli ändrat i detta sammanhang därför att dess stadganden också gäller avgörande i fullföljdsdomstol. Dessa stadganden kommer att ändras i samband med att förfarandet i hovrätten förnyas.

Åtalsrätten

Vid brott som underlyder allmänt åtal väcker allmänna åklagaren åtal oberoende av om målsäganden vill att det brott som han utsatts för skall undersökas och gärningsmannen åtalas. Det har ansetts att ett sådant arrangemang är nödvändigt för att verkningarna av straffen skall bli genomförda. Med tanke på straffsystemets allmänprevention kan det inte anses godtagbart att brottsundersökningen och väckandet av åtal alltid skall bli beroende av målsägandens prövning.

Enligt strafflagen och stadganden i vissa andra lagar måste dock målsäganden framställa begäran om åtal eller själv väcka åtal för att åtal för vissa brott skall bli väckt och förundersökning verkställas. Frågan om ett brott skall kategoriseras som ett målsägarbrott har kunnat påverkas t.ex. av att brottet är ringa eller av att målsäganden kunde åsamkas oskälig olägenhet om brottet blir offentligt. Det finns också gärningar där målsägandens inställning till saken åtminstone i praktiken till stor del bestämmer gärningens karaktär och påverkar frågan om gärningen skall anses vara värd ett straff.

Enligt gällande lag har målsäganden i brott som underlyder allmänt åtal i allmänhet tillsammans med åklagaren en självständig och primär parallell rätt att väcka åtal. Ett sådant arrangemang är internationellt sett exceptionellt. I många stater får målsäganden själv väcka åtal bara om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal. I vissa stater har målsäganden

inte ens sådan sekundär åtalsrätt, utan det är alltid allmänna åklagaren som skall väcka åtal.

Det gällande arrangemanget i fråga om åtalsrätten bygger närmast på att undersökningen av brott och väckandet av åtal inte får bli beroende enbart av myndigheternas åtgärder. Dagens utvecklade åklagarväsende innebär att det inte längre finns grund för ett sådant arrangemang. Målsägandens ställning blir tillräckligt tryggad genom att åklagaren enligt lag måste väcka åtal om det finns sannolika skäl till stöd för det, och genom att också de situationer där åklagaren kan låta bli att väcka åtal är noggrant reglerade i lag.

Det finns inte heller praktiska orsaker att bibehålla det nuvarande systemet. I praktiken är det sällsynt att målsäganden själv väcker åtal och för talan. Detta beror dels på att om målsäganden själv väcker åtal åsamkas han avsevärt större olägenheter och kostnader än om allmänna åklagaren väcker åtal och för talan och dels på framläggandet av bevis.

Åklagaren har bl.a. på grund av förundersökningen bättre möjligheter att utreda saken och väcka och föra talan än målsäganden. Därför kan målet med ett koncentrerat och omedelbart rättegångsförfarande bättre uppnås om åklagaren för talan. Därtill innebär åklagarens skyldighet att vara opartisk då åtal väcks och ärendet behandlas en bättre utgångspunkt för behandlingen av brottmålet än om målsäganden ensam väcker och för talan.

Av ovan förklarade orsaker föreslås i propositionen att målsägandens primära åtalsrätt slopas. Enligt 93 § 2 mom. regeringsformen har målsäganden dock även i fortsättningen rätt att självständigt yrka straff för en tjänsteman som gjort sig skyldig till en lagstridig åtgärd eller försummelse.

Vid beredningen av förslaget har det dock ansetts att man redan av principiella skäl inte heller i andra fall helt kan frånta målsäganden hans rätt att yrka straff för den som misstänks för ett brott. Målsägandens rätt att väcka åtal för brott fungerar redan genom sin blotta existens som en effektivare metod att övervaka att åklagarna uppfyller sin åtalsskyldighet än möjligheten att saken underställs en högre åklagare.

Av ovan förklarade orsaker föreslås i propositionen att också hos oss införs ett sådant arrangemang i fråga om åtalsrätten att målsäganden får väcka åtal endast om åklagaren inte gör det. Detta gäller såväl brott som

underlyder allmänt åtal som målsägandebrott. Målsäganden har därtill alltid rätt att förena sig om åtal som väckts av allmänna åklagaren.

Biträdande av målsäganden

Ställningen för målsäganden i ett sådant brottmål där brottet djupt kränker honom personligen föreslås bli förbättrad. Till de brott som djupt anses kränka målsäganden personligen räknas enligt förslaget sedlighetsbrott enligt 20 kap. strafflagen och, i de fall då målsäganden och den misstänkte är varandra närstående personer, brott mot liv och hälsa enligt 21 kap. 1—6 §§ strafflagen.

Enligt förslaget har målsäganden i ett sådant brott alltid rätt att både vid förundersökningen och vid rättegången få ett med statens medel avlönat biträde då han uppträder som part vid rättegången. Om han bara personligen hörs vid rättegången i syfte att reda ut saken, har han rätt till en stödperson avlönad med statens medel.

Enligt förslaget skall till målsägandens biträde i regel förordnas en advokat, om han inte av särskilda skäl får en annan juris kandidat till biträde. Av en stödperson, till vars uppgifter enligt förslaget hör att vara ett personligt stöd för målsäganden vid rättegången och att hjälpa honom i frågor som gäller handläggningen av målet, förutsätts att han har den kompetens som uppgiften kräver.

I lagen föreslås vidare ingå stadganden om hur målsägandens biträde skall sköta sina uppgifter, hur han förordnas till uppgiften och hur förordnandet återtas. Vidare stadgas om arvode för målsägandens biträde och stödperson och om ersättning av de kostnader som staten åsamkats av användningen av biträden och stödpersoner.

Målsägandens privaträttsliga anspråk

Ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott får framställas i samband med att straff eller förverkandepåföljd yrkas med anledning av brottet. Ett sådant arrangemang ger många fördelar. Så kan man bl.a. undvika de kostnader och det besvär som åsamkas parterna och domstolen om samma rättegångsmaterial skall läggas fram och bedömas vid olika rättegångar samt det att avgörandena med

anledning av yrkandena då det gäller bedömningen av samma rättegångsmaterial kommer att stå i konflikt med varandra. Arrangemanget är viktigt också för målsäganden och andra som lidit skada av brottet. Då allmänna åklagaren sörjer för att brottmålet anhängiggörs och rättegångsmaterialet införskaffas, slipper den som lidit skadan kostnader och besvär på grund av dessa åtgärder.

Målsäganden måste dock alltid själv se till att lägga fram sitt privaträttsliga anspråk, vilket i vissa fall åsamkar honom onödiga kostnader. Särskilt i de fall då eget särskilt bevismaterial inte behövs till stöd för det privaträttsliga anspråket, utan åklagarens bevisning med anledning av brottet är tillräcklig, är det oskäligt att målsäganden personligen måste infinna sig i domstolen eller skaffa ett rättegångsombud bara för att framställa sitt anspråk.

Bl.a. för att underlätta målsägandens ställning föreslås i propositionen att åklagaren på målsägandens begäran blir skyldig att i samband med ett åtalsärende i brottmål driva också målsägandens privaträttsliga anspråk mot svaranden på grund av det brott som avses i åtalet. En sådan skyldighet har åklagaren dock inte i det fall att anspråket är oklart eller om han väcker åtal mot flera sådana svaranden i brottmålet som riktar privaträttsliga anspråk mot varandra. För att åklagaren skall kunna ta ställning till om han åtar sig att föra målsägandens anspråk, och för att han skall kunna föra det, föreslås i propositionen vidare att också målsägandens privaträttsliga anspråk måste undersökas vid förundersökningen.

För att möjligheten till gemensam behandling av åtal inte skall variera bara därför att ett privaträttsligt anspråk behandlas i samband med ett åtalsärende, föreslås i lagen också bli intaget ett stadgande motsvarande 18 kap. 5 § rättegångsbalken, om möjligheten för en tredje part att delta i rättegången som en självständig part. Av samma anledning föreslås i kapitlet ingå ett stadgande om svarandens rätt att få saken avgjord i det fall att ett i saken framställt privaträttsligt anspråk återtas efter det att svaranden har bemött det.

Den gällande lagen är såtilfvda bristfällig att där inte ingår något uttryckligt stadgande om behandlingen av privaträttsliga anspråk i det fall att åtalet återtas eller avvisas. Därför föreslås i propositionen att domstolen bl.a. i ett sådant fall på yrkande av en part kan förordna

att det mål som gäller ett privaträttsligt anspråk skall behandlas i den ordning som gäller för rättegång i tvistemål.

Anhängiggörande av åtal

Också när rättegångsförfarandet i brottmål förnyas är det viktigt att det skapas så goda förutsättningar som möjligt för en muntlig, omedelbar och koncentrerad rättegång, huvudförhandlingen. Därför är det viktigt att domstolen också i brottmål före huvudförhandlingen kan vidta de åtgärder som förberedelsen av målet kräver.

Då det i brottmål regelmässigt har verkställts en förundersökning, varefter åklagaren har gjort en åtalsprövning, behövs i regel inte någon sådan muntlig förberedelse som har införts i tvistemål. Detta beror också på att åklagaren i sin åtalsprövning på eget initiativ skall beakta också för den misstänkte fördelaktiga omständigheter, och på att den misstänkte vid förundersökningen kan påverka utredningen t.ex. genom att ställa frågor till de andra som blir förhörda.

Med hjälp av förundersökningsprotokollet och åtalet samt svarandens preliminära ståndpunkt som framgår av förundersökningsprotokollet kan domstolen i de flesta fall planera hur huvudförhandlingen skall genomföras och bilda sig en uppfattning om vad saken gäller och hur omfattande den är.

Trots att förundersökning har gjorts i saken bör domstolen kunna se till att det finns förutsättningar för en koncentrerad behandling av målet. Därför föreslås i propositionen att på samma sätt som ett tvistemål blir ett brottmål i regel anhängigt så att allmänna åklagaren sänder stämningsansökan till domstolen. Stämningsansökan skall till innehåll motsvara den nuvarande grundliga åtalsskriften. Om det finns brister i stämningsansökan, det material som på förhand sänts in till domstolen eller förundersökningen, kunde domstolen uppmana åklagaren att avhjälpa bristerna inom en viss angiven tid. Det är nödvändigt att bristerna blir avhjälpda redan före huvudförhandlingen för att uppskov i huvudförhandlingen skall kunna undvikas.

I propositionen föreslås att domstolen i den omfattning den finner befogat skall kunna förordna att åklagaren får väcka åtal genom att själv lämna stämningen. På detta sätt kunde domstolen förfara i klara och enkla mål, där

förundersökningen ger garantier för att huvudförhandlingen säkert kan genomföras utan uppskov. I propositionen har man utgått från att det är ett klart undantag från huvudregeln att åklagaren själv lämnar stämningen.

Någon gång kan det vara viktigt att domstolen före huvudförhandlingen känner till svarandens förhandsinställning till åtalet. Detta hjälper domstolen och åklagaren att förbereda sig inför huvudförhandlingen och bidrar därmed till att garantera en koncentrerad huvudförhandling. Ibland kan det i undantagsfall också finnas behov att ordna muntlig förberedelse före huvudförhandlingen. En sådan förberedelse skall närmast ordnas för planeringen av hur huvudförhandlingen skall genomföras. En sådan precisering av föremålet för tvisten som vid den muntliga förberedelsen av tvistemål behövs i allmänhet inte i brottmål, eftersom det har gjorts en förundersökning. Men ibland kan saken också efter förundersökningen och allmänna åklagarens stämningsansökan vara så oklar att det vid en muntlig förberedelse kan vara skäl att inte bara planera hur huvudförhandlingen skall genomföras utan också förbereda huvudförhandlingen så att man på förhand vet vad som kommer att behandlas där.

I det kapitel som gäller anhängiggörande av åtal föreslås också ingå stadganden om lämnande av målsägandens anspråk till domstolen och till svaranden i brottmålet före huvudförhandlingen. Sådan förhandsinformation gör det också lättare att koncentrera huvudförhandlingen.

På samma sätt såsom vid förberedelsen av tvistemål får enligt förslaget ordföranden i tingsrätten ensam besluta om de åtgärder som skall vidtas före huvudförhandlingen också då det gäller behandlingen av brottmål.

Huvudförhandling

I propositionen föreslås att det i lagen tas in stadganden om huvudförhandling i brottmål. Man vill på samma sätt som vid förnyandet av rättegångsförfarandet i tvistemål också i brottmål genom att införa en koncentrerad, muntlig och omedelbar huvudförhandling förbättra domstolarnas förutsättningar att behandla målet och ge en väl motiverad dom.

Här föreslås att i lagen tas in stadganden som garanterar att huvudförhandlingen blir

koncentrerad och omedelbar. Enligt dem får huvudförhandlingen i allmänhet inte inledas utan den skall inställas och en ny behandlingsdag utsättas om det när huvudförhandlingen inleds konstateras att en part som borde vara närvarande eller en målsägande som borde höras personligen eller ett vittne har uteblivit. Samma förfarande skall iaktas om det finns något annat hinder för att saken tas upp till slutlig behandling. Huvudförhandlingen får inte heller skjutas upp av andra orsaker än dem som uttryckligen nämns i lagen. I det fall att huvudförhandlingen har varit uppskjuten i mer än 14 dagar skall i målet i regel förrättas ny huvudförhandling.

Vid huvudförhandlingen skall målet behandlas i ett sammanhang tills det kan avgöras. Då det gäller behandlingen av omfattande mål föreslås, att om ett mål inte kan behandlas under loppet av en dag, skall det behandlas under minst tre vardagar i veckan.

I propositionen föreslås att i lagen också tas in ett stadgande om att huvudförhandlingen skall vara muntlig. På samma sätt som stadgats i fråga om huvudförhandlingen i tvistemål föreslås att vid rättegång i brottmål skall huvudförhandlingen vara muntlig och att parterna inte får läsa upp eller till rätten lämna in en rättegångsskrift eller på annat sätt lägga fram saken skriftligt. Ett undantag från regeln om muntlig behandling utgör det faktum att parten får läsa upp sitt yrkande. Därtill får parterna läsa upp t.ex. direkta hänvisningar till rättspraxis och den juridiska litteraturen, om framställningen därmed blir mera lättbegriplig.

I syfte att säkerställa att huvudförhandlingen blir omedelbar föreslås att i lagen tas in ett stadgande om att ny huvudförhandling skall förrättas i saken om domstolen mitt under huvudförhandlingen måste ta in en ny medlem för att vara domför. För att trygga den omedelbara behandlingen föreslås därtill att tingsrätten också i brottmål är domför med minst två nämndemän, om en nämndeman har fått förhinder efter det huvudförhandlingen inleddes.

Därtill föreslås att i lagen intas ett stadgande bl.a. om i vilken ordning ett mål skall behandlas vid huvudförhandlingen.

Behandlingen av mål där talan förs av målsäganden ensam

I den gällande lagen finns inga klara stad-

ganden om förfarandet vid behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan.

Det gällande systemet skulle bli klarare om det i lagen fanns uttryckliga stadganden om behandlingen av sådana brottmål. Av allmänna åklagarens relativt starka ställning vid rättegången följer att stadgandena om behandling av de brottmål där han för talan inte som sådana är tillämpliga på behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan, eftersom utgångspunkten vid en rättegång av det sistnämnda slaget är att parterna är jämbördiga.

Dessa rättegångar avviker från varandra också däri att allmänna åklagaren vid sin åtalsprövning regelmässigt har tillgång till det material som insamlats vid förundersökningen. En målsägande däremot kan väcka talan även om det inte har gjorts någon förundersökning. Därmed kan det vid ett brottmål där målsäganden ensam för talan finnas ett betydligt större behov av förberedelse före den egentliga rättegången, huvudförhandlingen.

Av ovan förklarade orsaker föreslås i propositionen att det i lagen tas in stadganden om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan. Stadgandena gäller närmast anhängiggörandet och förberedelsen av sådana brottmål. För huvudförhandlingens del föreslås i lagen ingå ett hänvisningsstadgande till stadgandena om huvudförhandlingen i brottmål där allmänna åklagaren för talan, vilka därmed också blir tillämpliga på huvudförhandlingen i brottmål där målsäganden ensam för talan. Dessa stadganden tillämpas också då målsäganden, efter det åklagaren avstått från åtal, ensam fortsätter att föra talan.

Eftersom det i brottmål där målsäganden ensam för talan inte alltid har gjorts en sådan förundersökning som i brottmål där allmänna åklagaren för talan, föreslås i kapitlet ingå betydligt mera detaljerade stadganden om förberedelse än då det gäller åtal av allmänna åklagaren. Eftersom behandlingen av ett brottmål där målsäganden ensam för talan till många delar kan jämföras med behandlingen av sådana tvistemål där förlikning inte är tillåten, föreslås i lagen i fråga om förberedelsen ingå sådana stadganden som i hög grad motsvarar stadgandena om förberedelsen av detta slag av tvistemål. Frågan om förberedelse blir dock prövning underkastad i de fall då förundersökning har gjorts i saken.

Partens utevaro

På samma sätt som vid rättegång i tvistemål har också vid rättegång i brottmål partens egen redogörelse för händelseförloppet ett stort bevisvärde. Det kan ofta vara det viktigaste beviset i hela målet. Därför är det också i brottmål viktigt att parten personligen är närvarande vid rättegången för att berätta om händelseförloppet. Därför föreslås i propositionen att parten i brottmål i regel åläggs att personligen infinna sig vid huvudförhandlingen, om det inte anses onödigt för sakens utredning.

En stor del av alla brottmål är dock så klara att det inte är nödvändigt att t.ex. svaranden i ett brottmål hörs vid huvudförhandlingen. I obetydliga och klara brottmål är det ofta så att svaranden i själva verket, om han har erkänt den gärning han beskylls för, finner rättegången vara en tråkig formalitet som han gärna undviker. Därför är det hos oss mycket vanligt att svaranden i ett brottmål, även om han blivit instämd, inte infinns i domstolen.

Enligt gällande lag är det bara i mycket begränsad mån möjligt att avgöra ett brottmål helt utan att höra svaranden. Enligt 16 kap. 8 § rättegångsbalken skall en svarande som anklagas för ett brott för vilket inte stadgas annat straff än böter, åläggas att även om han inte har hörts vid rättegången, inställa sig för den fortsatta behandlingen, vid äventyr att saken kan avgöras trots hans frånvaro.

I propositionen föreslås att det införs större möjligheter än för närvarande att döma en vid huvudförhandlingen frånvarande svarande till straff för det brott som nämns i åtalet. Det föreslås för det första att en sak kan undersökas och avgöras trots svarandens frånvaro, om hans närvaro inte är nödvändig för sakens utredning. En ytterligare förutsättning är att han vid sådant äventyr har kallats till domstolen. Då kunde svaranden dömas till bötesstraff eller till fängelse i högst tre månader.

Därtill föreslås i propositionen att svaranden, om han samtyckt därtill, och om hans närvaro inte är nödvändig för sakens utredning, kan dömas till fängelse i högst sex månader.

Delgivning

Stämning skall enligt gällande lag delges av

stämningssmannen eller någon annan enligt stämningssmannalagen därtill berättigad tjänsteman, t.ex. en polisman. På samma sätt som vid tvistemål har det också vid brottmål, i de fall då målet blir anhängigt i och med att stämningsansökan inlämnas till domstolen, många fördelar om domstolen sköter delgivningen å tjänstens vägnar, i jämförelse med att den ena parten själv sköter delgivningen.

När domstolen själv sköter delgivningen, undviks onödiga behandlingsskeden vid delgivningen. Eftersom huvudförhandlingen i regel inte får uppskjutas och den inte får inledas och måste inställas om det finns något hinder för den, blir det lättare att planera behandlingen om domstolen före behandlingen vet att delgivningen har nått fram.

Av ovan nämnda orsaker föreslås i propositionen att i de fall då ett brottmål blir anhängigt genom en stämningsansökan som allmänna åklagaren lämnat till domstolen, skall domstolen, på samma sätt som vid tvistemål, se till att delgivningen sköts. Det föreslås också att i de fall då domstolen har förordnat att allmänna åklagaren själv får ge stämningen, skall åklagaren sörja för delgivningen av stämningen och kallelser.

I propositionen föreslås också att flera former av delgivning blir tillåtna, på samma sätt som vid tvistemål. Utom en av stämningssmannen personligen lämnad delgivning blir bevisliga delgivningssätt också delgivning mot delgivningskvitto och mottagningsbevis.

Bevisning

I propositionen föreslås att på samma sätt som i tvistemål skall också i brottmål muntlig bevisning tas emot vid huvudförhandlingen. Att huvudförhandlingen i brottmål skall vara muntlig och omedelbar innebär i fråga om bevisningen att bara ett bevis som framlagts muntligt vid huvudförhandlingen kan beaktas då saken avgörs. Detta förutsätter också artikel 6, punkt 3 d i den europeiska konvention om tryggnad av de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, enligt vilken svaranden i ett brottmål har rätt att förhöra ett sådant vittne med vars hjälp åklagaren strävar att bevisa en för svaranden i brottmålet ofördelaktig omständighet. Också högsta domstolen har i ett avgörande (HD 1991:84) konsta-

terat att en redogörelse som endast har antecknats i domstolens protokoll inte kan användas som bevis om den åtalade inte har möjlighet att förhöra den som lämnat redogörelsen.

Behandlingen blir inte muntlig bara genom att man ur förundersökningsprotokollet läser upp de uttalanden som finns antecknade där. Ett sådant förfarande är förbjudet redan enligt nu gällande lag.

Av ovan nämnda orsaker föreslås i propositionen att det i lagen tas in ett uttryckligt stadgande om att som bevis i brottmål inte får användas t.ex. en utsaga i förundersökningsprotokollet. Domstolen kunde enligt förslaget dock tillåta att en utsaga i förundersökningsprotokollet kan beaktas vid rättegången, om ett vittne som har förhörts vid förundersökningen t.ex. på grund av att han avlidit inte kan förhöras vid huvudförhandlingen.

Trots att domstolen då den bedömer bevisningen kan beakta allt som inträffat under rättegången, på det sätt som stadgas i 17 kap. rättegångsbalken, är det viktigt att exakt begränsa den krets av personer som i ett brottmål kan höras som vittnen. Därför föreslås i propositionen att det i lagen tas in ett mera detaljerat stadgande om när en medbrottsling inte får höras som vittne. Vidare föreslås ett nytt stadgande om vid vilket äventyr en medbrottsling som inte är part i målet kan åläggas att inställa sig vid domstolen.

Det blir lättare att bedöma den bevisning som lagts fram i målet om vittnesförhören sköts så att de börjar med att vittnet i ett sammanhang redogör för vad som inträffat, varefter parterna kan kontrollera redogörelsens tillförlitlighet genom att ställa frågor till vittnet. För att vittnesförhöret oftare än vad som nu är fallet skall gå till på detta sätt, föreslås att det i lagen tas in mera detaljerade stadganden om vittnesförhör.

Ersättning av rättegångskostnaderna

Svaranden i ett brottmål som döms till ett straff eller någon annan straffrättslig påföljd, skall åläggas att till staten betala de ersättningsar som skall erläggas enligt lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/72). Därtill skall svaranden åläggas att ersätta staten också för andra särskilda kostnader för bevisning och rättsmedicinska under-

sökningar under förundersökningen eller rättegången, då dessa har varit nödvändiga för sakens utredning.

De ersättningar som påförs svaranden skall stå i skälig proportion till arten av hans brott samt hans personliga och ekonomiska förhållanden. Genom förordning kan stadgas att svaranden inte skall åläggas att till staten betala en ersättning som är mindre än ett visst i förordningen angivet belopp.

Om svaranden genom att utebli från domstolen eller genom att inte följa domstolens förordnanden eller genom något annat förfarande som strider mot hans skyldighet avsiktligt eller av vårdslöshet har förorsakat dröjsmål i behandlingen av saken och därmed åsamkat staten eller en annan part kostnader, blir han skyldig att ersätta dessa kostnader oberoende av hur rättegångskostnaderna i övrigt skall ersättas.

Därtill föreslås i lagen ingå stadganden om ersättningsansvar för ombud eller biträden till parterna för kostnader som de åsamkat staten eller målsäganden, om ersättningsansvaret för två eller flera personer som uppträder på samma sida, om delning av ersättningsansvaret, om framställande av kostnadsanspråk och om målsägandens skyldighet att ersätta motpartens rättegångskostnader samt hans rätt att få sina kostnader ersatta.

Protokoll och dom i brottmål

Protokoll. På samma sätt som rättegången i tvistemål innan den förnyades är också rättegången i brottmål muntlig protokollarisk. Detta innebär att protokollet innehåller den väsentliga delen av det rättegångsmaterial på vilket utslaget i målet bygger. Detta är nödvändigt eftersom det enligt gällande lag är möjligt att det blir uppskov i behandlingen och att domstolens medlemmar byts ut under behandlingen. Utan ett ingående protokoll skulle det för domstolens medlemmar vid en rättegång i den nuvarande formen vara mycket svårt att ta ställning till hur saken skall avgöras. I dag är det både tidskrävande och arbetsdrygt att sätta upp protokollet.

Också brottmål skall enligt förslaget avgöras vid en muntlig, omedelbar och koncentrerad

huvudförhandling. Därför behövs till grund för beslutsfattandet inte längre likadana detaljerade protokoll som i dag, utan protokollet kunde också i brottmål skrivas i en mycket enklare form än i dag. Därför föreslås i propositionen, att stadgandena om protokoll vid rättegång i tvistemål skall utsträckas att gälla också de protokoll som sätts upp vid behandlingen av brottmål.

Också vid rättegång i brottmål är det viktigt att den muntliga bevisningen kan uppbevaras på ett så tillförlitligt sätt som möjligt och att uppbevarandet åsamkar så litet arbete som möjligt och samtidigt stör behandlingen så litet som möjligt. Därför föreslås det att de muntliga utsagor som givits i bevisningssyfte också vid brottmål i regel skall tas upp på ljudband.

Dom. Enligt gällande lag är domen i ett brottmål en del av protokollet. Därför skrivs domen inte alltid så att den kan förstås om man inte läser också protokollet. För att domen också i brottmål skall vara klar och lättförståelig, föreslås att domen skall utarbetas som en separat handling och innehålla en sakframställning med en redogörelse för vad målet gäller, en motivering och ett domslut.

Trots att man allt oftare också i brottmål strävar att sätta upp domarna så att de blir mera fullständiga, saknas ibland i dem en begriplig motivering. Det har ofta blivit en sedvänja att man i beslutet redogör bara för den bevisning som tagits emot i målet, ungefär så som den tidigare antecknats i protokollet. Detta förfarande uppfyller dock inte kraven på att domen skall vara motiverad. Bevisningen skall i domen tas upp endast till den del som den har haft betydelse för avgörandet. Av redogörelsen skall också framgå varför och på vilket sätt den del av bevisningen som nämnts har påverkat domens innehåll.

Av ovan nämnda orsaker betonas i propositionen vikten av att domen motiveras. Parten måste få veta vilka omständigheter som har lett till det avgörande som påverkar hans rättsliga ställning. Detta är av avgörande betydelse också för användandet av rätten att överklaga domen. Om motiveringen är tillräckligt ingående kan det också minska benägenheten att söka ändring. En noggrann motivering ökar också förtroendet för rättsväsendet.

I lagen föreslås också bli intaget ett stadgande motsvarande nuvarande rättspraxis om till vilka delar åklagarens och målsägandens yrkanden binder domstolen. Det föreslås att dom-

stolen får döma den åtalade bara för den gärning för vilken straff har yrkats. Domstolen är således inte bunden vid den brottsbenämning som anges i åtalet, och inte vid det lagrum med stöd av vilket straff yrkas.

Förundersökning och tvångsmedel

Förundersökning. Ett av syftena med förundersökningen är att förbereda rättegången i brottmålet så att huvudförhandlingen kan bli koncentrerad. För att detta klart skall framgå också av lagen föreslås i lagen om förundersökning bli intaget ett stadgande enligt vilken saken vid förundersökningen skall förberedas så att bevisningen vid huvudförhandlingen kan tas emot på en gång. Bl.a. i syfte att garantera en koncentrerad huvudförhandling föreslås i propositionen också att åklagaren innan han väcker åtal kunde förhandla med den misstänkte och hans försvarare om de omständigheter som påverkar åtalsprövningen och har samband med rättegången.

I och med att åklagaren får rätt att avstå från att väcka åtal på grund av att brottet är ringa och för att brottet till följd av stadgandena om sammanräkande av brott inte väsentligt påverkar det totala straffet, har man strävat att bl.a. inrikta polis- och åklagarmyndigheternas resurser på ett ändamålsenligt sätt. Om det redan när förundersökningen inleds eller under dess gång blir klart att åklagaren inte i någon händelse kommer att väcka åtal med anledning av brottet, är det också onödigt att göra en förundersökning. Enligt gällande lag har dock åklagaren ingen möjlighet att avbryta förundersökningen, utan den skall också i ett sådant fall alltid genomföras.

I syfte att hålla nere kostnaderna för förundersökningen samt att rationalisera polisens och åklagarens arbete föreslås i propositionen att åklagaren skall få möjlighet att avbryta förundersökningen eller bestämma att en sådan inte alls skall verkställas, om han inte kommer att väcka åtal med anledning av brottet. Också riksdagens lagutskott har i sitt betänkande med anledning av regeringens proposition med förslag till revision av stadgandena om eftergift av straffrättsliga åtgärder (LaUB 17/1989 rd.) skyndat på utredningsarbetet i samband med begränsandet av förundersökningen och de lagförslag som skall avlätas på basis av denna utredning.

För att det föreslagna begränsningsstadgan-

det skall leda till den eftersträfvade arbetsinbesparingen, är det en absolut förutsättning att åklagaren redan i det skede när någon kan misstänkas vara skyldig till ett brott får information om de ärenden där ett sådant beslut kan komma i fråga. Också i andra fall ansvarar åklagaren för att saken är tillräckligt utredd innan åtal väcks eller beslut om åtalseftergift fattas. Då ett av syftena med förundersökningen är att vara en beredning som säkerställer en koncentrerad huvudförhandling, gagnar det åklagarens arbete om han redan i förundersökningsskedet är medveten om de fall som han kommer att få fatta beslut om och också kan påverka utredningens inriktning.

Åklagaren deltar dock enligt gällande lag inte i förundersökningen, utan denna och ledningen av den sköts av polisen. Detta system är internationellt sett exceptionellt. Trots att åklagaren har rätt att få uppgifter om hur undersökningen framskrider och att redan under förundersökningen be polisen göra behövliga tilläggsutredningar, får åklagaren dock i praktiken ofta uppgifter om de brott som undersökts först när polisundersökningsprotokollet om saken sänds till honom för åtalsprövning. Det faktum att åklagaren i praktiken först efter förundersökningen kan ta ställning till saken och förordna om nödvändiga tilläggsundersökningar kan i onödan fördröja behandlingen av saken. Detta kan också innebära att behövlig bevisning inte längre finns tillgänglig.

I syfte att garantera en omedelbar och koncentrerad huvudförhandling föreslås lagen om förundersökning bli ändrad så att i andra än enkla brottmål skall åklagaren underrättas om förundersökningen. På begäran av åklagaren skall förundersökningen eller tilläggsundersökningen verkställas och åklagarens övriga föreskrifter om förundersökningen skall iakt-

Häktning och reseförbud. Såsom ovan konstaterats har målsäganden enligt gällande lag vid brott som underlyder allmänt åtal tillsammans med åklagaren en självständig och primär åtalsrätt. Därför har målsäganden enligt tvångsmedelslagen efter det åtal väckts också rätt att yrka att svaranden i brottmålet skall häktas eller att för honom skall utfärdas reseförbud. Eftersom det i propositionen föreslås att målsägandens primära åtalsrätt skall slopas, föreslås också tvångsmedelslagen bli ändrad så att ett yrkande på häktning och

utsättande av reseförbud också efter det åtal väckts kunde framställas bara av allmänna åklagaren.

Då domstolen beslutar om häktning av en närvarande misstänkt måste den enligt gällande lag sätta ut den dag då åtalet behandlas senast inom fyra veckor. Till följd härav blir man ibland tvungen att inleda behandlingen av målet trots att förundersökningen ännu inte till alla delar är slutförd. Även om förundersökningen har hunnit verkställas före den utsatta dagen för behandlingen av åtalet, har åklagaren i praktiken inte alltid tillräckligt tid att göra en grundlig åtalsprövning. Av dessa orsaker måste rättegången i ett mål där svaranden är häktad ofta skjutas upp, och vanligen förordnas då om fortsatt häkte för svaranden.

För att huvudförhandlingen skall kunna vara koncentrerad och omedelbar måste saken vara förberedd vid förundersökningen så att bevisningen vid huvudförhandlingen kan tas emot på en gång och att åklagaren får tillräckligt med tid för åtalsprövningen. Därför föreslås det att åklagaren skall väcka åtal först när förutsättningar för åtalsprövning föreligger.

Domstolen skall enligt förslaget inte längre utsätta en fast dag när åtalet behandlas, utan en tidsgräns före vilken åtal måste väckas. Om tidsfristen visar sig vara för kort, kunde domstolen på ansökan av åklagaren förlänga den. Den misstänktes rättsskydd kräver dock att frihetsberövandet inte varar längre än vad som är nödvändigt för förundersökningen. Därför föreslås det också att domstolen med två veckors intervall skall ta upp frågan om häktning till ny behandling på eget initiativ.

Skingsringsförbud och kvarstad. Stadgandena om utsättande av skingsringsförbud och kvarstad och om förfarandet därvid ingår i tvångsmedelslagen. I syfte att säkerställa betalningen av böter, förverkandepåföljder och ersättningar åt staten kan åklagaren yrka att bl.a. den på sannolika grunder misstänktes egendom belägs med skingsringsförbud eller kvarstad. Målsäganden har motsvarande rätt då det är frågan om en ersättning åt honom. Beslut om skingsringsförbud och kvarstad fattas av domstolen.

I samband med förnyandet av rättegångsförfarandet i tvistemål har också beslut om säkringsåtgärder enligt 7 kap. utsökningslagen överförts på domstolen. Stadgandena om förordnande av säkringsåtgärder och förfarandet

därvid ingår som ett nytt 7 kap. i rättegångsbalken (1065/91).

Förfarandena enligt tvångsmedelslagen (450/87) och 7 kap. rättegångsbalken avviker till vissa delar i onödan från varandra. Enligt tvångsmedelslagen kan t.ex. ansökan om beslag behandlas endast vid domstolens sammanträde. Till vissa delar sammanfaller däremot stadgandena om förfarandet. Vidare kan en målsägande i syfte att säkra betalningen av en ersättning som han skall få i dag också använda vilket dera förfarandet han vill.

Eftersom syftet med båda förfarandena är att trygga sökandens fordran, borde förfarandet vid behandlingen av ansökan så långt som möjligt vara detsamma, oberoende av fordrans art. Därför föreslås det att förfarandena skall göras enhetliga. Vid beslut om säkringsåtgärder skall därför enligt förslaget alltid 7 kap. rättegångsbalken tillämpas.

Enligt 7 kap. rättegångsbalken är det domstolen som beslutar också om temporära säkringsåtgärder. Eftersom detta förfarande ibland kan vara alltför långsamt för att betalningen av en fordran med anledning av ett brott skall kunna säkerställas, föreslås det att åklagaren i brådskande fall kunde förordna om tillfälliga säkringsåtgärder.

Bl.a. i syfte att säkerställa en koncentrerad rättegång föreslås i propositionen att man bibehåller det nuvarande systemet enligt vilket åtal skall väckas inom 60 dagar från det beslutet om beslag utfärdades, och domstolen kunde på åklagarens begäran förlänga denna tid. För att målsägandens ställning inte skall försämrats i onödan, blir han inte heller i fortsättningen skyldig att ställa säkerhet för skador som eventuellt åsamkas genom säkringsåtgärden, om inte domstolen av särskilda skäl bestämmer annat. Därtill kan åklagaren redan innan åtal väcks ansöka om säkringsåtgärder på målsägandens vägnar.

4. Propositionens verkningar

Nuvarande kostnader

De sammanlagda utgifter som tingsrätterna åsamkar staten i budgeten för 1995 är ca 534 miljoner mark. Häri ingår avlöningar, övriga konsumtionsutgifter och utgifter för anskaffning av inventarier.

I sådana avgifter som parterna betalar när de

har med tingsrätten att göra, inflyter enligt samma budget till staten en inkomst på ca 136 miljoner mark.

Utgifterna för åklagarämbetena, vilka hör till justitieministeriets förvaltningsområde, enligt budgeten för 1995 är ca 35 miljoner mark. Utgifterna för åklagarverksamheten inom inrikesministeriets förvaltningsområde har inte specificerats i budgeten. Dessa utgifter uppges i budgeten uppgå till ca 3 % av polisväsendets utgifter, vilket gör ca 84 miljoner mark. Därmed blir åklagarväsendets utgifter i dag ca 119 miljoner mark om året.

Uppskattning av förslagets verkningar

Domstolarna. De förslag som ingår i propositionen påverkar domstolarnas och åklagarnas verksamhet. Därtill har reformen betydelse för svarandena och målsägandena i brottmål.

Av de förslag som ingår i propositionen påverkas domstolarnas verksamhet kanske mest av införandet av en koncentrerad, muntlig och omedelbar huvudförhandling, av protokollreformen och av ansvaret för delgivningen.

Då målet behandlas koncentrerat får det som regel inte uppskjutas. Antalet handläggningsgångar kommer sålunda att minska. Detta minskar även domstolarnas arbete. Å andra sidan har domaren varit tvungen att utföra förberedelser även då behandlingen av målet måste utsättas till en annan dag t.ex. på grund av svarandens utevaro. Då handläggningen i stället för att som för närvarande uppskjutas måste inställas den dag då målet skall behandlas eller med så kort varsel att det inte är möjligt att instämma ett nyt mål i stället, blir den för sammanträdet reserverade tiden oanvänd. Denna omständighet är av särskild betydelse då den tid som reserverats för sammanträdet inte kan användas för andra arbetsuppgifter och för sammanträdet reserverats mycket tid. Det medför extra arbete för domstolen att meddela om inställandet av sammanträdet och att kalla parterna till det nya sammanträdet.

Enligt förslaget behandlar domaren målet redan före sammanträdet genom att granska stämningsansökan och parternas yrkanden samt att förundersökningen inte är bristfällig så att huvudförhandlingen inte skulle kunna ske koncentrerat. Ordföranden skall uppmana parterna att rätta till bristfälligheterna. Ändringarna i arbetsrutinerna ökar arbetsbördan. Å

andra sidan leder en grundlig förberedelse till att själva behandlingen kan ske snabbare.

Den föreslagna muntliga behandlingen tar längre tid i anspråk än en sådan handläggning där man i fråga om yttrandena endast hänvisar till förundersökningsprotokollet. Ett dylikt tillvägagångssätt är inte tillåtet vare sig enligt gällande lag eller förslaget.

Protokollreformen kommer alldeles uppenbart att underlätta domstolarnas arbete därför att man kan gå ifrån de detaljerade protokoll som sätts upp efter sammanträdet, och protokollet kan i regel utarbetas under sammanträdet. I samband med revisionen av rättegångsförfarandet i tvistemål har man redan sett till att det vid domstolarna finns personal för de uppgifter som gäller protokollföringen också i brottmål. Därmed kräver förslaget inte till denna del att det i dethär skedet anställs mera personal och det uppstår inte extra kostnader. Fastän protokollarbetet minskar, blir domaren under sammanträdet tvungen att göra egna anteckningar, särskilt om målet behandlas under flera dagars tid.

Att sätta upp en särskild dom med redogörelse för parternas yrkanden och svaromål samt detaljerade domskäl kräver mera tid än att sätta upp domarna såsom hittills, när de utgör en del av protokollet. I större brottmål är det dock redan nu vanligt att domen sätts upp på det sätt som föreslås i lagförslaget.

Om ansvaret för delgivningen överförs på domstolarna ökar deras arbete i fråga om verkställandet av delgivningarna och förvaltningen. I vissa domstolar kan detta innebära även organisatoriska förändringar. Att delgivningen herefter kan ske med posten medför dock en viss kostnadsinbesparing. Överföringen av delgivningsuppgifterna från åklagaren till domstolarna har däremot ingen betydelse för de totala kostnader inom statsekonomi.

För domstolarna har propositionen inga organisatoriska verkningar.

Åklagaren. Förslaget förändrar innehållet i åklagarens arbete. Tyngdpunkten i behandlingen av brottmål läggs i ett tidigare skede. Eftersom åklagaren får meddelande om förundersökningen, kommer han att i högre grad än förr följa med hur den fortskrider. Då åklagaren får möjlighet att ge andra föreskrifter beträffande förundersökningens innehåll än att enbart förordna om ny förundersökning eller ytterligare undersökningar, blir det lättare för

honom att bereda sitt beslut om åtalsprövning. När åklagaren redan i ett tidigt skede kan påverka förundersökningen på ett sätt som stöder hans åtalsprövning, kan onödigt arbete undvikas. En viss inbesparing i fråga om arbete och kostnader blir dessutom möjlig i ärenden där åklagaren avstår från åtgärder redan i förundersökningsskedet.

Att tyngdpunkten i behandlingen läggs i ett tidigare skede framkommer också så att ett brottmål i allmänhet blir anhängigt genom att åklagaren sänder stämningsansökan till domstolen. En koncentrerad och muntlig huvudförhandling i kombination med en rättegång enligt den ackusatoriska principen kräver att också åklagaren kommer väl förberedd till rättegången och aktivt deltar i handläggningen. Enligt förslaget skall åklagaren t.ex. själv förhöra sina vittnen. Åklagarens arbetsbörda ökar genom att innehållet i det arbete som hänförs sig till domstolshandläggningen ändras. Den muntliga handläggningen, som innebär att man inte endast hänvisar till förundersökningsprotokollet, är mera tidskrävande för domstolen och sålunda även för åklagare. Å andra sidan sparar man tid i och med att uppskov inte är tillåtna, och man därmed kan undvika att behandla samma mål flera gånger.

T.ex. 1993 förutsatte 53 943 brottmål 86 489 sammanträden. Den s.k. behandlingskoefficienten var sålunda 1,6. Om antalet handläggningsgångar som en följd av förslaget minskar, så kan det antas att ca 20 000 uppskov faller bort. Den inbesparade arbetsmängden är emellertid inte lika stor, eftersom inställandet av handläggningen medför extra arbete även för åklagaren. Stora mål måste i dag skjutas upp och behandlas flera gånger. Enligt förslaget skulle uppskov som regel inte komma i fråga utan sådana mål skall behandlas vid sammanträden som hålls på varandra följande dagar. För närvarande har en åklagare med tjänsten som huvudsyssla 1—2 sammanträden i veckan. Den ovan beskrivna ändringen av åklagarens uppgifter innebär att åklagaren oftare än för närvarande kan delta i medeltal i endast ett sammanträde per vecka. Förverkligande av förslaget anses förutsätta ca 230 åklagare med tjänsten som huvudsyssla.

Målsäganden. I propositionen föreslås sådana reformer som underlättar målsägandens ställning vid rättegången. Allmänna åklagaren blir skyldig att framställa målsägandens privaträttsliga anspråk på grund av brottet vid

rättegången, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte uppenbart är ogrundat. I det fall att målsäganden själv framställer sitt anspråk beaktas ett skriftligt anspråk som han sänt in till domstolen före huvudförhandlingen utan att han själv behöver komma till domstolen och föra sin talan. Dessa förslag kan anses minska målsägandens kostnader för behandlingen av saken.

Enligt förslaget skall till domstolen inkallas bara en sådan målsägande som har egna anspråk. Enligt nu gällande lag skall alla målsägande, även då de inte har några anspråk, antingen inkallas till domstolen eller vara företrädare där när målet behandlas. En målsägande som skall höras i bevisningssyfte måste dock även i fortsättningen kallas till domstolen.

I propositionen föreslås att det skall bli möjligt att för målsäganden förordna ett målsägandebiträde eller en stödperson, om målet gäller ett sedlighetsbrott som avses i 20 kap. strafflagen eller när ett förordnande i ett mål som avses i 21 kap. 1—6 kap. strafflagen skall anses befogat med hänsyn till förhållandet mellan målsäganden och den misstänkte. Målsägandebiträdet eller stödpersonen skall få sitt arvode av statsmedel. Den som döms för ovan nämnda brott kan åläggas att ersätta staten arvodet och kostnaderna på det sätt som stadgas i 21 § lagen om fri rättegång.

Sådana i 20 kap. strafflagen avsedda brottmål där det kan bli aktuellt att förordna ett målsägandebiträde är närmast våldtäkt och försök till våldtäkt. I fråga om otukt med barn tillämpas lagen om fri rättegång i allmänhet på målsäganden, varför det inte är behövligt att förordna ett sådant biträde för honom som avses i detta förslag.

Under åren 1987—90 behandlade domstolarna årligen i medeltal sammanlagt 70 fall av våldtäkt eller försök till våldtäkt (Vid domstolarna rannsakade brott, Statistikcentralen, Oikeus 1993:9). De fall av våldtäkt eller försök till våldtäkt som polisen fick kännedom om under samma tidsperiod var betydligt flera, eller 360 (Naisiin kohdistuva väkivalta (Våld mot kvinnor), Social- och hälsovårdsministeriets publikation 5/1991).

Sådana i 21 kap. strafflagen avsedda brottmål där det kan bli aktuellt att förordna ett målsägandebiträde gäller allvarigare våldsbrott där målsäganden och åklagaren är nära släkt med varandra. Under 1980 utgjorde dessa brott

6 % och under 1988 8 % av alla brott som förövades mot någon liv. Beträffande misshandelsbrotten var motsvarande siffror 3 % och 2 %. Under tiden 1987—90 behandlade domstolarna årligen i medeltal 89 mål där någon åtalades för försök till dråp eller mord. Misshandelsfallen var under samma tidsperiod 6 316 och fallen av grov misshandel 741. Antalet fall där polisen under samma tidsperiod fick kännedom om motsvarande brott var 217, 15 590 och 2 097. Av de tilltalade dömdes domstolarna i medeltal 988 till fängelsestraff för misshandel.

Om endast fall där den tilltalade har dömts till fängelsestraff av misshandel beaktas, behandlade domstolarna följaktligen i medeltal 50 sådana mål där den tilltalade och målsäganden stod i ett nära förhållande till varandra. Om alla misshandelsbrott beaktas, är antalet 180. Av de brottmål som kom till polisens kännedom vara ca 460 sådana fall.

Det uppskattas att en målsägande i ca 120 fall behöver ett biträde eller en stödperson för domstolsbehandlingen. Till polisens kännedom har kommit ca 820 fall av ovan nämnd karaktär. Eftersom ett målsägandebiträde eller en stödperson inte på långt när behöver förordnas i alla de brottmål som kommer till polisens kännedom, kan det uppskattas att ett målsägandebiträde eller en stödperson årligen behövs i ca 200 ärenden.

Vid bedömningen av de kostnadsverkningar som förslaget har i fråga om rättegångskostnaderna har det konstaterats att den genomsnittliga ersättning som betalas av statens medel är ca 4 400 mark. Det kan uppskattas att den arbetsinsats som krävs av målsägandebiträdet inte i genomsnitt kommer att vara större än den som krävs av den tilltalades rättegångsbiträde, eftersom allmänna åklagaren under rättegången i betydande utsträckning tar hänsyn också till målsägandens intressen. Om den genomsnittliga kostnaden för anlitan av ett målsägandebiträde uppskattas till 4 500 mark, blir den sammanlagda kostnadseffekten 900 000 mark per år. Eftersom ett målsägandebiträde inte kommer att förordnas i alla ovan nämnda mål, utan endast en stödperson, som medför betydligt mindre kostnader, blir statens årliga extra utgifter för reformen uppskattningsvis högst en miljon mark. Det är dessutom skäl att fästa uppmärksamhet vid att den som fälls för brottet åläggs att ersätta staten för de kostnader som har betalats av statsmedel.

Svaranden. Då det gäller svaranden i ett brottmål måste betydelsen av införandet av en koncentrerad, omedelbar och muntlig rättegång bedömas på samma sätt som ovan förklarats i fråga om domstolen och åklagaren. Den föreslagna möjligheten att oftare än vad som nu är fallet avgöra ett ärende trots svarandens utevaro minskar antalet uppskov och den olägenhet som behandlingen innebär för svaranden.

Sammandrag

De kostnader som staten åsamkas av att rättegångsbiträden och stödpersoner förordnas uppskattades ovan högst till en miljon mark. Genomförandet av förslaget kräver ca 230 heltidsanställda åklagare. Förslaget förverkligas utan att öka inrikesministeriets och justitieministeriets personresurser och -utgifter.

Regeringens proposition med förslag till lag om häradsåklagare samt lag om upphävande av 9 § 2 och 3 mom. lagen om strafforderförfarande (Reg.prop. 24/1994 rd.) som förföll vid den förra riksdagen, kommer att avlåtas på nytt i höst. I propositionen föreslås att den nuvarande tudelade åklagarorganisationen för enhetligas till en åklagarorganisation med heltidsanställda häradsåklagare samt att biträdande åklagare inte längre skall utfärda strafforder.

Också möjligheterna att genomföra förslagen i denna proposition förbättras om åklagarorganisationen genomförs på ett sådant sätt, att åklagardistriktet är så få som möjligt och det geografiska området tillräckligt stort. På detta sätt kan förutsättningar skapas för en effektiv verksamhet. Motsvarande mål eftersträvas i fråga om antalet domstolar.

5. Beredningen av propositionen

5.1. Beredningsskeden och beredningsmaterial

Förslag i början av seklet. Frågan om förnyande av rättsväsendet och rättegångsförfarandet har varit aktuell sedan slutet av det förra århundradet. De första förslagen lades fram av den s.k. Wredes kommitté (Kommittébetänkan hpden 1901:8—11) och gällde förnyande av rättegångsväsendet. Därefter har det lagts fram sammanlagt sju förslag till totalrevidering av

rättegångsväsendet. Det sista gavs den 10 juni 1939. Förslagen gällde förnyande av både domstolsväsendet och rättegångsförfarandet. I alla utom det sistnämnda propositionsutkastet föreslogs att det skulle stiftas tre olika lagar, en domstolslag, en lag om rättegång i tvistemål och en lag om rättegång i brottmål.

Dessa förslag genomfördes inte. En delorsak torde ha varit krigen samt den ekonomiska depressionen i början av 1930-talet, då det inte ansågs ekonomiskt möjligt att genomföra en sådan reform. Efter de senaste krigen började man på nytt bereda en totalreform av rättsväsendet och rättegångsförfarandet först i slutet av 1960-talet.

Förslag under 1970- och 1980-talen. En reform av rättegångsförfarandet i brottmål ansågs vara möjlig först efter det att lagstiftningen om förundersökning hade reviderats. Justitieministeriet gav år 1970 lagstiftningsavdelningen i uppgift att utarbeta ett förslag till lagstiftning om förundersökning, försvar och tvångsmedel i brottmål samt om bevisningskostnader som betalas av statens medel. På basis av lagstiftningsavdelningens förslag och de förslag som gavs av de två arbetsgrupper som tillsatts efter det första förslaget, och de utlåtanden som gavs om dem färdigställdes regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om förundersökning och tvångsmedel i brottmål (reg.prop. 14/1985 rd.). Den 30 april 1987 gavs förundersökningslagen och tvångsmedelslagen.

Arbetsgruppsbetänkande om förnyandet av rättegångsförfarandet i brottmål. Justitieministeriet tillsatte den 31 oktober 1990 en arbetsgrupp för att i form av en regeringens proposition bereda ett förslag till reform av rättegångsförfarandet i brottmål.

Arbetsgruppen föreslog bl.a. att rättegången i brottmål skall vara muntlig, omedelbar och koncentrerad. Enligt förslaget skall rättegången i brottmål ordnas enligt den s.k. ackusatoriska metoden eller åtalsmetoden. Vidare föreslog arbetsgruppen att det i systemet införs offentliga försvarare och av domstolen förordnade biträden och stödpersoner för målsägandena.

Arbetsgruppen föreslog också att målsägandens åtalsrätt skall bli sekundär och att en målsägande får väcka åtal bara om åklagaren avstår från att väcka åtal på den grund att den inte finns sannolika skäl till stöd för den misstänktes skuld, men inte då åklagaren har meddelat åtalseftergift av sanktionskaraktär.

Arbetsgruppen föreslog också en möjlighet att behandla ett mål trots svarandens utevaro, om hans närvaro inte är nödvändig för att målet skall bli utredd. Här föreslogs ett system i två skeden. För brottet kunde enligt förslaget utdömas ett bötesstraff, eller om svaranden underlåtit att iaktta en ny kallelse som sänts till honom på grund av en tidigare utevaro, fängelse i högst sex månader.

En majoritet inom arbetsgruppen föreslog i fråga om förundersökningen bl.a. att i annat än i enkla brottmål skall åklagaren leda förundersökningen. Enligt en avvikande åsikt av en av medlemmarna i arbetsgruppen "bör i lagen positivt stadgas om åklagarens skyldighet att delta i förundersökningen och hans viktigaste uppgifter därvid samt om undersökningsledarens skyldighet att följa åklagarens anvisningar".

5.2. Utlåtanden

Arbetsgruppsbetänkandet om förnyandet av rättegångsförfarandet i brottmål sändes på remiss till 50 myndigheter, domstolar och organisationer. För alla som gett utlåtanden ordnades ett tillfälle att bli hörda i mars 1993.

I utlåtandena betecknades den föreslagna reformen som viktig och nödvändig. Justiekanslern i statsrådet och finansministrieriet uppmärksammade i sina utlåtanden förslaget kostnadseffekter. Justiekanslern konstaterade, att dessa effekter måste utredas, särskilt i fråga om åklagarväsendet. Finansministeriet ansåg att reformen måste genomföras så att de personresurser som reserverats i samband med förenhetligandet av underrätterna och förnyandet av rättegången i tvistemål räcker till också för behandlingen av brottmål.

Den föreslagna sekundära åtalsrätten för målsäganden kritiserades i vissa utlåtanden därför att denna rätt i förslaget hade begränsats att gälla bara de fall då åklagaren inte väcker åtal av annan orsak än åtgärdseftergift. Därtill påpekades det i en del utlåtanden att kretsen av dem som har rätt att föra talan för en målsägande som dött med anledning av ett brott i förslaget hade gjorts onödigt omfattande.

Arbetsgruppens förslag om åklagarens skyldighet att föra målsägandens klara privaträttsliga anspråk befanns i vissa utlåtanden vara

bra och kritiserades i en del, eftersom det skulle snedvrída åklagarens uppgiftsbeskrivning.

Den föreslagna möjligheten att behandla ett mål trots svarandens utevaro understöddes i princip. I många utlåtanden ansågs det dock onödigt med två kallelser för att ett fängelsestraff skulle kunna dömas ut.

I en stor del av utlåtandena motsatte man sig att ledningen av förundersökningen skulle överföras på åklagaren. Men också de som motsatte sig förslaget godkände den ståndpunkt som angetts i den ovan nämnda avvikande åsikten.

5.3. Beredningen av denna proposition

Justitieministeriet tillsatte den 9 augusti 1994 en arbetsgrupp bestående av tjänstemän vid justitieministeriet för att utarbeta en regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om revision av rättegångsförfarandet i brottmål i underrätterna, utgående från det arbetsgruppsbetänkande som blivit färdigt den 5 december 1993 (justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikation 1/1993) och de utlåtanden som givits om det, i enlighet med bland annat följande föreskrifter.

Målsäganden har sekundär åtalsrätt i det fall att åklagaren inte väcker åtal. Beslutet om åtalseftergift skall alltid delges målsäganden.

Målsäganden vid vålds- och sexualbrott har rätt att få ett med statens medel avlönat rättegångsbiträde eller en stödperson vid förundersökningen och, om åklagaren väckt åtal i brottmål, också vid rättegången. Till rättegångsbiträde förordnas i regel en advokat.

Åklagaren är skyldig att på målsägandens begäran föra inte bara åtalet utan också målsägandens privaträttsliga anspråk, om detta inte medför väsentlig olägenhet och anspråket inte uppenbart är ogrundat. Om åklagaren inte för målsägandens anspråk kan ett skriftligt anspråk som domstolen på förhand inbegärt av målsäganden prövas i samband med brottmålet trots målsägandens utevaro. Domstolen ges mera omfattande möjligheter att avskilja ett privaträttsligt anspråk i det fall att man i saken å ena sidan måste verkställa förberedelse i tvistemål och å andra sidan säkerställa att brottmålet kan behandlas utan uppskov.

Åklagaren väcker i regel åtal genom att sända en skriftlig stämningsansökan till tingsrättens kansli, om inte domstolen i ett klart och

obetydligt ärende förordnar att åklagaren själv får delge stämningen. Förundersökningen i brottmål motsvarar i regel förberedelsen i tvistemål. Domstolen ser till att stämningar och kallelser blir delgivna.

Huvudförhandlingen måste hållas inom två veckor från det saken blivit anhängig, om svaranden är under 18 år och åtalad för ett brott för vilket stadgats strängare straff än fängelse i sex månader, häktad eller underställd reseförbud eller avhållen från tjänsteutövning. Domstolen kan uppmana parten att före huvudförhandlingen meddela sin ståndpunkt och de bevis som han åberopar i saken. Om målsäganden inte har några separata anspråk kallas han inte till huvudförhandlingen.

På samma sätt som i tvistemål är huvudförhandlingen också i brottmål koncentrerad, omedelbar och muntlig. Detta innebär att saken behandlas i ett sammanhang utan uppskov, att domarna inte får bytas ut och att bara det som framförts muntligen vid huvudförhandlingen kan beaktas när saken avgörs. Om behandlingen i undantagsfall måste skjutas upp skall den fortsättas så snart som möjligt och senast inom 14 dagar om svaranden är under 18 år och åtalad för ett brott för vilket stadgats strängare straff än fängelse i 6 månader, häktad eller underställd reseförbud eller avhållen från tjänsteutövning.

Det skall finnas en möjlighet att trots svarandens utevaro döma honom till böter eller fängelse i tre månader. Om svaranden på grund av laga förfall inte har innfunnit sig till huvudförhandlingen, kan saken på hans begäran behandlas på nytt i underrätten. Begäran skall framställas inom 30 dagar från det att svaranden bevisligen fick del av domen. Med svarandens samtycke kan han trots sin utevaro dömas till fängelse i högst 6 månader.

Målsägandens rätt att kräva undersökningsåtgärder begränsas. Åklagaren har rätt att förordna att förundersökning inte skall verkställas eller att den skall avbrytas. I lagen intas stadganden om förundersökningsmyndighetens skyldighet att underrätta åklagaren om förundersökningen och att iaktta åklagarens föreskrifter beträffande förundersökningen.

Regeringens proposition skulle därtill enligt uppdraget utarbetas med iakttagande av eventuella särskilda anvisningar.

6. Samband med andra propositioner

I höst kommer att avlåtas regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om häradsåklagare samt lag om upphävande av 9 § 2 och 3 mom. lagen om strafforderförfarande. I propositionen föreslås att den tudelade åkla-

garorganisationen med stadsfiskaler och länsmän förenhetligas till en enda åklagarorganisation med heltidsanställda häradsåklagare. Enligt propositionen är reformen nödvändig också för att de reformer som föreslås i denna proposition skall kunna genomföras.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslagen

1.1. Lagen om rättegång i brottmål

1 kap. Om åtalsrätt

Allmänt stadgande

1 §. Rättegången i brottmål bygger enligt lagförslaget på ett s.k. ackusatoriskt rättegångsförfarande. Att rättegången är ackusatorisk innebär bl.a. att domstolen inte på eget initiativ kan uppta ett brottmål till prövning, utan åtal måste först väckas för brottet. I 1 mom. föreslås ett stadgande som ger uttryck för denna huvudregel.

Med åtal avses i momentet såväl åtal som väcks av allmänna åklagaren och specialåklagare som åtal som väcks av målsäganden. Enligt stadgandena i kapitlet har i första hand endast allmänna åklagaren rätt att väcka åtal för brott, medan målsäganden själv får väcka åtal endast i de fall som avses i 14 §. Enligt 17 § har även en avliden målsägandes vissa nära anhöriga rätt att utöva hans åtalsrätt.

Om åtal har väcks av någon som inte hade rätt att göra det, skall åtalet enligt 1 mom. avvisas. Domstolen får därför t.ex. inte pröva ett åtal som målsäganden har väckt trots att allmänna åklagaren inte har fattat något beslut om att inte väcka åtal.

Stadganden om förfarandet när allmänna åklagaren väcker åtal ingår i 6 kap., som gäller väckande av åtal. Motsvarande stadganden för målsäganden finns i 8 kap. 1—3 §§.

I rättegångsbalken finns vissa stadganden om straff för förseelser under rättegången. Av dessa stadganden är det i praktiken viktigaste stadgandet i 14 kap. 7 § om att rätten på eget initiativ omedelbart med böter kan straffa bl.a. den som stör handläggningen eller är ohörsam

mot rätten eller eljest kränker domstolens anseende. Enligt 15 kap. 16 § rättegångsbalken kan likaså den dömas till böter som "tager sig talan för Rätta i den sak, der han hvarken är målsegande, eller ombudsman, eller eger å embetets vägnar kära och söka". I 29 kap. rättegångsbalken ingår likaså stadganden om bötesstraff för rättegångs missbruk.

Eftersom ovan nämnda stadganden har samband med behandlingen eller en effektivare behandling av målet, är det viktigt att domstolen kan tillämpa stadgandena på eget initiativ. För att det skall vara praktiskt möjligt att nå de mål som stadgandena syftar till, måste domstolen likaså ha möjlighet att tillämpa dem omedelbart efter att den omständighet som utgör grund för tillämpningen har inträffat. Detta vore emellertid inte alltid möjligt, om en parts störande beteende kunde prövas först efter att åklagaren hade väckt åtal. I 2 mom. föreslås därför ett sådant undantag från huvudregeln i 1 mom. att domstolen skall ha rätt att på eget initiativ döma ut straff för rättegångsförseelser.

Åklagaren kan dock väcka åtal också för ovan nämnda förseelser. Enligt 5 § 2 mom. får åtalet i så fall väckas utan stämning i samband med rättegången. Vid beredningen av propositionen har det ansetts, att de frågor som gäller dessa brott i allmänhet är så enkla att inte ens svarandens rättsskydd förutsätter delgivning av en särskild stämning innan saken behandlas av rätten. Att åklagaren väcker åtal utan stämning blir i praktiken närmast aktuellt när någon stör rättegången medan domstolen behandlar ett brottmål.

I gällande rätt ingår ytterligare vissa stadganden om straff för förfallolös utevaro. Enligt 12 kap. 26 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken skall svaranden i brottmål, om inte målet avskrivs, dömas till böter för utevaro om han

uteblir från den första handläggningen av ett brottmål. Även ett vittne kan enligt 17 kap. 36 § (1052/91) dömas till böter för utevaror. I denna proposition föreslås det att dessa stadganden om utevaror skall ändras så, att svarande och vittnen i brottmål vid vite skall kallas till rätten och att det förelagda vitet skall dömas ut om de trots detta uteblir.

Även utan uttryckliga stadganden är det klart att domstolen skall övervaka att t.ex. ett beslut om vite för förfallolös utevaror iakttas. Domstolen skall följaktligen på eget initiativ och även om inget uttryckligt yrkande framställs döma ut ett vite som den förelagt, om förutsättningar för utdömande av vitet annars föreligger.

Om allmän åklagares åtalsrätt

2 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om att åtal skall väckas och föras av allmänna åklagaren. I 6 § nämns de förutsättningar under vilka åklagaren är skyldig att väcka åtal. I 7 och 8 §§ stadgas i sin tur om de situationer då åklagaren kan underlåta att väcka åtal, även om förutsättningar för åtal finns. Även i vissa andra lagar finns stadganden om att åklagaren kan underlåta att väcka åtal om brottet är ringa. Det viktigaste av dessa specialstadganden finns i vägtrafiklagen.

Den gällande lagstiftningen ställer ibland vissa villkor för att åtal skall få väckas. Förslaget är inte avsett att ändra denna lagstiftning. För tydlighetens skull föreslås i 2 mom. att särskilda lagstadgade villkor för väckande av åtal skall iakttas.

Såsom exempel på särskilda villkor för att åtal skall få väckas nämns i momentet först målsägandens åtalsbegäran. Enligt strafflagen och vissa andra lagar får åtal för vissa brott väckas endast om målsäganden begär det eller själv väcker åtal. Orsaken till att ett brott i lagstiftningen har klassificerats såsom ett målsägandebrott kan t.ex. ha varit att brottet är ringa eller att målsäganden kan lida oskäligt men om brottet blir offentligt. I fråga om vissa gärningar avgör dessutom målsägandens inställning till saken åtminstone i praktiken i hög grad vilken karaktär gärningen skall anses ha samt om den skall anses straffbar.

I 5 § stadgas till vilken myndighet målsäganden skall framställa sin åtalsbegäran. Den

inverkan som återkallandet av en åtalsbegäran har på målsägandens och allmänna åklagarens åtalsrätt framgår av 16 §.

Bland de övriga särskilda villkor som lagstiftningen ställer för väckande av åtal nämns förordnande eller samtycke av en myndighet. Ett sådant förordnande av en myndighet föreligger t.ex. när justitieministeriet förordnar om åtal för ett tryckfrihetsbrott, justitiekanslern förordnar om åtal enligt 1 kap. strafflagen eller republikens president om att åtal skall väckas enligt 14 kap. strafflagen. Samtycke av en myndighet fordras t.ex. när åtal väcks mot en riksdagsman för åsikter som han yttrat i riksdagen. Enligt 13 § riksdagsordningen (771/44) skall riksdagen samtycka till åtalet.

Enligt 5 kap. 3 § 1 mom. 8 punkten skall allmänna åklagaren, om en begäran, ett förordnande eller ett samtycke fordras för att han skall få väcka åtalet, redan i stämningsansökan meddela att en sådan begäran har gjorts eller att ett sådant förordnande eller samtycke har givits.

Allmänna åklagarens primära rätt att väcka åtal skall enligt paragrafen även gälla målsägandebrott. Stadgandet i 16 § 1 mom. (698/91) förordningen om införande av strafflagen om att brott hör under allmänt åtal, om inte något annat stadgas, blir därför överflödigt.

3 §. I paragrafen föreslås allmänna stadganden om att allmänna åklagaren i undantagsfall skall ha rätt att väcka åtal för ett målsägandebrott fastän målsäganden inte har framställt någon åtalsbegäran. Stadgandet i 1 mom. gäller åklagarens åtalsrätt när flera personer är misstänkta för delaktighet i samma brott.

I sådana fall där allmänna åklagaren endast får väcka åtal om målsäganden begär det, är det naturligtvis tillräckligt om målsäganden helt enkelt anmäler brottet för åtal. Åklagaren får då väcka åtal mot alla som är misstänkta för delaktighet i brottet. Allmänna åklagaren kan förfara på detta sätt också när målsäganden endast har begärt att en viss namngiven person skall åtalas och det sedan framgår att även andra är delaktiga i brottet.

Enligt gällande 19 § 1 mom. (139/73) förordningen om införande av strafflagen får allmänna åklagaren väcka åtal mot alla som är misstänkta för delaktighet i brottet, även om målsäganden uttryckligen har meddelat att åtal inte skall väckas mot en viss person bland de misstänkta. Ibland kan det vara oskäligt att målsäganden inte enligt gällande lag har rätt

att med någon av de misstänkta ingå ett avtal som skulle binda allmänna åklagaren och gå ut på att målsäganden avstår från sin åtalsrätt mot nämnda person. En situation som denna föreligger t.ex. när någon av de delaktiga har ersatt målsäganden för sin andel av de skador som gärningen eventuellt har vållat och målsäganden även annars vill göra upp i godo med honom, samtidigt som de andra som är delaktiga i brottet helt undandrar sig ansvar. Om målsäganden i detta fall vill försäkra sig om att allmänna åklagaren inte väcker åtal mot nämnda person, som misstänks för delaktighet i brottet, skall han helt avstå från att alls framställa någon åtalsbegäran.

Om målsäganden nu skulle få rätt att med bindande verkan också för allmänna åklagaren bestämma vilka av de misstänkta som skall åtalas, kunde dock vissa missförhållanden lätt uppstå. Arrangemanget skulle för det första erbjuda möjligheter till missbruk. Det kan t.ex. inte anses rätt att den som har utfört brottet kunde utöva påtryckning mot målsäganden för att få honom att avstå från sin åtalsrätt, medan åklagaren dock på målsägandens begäran vore skyldig att väcka åtal mot den som har gjort sig skyldig till medhjälp till samma brott. Även utredningen av brottet kunde i vissa fall försvåras om målsäganden på ett för allmänna åklagaren och förundersökningsmyndigheterna bindande sätt kunde bestämma vem som skall anses vara misstänkt för delaktighet i brottet.

Även straffrättskommittén ansåg i sitt betänkande (1976:72) att det inte var möjligt att anförtro målsäganden rätten att bestämma att åtal endast skall väckas mot några av dem som är delaktiga i ett brott, om inte vägande skäl kan anföras för ett sådant förfarande. Kommittén ansåg, att det för förebyggande av missbruk var skäl att såsom hittills låta allmänna åklagaren pröva om åtal skall väckas även mot andra delaktiga i brottet.

Av ovan nämnda skäl föreslås i 1 mom. ett stadgande, som motsvarar gällande 19 § 1 mom. förordningen om införande av strafflagen, om att allmänna åklagaren alltid får väcka åtal mot alla som är misstänkta för delaktighet i ett brott, även om målsägandens åtalsbegäran inte skulle gälla dem alla. Åklagaren får följaktligen väcka åtal också mot sådana misstänkta som målsäganden uttryckligen har undantagit i sin åtalsbegäran.

Enligt momentet är åklagarens rätt att väcka åtal, såsom hittills, beroende av prövning.

Åklagarens beslut att inte väcka åtal kan likaså gälla en eller flera av dem som misstänks för delaktighet. I sin åtalsprövning bör åklagaren givetvis ta hänsyn till målsägandens önskemål och orsakerna till att målsäganden inte vill att åtal skall väckas mot någon viss person bland dem som misstänks för delaktighet i brottet.

Enligt 2 mom. får åklagaren även utan åtalsbegäran väcka åtal mot en vårdnadshavare, förmyndare eller annan laglig företrädare som begått ett målsägandebrott mot sin myndling. Stadgandet motsvarar i sak gällande 18 § 2 mom. (139/73) förordningen om införande av strafflagen.

Stadgandet behövs fortfarande, för att den som misstänks för ett ovan nämnt brott inte skall ha möjlighet att undvika rättegång och straff enbart därför att endast han har rätt att framställa åtalsbegäran och föra talan för den omyndige med anledning av ett brott som har riktat sig mot denne. Allmänna åklagaren för i dessa fall den omyndige målsägandens talan.

Stadgandet blir även tillämpligt när en omyndig målsägande i undantagsfall själv har rätt att framställa en åtalsbegäran och föra talan med anledning av ett målsägandebrott som har riktat sig mot honom. Att åklagaren även i dessa fall skall ha rätt att väcka åtal utan målsägandens begäran är motiverat bl.a. därför att målsäganden, om han står i ett nära förhållande till gärningsmannen, ofta försätts i en svår situation när han skall ta ställning till om han vill att förundersökningen skall börjas och åtal väckas. För en omyndig målsägande som är beroende av gärningsmannen är det ännu svårare att bedöma om en åtalsbegäran behövs och att framställa en sådan.

Enligt momentet är åklagarens rätt att väcka åtal för ett målsägandebrott som har riktat sig mot en omyndig person såsom hittills beroende av åklagarens prövning.

4 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om vem som skall ha rätt att framställa en begäran om att åtal skall väckas med anledning av ett brott som har riktat sig mot en omyndig målsägande. Gällande stadganden om vem som får föra en omyndig målsägandes talan ingår i 12 kap. 1 § rättegångsbalken.

I 1 mom. föreslås ett stadgande som uttrycker huvudregeln, nämligen att den omyndiges förmyndare eller andra lagliga företrädare skall ha rätt framställa åtalsbegäran för ett målsägandebrott som riktar sig mot den omyndige. Till denna del motsvarar stadgandet första

meningen i 17 § 3 mom. förordningen om införande av strafflagen. Det föreslås dock att stadgandet skall justeras så, att rätten att framställa en åtalsbegäran i mål som gäller en minderårigs person i första hand skall anföras barnets vårdnadshavare. Stadgandet motsvarar stadgandena om förande av en omyndig parts talan i en rättegång.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om när undantagsvis endast en omyndig målsägande skall ha rätt att framställa en åtalsbegäran. Stadgandet motsvarar tredje och fjärde meningen i 17 § 3 mom. förordningen om införande av strafflagen. Enligt momentet skall endast den omyndige ha rätt att framställa åtalsbegäran om brottet riktar sig mot egendom som han råder över eller gäller en rättshandling som han är behörig att företa.

Det föreslås att hänvisningarna till sinnessjukdom, försvagat sinnestillstånd eller annan därmed jämförbar orsak skall utelämnas ur stadgandet om när en omyndig som fyllt 18 år ensam skall ha rätt att själv framställa en åtalsbegäran i mål som gäller hans person. I momentet föreslås att den omyndige alltid ensam skall ha behörighet att framställa en åtalsbegäran i mål som gäller hans person, om han i varje enskilt fall förstår sakens betydelse. Sinnessjukdom eller försvagat sinnestillstånd skall enligt förslaget inte i och för sig utgöra ett absolut hinder för den omyndige att i sådana mål som avses i stadgandet ensam framställa en åtalsbegäran. Stadgandet motsvarar stadgandena om förande av en omyndig parts talan i rättegång.

Enligt 17 § 3 mom. fjärde meningen förordningen om införande av strafflagen har såväl en omyndig som fyllt femton år som hans förmyndare var för sig rätt att begära att åtal skall väckas för ett brott som riktar sig mot den omyndiges person. I överensstämmelse den andra meningen i 1 mom. i nämnda lagrum föreslås i 3 mom. att en minderårig målsägandes vårdnadshavare eller annan laga företrädare skall ha rätt att självständigt väcka åtal vid sidan av den minderårige, om denne har fyllt 15 år.

5 §. Enligt 17 § 1 mom. (139/73) förordningen om införande av strafflagen skall målsäganden framställa sin åtalsbegäran till allmänna åklagaren. Enligt nämnda stadgande får målsäganden även framställa sin begäran till polisen, som skall underrätta åklagaren om den. I praktiken framställer målsäganden oftast sin

begäran till polisen. I 1 mom. föreslås ett stadgande som i sak motsvarar det gällande stadgandet.

I gällande lag finns däremot inga stadganden om till vilken åklagar- eller polismyndighet en åtalsbegäran skall framställas. I praktiken har det dock ansetts att målsäganden skall framställa sin åtalsbegäran till den myndighet som är behörig att utreda brottet eller väcka åtal för det. För tydlighetens skull föreslås det att målsäganden skall framställa sin åtalsbegäran till den allmänna åklagare eller polismyndighet inom vars verksamhetsområde åtal får väckas för brottet.

I gällande lag saknas likaså stadganden om vilket förfarande som skall iakttagas när målsäganden framställer sin åtalsbegäran till en annan åklagar- eller polismyndighet än den som är behörig i ärendet. För att en begäran lättare skall kunna framställas och rättsförluster förhindras föreslås det att åklagar- eller polismyndigheten utan dröjsmål skall förmedla begäran till behörig myndighet.

I paragrafen föreslås däremot inga formstadganden för en åtalsbegäran. Målsäganden kan följaktligen, såsom hittills, framställa sin begäran skriftligen eller muntligen. En målsägande kan även sända sin begäran med posten. I praktiken har det ansetts att en målsägande har framställt en åtalsbegäran också när han i samband med förundersökningen har meddelat polisen att han yrkar straff för den som misstänks för brottet. När åklagaren väcker och för åtal med anledning av ett målsägandebrott, skall han vid behov kunna visa att målsäganden har framställt åtalsbegäran med anledning av brottet.

För att åklagaren och målsäganden skall bibehålla sin åtalsrätt med anledning av ett målsägandebrott, skall begäran framställas till åklagaren eller polisen inom den preskriptionstid som nämns i 8 kap. 6 §. Enligt stadgandet får straff inte utdömas om inte målsäganden framställt begäran om åtal inom ett år från den dag han erhöll vetskap om brottet och gärningsmannen. Preskriptionstiden avbryts när målsäganden framställer sin begäran till en åklagar- eller polismyndighet.

Såsom ovan har konstaterats, behöver målsäganden inte i sin begäran namnge någon person som han misstänker för brottet, utan det är nog om han anmäler att brottet har begåtts. Målsäganden skall dock klart individualisera den brottsliga gärning som han an-

måler för åtal. Om straff för ostyrt angivelse mot namngiven person stadgas i 26 kap. strafflagen.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om de förutsättningar under vilka åklagaren skall väcka åtal, om inte annat följer av stadgandena om åtalseftergift.

I gällande lag regleras förutsättningarna för väckande av åtal i 18 § 1 mom. (139/73) förordningen om införande av strafflagen. Enligt lagrummet är allmänna åklagaren skyldig att väcka åtal för ett målsägandebrott, om målsäganden har begärt att åtal skall väckas och de bevis som anförs till stöd för åtalet inte är så ringa, att åtalet inte skulle grunda sig på sannolika skäl.

Fastän stadgandet uttryckligen endast gäller åtal för målsägandebrott, har det såväl i rättslitteraturen som i rättspraxis ansetts att stadgandet även kan tillämpas i fråga om brott som lyder under allmänt åtal. Med stöd av stadgandet har det av hävd ansetts att ett åtal skall grundas på sannolika skäl.

Under beredningen av propositionen har det inte ansetts att den åtalströskel som tillämpats i gällande åtalspraxis skulle medföra sådana missförhållanden som skulle kräva lagstiftningssåtgärder. Därför föreslås i paragrafen ett stadgande som motsvarar gällande lag om att åklagaren skall väcka åtal om det finns sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet. Detta innebär såväl ett krav på att den misstänkte sannolikt är skyldig till brottet som på en sannolikt fällande dom.

För att åtal skall få väckas fordras dessutom naturligtvis att brottet uppfyller brottsrekvisitet och att t.ex. åtalsrätten inte är preskriberad.

7 och 8 §§. I paragraferna föreslås stadganden om åtalseftergift såsom påföljd för brott. I de fall som nämns i paragrafen får åklagaren underlåta att väcka åtal, även om förutsättningar för väckande av åtal annars skulle föreligga. Med stöd av stadgandena kan åklagaren även underlåta att väcka åtal för ett målsägandebrott fastän målsäganden skulle ha anmält brottet till åtal. Stadgandena motsvarar 15 och 15 a §§ förordningen om införande av strafflagen, vilka reviderades 1990 (301/90).

Även i vissa andra lagar finns stadganden om att åtal inte behöver väckas om gärningen är ringa. Det viktigaste av dessa specialstadganden ingår i vägtrafiklagen. Dessa specialstadganden skall såsom hittills tillämpas framom ifrågavarande allmänna stadganden. De

allmänna stadgandena, särskilt skälighetsgrunderna samt de grunder som tar hänsyn till gärningsmannens ungdom och reglerna om sammanträffande av brott, skall dock tillämpas när de möjligheter som de övriga lagarna erbjuder inte är tillräckliga.

I 7 § 1 punkten stadgas om fall där åklagaren kan underlåta att väcka åtal därför att brottet är ringa. Enligt punkten förutsätter åtalseftergift att för brottet enligt gängse domstolspraxis inte är att vänta strängare straff än böter och gärningen, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld, sådan den framgår av brottet, bedömd som en helhet skall anses vara ringa.

Enligt motiveringen i regeringens proposition (Reg.prop 79/1989 rd. s. 13) till det gällande stadgandet avses med brottets menlighet hur skadligt eller farligt det är. Vid bedömningen av menligheten skall avseende inte enbart fästas vid de faktiska skade-effekterna utan även vid den skada som gärningen enligt en förhandbedömning sannolikt hade kunnat medföra.

Enligt motiveringen skall gärningsmannens skuld bedömas på grundval av själva brottet. Bedömningen av skulden är beroende bl.a. av i vilken mån gärningen kan tillräknas den skyldige, dvs. de olika graderna av uppsåt och oaktsamhet, samt flera av de försvårande och förmildrande omständigheter som nämns i 6 kap. strafflagen. I allmänhet skall prövningen av om sådana omständigheter är för handen göras av en domstol, men i helt klara fall skall också åtalseftergift vara möjlig.

Enligt motiveringen i ovan nämnda proposition skall åklagaren basera sitt beslut om åtalseftergift på en helhetsbedömning, vilket innebär att hänsyn samtidigt skall tas till gärningens menlighet och gärningsmannens skuld. I punkten förutsätts dock inte att bägge villkoren skall vara uppfyllda, eftersom brottet i undantagsfall kan vara så obetydligt att åtal inte behöver väckas ens om gärningen begåtts uppsåtligt eller upprepade gånger. Såsom exempel på sådana fall nämns i motiveringen brott mot s.k. blankettkriminaliseringar, som gäller stora lagkomplex.

Enligt nämnda proposition skall frågan om brottet är ringa avgöras genom en bedömning av om brottet skall anses ringa i förhållande till ett normalfall av brottstypen. Avsikten är inte att att gärningsmännen regelmässigt skall undgå åtal för brott som enbart till sin typ kanske kan betraktas som ringa. På motsvarande sätt

är det inte heller uteslutet att lagrummet tillämpas på brottstyper som kan bestraffas med böter.

Paragrafens 2 punkt gäller åtalseftergift till följd av gärningsmannens ungdom. Åklagaren kan besluta att inte väcka åtal om gärningsmannen inte har fyllt 18 år och brottet endast väntas medföra böter eller fängelse i högst sex månader. Dessutom förutsätts det att brottet snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag.

När allmänna åklagaren enligt punkt 2 beslutar om åtalseftergift, skall beslutet enligt de meddelanden som justitiekanslern vid statsrådet har utfärdat (JK 1990 s. 52) delges vederbörande socialmyndigheter.

Enligt de föreslagna stadgandena kan allmänna åklagaren fortfarande inte underlåta att väcka åtal för brott som skall handläggas såsom militära rättegångsärenden. I propositionen föreslås att ett uttryckligt stadgande om saken som ett nytt 3 mom. skall fogas till 4 § i den militära rättegångslagen (326/83).

I 8 § 1 punkten stadgas om åtalseftergift på skälighetsgrunder. Punkten gäller även andra än lindriga brott. Ju allvarligare brott det är fråga om desto mer vägande bör de avvikande omständigheter enligt regeringens ovan nämnda proposition (s. 15) dock vara som talar för åtalseftergift.

Enligt nämnda punkt kan åklagaren först och främst besluta att åtal inte skall väckas om en rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till gärningsmannens handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet. Enligt motiveringen till nämnda proposition blir denna grund tillämplig i sådana fall där gärningsmannen har avstått från att fullfölja brottet eller avstyrt eller avlägsnat eller försökt avstyra eller avlägsna de skadliga verkningarna av brottet. Det samma gäller då gärningsmannen har deltagit eller försökt delta i ett s.k. förlikningsförfarande eller annars gjort upp saken med målsäganden och kommit överens om skadeståndet.

Enligt nämnda punkt skall åtalseftergift också vara möjlig av orsaker som beror på gärningsmannens personliga förhållanden. Denna grund blir enligt motiveringen till ovan nämnda proposition aktuell t.ex. när gärningsmannen är mycket gammal eller svårt sjuk eller blivit svårt skadad i samband med brottet.

Enligt nämnda punkt skall åtalseftergift li-

kså vara möjlig om väckandet av åtalet vore oskäligt med hänsyn till de övriga följder som åtalet medför för gärningsmannen, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter. Enligt motiveringen till nämnda proposition kan det vara oskäligt att åtal väcks om gärningsmannen har drabbats av hårda officiella eller inofficiella påföljder, såsom disciplinstraff eller förlust av arbetsplats.

I samma situation kan gärningsmannen befinna sig om han vid den tidpunkt då åtalet skulle väckas får vård för alkohol- eller rusmedelsmissbruk. I dessa fall kunde en rättegång och ett straff på ett oändamålsenligt sätt avbryta det redan påbörjade eller planerade vårdförhållandet.

Såsom exempel på de övriga omständigheter som avses i punkten nämns i motiveringen till regeringens proposition målsägandens uttryckliga önskan att åtal inte skall väckas samt det fall att en relativt lång preskriptionstid nästan har löpt ut och brottet först i detta skede av en händelse kommit till myndigheternas kännedom.

Enligt 2 punkten är åtalseftergift även möjlig om brottet till följd av stadgandena om sammanträffande av brott inte väsentligt skulle inverka på det totala straffet. Enligt propositionen (s. 16) kan lagrummet även tillämpas på brott som inte direkt kan anses ringa, om villkoren för åtalseftergift annars uppfylls.

I alla de fall som avses i de båda punkterna förutsätts det dessutom att inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver åtal. Ett viktigt enskilt intresse kan enligt propositionen gälla målsägandens ekonomiska fördelar, t.ex. skadestånd på grund av brottet, eller besittnings- eller nyttjanderättsfrågor. Däremot avses inte situationer där målsäganden inte har lidit skada men dock kräver att åtal väcks.

9 §. I 1 mom. föreslås stadganden om hur ett beslut om åtalseftergift skall delges. Momentet motsvarar i sak gällande 15 b§ 1 mom. (301/90) förordningen om införande av strafflagen.

Enligt momentet skall allmänna åklagaren, sedan han har beslutat att inte väcka åtal, utan dröjsmål delge sitt beslut åt den som inte skall åtalas samt åt målsäganden, oberoende av vilken grunden för åtalseftergiften har varit. När målsäganden får del av beslutet blir han samtidigt informerad om att åtalsprövningen i ärendet är avslutad, varefter han själv kan väcka åtal, om han så önskar.

Enligt momentet kan delgivningen ske med posten under den adress som parten uppgivit. Delgivningen kan även ske på det sätt som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken. I denna proposition föreslås det att stadgandena i 11 kap. rättegångsbalken skall ändras så, att delgivningen förutom genom s.k. stämningsdelgivning även i brottmål skall få ske med posten så, att den som har delgivits beslutet återsänder ett mottagningsbevis eller delgivningskvitto.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att allmänna åklagaren, om han anser det befogat, kan ge den som han underlåter att åtala en muntlig anmärkning. Stadgandet motsvarar gällande 15 b § 2 mom. förordningen om införande av strafflagen, som fogades till förordningen genom ovan nämnda lag.

Enligt motiveringen till nämnda proposition är avsikten med anmärkningen att för den skyldige understryka att han handlat på ett klandervärt sätt. Frågan om anmärkning behövs skall avgöras särskilt i varje fall. Grundar sig beslutet att inte väcka åtal t.ex. på att påföljderna blir oskäliga för den som skulle åtalas, torde inte heller en anmärkning i allmänhet vara av nöden. En sådan kan däremot vara motiverad när åtalseftergiftet gäller en ung person. Åklagarens förmaning skall i så fall även fungera som en varning. Samtidigt kan åklagaren redogöra för beslutets rättsliga verkningar.

Lagrummet skall, såsom hittills, även tillämpas när åklagaren underlåter att väcka åtal med stöd av någon annan lag, t.ex. vägtrafiklagen.

10 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om att den som inte åtalas skall ha rätt att få saken prövad av domstol. En sådan möjlighet erbjöds honom redan i 15 b § 3 mom. förordningen om införande av strafflagen, som fogades till förordningen genom en lagändring som trädde i kraft 1990. Paragrafen gäller endast åtalseftergift såsom påföljd för brott.

Enligt paragrafen skall den som enligt åklagarens beslut inte skall åtalas, men som är missnöjd med beslutet, skriftligen yrka att saken behandlas av domstol. Yrkandet skall framställas till den åklagare som har fattat beslutet.

Yrkandet skall, såsom hittills, framställas inom 30 dagar från den dag då den som inte skulle åtalas fick del av åklagarens beslut på det sätt som stadgas i 9 § 1 mom. Den

misstänkte kan dock ännu efter att fristen har gått ut anföra klagan över beslutet hos högre åklagarmyndigheter eller myndigheter som utövar allmän tillsyn över lagenligheten i myndigheters beslut.

Enligt gällande stadganden skall åklagaren efter att ha fått en ovan nämnd anmälan föra ärendet till domstol. Det är annars fråga om ett normalt åtal, men åklagaren framställer inget straffyrkande. Rättegången gäller endast skuldfrågan i åklagarens avgörande. Domstolen kan inte heller döma ut något straff, utan skall endast fastställa att den som beslutet gäller är skyldig till ifrågavarande gärning, om domstolen anser detta vara fallet, eller i motsatt fall förkasta åtalet.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om procedurstadganden för de situationer där åklagarens beslut att meddela åtalseftergift har förts till domstol.

11 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om de förutsättningar under vilka en åklagare skall få väcka åtal fastän han redan har beslutit om åtalseftergift. Stadgandet motsvarar 15 d § 1 mom. förordningen om införande av strafflagen, vilket 1990 fogades till förordningen.

Enligt momentet förutsätts det att ny utredning har kommit fram i målet och att denna utredning visar att det tidigare beslutet har grundat sig på uppgifter som i väsentlig grad är ofullständiga eller oriktiga. Enligt motiveringen till ifrågavarande proposition skall den nya utredningen gälla just det brott för vilket åtal har underlåtits. Det räcker inte med smärre brister eller felaktigheter i de tidigare uppgifterna, utan saken måste komma i ett helt nytt ljus. Såsom exempel på sådan ny utredning nämns i propositionen att ett brott som har ansetts vara begånget av oaktsamhet visar sig vara uppsåtligt eller bedömningen av hur grov gärningen har varit annars förändras väsentligt.

Trots det tidigare beslutet kan åtal enligt förslaget även väckas om det visar sig att den som meddelats åtalseftergift före beslutet har gjort sig skyldig till också andra brott och att sambandet mellan brotten förutsätter gemensam åtalsprövning. Att den som åtalseftergiftet gäller har uppträtt klandervärt efter beslutet ger däremot inte åklagaren rätt att återkalla sitt beslut. Möjligheten till återkallelse gäller dessutom alltid endast åklagarens egna beslut.

Momentet gäller återkallelse av ett tidigare åtalseftergiftsbeslut, oberoende av på vilken

grund åklagaren har beslutat att inte väcka åtal. Momentet gäller likaså återkallelse av åtalseftergiftsbeslut som åklagaren har fattat med stöd av någon annan lag, t.ex. vägtrafiklagen.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om högre åklagarmyndigheters behörighet. Stadgandet motsvarar 15 d § 2 mom. förordningen om införande av strafflagen. I stadgandet hänvisas till reglementet för justitiekanslern vid statsrådet (416/57), som är en författning på förordningsnivå, samt till förordningen om polisinspektör i egenskap av länsåklagare (736/85).

Enligt reglementet skall justitiekanslern såsom högsta åklagare övervaka åklagarmyndigheternas verksamhet så, att de som har gjort sig skyldiga till brott utan dröjsmål befordras till laga ansvar, men oskyldiga inte åtalas eller fälls till straff. Justitiekanslern kan besluta att åtal skall väckas och överta ett åtal som en åklagare har väckt.

Enligt förordningen om polisinspektör i egenskap av länsåklagare är länsåklagarna förmän för de övriga allmänna åklagarna i länet. Länsåklagaren kan ålägga en honom underställd åklagare att väcka åtal och själv förbehålla sig att avgöra ett ärende som ankommer på en honom underställd åklagare.

Till följd av sin förmansställning kan justitiekanslern och länsåklagarna besluta att åtal skall väckas för ett brott för vilket en lägre åklagare beslutat om åtalseftergift. Denna rätt är allmän och begränsar sig inte till fall där det kommit fram sådan ny utredning som avses i 1 mom.

12 §. I gällande lag finns inga stadganden om huruvida åklagaren ännu under rättegången kan fatta ett beslut av påföljdskaraktär om att inte åtala en misstänkt och följaktligen lägga ner sitt åtal, eller om de förutsättningar under vilka detta kunde ske. Stadgandet i förslagets 6 § samt den omständigheten att åklagaren under tjänsteansvar besluter om väckande av åtal innebär dock att åklagaren inte kan lägga ner sitt åtal på vilken grund som helst.

I praxis har den allmänna uppfattningen likaså varit att åklagaren efter att åtalet redan har väckts kan avstå från åtgärder och lägga ner åtalet, om i målet kommer fram sådana omständigheter som, om de varit kända från början, hade medfört att åklagaren inte alls hade väckt åtalet. För tydlighetens skull föreslås i 1 mom. ett uttryckligt stadgande om

detta. När åklagaren avstår från åtgärder och lägger ner åtalet, avskrivs målet.

Stadgandet ger inte åklagaren rätt att avstå från åtgärder och lägga ner åtalet i sådana fall där han, efter att på nytt ha prövat redan kända omständigheter, drar den slutsatsen att han inte alls borde ha väckt åtal. I dessa fall har dock domstolen möjlighet att inte döma svaranden till något straff.

När åklagaren beslutar att lägga ner åtalet, innebär beslutet på samma sätt som ett beslut om åtalseftergift före rättegången, ett avgörande för att svaranden i brottmålet har gjort sig skyldig till ett visst brott, vilket kan vara till nackdel för honom. Det är t.ex. möjligt att svaranden bestrider att han är skyldig eller anser att gärningen borde bedömas mildare än vad åklagaren yrkat i åtalet. Därför, och för att förfarandet skall förenklas, föreslås det i 2 mom. att åklagaren inte skall få lägga ner sitt åtal om svaranden i brottmål motsätter sig det.

För att svaranden i brottmål skall ha möjlighet att förhindra att åtalet läggs ner, måste domstolen underrätta en svarande som inte är närvarande i rätten om att åklagaren har för avsikt att lägga ner åtalet. Motsätter sig svaranden att åtalet läggs ner, skall åklagaren på vanligt sätt föra åtalet vidare. Om svaranden motsätter sig att åtalet läggs ner, tar han följaktligen även risken att åtalet kan bifallas och att han kan dömas till straff.

En sådan ny omständighet som, om åklagaren hade känt till den från början, hade medfört att åklagaren inte alls väckt åtalet, kan undantagsvis komma fram först efter att underrätten har avkunnat eller meddelat sin dom. Skulle åklagaren i dessa fall få lägga ner åtalet först när målet behandlas i en fullföljdsdomstol, vore denna högre domstol tvungen att undanröja underrättens utslag. För att inte enbart åklagarens ensidiga åtgärder skall leda till att en fällande dom undanröjs, föreslås det i momentet att åklagaren inte skall ha möjlighet att lägga ner åtalet efter att dom har fallit i målet. En högre domstol har alltid i dessa fall möjlighet att lämna det brott som svaranden har begått obestraftat.

Åklagaren har naturligtvis utan hinder av stadgandet rätt att återkalla sin fullföljdsansökan. Återkallas ansökan, blir underrättens dom slutlig.

Momentet hindrar åklagaren såväl från att söka ändring i underrättens avgörande endast för att senare lägga ner åtalet som från att

lägga ner det när endast svaranden söker ändring och i sin besvärsskrift lägger fram nya omständigheter. I bl.a. dessa fall har åklagaren dock alltid möjlighet att söka ändring till förmån för svaranden i brottmålet eller ändra en fullföljdsansökan som han gjort till nackdel för svaranden till förmån för denne.

13 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att allmänna åklagaren kan söka ändring även till förmån för svaranden i brottmål eller ändra en fullföljdsansökan som han gjort till nackdel för svaranden till förmån för honom. Stadgandet behövs därför att åklagaren inte har några egna intressen att ta tillvara i rättegången, utan skall företräda statens straffrättsliga intressen. Åklagaren skall även se till att ingen döms till en orättvis påföljd, utan att svarandens intressen blir rättvist beaktade under rättegången.

Även i rättspraxis har den rådande uppfattningen varit den, att åklagaren har rätt och skyldighet att söka ändring i ett avgörande av en underrätt om underrätten har överskridit gränser för sin prövningsrätt enligt straff- och processrättslig lagstiftning. Paragrafen blir dock tillämplig även när underrättens avgörande inte belastas av något fel som kräver rättelse, utan svaranden i brottmålet t.ex. har dömts till ett strängare straff än vanligt.

Om målsägandes åtalsrätt

14 §. Enligt gällande lag har målsäganden i allmänhet i mål som lyder under allmänt åtal en självständig och primär åtalsrätt tillsammans med allmänna åklagaren. Målsäganden får således alltid när han så önskar på eget ansvar väcka åtal, oberoende av vilken slutsats åklagaren har stannat för t.ex. beträffande tillräcklig bevisning eller gärningens straffrättsliga karaktär. Målsäganden får likaså själv väcka åtal fastän allmänna åklagaren har fattat beslut om åtalseftergift såsom påföljd för brottet, t.ex. därför att gärningen är ringa.

Ett sådant åtalsrättsligt arrangemang grundar sig delvis på tanken att brottsutredningen och väckandet av åtal för brott inte får vara beroende enbart av myndigheternas åtgärder. Vårt åklagarväsende är dock numrerat så utvecklat att systemet inte längre kan motiveras. Målsägandens ställning tryggas i tillräcklig utsträckning genom att allmänna åklagaren enligt lagen är skyldig att väcka åtal om

sannolika skäl talar för åtalet samt att de fall där han får underlåta att väcka åtal är noga reglerade i lag.

I praktiken är det sällsynt att målsäganden själv väcker åtal. Detta beror delvis på att målsäganden åsamkas betydligt större olägenheter och kostnader om han själv väcker åtal än om allmänna åklagaren gör det och för det vidare i rätten samt bl.a. framlägger bevis. Är målsäganden missnöjd med åklagarens beslut i ärendet, har han dessutom möjlighet att anförda klagan hos en högre åklagare.

Bl.a. förundersökningen ger allmänna åklagaren bättre möjligheter än målsäganden att reda ut saken samt väcka och föra åtal. Kraven på att rättegången skall koncentreras och vara omedelbar kan därför lättare tillgodoses om allmänna åklagaren för åtalet. Åklagarens skyldighet att vara opartisk när han väcker och för åtal erbjuder likaså bättre utgångspunkter för handläggningen av ett brottmål än de fall där målsäganden ensam väcker och för åtal.

Av ovan nämnda skäl föreslås det i 1 mom. att målsägandens primära och självständiga åtalsrätt skall slopas. Enligt förslaget skall allmänna åklagaren alltid vara den som i första hand har rätt att väcka åtal.

Enligt 93 § 2 mom. regeringsformen skall envar som lidit rättskränkning eller skada genom lagstridig åtgärd eller försummelse av tjänsteman ha rätt att yrka att tjänstemannen döms till straff. Eftersom ett dylikt förfarande förbättrar medborgarnas möjlighet att delta i tillsynen över hur den offentliga makten utövas, har det inte under beredningen ansetts nödvändigt att lagrummet ändras. Oberoende av åklagarens åtgärder skall målsäganden därför fortfarande ha en självständig rätt att väcka åtal mot tjänsteman.

Under beredningen av lagförslaget har det också ansetts att redan principiella skäl talar för att målsäganden inte heller i övriga fall helt kan berövas sin rätt att yrka straff för den misstänkte. Målsägandens rätt att väcka åtal för brottet innebär redan genom sin blotta existens en effektivare övervakning av att åklagarna fullgör sin åtalsskyldighet än vad möjligheten att föra ärendet till en högre åklagare kan erbjuda. Detta beror bl.a. på att en rättegång i allmänhet är offentlig.

Att målsäganden deltar i rättegången genom att förena sig om det åtal som åklagaren har

väckt samt genom att lägga fram utredning, kan också i vissa fall bidra till utredningen av målet.

Av ovan nämnda skäl föreslås det i momentet att målsäganden skall ha en sekundär rätt att väcka åtal. Enligt momentet får målsäganden själv väcka åtal när allmänna åklagaren har beslutat att inte väcka åtal.

Fastän målsägandens åtalsrätt har begränsats i många länder, är det dock vanligt att han oberoende av åklagaren har en självständig rätt att väcka åtal t.ex. för ärekränkningssbrott. Denna lösning har motiverats bl.a. med att det i dessa mål främst är fråga om kränkning av enskilda intressen.

Även i nyss nämnda fall har åklagaren, bl.a. till följd av förundersökningen, bättre möjligheter än målsäganden att reda ut saken och väcka åtal. Eftersom en av de viktigaste målsättningsarna under beredningen av lagförslagen har varit att rättegången skall vara koncentrerad och omedelbar, anses inga särskilda skäl tala för att nämnda slag av brott i fråga om målsägandens åtalsrätt borde behandlas annorlunda än andra brott. Även i fråga om dessa brott får målsäganden följaktligen väcka åtal endast om åklagaren har beslutat att inte göra det.

Allmänna åklagaren skall inte väcka åtal om det saknas sannolika skäl för åtalet, eller om gärningen t.ex. inte uppfyller rekvisitet för något brott eller redan är preskriberad. Under de förutsättningar som stadgas i 7 och 8 §§ kan åklagaren dessutom besluta om åtal eftergift.

En nordisk jämförelse visar att en målsägande i Sverige alltid har sekundär rätt att väcka åtal när åklagaren har beslutat att inte väcka åtal, oberoende av vilka omständigheter åklagarens beslut har grundat sig på. I Norge har målsägandens rätt däremot begränsats så, att målsäganden inte har rätt att väcka åtal om åklagaren har beslutat om åtal eftergift på de grunder som gäller sammanträffande av brott eller därför att den misstänkte inte har fyllt 18 år. I Danmark har målsäganden alls ingen sekundär åtalsrätt.

När det finns flera målsäganden i samma brottmål, har var och en av dem en självständig rätt att begära att åtal skall väckas samt att väcka åtal. Även utan ett uttryckligt stadgande är det klart att om en målsägande har framställt en åtalsbegäran, men åklagaren har beslutat att inte väcka åtal, kan även en annan målsägande väcka åtal fastän han inte själv har

framställt någon åtalsbegäran. Detsamma gäller när flera personer t.ex. enligt 17 § har rätt att utöva målsägandens åtalsrätt.

Målsägandens rätt att framställa en åtalsbegäran med anledning av ett målsägandebrott preskriberas enligt 8 kap. 6 § strafflagen inom ett år från den dag då han erhöill vetskap om brottet och gärningsmannen. Denna särskilda preskriptionstid har stadgats för att gärningsmannen inom en relativt kort tid skall få veta om målsäganden vill att åtal skall väckas mot honom.

Under beredningen av lagförslaget har det diskuterats om det vore av motsvarande skäl nödvändigt att införa en frist inom vilken målsäganden skall utöva sin sekundära åtalsrätt. Trots att en sådan eventuell frist går ut, skulle gärningsmannen dock ha skäl att märka att allmänna åklagaren trots sina tidigare beslut alltid har rätt att väcka åtal om väsentligt ny utredning kommer fram i målet. Därför föreslås ingen särskild frist inom vilken en målsägande skall väcka åtal.

Enligt 7 kap. 2 § 1 mom. 6 punkten skall målsäganden till sin stämningsansökan foga utredning om att åklagaren har beslutat att inte väcka åtal med anledning av brottet. Om målsäganden inte lägger fram denna utredning, avvisas hans straffyrkande.

För att rättegångsförfarandet skall förenklas föreslås det i 2 mom., att svaranden i huvudsaken, som samtidigt är målsägande med anledning av falsk och ostyrkt angivelse, själv skall få väcka åtal fastän åklagaren inte har beslutit att inte väcka åtal. Det är i allmänhet ändamålsenligast att handlägga åtalen beträffande nämnda brott och det huvudsakliga brottet i ett sammanhang. För att momentet skall bli tillämpligt förutsätts det emellertid inte att åtalet med anledning av det huvudsakliga brottet har väckts med anledning av målsägandens åtalsbegäran. Ett åtal för falsk och ostyrkt angivelse kan enligt 7 kap. 1 § 3 mom. även väckas utan stämning när ett åtal för det huvudsakliga brottet redan är anhängigt.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om de åtgärder som målsäganden kan vidta när allmänna åklagaren eller en annan målsägande har väckt åtal. Enligt momentet kan målsäganden förena sig om allmänna åklagarens eller den andra målsägandens åtal. Såsom ovan har konstaterats, är det viktigt att målsäganden kan förena sig om allmänna åklagarens åtal

därför, att målsäganden på detta sätt kan bidra till utredningen av målet.

Eftersom domstolen inte är bunden av det lagrum som åklagaren har åberopat till stöd för sitt straffyrkande eller av åklagarens eventuella yrkande om en bestämd straffrättslig påföljd, är det självklart att målsäganden när han förenar sig om åtalet kan åberopa något annat lagrum eller yrka på ett annat eller strängare straff för svaranden än vad åklagaren har gjort. Målsäganden kan emellertid inte yrka att svaranden skall dömas till straff för något helt annat brott än det som åklagaren har avsett.

Enligt momentet får målsäganden dessutom när han förenar sig om åtalet åberopa en omständighet som är ny jämfört med vad åklagaren eller en annan målsägande har framfört i åtalet, förutsatt att saken inte blir en annan. Även allmänna åklagaren har motsvarande möjlighet. Möjligheten att åberopa en ny omständighet är viktig därför, att ett nytt åtal för konstaterande av denna omständighet inte kan väckas efter att målet har avgjorts. Har åklagaren t.ex. yrkat att svaranden sakll dömas till straff för dråp, kan den avlidnes anhöriga yrka att dödandet skall anses ha skett efter moget övervägande och att svaranden följaktligen skall dömas för mord.

När målsäganden förenar sig om allmänna åklagarens eller en annan målsägandes åtal, har målsäganden samma rätt som åklagaren att lägga fram utredning i målet och stöda sig på anförda bevis.

Målsäganden behöver dock förena sig om allmänna åklagarens åtal endast då han vill lägga fram annan utredning eller föra åtalet på ett annat sätt än åklagaren. Även när målsäganden förenar sig om åtalet kan han i vissa fall bli skyldig att enligt 9 kap. 8 § ersätta svarandens rättegångskostnader.

Enligt gällande rätt kan målsäganden söka ändring i avgörandet endast under förutsättning att han fört talan i underrätten. Eftersom målsäganden herefter endast skall ha sekundär åtalsrätt, är det dock viktigt att rättegången i brottmål inte blir onödigt tungrodd endast därför, att målsäganden redan i underrätten är tvungen att framställa ett straffyrkande för att bevara sin rätta att söka ändring i domen.

I momentet föreslås därför ytterligare, att målsäganden skall ha rätt att söka ändring i avgörandet oberoende av om han har fört talan i underrätten. Med stöd av momentet kan målsäganden söka ändring i domstolens avgö-

rande i målet, även om åklagaren och en annan målsägande som fört åtal i underrätten har nöjt sig med avgörandet. Målsäganden kan likaså överta en fullföljdsansökan som åklagaren eller en annan målsägande har återtagit.

15 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om målsägandens rätt att överta ett åtal som allmänna åklagaren eller en annan målsägande har lagt ner. Vid övergången till sekundär åtalsrätt för målsäganden är det viktigt att målsäganden inte behöver förena sig om åklagarens eller en annan målsägandes åtal bara för att bevara sin egen åtalsrätt för den händelse att åtalet läggs ner.

Åklagaren har ingen absolut skyldighet att föra åtalet tills underrätten avgör målet, utan han har även rätt att lägga ner det. Stadgandet i förslaget 6 § samt den omständigheten att åklagaren under tjänsteansvar besluter om väckande av åtal medför dock att åklagaren inte kan lägga ner sitt åtal på vilken grund som helst. Åklagaren kan lägga ner sitt åtal endast när sådana omständigheter har kommit fram under rättegången som redan från början hade påverkat åklagarens åtalsprövning, om han hade känt till dem. I 12 § stadgas också om de förutsättningar under vilka åklagaren kan fatta ett åtalseftersgiftsbeslut av påföljdsnatur efter att rättegången redan har inletts.

Målsäganden får enligt momentet ta över åtalet även när åklagaren lägger ner åtalet t.ex. därför att brottet inte längre uppfyller något brottsrekvisit eller för att rätten att väcka åtal för brottet har preskriberats. Målsäganden har däremot inte rätt att överta åtalet när åklagaren har lagt ner åtalet därför att någon processförutsättning saknas, t.ex. för att åtalet har väckts vid fel domstol.

När målsäganden lägger ner ett åtal som endast han för, skall målet avskrivas enligt 16 §. De övriga målsägandena har då rätt att väcka ett nytt åtal. Såväl med tanke på målsäganden som svaranden i ett brottmål är det dock enklare att en annan målsägande, om han så önskar, i dessa fall direkt kan överta det nerlagda åtalet utan att själv vara tvungen att väcka ett åtal med samma innehåll. I momentet föreslås därför att en målsägande även skall ha rätt att överta ett åtal som en annan målsägande har lagt ner.

För att behandlingen av målet inte onödigtvis skall fördröjas, föreslås det i 2 mom. att målsäganden inom 30 dagar från att han fick kännedom om att åtalet har lagts ner skall

meddela domstolen att han övertar åtalet. Meddelandet skall vara skriftligt.

För att målsäganden skall ha möjlighet att utöva sin rätt enligt paragrafen, skall domstolen underrätta de målsäganden som den känner till och som inte är närvarande i rätten om att åtalet har lagts ner. I momentet föreslås inga närmare stadganden om hur underrättelsen skall ske.

Om målsäganden tar över åtalet, behöver han inte anhängiggöra målet genom en ny stämningsansökan, utan handläggningen fortsätter med iakttagande av stadgandena i 7 kap.

Övertar målsäganden inte åtalet, skall han enligt förslaget i 3 mom. förlora sin åtalsrätt. Detta beror på att det för svaranden i ett brottmål är viktigt att kunna försäkra sig om att målsäganden inte väcker åtal senare, utan att svaranden kan anse saken utagerad.

I gällande lag finns inga stadganden om hur domstolen skall förfara när åklagaren lägger ner åtalet. I rättspraxis har den rådande uppfattning varit att målet i så fall skall avskrivas. Att målet avskrivits hindrar inte att samma åtal anhängiggörs på nytt.

För svaranden i brottmål är det dock viktigt att målet inte kan tas upp till ny prövning. Därför föreslås i momentet ett stadgande om att svaranden i de fall som avses i paragrafen skall ha rätt att om han så önskar få en frikännande dom, förutsatt att inte heller målsäganden övertar åtalet.

Om inte svaranden i brottmålet yrkar på en frikännande dom, eller om åtalet läggs ner t.ex. för att en processförsättning saknas, skall domstolen avskriva målet. För att svaranden i brottmål skall ha möjlighet att utöva sin rätt enligt momentet, skall domstolen underrätta även en frånvarande svarande om att åtalet läggs ner.

Enligt momentet har svaranden i brottmål inte rätt att yrka på materiell prövning av åtalet. Att åtalet förkastas beror, förutom på svarandens yrkande, enbart på att åklagaren har lagt ner sitt åtal. Detta arrangemang är möjligt därför att åklagaren inte kan lägga ner åtalet på vilken grund som helst och att han är skyldig att pröva sitt beslut under tjänsteansvar.

Om åklagaren lägger ner sitt åtal före huvudförhandlingen, kan åtalet förkastas redan under förberedelsen. Det föreslås att 2 kap. 5 §

rättegångsbalken skall ändras så, att domstolen i dessa fall kan bestå av en enda lagfaren medlem.

Det är skäl att uppmärksamma skillnaden mellan att åklagaren lägger ner sitt åtal och att han begränsar det. Svarandens rättsskydd trygkas i dessa fall av att åklagaren inte kan väcka ett nytt åtal för samma gärning.

16 §. I paragrafen föreslås stadganden om vilken inverkan målsägandens viljeyttring att inte yrka straff för svaranden i brottmål skall ha på såväl målsägandens egen som allmänna åklagarens åtalsrätt. Stadgandet i 1 mom. gäller viljeyttringens inverkan på målsägandens egen åtalsrätt och stadgandet i 2 mom. dess inverkan på allmänna åklagarens åtalsrätt.

Enligt gällande rätt kan målsäganden såväl i målsägandebrott som brott som lyder under allmänt åtal ingå förlikning med den misstänkte även i fråga om straffyrkandet samt avstå från sin åtalsrätt. Målsäganden kan även genom en ensidig viljeyttring avstå från sin rätt att yrka straff för den misstänkte.

I gällande lag finns däremot inga stadganden om vilken inverkan det faktum att målsäganden har avstått från sin åtalsrätt på ovan nämnt sätt har på målsägandens rätt att yrka straff för den misstänkte. I rättspraxis och rättslitteraturen har den rådande uppfattningen dock varit att målsäganden inte herefter under rättegången kan framställa sådana yrkanden som förutsätter åtalsrätt.

Enligt gällande lag kan målsäganden utan några begränsningar såväl återkalla sin åtalsbegäran som lägga ner sitt åtal. Åtalet kan läggas ner i vilket skede av handläggningen som helst. När målsäganden lägger ner sitt åtal meddelar han samtidigt att han inte längre yrkar att målet skall behandlas.

I gällande lag finns inga stadganden om hur domstolen skall förfara när målsäganden lägger ner åtalet. I rättspraxis har den rådande uppfattning dock varit att målet i så fall skall avskrivas. Att en åtalsbegäran återkallas eller målet avskrivits hindrar dock inte målsäganden från att framställa en ny åtalsbegäran eller från att på nytt anhängiggöra samma åtal.

När målsäganden återkallar sin åtalsbegäran eller lägger ner ett åtal som han ensam för, är det viktigt för svaranden i brottmål att försäkra sig om att målsäganden inte på nytt anhängiggör målet eller själv väcker ett nytt åtal i saken. Därför föreslås det i 1 mom. att en målsägande som har återkallat sin åtalsbegäran

inte därefter skall ha rätt att framställa en ny åtalsbegäran med anledning av brottet. I momentet föreslås likaså, att en målsägande som lägger ner sitt åtal, ingår förlikning eller annars avstår från att väcka eller föra åtal skall förlora sin åtalsrätt.

Momentet gäller både målsägandebrott och brott som lyder under allmänt åtal. Enligt momentet kan en målsägande som har lagt ner sitt åtal eller avstått från sin åtalsrätt inte längre väcka eller föra åtal i saken. Han kan inte heller överta ett åtal som allmänna åklagaren eller någon annan målsägande har lagt ner. I de situationer som avses i momentet kan han inte heller förena sig om allmänna åklagarens eventuella åtal eller söka ändring i en lägre domstols avgörande.

Även när målsäganden uteblir från handläggningen av ett brottmål där han ensam för talan, kan domstolen enligt 8 kap. 8 § på svarandens yrkande besluta att han skall förlora sin åtalsrätt. På detta sätt förhindras en situation där målsäganden i stället för att lägga ner sitt åtal kan bevara sitt rätt att yrka straff med anledning av brottet genom att endast utebli från behandlingen av målet. Om svaranden inte yrkar att domstolen skall förklara att målsäganden har förlorat sin åtalsrätt, avskrivs målet och målsäganden har senare möjlighet att på nytt anhängiggöra straffyrkandet.

Återkallar målsäganden sin åtalsbegäran eller lägger han ner sitt åtal eller avstår från sin åtalsrätt i fråga om ett brott för vilket allmänna åklagaren får väcka åtal utan målsägandens begäran, är det självklart att målsägandens åtgärder inte påverkar allmänna åklagarens åtalsrätt. Återkallar målsäganden däremot sin åtalsbegäran med anledning av ett målsägandebrott eller avstår han från sin åtalsrätt, skall inte heller målsäganden enligt 2 mom. ha rätt att väcka åtal för brottet om begäran har återkallats innan åklagaren väckt åtal. På denna punkt motsvarar momentet till sitt innehåll huvudsakligen 17 § 2 mom. förordningen om införande av strafflagen (139/73).

Ifall målsäganden återkallar sin åtalsbegäran endast i fråga om någon av dem som misstänks för delaktighet, får allmänna åklagaren enligt 3 § 1 mom. dock väcka åtal mot alla som misstänks för delaktighet i brottet. För tydlighetens skull föreslås dock ett uttryckligt stadgande i den andra meningen av momentet. Stadgandet motsvarar 19 § 2 mom. förordningen om införande av strafflagen.

I de fall som avses i paragrafen har däremot svaranden i brottmål ingen rätt att få en dom där åtalet förkastas ens när han uttryckligen yrkar på en sådan. Detta beror på att om ett åtal som förts av målsäganden ensam i dett fall skulle förkastas, kunde slutresultatet bli oskäligt för de övriga målsägandena, eftersom domen då skulle hindra dem från att utöva den åtalsrätt som annars tillkommer dem. Med tanke på svarandens rättsskydd är det nog att en målsägande som har lagt ner sitt åtal enligt 1 mom. inte längre har åtalsrätt.

17 §. I paragrafen föreslås stadganden om vem som skall ha rätt att utöva målsägandens talerätt när målsäganden har omkommit genom brott eller annars avlidit.

Stadgandet i 1 mom. gäller frågan vem som skall få utöva målsägandens åtalsrätt när denne omkommit genom brott. I gällande rätt finns inget uttryckligt stadgande enkom för detta fall. Med stöd av 8 kap. 6 § strafflagen har det dock i praktiken allmänt ansetts att den omkomnes make, barn, föräldrar och syskon har rätt att framställa straffyrkanden med anledning av det brott som har riktat sig mot målsäganden.

Det nuvarande arrangemanget förutsätter i flera fall att många sådana personer kallas att inställa sig inför domstol som inte har några anspråk med anledning av målsägandens död. Därför föreslås det att gruppen av dem som träder i stället för målsäganden skall begränsas något så, att endast målsägandens make och barn primärt skall ha åtalsrätt. Målsägandens föräldrar och syskon skall däremot ha åtalsrätt endast om målsäganden inte hade vare sig make eller syskon.

Den arbetsgrupp som beredde revisionen av rättegången i brottmål föreslog i sitt betänkande att om en målsägande hade omkommit, skulle hans make, barn, föräldrar eller syskon såsom hittills få utöva hans åtalsrätt. I betänkandet konstateras att en begränsning av åtalsrätten kan innebära att de personer som de facto stått målsäganden närmast helt kunde sakna rätt att utöva hans åtalsrätt. Arbetsgruppen ansåg även att en ovan nämnd begränsning sammankopplade rätten att utöva målsägandens talerätt med frågan om vem som har arvsrätt efter honom. I de övriga nordiska länderna har man inte på ovan nämnt sätt begränsat den grupp anhöriga som får utöva målsägandens åtalsrätt.

I de yttranden som avgavs med anledning av arbetsgruppens betänkande ansågs det att den

grupp personer som träder i stället för målsäganden i praktiken är onödigt stor t.ex. med tanke på utredningen i förundersökningsskedet. Att åtalsrätten begränsas till att gälla dem som kan anses ha ett faktiskt intresse i saken har betraktats som ett genomförbart och önskvärt alternativ. I denna proposition föreslås i motsats till arbetsgruppens betänkande att gruppen av dem som skall ha rätt att träda i stället för målsäganden skall begränsas på ovan nämnt sätt.

Paragrafens 2 mom. gäller utövandet av målsägandens åtalsrätt när målsäganden har avlidit annars än genom brott. Momentet motsvarar gällande rätt. Att någon har rätt att utöva en avliden målsägandens åtalsrätt är nödvändigt bl.a. för att en gärningsman inte skall kunna undgå rättegång och straff enbart därför att målsäganden har avlidit.

Enligt momentet har ovan nämnda anhöriga samma rätt att framställa en åtalsbegäran samt att väcka och föra åtal som målsäganden själv skulle ha haft. Har målsäganden före sin död ingått förlikning med gärningsmannen i fråga om straffyrkandet eller annars avstått från sin åtalsrätt eller återkallat sin åtalsbegäran eller sitt åtal, har inte heller de nära anhöriga som nämns i momentet rätt att framställa åtalsbegäran med anledning av åtalet eller att väcka eller föra åtal.

De anhöriga skall inte heller ha åtalsrätt om målsäganden har velat att ingen åtalsbegäran skall framställas eller att inget åtal skall väckas eller föras. Förslaget motsvarar gällande lag.

2 kap. Om målsägandebitråde

1 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när ett rättegångsbiträde som avlönas med statens medel kan förordnas att biträda målsäganden under förundersökningen och rättegången.

I 1 punkten föreslås det att domstolen kan förordna ett särskilt rättegångsbiträde för målsäganden för att biträda honom under förundersökningen och, om målsäganden uppträder som part i målet, även under rättegången, ifall målet gäller ett sedlighetsbrott som avses i 20 kap. strafflagen eller försök till sådant brott.

De brott som avses i 20 kap. strafflagen är brott som grovt kränker målsäganden. Den som i dessa fall är målsägande är ofta i behov av en utomstående persons stöd under förun-

dersökningen och rättegången. Stödet är nödvändigt för att målsäganden skall kunna repa sig från den personliga kränkning som brottet inneburit. Målsäganden behöver också stöd för att göra klart för sig vilken hans juridiska ställning är samt vilka yrkanden han eventuellt kan framföra.

Enligt stadgandet skall ett målsägandebitråde dock inte förordnas om det av särskilda skäl anses överflödigt. Ett biträde skall t.ex. inte förordnas när ett biträde har förordnats för målsäganden enligt lagen om fri rättegång.

I 2 punkten föreslås möjlighet att förordna ett rättegångsbiträde för målsäganden i brott som avses i 21 kap. 1—6 §§ strafflagen, nämligen brott mot liv och hälsa, eller försök till sådant brott, om ett förordnande kan anses befogat med hänsyn till målsägandens relation till den misstänkte. Ett sådant motiverat behov av målsägandebitråde förligger t.ex. när målsäganden och den misstänkte är nära anhöriga och målsägandens ställning är uppenbart svagare än den misstänktes. Detta kan t.ex. vara fallet när hustrun är målsägande i ett mål där hennes make åtalas för våldsbrott. Vid våldsbrott mellan särdeles nära anhöriga är det ofta fråga om brott som även psykiskt djupt kränker målsäganden. I dessa fall kan hjälpbehovet därför jämföras med motsvarande behov i ovan nämnda sedlighetsbrott. I de brott som avses i denna punkt förutsätts, i motsats till fallen i 1 punkten, att domstolen i casu prövar behovet av ett målsägandebitråde.

I paragrafen föreslås att det skall vara möjligt att förordna ett målsägandebitråde för att biträda målsäganden redan under förundersökningen. Detta är viktigt för att målsäganden skall ha lika goda möjligheter som svaranden i brottmål att förbereda sig för rättegången. Särskilt när brottsutredningen befinner sig i förundersökningsskedet är målsäganden i behov av utöver juridisk hjälp och också psykiskt stöd.

Förslaget har inte kommit till av den orsaken att inte förundersökningsmyndigheterna redan nu i tillräcklig utsträckning skulle försöka se till målsägandens ställning vid utredningen av ovan nämnda brott. Förslaget beror närmast på att även förundersökningen underlättas om en person som uttryckligen ser till målsägandens rättigheter deltar i den. Kravet att parterna skall bemötas jämbördigt talar också för att ett biträde skall förordnas för målsäganden redan under förundersökningen, eftersom ett

biträde nästan regelmässigt förordnas för svaranden i ett sådant brottmål som avses i paragrafen.

Under de förutsättningar som nämns i paragrafen kan ett målsägandebitråde förordnas för att biträda målsäganden även under rättegången, om målsäganden vill framföra självständiga yrkanden vid behandlingen av målet. Detta är fallet t.ex. när målsäganden själv för talan beträffande ett privaträttsligt anspråk eller när han åtalar svaranden för ett annat brott än det som allmänna åklagaren har väckt åtal för.

I paragrafen föreslås att ett målsägandebitråde skall förordnas endast i mål där allmänna åklagaren för talan. När målsäganden ensam för talan, skall han själv sköta sin sak och vid behov skaffa sig ett rättegångsbiträde. Enligt de föreslagna stadgandena skall ett målsägandebitråde inte heller förordnas om ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott behandlas separat i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål, utan målsäganden skall även i dessa fall själv sköta sin sak och vid behov skaffa sig ett biträde.

Ett målsägandebitråde kan förordnas på begäran av målsäganden eller på framställning av åklagaren eller en förundersökningsmyndighet. Domstolen kan även på eget initiativ förordna ett målsägandebitråde.

Domstolen får bättre möjligheter att leda rättegången, om domstolen inte på tjänstens vägnar behöver se till att målsägandens fördel blir beaktad på lika villkor. Bland annat av dessa orsaker är det viktigt att domstolen även på eget initiativ kan förordna ett målsägandebitråde.

Även utan ett uttryckligt stadgande i lagen är det klart att ett målsägandebitråde inte skall förordnas om åklagaren har beslutat att inte väcka åtal, lagt ner åtalet eller avstått från att söka ändring i domen.

2 §. Enligt lagrummet skall ett målsägandebitråde i allmänhet vara advokat. Behörighetskraven för advokater och kraven på deras verksamhet är sådana att den som uppfyller dem även väl lämpar sig såsom målsägandebitråde. Fastän det inte direkt framgår av stadgandet, skall till målsägandebitråde i allmänhet förordnas en advokat som verkar på samma ort som domstolen.

Enligt paragrafen kan undantag göras från huvudregeln om någon lämplig advokat inte finns att tillgå eller om andra särskilda orsaker

talat för ett sådant undantag. Till målsägandebitråde kan i så fall även förordnas en annan person som har avlagt juris kandidatexamen och som enligt lagen får verka såsom ombud.

Ett sådant särskild orsak som nämns i momentet kan t.ex. vara att den misstänkte av motiverad orsak såsom sitt målsägandebitråde vill ha en jurist som han har anlitat förr, men som inte är advokat. På vissa orter kan det också vara svårt att tillräckligt snabbt få ett målsägandebitråde som är advokat.

I paragrafen föreslås också att den som skall förordnas till målsägandebitråde skall ges tillfälle att bli hörd om förordnandet.

3 §. I paragrafen föreslås att för målsäganden i ett brott som avses i 1 § kan förordnas en stödperson med tillräcklig kompetens, om målsäganden inte uppträder som part i rättegången men blir hörd personligen för utredningen av saken och anses behöva stöd under förundersökningen och rättegången. Stödpersonen skall få arvode och ersättning av statens medel.

Beträffande förutsättningarna för förordnandet av en stödperson hänvisas i förslaget till förutsättningarna för förordnande av ett målsägandebitråde enligt 1 §. För den som är målsägande i ett sedlighetsbrott enligt 20 kap. skall förordnas en stödperson, om det inte av särskilda skäl anses överflödigt. På motsvarande sätt skall en stödperson förordnas för målsäganden i ett brott som avses i 21 kap. 1—6 §§, om ett förordnande skall anses befogat med hänsyn till förhållandet mellan målsäganden och den misstänkte.

Målsäganden själv, förundersökningsledaren eller åklagaren kan ta initiativ till att en stödperson skall förordnas. Domstolen kan även förordna en stödperson på eget initiativ.

En stödperson kan, men behöver inte ha juridisk utbildning. Stödperson kan t.ex. vara en sådan person som också annars har uppgifter som innebär att han hjälper målsäganden i brott som avses i 1 §.

En stödperson kan förordnas när målsäganden inte uppträder som part i rättegången. Detta beror på att målsäganden behöver stöd och hjälp under förundersökningen och rättegången även när han inte är part i målet men domstolen hör honom personligen för utredningen av saken. En sådan situation föreligger t.ex. när utredningen av saken är beroende av

hur tillförlitliga målsägandens och den miss-tänktes motstridiga berättelser anses vara.

4 §. I paragrafen föreslås stadganden om hur ett målsägandebitråde och en stödperson förordnas under de olika skedena av handläggningen. Ett målsägandebitråde kan förordnas under förundersökningen, åtalsprövningen och rättegången, tills handläggningen av målet vid domstol har avslutats. En framställning om att ett målsägandebitråde skall förordnas kan göras av förundersökningsledaren, åklagaren eller målsäganden. Domstolen kan även på eget initiativ förordna ett målsägandebitråde. Ett målsägandebitråde för målsäganden skall förordnas i så god tid före huvudförhandlingen av brottmålet att målsägandebiträdet hinner förbereda sig att biträda målsäganden.

I 1 mom. föreslås att ett målsägandebitråde skall förordnas av den domstol där målet är anhängigt eller där det kan angängiggöras. Har behandlingen av målet avslutats och har inte tiden för ändringssökande eller bemötande gått ut, skall ett målsägandebitråde förordnas av den domstol som senast har behandlat målet.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om den sammansättning i vilken domstolen kan besluta förordna ett målsägandebitråde när frågan inte avgörs i samband med huvudsaken. Enligt momentet kan en tingsrätt bestå av endast ordföranden när den vid sitt sammanträde eller i kansliet förordnar ett målsägandebitråde innan målet blir anhängigt, under tiden mellan domstolens sammanträden samt under den tid som stadgas för sökande av ändring eller inlämnande av bemötande.

Frågan om förordnande av ett målsägandebitråde kan enligt momentet vid behov överföras att behandlas i samband med det brottmål för vilket ett målsägandebitråde begärs. Ett stadgande som motsvarar förslaget ingår i 4 § 2 mom. lagen om fri rättegång.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om hur sökanden skall underrättas om rättsens beslut i ett ärende som gäller förordnande av målsägandebiträdet när en begäran om ett sådant förordnande har avslagits vid kanslibehandling.

På samma sätt som enligt 16 § 2 mom. lagen om behandling av ansökningsärenden vid allmän underrätt (307/86) och 24 kap. 19 § 3 mom. (1064/91) rättegångsbalken är det även enligt det föreslagna stadgandet viktigt att sökanden på förhand underrättas om beslutet, därför att den tid som han har till sitt förfogande för att avgöra om han vill söka

ändring i beslutet är lika lång oberoende av om beslutet avkunnas vid sammanträdet eller meddelas i kansliet.

5 §. Paragrafen gäller återkallande av ett förordnande att verka såsom målsägandebitråde. Med tanke på att målsägandens mål skall skötas väl är det önskvärt att samma person biträder honom under hela behandlingen. Ibland behövs målsägandebiträdet emellertid inte längre och ibland måste han av någon annan orsak bytas ut.

Enligt stadgandet skall domstolen först och främst ha rätt att återkalla ett målsägandebitrådes förordnande om han inte längre behövs eller om det föreligger andra giltiga skäl för återkallande.

Om målsägandebiträdet är förhindrat att delta i huvudförhandlingen, kan domstolen bli tvungen att överväga om huvudförhandlingen skall inställas enligt 6 kap. 2 §. Den som ursprungligen har förordnats till målsägandebitråde kan härvid även befrias från sin uppgift och i hans ställe kan utses ett nytt målsägandebitråde, för att domstolen inte skall vara tvungen att inställa behandlingen av målet.

Ett återkallande av förordnandet och förordnande av ett nytt målsägandebitråde kan bli aktuellt även när brottmålet har överförs för att handläggas av domstolen på en sådan ort där målsägandebiträdet inte i allmänhet är verksam. I 17 § 2 mom. lagen om fri rättegång finns ett uttryckligt stadgande om att förordnande till rättegångsbiträde upphör i ett mål som med stöd av 10 kap. 22 c § eller 22 d § (708/91) rättegångsbalken överförs till en annan domstol. Ett förordnande till målsägandebitråde kan även återkallas därför att målsägandebiträdet inte sköter sin uppgift på lagstadgat sätt.

Domstolen kan fästa uppmärksamhet vid målsägandebitrådets sätt att sköta sina uppgifter antingen på eget initiativ, men återkallelse kan också bli aktuell på framställning av förundersökningsledaren, åklagaren, biträdet eller målsäganden.

För att målsägandebiträdet skall ha möjlighet att lyckas väl med sina uppgifter är det viktigt att målsäganden litar på honom i detta avseende. Uppstår misstro mellan dem, kan det vara befogat att återkalla förordnandet och förordna ett nytt målsägandebitråde för målsäganden, även om målsägandebiträdet enligt domstolens uppfattning har skött sina uppgifter väl. Uppmärksamhet skall dock fästas vid

att behandlingen inte onödigtvis förlängs för att målsägandebiträdet byts ut och att inte t.ex. blir nödvändigt att inställa huvudförhandlingen.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när ett målsägandebitråde får sätta en annan i sitt ställe. Enligt stadgandet skall detta vara tillåtet endast med tillstånd av domstolen.

När domstolen förordnar ett målsägandebitråde skall den fästa särskild uppmärksamhet vid vad målsägandens biträdande kräver i varje enskilt fall. Därför är det även efter att förordnandet givits viktigt att domstolen kan övervaka att målsägandebiträdet är en person som enligt domstolens uppfattning förmår sköta sin uppgift och att biträdet inte utan domstolens tillstånd byts ut i ett skede när detta försvårar eller förlänger behandlingen.

7 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur målsägandebiträdet skall sköta sina uppgifter. Enligt paragrafen är målsägandebiträdet skyldig att omsorgsfullt ta tillvara målsägandens rätt och fördel samt i detta syfte verka för sakens utredning.

Målsägandebiträdet skall först och främst sörja för att målsägandens fördel beaktas under behandlingen. Han skall utöva tillsyn över att målsäganden bemöts sakligt under förundersökningen och rättegången. Han skall även undanröja missförstånd på bägge sidor och se till att ledande frågor inte ställs till målsäganden eller t.ex. vittnen i ett sådant skede av rättegången då sådana inte är tillåtna.

Enligt paragrafen skall målsägandebiträdet även se till att målet även blir sakligt behandlat med hänsyn till målsägandens fördel. Målsägandebiträdet är skyldigt att föra fram sådana omständigheter och bevis som talar för målsägandens ståndpunkt i saken och skall på detta sätt arbeta för utredningen av målet. Målsägandebiträdet skall hålla sig till sanningen och verka för att målet blir sanningsenligt utrett.

Av målsägandebiträdets ovan nämnda uppgifter är de flesta sådana som advokaterna även enligt anvisningarna om god advokatsed såsom rättegångsbiträde är skyldiga att iaktta.

Är målsägandebiträdets handlande inte godtagbart, kan förordnandet vid behov återkallas enligt 7 §. En advokat som handlar i strid med god advokatsed kan även bli föremål för disciplinära åtgärder enligt 7 § 2 mom. lagen om advokater (496/58).

8 §. I paragrafen föreslås stadganden om målsägandebiträdets uppgifter.

Enligt lagrummet skall målsägandebiträdet så snart som möjligt överlägga med målsäganden och inleda arbetet på hans biträdande. Att åtgärder vidtas omgående är viktigt för att den nytta som eftersträvas genom att ett målsägandebitråde anlitas skall förverkligas så snabbt som möjligt. Målsäganden får på detta sätt den hjälp han behöver och en försening av förundersökningen och rättegången kan undvikas.

Enligt paragrafen bör målsägandebiträdet även så snabbt som möjligt vidta de åtgärder som behövs för att målsägandens rätt skall tillvaratas. Sådana åtgärder som avses i paragrafen kan bli nödvändiga under förundersökningen, när åklagaren överväger att väcka åtal samt under rättegången. Målsägandebiträdet kan t.ex. begära att förundersökningen skall kompletteras eller bistå målsäganden med ett eventuellt skriftligt käromål. Under huvudförhandlingen skall målsägandebiträdet sköta uppgifter som gäller målsägandens biträdande, även när målsäganden inte själv är närvarande.

Enligt lagrummet skall målsägandebiträdet också biträda målsäganden om denne överklagar domen hos en högre domstol. Målsäganden besluter givetvis själv om han vill anföra besvär, och målsägandebiträdet kan inte på eget initiativ vidta nödvändiga åtgärder för sökande av ändring. Målsägandebiträdet skall med stöd av paragrafen överlägga med målsäganden om huruvida det är skäl att överklaga domen.

9 §. I paragrafen föreslås en hänvisning om att beträffande ett målsägandebitråde i tillämpliga delar skall gälla vad som särskilt stadgas om rättegångsombud och rättegångsbiträden.

Beträffande ett målsägandebitråde skall således tillämpas 15 kap. 3 § rättegångsbalken, som förbjuder vissa personer att i de fall som anges i momentet vara ombud för en part eller biträda honom, 15 kap. 10 § om hur ett ombud skall driva saken, 15 kap. 10 a § om att ett ombud eller biträde som visar sig oredligt, oförständigt eller oskickligt kan förvägras rätt att uppträda i målet samt 15 kap. 13 § om en huvudmans rätt att väcka skadeståndstalan mot sitt ombud till följd av dennes försummelser.

10 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om en stödpersons uppgifter. En stödperson skall under förundersökningen och rättegången lämna målsäganden personligt stöd och hjälpa honom i frågor som gäller handläggningen av målet. Personligt stöd innebär att stödpersonen

redan före rättegången genom samtal gör sig bekant med målsäganden och hans situation samt hjälper honom att förebereda sig för rättegången. Under själva rättegången är stödpersonens blotta närvaro av stor betydelse för målsäganden.

Att bistå målsäganden i frågor som gäller behandlingen av ärendet innebär bl.a. att stödpersonen har rätt att fästa uppmärksamhet vid att de frågor som ställs till målsäganden är sakenliga. Vid behov kan han t.ex. föreslå en paus i sammanträdet eller framföra andra önskemål som målsäganden har beträffande behandlingsordningen.

11 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om betalning av arvode till målsägandebiträde och stödperson. Enligt paragrafen skall ett målsägandebiträde och en stödperson få arvode av statens medel, med iakttagande i tillämpliga delar av 15 § och 16 § 1 och 3 mom. lagen om fri rättegång. Eftersom det inte föreslås bli möjligt att förordna ett målsägandebiträde eller en stödperson med retroaktiv verkan, föreslås det inte heller att stadgandet i 16 § 2 mom. lagen om fri rättegång om retroaktivt arvode och retroaktiv ersättning för kostnader skall tillämpas på en sådant biträde eller en sådan person.

Hänvisningen till 15 § lagen om fri rättegång innebär att målsägandebiträdet och stödpersonen har rätt att av statens medel få ett skäligt arvode för sitt arbete och sin tidsspilla samt ersättning för behövliga kostnader. Då arvodet bestäms, skall såsom en på dess storlek inverkan omständighet i synnerhet beaktas det utförda arbetets kvalitet. Arvodet och ersättningen skall särskiljas i beslutet. Stadgandet i 15 § 2 mom. innebär att särskilt arvode och särskild ersättning kan förordnas att betalas till en person som målsägandebiträdet har satt i sitt ställe. Av 15 § 3 mom. följer i sin tur att biträdet inte får förbehålla sig arvode eller ersättning av målsäganden. Enligt 15 § 4 mom. utfärdar justitieministeriet närmare anvisningar om grunderna för ovan nämnda arvoden och ersättningar.

Om ett allmänt rättsbiträde har förordnats till målsägandebiträde, följer av 15 § 1 mom. lagen om fri rättegång att han inte får arvode eller ersättning av statens medel. Detta beror på att staten genom statsbidrag deltar i de kostnader som den allmänna rättshjälpsverksamheten medför.

Av 16 § 1 mom. lagen om fri rättegång följer

att varje domstol för egen del bestämmer arvode och ersättning till målsägandebiträdet och stödpersonen för de åtgärder som de vidtagit när uppdraget vid domstolen upphör. Om uppdraget upphör utan att saken behandlas av domstol, bestäms arvodet av den domstol som förordnat målsägandebiträdet eller stödpersonen. Av samma moment följer att målsägandebiträdet och stödpersonen skall lägga fram en utredning över sina åtgärder och kostnader, om det inte anses överflödigt. Svaranden skall höras över utredningen, om det kan ske utan svårighet.

Fortgår uppdraget en längre tid, kan arvodet och ersättningen bestämmas halvårsvis eller av särskilda skäl också för en kortare tid. Såsom ett sådant särskilt skäl kan betraktas t.ex. att behandlingen av målet avbryts för en längre tid för undersökning av svarandens sinness tillstånd eller av annat särskilt skäl. Om det när ett målsägandebiträde eller en stödperson förordnas är känt eller senare under handläggningen visar sig att sakenlig skötsel av uppdraget kommer att medföra avsevärda kostnader, kan det med stöd av samma moment av särskilda skäl förordnas att förskott skall betalas för dessa kostnader. I 16 § 3 mom. lagen om fri rättegång hänvisas beträffande erläggande av arvode och ersättning till vad som stadgas om ersättning av statens medel åt vittne.

I momentet föreslås att om ett målsägandebiträde har förordnats och målsäganden åberopar vittnen, skall dessa få ersättning av statsmedel enligt 8 § lagen om fri rättegång.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om skyldighet att ersätta staten för de kostnader som avses i 1 mom. I momentet föreslås att angående denna ersättningsskyldighet i tillämpliga delar skall gälla vad som stadgas i 21 § lagen om fri rättegång. Detta hänvisningsstadgande innebär att svaranden i brottmål med iakttagande av de grunder som är stadgade om ersättande av rättegångskostnader i förhållandet mellan parter är skyldig att ersätta staten för de kostnader som enligt stadgandena i kapitlet har betalats av statens medel. Svaranden kan på motsvarande sätt åläggas att ersätta staten för arvode och ersättning som av statens medel har betalats åt ett målsägandebiträde. Enligt paragrafen kan domstolen avstå från att döma ut en sådan ersättning eller sätta ner den, om ersättningsskyldigheten annars blir oskälig med hänsyn till den ersättningsskyldiges ekonomiska förhållanden.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om sökande av ändring i beslut som avses i 1 eller 2 mom. Enligt momentet får ett sådant beslut överklagas med iakttagande i tillämpliga delar av 23 och 24 §§ samt 27 § lagen om fri rättegång. Enligt 23 § 1 mom. 5 punkten nämnda lag får ändring sökas särskilt i ett beslut genom vilket, innan huvudsaken avgjorts, har bestämts om arvode och ersättning, med iakttagande i tillämpliga delar av vad som stadgas om anförande av besvär över respektive domstols beslut. Enligt 24 § nämnda lag får ändring i ett avgörande som har fattats i samband med avgörandet av huvudsaken sökas inom den tid och i den ordning som gäller i fråga om sökande av ändring i huvudsaken. Enligt 27 § nämnda lag har ett målsägandebiträde och en stödperson likaså rätt att för anförande av besvär utan avgift få domstolens beslut om betalning av arvode och ersättning.

3 kap. Om privaträttsliga anspråk

1 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om möjligheten att framställa ett privaträttsligt anspråk i samband med ett brottmål. Paragrafen blir tillämplig såväl när allmänna åklagaren för åtalet som när målsäganden själv gör det med stöd av 1 kap. 14 och 15 §§. Stadgandet motsvarar den första meningen i 14 kap. 8 § (21/72) rättegångsbalken.

Flera fördelar uppnås om åtalet och privaträttsliga anspråk med anledning av brottet kan behandlas i samma rättegång. Eftersom såväl åtalet som anspråket ofta helt eller åtminstone delvis avgörs på grundval av samma rättegångsmaterial, är det oftast ändamålsenligast att bägge behandlas i samma rättegång. På detta sätt kan parterna och domstolen undvika de kostnader och det besvär som uppstår om samma rättegångsmaterial måste läggas fram och bedömas vid två olika rättegångar.

Om åtalet och det privaträttsliga anspråket kan behandlas vid samma rättegång förhindras även att avgörandena blir motstridiga i fråga om bedömningen av rättegångsmaterialet. Om yrkandena behandlas i samma rättegång är det likaså ibland lättare för domstolen att finna en grund för ett riktigt avgörande av det privaträttsliga anspråket än om yrkandet behandlas i en särskild rättegång.

Möjligheten att få ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott behandlat i samma

rättegång som åklagaren för åtal med anledning av brottet är viktig för målsäganden och andra som har lidit skada genom brottet. När allmänna åklagaren anhängiggör åtalet och samlar rättegångsmaterialet, undgår den skadelidande de kostnader och det besvär som dessa åtgärder medför.

Att kostnaderna hålls nere har i synnerhet betydelse för den skadelidande när den gärningsman som har vållat skadan är medellös. En dom som ålägger gärningsmannen skadeståndsskyldighet kan dock behövas t.ex. för att den skadelidande skall ha möjlighet att ansöka om ersättning med stöd av lagen om ersättning för brottsskador av statsmedel (935/73).

När målsäganden ensam för talan, medför den gemensamma behandlingen av åtalet och det privaträttsliga anspråket inga motsvarande lättnad för honom. Även i dessa fall underlättas målsägandens ställning dock av att han kan utnyttja ett eventuellt förundersökningsmaterial.

Ett privaträttsligt anspråk i samband med ett åtal innebär i allmänhet att målsäganden yrkar att svaranden i målet skall ersätta honom den skada han lidit med anledning av brottet. I stället för skadestånd kan det också bli aktuellt t.ex. med ett yrkande att gärningsmannen skall återställa ett visst föremål.

Med stöd av paragrafen kan domstolen, såsom hittills, i anslutning till åtalet även behandla ett sådant privaträttsligt anspråk som föranleds av brottet, men som inte riktas mot svaranden utan mot en annan person. Såsom exempel kan nämnas ett yrkande som enligt reglerna om s.k. principalansvar med stöd av 3 kap. skadeståndslagen riktats mot en arbetsgivare med anledning av en skada som hans arbetstagare har vållat genom en gärning som påstås konstituera ett brott.

I samband med åtalet kan även behandlas privaträttsliga yrkanden som andra än målsäganden framställer med anledning av det brott som åtalet gäller. T.ex. ett försäkringsbolag, som enligt ett försäkringsavtal har ersatt målsäganden för de skador han lidit med anledning av det påstådda brottet, kan i samband med åtalet yrka att svaranden skall åläggas att gottgöra bolaget med ett belopp som motsvarar vad bolaget betalt till målsäganden. Privaträttsliga anspråk i samband med åtalet kan likaså framställas av personer som endast indirekt har lidit skada med anledning av brottet. Om en tredje person t.ex. har åsamkats kostnader för

reparation av möbler i en restaurang där någon har misshandlats, kan den som lidit skadan yrka ersättning för dessa kostnader i samband med att gärningsmannen åtalas för misshandeln.

Efter att allmänna åklagaren har väckt åtal kan ett privaträttsligt anspråk enligt 11 § även utan stämning anhängiggöras mot svaranden i målet. Enligt stadgandet förutsätts det dock att domstolen med hänsyn till den utredning som skall läggas fram och övriga omständigheter anser att det kan ske utan olägenhet. När ett privaträttsligt anspråk med anledning av brottet däremot är ett indirekt anspråk eller riktas mot någon annan än svaranden i brottmål, skall yrkandet anhängiggöras genom en skriftlig stämningsansökan, som skall tillställas domstolen.

Enligt stadgandena i 7 kap. skall målsågan- den likaså anhängiggöra såväl sina straffyrkan- den som sina privaträttsliga anspråk genom att lämna in en stämningsansökan.

Dessutom föreslås det i paragrafen att stad- gandena om rättegången i tvistemål skall iakt- tas när en talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott förs annars än i samband med brottmålet. Även på denna punkt motsvarar stadgandet gällande lag.

2 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen skall få bestämma att en vid samma domstol anhängig separat talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott skall behandlas i samband med åtalet. Momentet motsvarar gällande 14 kap. 9 § (21/72) rättegångsbalken.

Det är ofta ekonomiskt avsevärt förmånlig- are att behandla ett privaträttsligt anspråk i anslutning till åtalet än att göra det i en särskild rättegång. Även med tanke på utred- ningen och avgörandet av saken kan det vara ändamålsenligt att ett brottsåtal och en talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med an- ledning av samma brott kan förenas till ett enda mål. Detta kan även vara nödvändigt t.ex. för att undvika att svaranden i brottmålet drabbas av ökade kostnader till följd av två separata rättegångar.

När domstolen överväger att förena målen skall den naturligtvis även ta hänsyn till om parterna anser att en gemensam behandling behövs. Ett privaträttsligt anspråk skall t.ex. inte förordnas att behandlas i samband med

åtalet när en behandling av yrkandena i samma rättegång onödigtvis fördröjer avgörandet av åtalet.

Eftersom det kan hända att ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott såsom självständigt tvistemål skulle behandlas av en annan domstol än den som behandlar åtalet, kan åtalet och talan beträffande ett privaträtts- ligt anspråk med anledning av brottet vara anhängiga samtidigt vid olika domstolar. En sådan situation kan i praktiken uppstå i syn- nerhet när det först efter att talan beträffande det privaträttsliga anspråket har anhängig- gjorts visar sig att i saken också har begåtts ett brott.

På ovan nämnda grunder skall också mål som har anhängiggjorts i olika domstolar kunna vid behov förenas till ett enda mål. I 2 mom. föreslås därför ett stadgande om att den domstol där talan beträffande det privaträtts- liga anspråket är anhängigt skall få överföra målet att behandlas av den domstol där åtal för brottet är anhängigt. Ett motsvarande stadgan- de finns i gällande 10 kap. 8 § 2 mom (21/72) rättegångsbalken.

Enligt gällande lag är en ovan nämnd över- föring av mål endast möjlig mellan domstolar i samma instans. Domstolen kan därför inte överföra en talan beträffande ett privaträttsligt an- språk att behandlas i samband med ett åtal när anspråket skall behandlas såsom tvistemål vid underrätt, medan hovrätten är första in- stans i fråga om behandlingen av brottmålet. Även i dessa fall kan ett privaträttsligt anspråk dock t.ex. med stöd av 7 kap. 4 § 2 mom. (1423/91) skadeståndslagen framställas direkt i samband med ett åtal som behandlas i hovrät- ten. I momentet föreslås att kravet på samma instans skall slopas, så att domstolarna vid behov har möjlighet att överföra talan beträ- ffande ett privaträttsligt anspråk att behandlas i samband med åtalet och att en kärande inte blir tvungen att återkalla sin talan i underrätten och på nytt anhängiggöra en talan med samma innehåll i hovrätten.

Parterna kan dock vållas extrakostnader genom överföringen, t.ex. när åtalet handläggs vid en domstol som ligger på långt avstånd från parternas hemort eller när det rättegångs- material som är nödvändigt för att det privat- rättsliga anspråket skall få avgöras redan har lagts fram. I momentet föreslås därför att överföring av talan skall vara möjlig endast när särskilda skäl talar för en sådan. Ett sådant

särskilt skäl som avses i momentet kan t.ex. vara att avgörandet av det privaträttsliga anspråket förutsätter att ett omfattande bevismaterial läggs fram och prövas, och att detta bättre kan ske vid den domstol som behandlar åtalet.

Enligt momentet kan ett privaträttsligt anspråk såsom hittills överföras såväl på begäran av någon av parterna som på domstolens eget initiativ. Parterna skall naturligtvis alltid beredas möjlighet att yttra sig över domstolens planer att överföra talan.

3 §. Även om det ofta är ändamålsenligt att åtalet och ett privaträttsligt anspråk med anledning av det brott som avses i åtalet behandlas i samma rättegång, kan ett sådant förfarande även medföra olägenheter. Målet kan t.ex. bli så omfattande att behandlingen fördröjs och det blir svårt för domstolen att behärska rättegångsmaterialet.

Avgörandet av det privaträttsliga anspråket kan även förutsätta betydligt mera omfattande utredning än åtalet och sålunda onödigtvis fördröja avgörandet av straffyrkandet. Att avgörandet av åtalet fördröjs därför att utredningen av det privaträttsliga anspråket kräver tid kan inte försvaras, i synnerhet inte när svaranden i brottmål är häktad.

I paragrafen föreslås därför ett stadgande som skall motsvara stadgandet i 14 kap. 9 § rättegångsbalken om att domstolen kan förordna att ett privaträttsligt anspråk som har framställts i samband med åtalet skall behandlas såsom ett särskilt mål. Behandlingen av anspråket skall då, såsom hittills, ske i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

Ett privaträttsligt anspråk kan skiljas från åtalet i varje skede av rättegången. Eftersom muntlig föreberedelse endast undantagsvis skall hållas i brottmål som har anhängiggjorts av allmänna åklagaren, kommer ett avskiljande av det privaträttsliga anspråket i praktiken oftast att bli aktuellt före huvudförhandlingen, om utredningen av anspråket konstateras kräva muntlig förberedelse. Det privaträttsliga anspråket skall avskiljas från åtalet åtminstone i alla sådana fall där huvudförhandlingen annars måste inställas eller uppskjutas enbart för utredning av anspråket.

Enligt paragrafen kan ett privaträttsligt anspråk förordnas att behandlas separat både när

allmänna åklagaren har anhängiggjort åtalet och när målsäganden själv för det.

4 §. När mål förenas eller skiljs åt avgörs inte sakfrågan, utan det är endast fråga om interimistiska avgöranden i frågor som gäller den formella processledningen. Fastän beslut som gäller processledningen inte i allmänhet kan överklagas, föreslås dock för tydlighetens skull ett stadgande om att ändring inte får sökas i beslut om förenande eller åtskiljande av mål. Stadgandet motsvarar gällande 10 kap. 8 § och 14 kap. 9 § rättegångsbalken.

Paragrafen innebär också att ändring inte får sökas i ett beslut genom vilket ett mål beträffande ett privaträttsligt anspråk har överförs att behandlas i samband med ett åtal som behandlas vid en annan domstol eller i beslut som innebär avslag på en parts yrkande om överföring av ett mål.

5 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om att svaranden i brottmål eller någon annan mot vilken ett privaträttsligt anspråk riktas skall ha rätt att enligt 18 kap. 5 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken väcka talan också när det privaträttsliga anspråket behandlas i samband med åtalet. I nämnda lagrum stadgas att om en part, för den händelse att han förlorar målet, vill framställa återgångskrav eller anspråk på skadestånd eller något annat därmed jämförbart yrkande mot tredje man, får han väcka talan därom till gemensam behandling med huvudkäromålet.

Momentet kan tillämpas t.ex. när svaranden i brottmål enligt ett försäkringsavtal har rätt att få ersättning av försäkringsbolaget för ett skadestånd som han under rättegången har dömts att betala. Om svaranden i brottmål inte skulle ha rätt att väcka talan mot försäkringsbolaget i samband med åtalet, kunde det gå så, att försäkringsbolaget i en senare rättegång kunde åläggas att betala en ersättning till svaranden som understiger vad han i samband med behandlingen av åtalet har dömts att betala till målsäganden. Även ett försäkringsbolag mot vilken någon riktar ett privaträttsligt anspråk kan ha behov av att i samma rättegång framställa ett regresskrav mot den som annars vore ansvarig för skadan.

I 2 mom. föreslås ett stadgande enligt vilket även en tredje person skall ha rätt att på det sätt som stadgas i 18 kap. 5 § 2 mom. rättegångsbalken väcka talan att behandlas i samband med åtalet. I momentet stadgas att om någon med anledning av den utgång målet

mellan parterna kan få vill väcka talan om ett anspråk som nämns i paragrafens 1 mom. mot någondera eller båda målsäganden, får han väcka denna talan till gemensam behandling med huvudkärnålet. Även i en brottmålsrättegång kan avgörandet av det privaträttsliga huvudkärnålet på samma sätt som i ett tvistemål till följd av sin bevisverkan påverka en tredje persons ställning på ett menligt sätt.

Enligt momentet kan t.ex. ett försäkringsbolag i samband med åtalet väcka en talan om att det skall fastställas att bolaget inte enligt försäkringsavtalet är ansvarigt för en ersättning som svaranden i brottmålet kan dömas att betala i rättegången.

Den talan som avses i rättegången skall alltid anhängiggöras genom en skriftlig stämningsansökan som skall tillställas domstolen. För att domstolen skall kunna behandla denna talan i samband med åtalet skall talan anhängiggöras innan huvudförhandlingen inleds.

Det är oftast befogat att det ursprungliga privaträttsligt anspråk som har framställts i samband med åtalet handläggs gemensamt med en sådan talan som avses i denna paragraf. Även i sådana fall där endast avgörandet av denna talan fordrar omfattande utredning, skall domstolen därför med stöd av 3 § förordna att såväl huvudkärnålet som regresskravet skall behandlas separat.

Vilken domstol som är behörig när kärnålet enligt denna paragraf handläggs gemensamt bestäms enligt 10 kap. 7 a § 2 mom. (1052/91) rättegångsbalken.

6 §. I gällande lag finns inga uttryckliga stadganden om hur talan beträffande ett privaträttsligt anspråk skall behandlas och avgöras när åtalet avvisas eller läggs ner. I rättspraxis och rättslitteraturen har det dock ansetts att behandlingen av ett privaträttsligt anspråk som har framställts i samband med ett brottmål kan fortsättas och anspråket avgöras efter att talan har lagts ner. Anspråket skall då behandlas i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

I 1 mom. föreslås ett uttryckligt stadgande för det fall att domstolen inte alls avgör huvudsaken. Detta är fallet när åtalet avvisas eller läggs ner samt när målsäganden uteblir från handläggningen i ett brottmål som han själv anhängiggjort och han därför konstateras ha förlorat sin åtalsrätt.

Att allmänna åklagaren eller målsäganden lägger ner åtalet eller att åtalet avvisas utan att

ett privaträttsligt anspråk som har framställts i samband med åtalet samtidigt återtas eller avvisas av domstolen hindrar inte domstolen att pröva anspråket. Såsom exempel på fall där ett privaträttsligt anspråk kan prövas trots att åtalet avvisas kan nämnas fall där åtalet avvisas för att åtalsrätt saknas eller för att målsäganden har vidtagit åtgärder för att väcka åtal sedan den särskilda preskriptionstiden enligt 8 kap. 6 § 1 mom. strafflagen har gått ut.

Om det inte i ovan nämnda fall vore möjligt för domstolen att fortsätta behandlingen av ett i riktig ordning framställt privaträttsligt anspråk, skulle den som framställt anspråket vara tvungen att väcka talan på nytt. Även för den som det privaträttsliga anspråket riktar sig mot kan det vara viktigt att anspråket avgörs utan någon ny rättegång.

Eftersom behandlingen av åtalet dock inte fortsätts i ovan nämnda fall, kan inte heller det privaträttsliga anspråket behandlas i den ordning som stadgas för rättegången i brottmål. I momentet föreslås därför ett uttryckligt stadgande om att domstolen på yrkande av en part kan bestämma att anspråket skall behandlas i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

Med stöd av momentet avhjälpas inte brister i processföresättningsarna. Domstolen kan således pröva det privaträttsliga anspråket endast om de civilprocessuella processföresättningsarna för ett självständigt tvistemål föreligger. En skadeståndstalan skall t.ex. uppfylla de formella krav som ställs på en stämning i tvistemål.

Enligt 8 kap. 8 § kan domstolen på yrkande av svaranden i brottmål besluta att en målsägande skall förlora sin åtalsrätt om han har uteblivit från den muntliga förberedelsen eller huvudförhandlingen i ett mål som han själv har anhängiggjort. Trots detta bibehåller målsäganden dock sin rätt att genom särskild talan framställa privaträttsliga anspråk med anledning av brottet.

För svaranden i brottmål samt för en annan som ett privaträttsligt anspråk riktar sig mot kan det dock vara viktigt att förhindra att ett nytt mål anhängiggörs beträffande samma anspråk. Har någon annan än målsäganden väckt en talan som gäller ett privaträttsligt anspråk i samband med ett åtal som målsäganden ensam har anhängiggjort, hindrar den omständigheten att målsäganden konstateras ha förlorat sin åtalsrätt inte denne från att få sin talan prövad

och avgjord. Av denna orsak föreslås det att domstolen, trots att målsäganden förklaras ha förlorat sin åtalsrätt, på yrkande av en part skall få bestämma att ett privaträttsligt anspråk skall behandlas i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

I de fall som avses i paragrafen behöver målsäganden eller någon annan som har framställt ett privaträttsligt anspråk inte anhängiggöra någon ny talan, utan behandlingen av anspråket fortsätter antingen såsom förberedelse i tvistemål eller vid huvudförhandling. Domstolen kallar parterna till dessa sammanträden vid de påföljder som nämns i 12 kap. rättegångsbalken. Om ingen av parterna framställer ett ovan nämnt yrkande, skall målet enligt 2 mom. avskrivas.

7 §. I gällande lag saknas likaså stadganden för det fall att målsäganden återtar ett privaträttsligt anspråk som han har framställt i samband med ett åtal. I rättspraxis har det dock ansetts att avgivande av utlåtande med anledning av anspråket i dessa fall förfaller och att svaranden följaktligen inte har rätt att få anspråket avgjort. Därför är det ständigt möjligt att en part senare framställer samma privaträttsliga anspråk genom en särskild talan.

I fråga om tvistemål stadgas i 14 kap. 5 § (1052/91) rättegångsbalken att en svarande som har avgivit sitt svaromål innan kändan återkallat sin talan har rätt att yrka att målet skall avgöras. På samma sätt som i ett tvistemål som har anhängiggjorts genom en särskild talan, är det även i dessa fall viktigt för svaranden att få ett privaträttsligt anspråk som har återtagits i samband med brottmålet avgjort, så att inte samma anspråk flera gånger kan anhängiggöras mot honom. På detta sätt kan det även förhindras att svaranden vållas onödiga kostnader till följd av flera rättegångar.

För att svaranden oberoende av om målet handläggs såsom tviste- eller brottmål skall ha samma rätt att få anspråket avgjort sedan kändan har återkallat sin talan, föreslås i paragrafen ett stadgande som motsvarar ovan nämnda 14 kap. 5 §. Enligt paragrafen skall frågan på yrkande av svaranden dock avgöras, om kändan återtar sitt privaträttsliga anspråk först efter att svaranden redan har avgivit sitt svaromål.

Paragrafen skall tillämpas i alla sådana fall där ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott kan framställas i samband med åtalet. Följaktligen skall också en svarande mot

vilken svaranden i brottmål har väckt talan enligt 5 § ha rätt att få frågan avgjord, fastän brottmållssvaranden skulle ha återtagit sitt privaträttsliga anspråk efter att förstnämnda svarande redan har avgivit sitt svaromål.

8 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att domstolen även när åtalet förkastas skall ha rätt att pröva ett privaträttsligt anspråk som framställts i samband med åtalet eller fortsätta behandlingen av anspråket i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål. Stadgandet motsvarar i sak 14 kap. 11 § (21/72) rättegångsbalken, som föreslås bli upphävd.

Även i ett brottmål provas uppkomsten av straffrättsligt ansvar och skadeståndsansvar i princip självständigt. Med tanke på skadeståndsansvaret saknar det i allmänhet betydelse om kriterierna för straffrättsligt ansvar samtidigt är uppfyllda, även om det finns situationer när såsom förutsättning för skadeståndsskyldighet stadgas att skadan skall ha uppstått genom en brottslig gärning. Såsom exempel på olika ansvarsförutsättningar kan nämnas att skadeståndsansvaret kan grunda sig på s.k. strikt ansvar, som inte är beroende av vållande, eller på vållande, medan brottet kanske endast är straffbart när det är uppsåtligt.

Paragrafen blir tillämplig när åtalet inte har styrkts till den del som det gäller någon del av brottsrekvisitet. Paragrafen tillämpas även när det först under rättegången visar sig att den gärning som avses i åtalet inte är något brott eller att rätten att väcka åtal med anledning av brottet redan är preskriberad. Är det privaträttsliga anspråket inte så utrett att det kan avgöras i samband med att åtalet förkastas, kan behandlingen av det fortsättas i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

9 §. Även om det i och för sig är en fördel för målsäganden att hans privaträttsliga anspråk kan behandlas i samband med allmänna åklagarens åtal, åsamkas målsäganden i vissa fall onödiga kostnader när han framställer ett dylikt anspråk. I synnerhet när något särskilt bevismaterial inte behövs till stöd för anspråket, utan den bevisning som åklagaren lägger fram med anledning av åtalet är tillräcklig, är det oskäligt att målsäganden personligen skall inställa sig i rätten eller skaffa sig ett rättegångsombud bara för att framställa ett sådant anspråk.

För att rättegångsförfarandet skall förenklas och parternas rättegångskostnader minskas,

föreslås det i 1 mom. att allmänna åklagaren på målsägandens begäran skall vara skyldig att i samband med åtalet även föra talan beträffande målsägandens privaträttsliga anspråk med anledning av brottet. Ett motsvarande förfarande tillämpas även i de övriga nordiska länderna.

När allmänna åklagaren för talan beträffande målsägandens privaträttsliga anspråk, minskar de kostnader som rättegången vållar målsäganden avsevärt. Detta har betydelse för målsäganden i synnerhet när gärningsmannen som vållat skadan är medellös, men en dom som ålägger gärningsmannen skadeståndsskyldighet dock behövs t.ex. för att den skadelidande skall ha möjlighet att ansöka om ersättning med stöd av lagen om ersättning för brottsskador av statsmedel.

Enligt momentet skall allmänna åklagaren föra målsägandens talan beträffande ett privaträttsligt anspråk endast om anspråket riktar sig mot svaranden i brottmål. Detta beror på att åklagaren inte kan anses ha tjänsteplikt att framställa yrkanden mot andra än dem för vilka han yrkar straff för brott.

Enligt momentet skall ett privaträttsligt anspråk basera sig på ett brott såsom är fallet enligt den gällande 8 § i 14 kap. rättegångsbalken. Yrkandet skall alltså ha ett fastare samband med det i åtalet avsedda brottet än t.ex. ett sådant på ett brott grundat enskilt yrkande som avses i kapitlets 1 §. Det i momentet avsedda yrkandet kan inte grunda sig på sådana omständigheter som åklagaren inte har hänvisat till som stöd för åtalet. Skulle åklagaren åläggas en sådan skyldighet, så vore han tvungen att till stöd för yrkandet lägga fram sådan bevisning, som åtalet inte förutsätter.

Även om det i momentet talas om att föra målsägandens skadeståndstalan, gäller åklagarens skyldighet även att föra talan för målsägandens dödsbo eller konkursbo, då målsäganden har avlidit eller försatts i konkurs. Åklagarens skyldighet att föra talan gäller även det fall att kravet har övergått till ett försäkringsbolag därför att bolaget har ersatt skadan till målsäganden.

Enligt momentet skall åklagaren dock föra målsägandens talan beträffande ett privaträttsligt anspråk endast om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat. Väsentlig olägenhet kan föreligga t.ex. om avgörandet av det privat-

rättsliga anspråket förutsätter sådan utredning som innebär att avgörandet av åtalet fördröjs. T.ex. personskador kan ofta utredas först en tid efter brottet.

Med stöd av momentet kan åklagaren även vägra föra målsägandens talan beträffande ett privaträttsligt anspråk om förandet av denna talan i jämförelse med åtalet skulle ta oskäligt stora resurser i anspråk. Enbart den omständigheten att anspråket till sitt belopp är betydande, saknar däremot betydelse i sammanhanget.

Att föra en ovan nämnd talan kan likaså vålla väsentlig olägenhet när en intressekonflikt råder mellan åklagaren och målsäganden. Åklagaren skall inte heller åta sig att föra målsägandens talan beträffande privaträttsliga anspråk när han väcker åtal mot flera sådana svarande i brottmål vilka riktar privaträttsliga anspråk mot varandra. Mål som gäller trafikbrott är ofta sådana.

Ett anspråk är i sin tur uppenbart ogrundat om åklagaren anser det vara klart att domstolen inte kommer att bifalla anspråket. Detta kan t.ex. bero på att målsägandens yrkande är helt oskäligt, eller på att det inte finns tillräckliga bevis om skadans uppkomst eller storlek.

För att åklagaren skall ha möjlighet att ta ställning till om han skall åta sig att föra målsägandens talan på ovan nämnt sätt och för att han även skall ha möjlighet att föra en sådan talan, föreslås det att 5 § förundersökningslagen skall ändras så, att även målsägandens privaträttsliga anspråk skall utredas i samband med förundersökningen. Även om åklagaren till en början åtagit sig att föra talan beträffande målsägandens anspråk, kan han senare vägra göra det, om en sådan omständighet som avses i momentet yppar sig t.ex. först under rättegången.

När åklagaren överklagar domstolens avgörande av åtalet, är han även skyldig att söka ändring i avgörandet till den del som det gäller det privaträttsliga anspråket, om de förutsättningar som stadgas i momentet är uppfyllda. Enligt momentet är åklagaren däremot inte skyldig att söka ändring i avgörandet endast till den del som det gäller nämnda anspråk.

Har svaranden i brottmål i sin tur sökt ändring såväl i fråga om den straffrättsliga påföljden som det privaträttsliga anspråket, kan åklagaren bemöta fullföljdsansökan även till den del som denna gäller domstolens avgörande av det privaträttsliga anspråket.

Denna rätt har åklagaren däremot inte när svaranden i brottmål har sökt ändring i avgörandet endast till den del som det gäller det privaträttsliga anspråket.

Om domstolen har avskiljt ett privaträttsligt anspråk som åklagaren har framställt för målsägandens räkning till ett särskilt mål, som skall behandlas i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål, har åklagaren inte härefter någon rätt att föra målsägandens talan beträffande anspråket.

Eftersom målsäganden enligt momentet är skyldig att på målsägandens begäran föra hans talan beträffande privaträttsliga anspråk med anledning av brottet, får han inte betinga sig något arvode eller annan ersättning för detta. Han behöver inte heller visa någon fullmakt när han framställer anspråket.

Även om åklagaren för målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk, svarar målsäganden ensam för kostnaderna för den bevisning som behövs för utredning av anspråket. Åklagaren är dock skyldig att fordra att svaranden i brottmålet skall åläggas att ersätta målsäganden för dessa kostnader.

Om målsäganden önskar att allmänna åklagaren i samband med åtalet skall framställa hans privaträttsliga anspråk, skall han enligt 2 mom. meddela detta under förundersökningen eller till åklagaren. Han skall samtidigt uppgge de omständigheter som anspråket grundar sig på. Meddelandet kan göras skriftligt eller muntligt.

Om allmänna åklagaren åtar sig att föra talan beträffande målsägandens privaträttsliga anspråk, skall han enligt 5 kap. 3 § 1 mom. 6 punkten redan i stämningsansökan uppgge anspråket och de omständigheter som det grundar sig på. Enligt 11 § kan åklagaren efter att åtalet har väckts framställa privaträttsliga anspråk även utan stämning. Åklagaren kan följaktligen åta sig att föra målsägandens talan beträffande dessa anspråk ännu efter att han väckt åtal med anledning av brottet.

Om åklagaren inte på ovan nämnda grunder åtar sig att föra målsägandens talan beträffande hans privaträttsliga anspråk, skall han meddela målsäganden detta i så god tid att målsäganden, om han så önskar, själv kan framställa sitt anspråk i samband med behandlingen av åtalet.

10 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om att målsäganden eller någon annan som har sådan rätt skall ges tillfälle att skriftligen framställa

sina privaträttsliga anspråk med anledning av brottet samt grunderna för anspråken till domstolen, om de redan under förundersökningen har uppgivit att de själva vill framställa anspråken eller allmänna åklagaren har meddelat att han inte vill föra talan beträffande dessa anspråk.

Även den omständigheten att domstolen och svaranden före huvudförhandlingen känner till målsägandens anspråk underlättar genomförandet av huvudförhandlingen i ett sammanhang. Domstolen kan då även förbereda sig för behandlingen av dessa anspråk och svaranden förbereda sig att avge svaromål med anledning av målsägandens yrkanden.

Enligt momentet skall målsäganden och andra i momentet nämna personer samtidigt underrättas om att deras privaträttsliga anspråk kan avvisas i samband med brottmålet, om de inte på ovan nämnt sätt inom utsatt tid uppgger dem för domstolen.

Enligt 5 kap. 8 § 2 mom. skall målsägandens anspråk delges svaranden i samband med stämningen.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen skall få pröva ett skriftligt anspråk enligt 1 mom. även om den som har framställt anspråket inte är närvarande i rätten, om inte annat följer av 5 kap. 5 och 6 § (1052/91) rättegångsbalken.

I 5 kap. 5 § rättegångsbalken finns ett stadgande om komplettering av en bristfällig stämningsansökan och i 6 § ett stadgande om avvisande och förkastande av talan utan att stämning utfärdas. Dessa stadganden skall följaktligen iakttas i tillämpliga delar när ett privaträttsligt anspråk framställs i samband med ett brottmål.

De stadganden som föreslås i detta kapitel gäller främst möjligheten att behandla ett privaträttsligt anspråk i samband med det brottmål som anspråket grundar sig på. Vad kapitlets systematik beträffar har man dock även velat ta hänsyn till målsäganden. För att han lättare skall kunna finna så många som möjligt av de stadganden som gäller privaträttsliga anspråk, föreslås det att i kapitlet även skall tas in de stadganden som i förslaget finns i 10 och 11 §, trots att dessa kunde finnas bland stadgandena om om väckande av åtal i 5 kap.

11 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när ett privaträttsligt anspråk kan behandlas utan stämning i samband med ett brottmål.

Stadgandet om att ett sådant anspråk kan behandlas i samband med ett brottmål finns i 1 §.

På samma sätt som i 9 § 1 mom. skall yrkandet enligt den nu i frågavarande paragrafen grunda sig omedelbart på det i åtalet avsedda brottet. Eftersom det i paragrafen avsedda yrkandet i princip kan föras fram även i huvudförhandlingen, så är det inte befogat att tillåta framförandet av sådana yrkanden, som kunde basera sig på omständigheter som svaranden inte från förut känner till.

Talan beträffande ett privaträttsligt anspråk kan föras antingen av målsäganden eller av allmänna åklagaren på begäran av målsäganden.

Enligt gällande praxis föreslås det att anspråket även utan stämning kan framställas mot svaranden, om domstolen med hänsyn till den utredning som skall läggas fram samt övriga omständigheter anser att det kan ske utan olägenhet. För att ett privaträttsligt anspråk skall få prövas i samband med ett brottmål behöver anspråket alltså inte göras anhängigt genom en särskild stämningsansökan.

När ett privaträttsligt anspråk är invecklat och omfattande bevisning krävs, kan tryggheten av en redig och väl disponerad behandling förutsätta att anspråket görs anhängigt genom en särskild stämningsansökan.

Paragrafen skall tillämpas även när någon annan än målsäganden för talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av brott.

När ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott riktas mot någon annan än svaranden i brottmål eller i fallet då yrkandet grundar sig indirekt på brottet, skall målet till denna del anhängiggöras genom att en särskild stämningsansökan tillställs domstolen.

4 kap. Om laga domstol

I propositionen föreslås att till kapitlet skall överföras de stadganden om laga domstol i brottmål som nu ingår i 10 kap. 21—23 §§ (708/91) rättegångsbalken. Stadgandena togs in i nämnda kapitel i samband med revideringen av lagstiftningen om sammanträffande av brott. Med undantag av hänvisningarna mellan stadgandena föreslås det att stadgandena i oförändrad form skall överföras till den nya lagen.

Likaså föreslås det att i kapitlet skall tas in ett stadgande som motsvarar 10 kap. 24 § rättegångsbalken om vilken domstol som är behörig att pröva ett åtal om falsk och ostyrkt angivelse samt stadganden som motsvarar 10 kap. 29 § om en högre domstols rätt att överföra ett mål till en behörig lägre domstol.

Till följd av att ovan nämnda stadganden överförs till detta kapitel, föreslås det att 10 kap. 21—24 §§ rättegångsbalken skall upphävas. Likaså föreslås det att 10 kap. 25 a § rättegångsbalken, som hänvisar till tvångsmedslagens forumstadganden och 26 § i samma kapitel, som reglerar forum för vissa tjänstebrott, skall upphävas, eftersom de blir överflödiga. De ändringar som föreslås i 10 kap. rättegångsbalken motiverar egentligen en ändring av kapitelrubriken till att endast gälla tvistemål. Eftersom en reform av forumstadgandena för tvistemål i 10 kap. rättegångsbalken för tillfället bereds, är det dock naturligare att rubriken ändras i samband med nämnda reform.

1 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 21 § 1—3 mom. rättegångsbalken.

2 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 21 § 4 mom. rättegångsbalken.

3 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 22 §. rättegångsbalken.

4 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 22 a § rättegångsbalken.

5 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 22 b § rättegångsbalken.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande som skall motsvara 10 kap. 24 § om vilken domstol som är behörig att behandla mål som gäller falsk och ostyrkt angivelse. I paragrafen föreslås att när ett åtal för falsk eller ostyrkt angivelse väcks i anslutning till ett brottmål som är anhängigt vid domstol, skall domstolen även få pröva angivelseåtalet.

7 §. I paragrafen föreslås att för brottmål skall tas in ett stadgande som motsvarar 10 kap. 13 § (1051/91) rättegångsbalken om att den domstol vid vilken åtalet har väckts förblir behörig även om de omständigheter som behörigheten grundar sig på har förändrats efter att brottmålet blev anhängigt. När ett brottmål blir anhängigt genom att en stämningsansökan tillställs domstolen, inverkar förändringar som efter nämnda tidpunkt har inträffat i förhållandena inte längre på domstolens behörighet. När domstolen har bestämt att åklagaren får

väcka åtal genom att själv utfärda stämning, är den tidpunkt när stämningen delges den avgörande.

8 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 22 c § 1 och 3 mom. rättegångsbalken.

9 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 22 c § 2 och 3 mom. rättegångsbalken.

10 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 22 d § rättegångsbalken.

I överensstämmelse med den ursprungliga avsikten föreslås en hänvisning till kapitlets 3 § i stället för till 10 kap. 22 § rättegångsbalken och till kapitlets 11 § i stället för till 10 kap. 22 e § rättegångsbalken.

11 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 22 e § rättegångsbalken.

I överensstämmelse med den ursprungliga avsikten föreslås en hänvisning till kapitlets 3—5 §§.

12 §. Paragrafen motsvarar 10 kap. 23 § rättegångsbalken.

I överensstämmelse med den ursprungliga avsikten föreslås en hänvisning till kapitlets 1—11 §§.

13 §. Det föreslås att stadgandet i 10 kap. 25 § rättegångsbalken, som gäller forum för handläggning av ärekränkingsmål, skall flyttas till denna paragraf och att motsvarande stadgande i rättegångsbalken skall upphävas. Endast vissa tekniska justeringar föreslås i stadgandet. Stadgandets behövlighet blir med tiden föremål för bedömning i anslutning till frågan om särskilda forumstadganden för tjänstebrott.

14 §. I paragrafen föreslås ett stadgande som motsvarar 10 kap. 29 § rättegångsbalken om en högre domstols rätt att överföra ett brottmål, som inte har prövats av behörig domstol, till en behörig lägre domstol. Stadgandet i 10 kap. 29 § rättegångsbalken kommer således endast att gälla tvistemål.

5 kap. Om väckande av åtal

Stämningsansökan

1 §. I paragrafen föreslås stadganden om väckande av åtal samt om hur ett brottmål blir anhängigt.

Enligt gällande lag begärs stämning i brottmål inte av domstolen, utan allmänna åklagaren väcker åtal genom att själv se till att parterna blir stämda och kallade till samman-

trädet. Eftersom en koncentrerad behandling eftersträvas även i brottmål, är det viktigt att domstolen redan från början kan planera handläggningen och fatta beslut om att vidta eventuella förberedande åtgärder redan innan den inleds. Därför föreslås i 1 mom. en huvudregel om att även stämning i brottmål skall begäras genom en skriftlig stämningsansökan som tillställs domstolen.

Enligt momentet är undantag från huvudregeln möjliga om domstolen anser det befogat att bestämma att allmänna åklagaren får väcka åtal genom att själv utfärda stämning och kalla parterna till domstolen. Avsikten är att detta skall vara ett undantagsförfarande, som kan anlitas t.ex. när det är fråga om ett ringa brott, den misstänkte har erkänt brottet och det kan väntas bli svårt att stämma och kalla honom till rättegången senare därför att hans vistelseort är okänd. Detta förfarande kan även iakttagas när åtalsrätten riskerar att preskriberas därför att stämningen inte annars blir delgiven i tid.

Åklagaren skall särskilt avtala med domstolen om när han själv skall få utfärda stämningen. Åklagaren och domstolen kan också komma överens om den sammanträdesdag till vilken allmänna åklagaren kan stämma ovan nämnda brottmål.

På samma sätt som enligt gällande lag förutsätts det även i lagförslaget att svaranden skall stämmas även när han är häktad. Endast när domstolen med hänsyn till den utredning som skall läggas fram och övriga omständigheter anser det lämpligt kan åklagaren utan stämning enligt 18 § vidga sitt åtal mot samma svarande till att också gälla andra gärningar än de som nämns i stämningen.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om när ett brottmål blir anhängigt. Stadgandet om när målet blir anhängigt är viktigt därför att en sak som redan är anhängigt inte samtidigt får upptas till prövning i en ny rättegång och att ett åtal inte får ändras på annat sätt än vad som stadgas i 18 §.

Enligt gällande lag blir ett brottmål anhängigt när stämningen delges svaranden eller när ett anspråk med anledning av brott framställs mot den som är personligen närvarande i rätten. I momentet föreslås att ett brottmål skall bli anhängigt när stämningsansökan kommer in till kansliet, eller, om allmänna åklagaren utfärdar stämningen, när stämningen delges. På samma sätt som i tvistemål är det även

vid behandlingen av brottmål viktigt att domstolen kan fatta avgöranden som gäller behandlingen redan innan stämningen delges. Därför är det konsekvent att målet blir anhängigt när stämningsansökan kommer in till domstolen.

Eftersom huvudregeln härefter skall vara den att domstolen har hand om delgivningen av stämningen, är det viktigt att målet härefter skall anses ha blivit anhängigt när stämningsansökan kommit in till domstolen, eftersom en säkringsåtgärd som vidtagits eller ett tvångsmedel som anlitas före domstolshandläggningen i vissa fall förfaller om inte åtal väcks inom en viss tid. Förutsatt att domstolen har hand om delgivningen kommer ovan nämnda åtgärder eller tvångsmedel därför efter lagändringen att förbli i kraft oberoende av när stämningen delges.

T.ex. enligt 2 kap. 6 § 3 mom. tvångsmedelslagen skall ett reseförbud som meddelats innan åtalet väcktes hävas om inte åtalet väcks inom 60 dagar från det förbudet meddelades. Motsvarande frist stadgas i 3 kap. 4 § 2 mom. tvångsmedelslagen för skingringsförbud och kvarstad. Beträffande beslag stadgas i 4 kap. 11 § 2 mom. samma lag att ett beslag skall hävas om inte åtal för det brott som har föranlett beslaget väcks inom fyra månader från det föremålet togs i beslag. Enligt 56 § 2 mom. (1262/88) tullagen skall på motsvarande sätt ett beslag hävas om åtal inte väcks för det tullbrott som föranlett beslag inom fyra månader från det att beslaget verkställdes.

Att stämningsansökan inlämnas till domstolen avbryter inte preskriptionstiden i 8 kap strafflagen. Enligt 2 § i nämnda kapitel avbryts preskriptionstiden för åtalsrätten när den som skall åtalas lagligen har kallats att svara eller när straffanspråk mot honom har framställts i hans närvaro.

2 §. I paragrafen föreslås ett uttryckligt stadgande om att åtal får väckas utan stämning om brottet är sådant att domstolen på eget initiativ har rätt att döma ut straff för det. I 1 kap. 1 § 2 mom. stadgas att domstolen på eget initiativ kan döma ut straff för rättegångsförseelser.

Enligt 14 kap. 7 § rättegångsbalken får domstolen bestraffa den med böter som stör handläggningen eller är ohörsam mot rätten eller eljest kränker domstolens anseende. Enligt 15 kap. 16 § rättegångsbalken kan domstolen döma den till böter som "Tager sig talan för

Rätta i den sak, der han hvarken är målsegrande, eller ombudsman, eller eger å embedets vägnar kära och söka". Med böter kan enligt 19 kap. 1 § rättegångsbalken också den bestraffas som "reser bort, då hans sak för Rätta är, utan han hafver Domarens lof dertill, eller laga fullmäktig ställt". I 2 § samma kapitel stadgas att "nu hafver man så nödig resa, att han ej kan skiuta then up, och är saken af then vigt, att han ej dristar sig förtro then åt fullmäktig; gifve thet Rätten tillkänna, och afbide lof at resa. Giör han thet ej, och reser äntå bort, böte han, och gånge med saken, som förr är sagdt". I denna proposition föreslås att sistnämnda stadganden i 19 kap. skall upphävas. Enligt 29 kap. rättegångsbalken kan den som missbrukar rättegången dömas till bötesstraff.

Ovan nämnda stadganden tillämpas ganska sällan och nämnda stadganden i 15, 19 och 29 kap. knappast alls.

Enligt 12 kap. 26 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken kan svaranden i brottmål dessutom dömas till böter om han uteblir från den första handläggningen av ett brottmål. Motsvarande stadgande finns för vittnen i 17 kap. 36 §. Det föreslås att nämnda stadganden om utevaro skall ändras så, att svaranden och vittnen skall kallas till domstol vid vite och att de för utevaro skall dömas att betala det förelagda vitet.

Eftersom ovan nämnda stadganden ansluter sig till behandlingen av målet eller effektivisering av denna behandling, är det viktigt att domstolen kan tillämpa dem på eget initiativ. Eftersom tillgripande av åtgärderna skall övervägas så snart som möjligt efter att den omständighet som saken gäller har inträffat, är det viktigt att frågan om utdömande av böter eller vite kan upptas till prövning utan att stämning behöver utfärdas. Frågan är i allmänhet så enkel, att inte ens svarandens rättsskydd förutsätter att en särskild stämning utfärdas före behandlingen.

3 §. I paragrafen föreslås stadganden om de omständigheter som skall meddelas i en stämningsansökan. Enligt 11 kap. 22 § 2 mom. (1056/91) rättegångsbalken skall i en stämning i brottmål uppges parternas namn, parterna samt yrkandet och de omständigheter som yrkandet grundar sig på, och svaranden skall uppmanas att inställa sig vid domstolens sammanträde. Enligt de meddelanden som justiekanslern vid statsrådet har utfärdat, skall i mån av möjlighet en kopia av åtalsskriften i sam-

band med delgivningen överlämnas till den som stäms såsom svarande i brottmål.

På samma sätt som när tvistemålsförfarandet reviderades förutsätts det även nu att betydligt mera detaljerade uppgifter än tidigare skall meddelas i stämningsansökan i brottmål. Med hjälp av de uppgifter som ingår i stämningsansökan kan såväl domstolen som svaranden, efter att stämningen delgivits honom, bättre än hittills förbereda sig för rättegången.

Enligt 1 mom. 1 punkten skall i stämningsansökan meddelas svaranden och enligt 2 punkten en eventuell målsägande.

Enligt 3 punkten skall i stämningsansökan meddelas den gärning för vilken straff yrkas, tid och plats för gärningen samt de övriga omständigheter som behövs för att beskriva den. Det är viktigt att de omständigheter som individualiserar brottet meddelas, eftersom det då är möjligt att t.ex. bedöma om åtalet har ändrats i strid med förbudet i 18 §. Att brottet anges exakt i stämningsansökan är viktigt också därför att domstolen enligt 11 kap. 3 § får döma ut straff endast för den gärning för vilken straff yrkas.

Att de omständigheter som behövs för att beskriva gärningen skall uppges innebär att i ansökan skall meddelas de omständigheter som krävs för att brottsrekvisitet skall anses uppfyllt. Det är då inte tillräckligt att endast de faktorer som konstituerar rekvisitet upprepas i stämningsansökan, utan brottet skall även uttryckligen beskrivas som ett historiskt händelseförlopp så, att det blir möjligt att bedöma om rekvisitet är uppfyllt. Samtidigt skall följderna av gärningen nämnas.

Om brottsrekvisitet förutsätter förekomsten av vissa särskilda omständigheter, såsom att en viss kroppsskada har vållats genom brottet eller att brottet har begåtts med ett visst slags förmål eller att ett sådant föremål har använts på ett visst sätt, skall även dessa omständigheter nämnas i stämningsansökan. Av brottsbeskrivningen skall också framgå om brottet har begåtts uppsåtligt eller av vållande samt vilken grad av vållande det har varit fråga om. Av brottsbeskrivningen skall likaså framgå om gärningsmannen har begått brottet i avsikt att skada eller döda någon eller i avsikt att bereda sig själv nytta genom brottet.

Att brottet individualiseras på ovan nämnt sätt redan i stämningsansökan är viktigt även av den anledningen, att såväl domstolen som svaranden på detta sätt redan från början av

rättegången får en tillräckligt detaljerad uppfattning om vilka omständigheter som bör uppmärksammas under behandlingen av målet.

Fastän gärningen skall individualiseras så exakt som möjligt i stämningsansökan, skall det samtidigt undvikas att målet blir alltför svåröverskådligt till följd av en alltför detaljerad redogörelse. I en stämningsansökan skall inte sådana detaljer i gärningen refereras som saknar betydelse med tanke på brottsrekvisitet och dimensioneringen av straffet.

Enligt 4 punkten skall i stämningsansökan meddelas det brott som åklagaren anser att svaranden har gjort sig skyldig till. Åklagarens meddelande skall överensstämma med beskrivningen av gärningen. I motsats till vad som gäller beträffande de omständigheter som nämns i punkt 3, är domstolen enligt 11 kap. 3 § inte bunden av allmänna åklagarens meddelande enligt punkt 4 om vilket brottsrekvisitet den gärning som beskrivs i ansökan enligt hans uppfattning uppfyller. Enligt nämnda punkt informeras endast domstolen och svaranden om vilket brott svaranden enligt allmänna åklagarens uppfattning har gjort sig skyldig till. Detta gör det lättare för domstolen och svaranden att förbereda sig för rättegången, eftersom de exakt vet vilka punkter i beskrivningen av gärningen som allmänna åklagaren kommer att fästa särskild vikt vid under behandlingen av målet.

Enligt 5 punkten skall i stämningsansökan nämnas yrkandet och de lagrum som blir tillämpliga. Enligt stadgandet skall allmänna åklagaren i sin stämningsansökan meddela, att han yrkar att svaranden skall dömas till straff för det brott som nämns i åtalet. Huvudregeln skall härvid vara att allmänna åklagaren inte är skyldig att meddela vilket slag av straff han yrkar, inte heller straffets storlek. När det t.ex. är frågan om utdömande av samfundsbot eller internering av den tilltalade i en tvångsinrättning, skall åklagaren dock framställa ett uttryckligt yrkande med detta innehåll.

Enligt stadgandet skall allmänna åklagaren även ha möjlighet att meddela sitt yrkande med anledning av en omständighet som gör att domstolen skall döma ut straff på eget initiativ. Åklagaren skall således ha möjlighet att t.ex. framställa ett yrkande om förverkandepåföljd eller körförbud.

Kravet på en koncentrerad huvudförhandling kan också tillgodoses bättre om allmänna åklagaren redan i sin stämningsansö-

kan framställer ett alternativt yrkande för den händelse att domstolen inte skulle anse att svaranden har gjort sig skyldig till det brott för vilket åklagaren i första hand yrkar straff.

Allmänna åklagaren skall dessutom enligt 9 kap. 6 § yrka att svaranden skall åläggas att ersätta staten för de kostnader som nämns i kapitlet.

Enligt punkten skall i stämningsansökan även meddelas de lagrum som allmänna åklagaren grundar sitt yrkande på. Yrkandet och lagrummen skall överensstämma med åklagarens beskrivning av gärningen. I ett brottmål är det viktigt att lagrummen meddelas, eftersom en gärnings straffbarhet alltid skall bygga på lag.

Enligt 11 kap. 3 § är domstolen dock inte i sitt avgörande bunden av åklagarens uppfattning om vilket lagrum som skall tillämpas.

Enligt 6 punkten skall i stämningsansökan meddelas målsägandens privaträttsliga anspråk, om åklagaren för hans talan enligt 3 kap. 9 §. Enligt nämnda 9 § skall åklagaren i samband med åtalet föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk mot svaranden med anledning av brottet, om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat.

Även utan ett uttryckligt stadgande i lagen står det klart att domstolen naturligtvis även skall meddelas de omständigheter som anpråket grundar sig på. När det är frågan om ett privaträttsligt anspråk som omedelbart grundar sig på det brott som avses i åtalet, är framställningen om dessa omständigheter oftast ganska kortfattad.

När det till stöd för anspråket anförs annan utredning än vad åklagaren har meddelat sig ha för avsikt att lägga fram för styrkande av åtalet, skall även denna utredning meddelas med stöd av punkten. Utredningen kan t.ex. bestå av ett kostnadsförslag eller en räkning som gäller ersättning av den skada som brottet har vållat.

Om målsägandens ersättningsanspråk meddelas redan i stämningsansökan, underlättar detta på samma sätt som de övriga uppgifterna i stämningsansökan domstolens och svarandens arbete när dessa förbereder sig för behandlingen av målet. Likaså bidrar ett sådant förfarande till att trygga utsikterna för en koncentrerad huvudförhandling.

Enligt 7 punkten i momentet skall allmänna åklagaren i stämningsansökan meddelas de be-

vis som han har för avsikt att lägga fram samt vad som skall styrkas med varje bevis. Med ett bevis avses i detta sammanhang förutom muntliga och skriftliga bevis även föremål som används i bevisningssyfte. Enligt punkten skall åklagaren även meddela de för svaranden fördelaktiga bevis som denne vill lägga fram för domstolen.

Förhör med en part i bevisningssyfte är likaså ett bevis som skall meddelas i stämningsansökan.

När allmänna åklagaren sätter upp en stämningsansökan, vet han redan på basis av förundersökningen vilken bevisning som behövs för styrkande av åtalet. När bevisen meddelas redan i stämningsansökan, kan domstolen på förhand planera behandlingen av målet och sörja för att vittnena kallas till den. Svaranden kan på motsvarande sätt förbereda sitt eget försvar genom att skaffa egna bevis.

Enligt denna punkt skall allmänna åklagaren även meddela vad han avser att styrka med varje bevis (*bevistema*). Detta gäller såväl skriftliga som muntliga bevis. Av meddelandet skall framgå de med tanke på avgörandet av målet viktiga omständigheter som åklagaren avser att styrka med beviset. Det är således inte tillräckligt att i stämningsansökan meddelas "åklagaren har för avsikt att genom bevis styrka åtalet". Däremot skall sådana med tanke på brottsrekvisitet viktiga omständigheter som bevisningen kommer att gälla nämnas, t.ex. "vitnet kan vittna om bilens hastighet", "vitnet kan vittna om kroppsskadans art", "det är fråga om ett ögonvittne", osv. Däremot refereras det närmare innehållet i beviset inte i detta sammanhang.

Eftersom det kommer att vara sällsynt med förberedande sammanträden i brottmål, är det viktigt att allmänna åklagaren redan i stämningsansökan anger bevistemat korrekt.

Enligt 8 punkten skall i stämningsansökan nämnas vilken begäran eller vilket förordnande eller samtycke som åtalet grundar sig på, när åtal inte annars får väckas.

Med begäran avses i detta sammanhang t.ex. målsägandens åtalsbegäran, när en sådan förutsätts för att åtal skall få väckas. Med ett förordnande avses i sin tur ett myndighetsförordnande. Ett sådant kan t.ex. vara justitieministeriets förordnande beträffande ett tryckfrihetsbrott eller justitiekanslerns förordnande med stöd av 1 kap. 5—7 §§ strafflagen. Med ett

samtycke avses t.ex. riksdagens samtycke till att åtal får väckas mot en riksdagsman.

Domstolens behörighet framgår i allmänhet av någon av de omständigheter som skall meddelas i stämningsansökan, t.ex. av brottets gärningsort. Om domstolens behörighet är beroende av en sådan omständighet som inte direkt framgår av stämningsansökan, skall denna omständighet meddelas enligt 9 punkten. En sådan omständighet kan t.ex. i fråga om ett brott som har begåtts utomlands vara den ort där svaranden påträffas.

Enligt 2 mom. skall i stämningsansökan dessutom förutom domstolens namn uppges parternas namn, yrken och hemorter, telefonnummer för parterna eller deras lagliga företrädare eller ombud och vittnen eller andra som skall höras samt den postadress till vilken meddelanden som gäller målet skall sändas.

Exakta uppgifter om parterna och vittnena är viktiga därför, att domstolen enligt huvudregeln skall sörja för att de kallas till domstolen.

Om telefonnumret finns, blir handläggningen smidigare. Ibland kan det också vara skäl att ytterligare information framgår av stämningsansökan, t.ex. adressen och telefonnumret till en parts arbetsplats, där han kan nås.

Enligt 3 mom. skall i stämningsansökan uppges den tid som svaranden har varit berövad sin frihet med anledning av det brottmål som avses i stämningen, om denna överstiger ett dygn. Tiden för frihetsberövande måste framgå för att domstolen skall ha möjlighet att beräkna det avdrag som enligt 3 kap. 11 § strafflagen skall göras från ett eventuellt straff. Av meddelandet skall framgå tidpunkten när den tilltalade berövades sin frihet samt, ifall han frigivits, tidpunkten när detta har skett.

Enligt momentet skall i stämningsansökan också meddelas om det enligt 13 § föreligger någon orsak till att huvudförhandlingen skall hållas inom två veckor från det att åtalet blir anhängigt.

Enligt 13 § skall huvudförhandlingen hållas inom två veckor från det att åtalet blev anhängigt, om svaranden är häktad, har meddelats reseförbud eller har avstängts från tjänsteutövning. För att domstolen skall ha möjlighet att fastställa dagen för huvudförhandlingen på det sätt som 13 § förutsätter, är det viktigt att ett tvångsmedel eller en disciplinär åtgärd som gäller svaranden framgår av stämningsansökan.

Enligt 4 mom. skall allmänna åklagaren underteckna stämningsansökan.

Enligt 9 kap. 2 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken skall till stämningsansökan för delgivningen fogas kopior av stämningsansökan samt andra handlingar som bifogas stämningsansökan och som skall delges tillsammans med stämningen. Stadgandet gäller således också brottmål. I 4 § finns ett stadgande om att förundersökningsprotokollet och skriftliga bevis skall tillställas domstolen.

4 §. Enligt paragrafen skall allmänna åklagaren i anslutning till stämningsansökan eller så snart som möjligt efter att åtalet har väckts tillställa domstolen en utskrift av förundersökningsprotokollet samt de skriftliga handlingar och föremål som han vill åberopa som bevis, likaså övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.

För att domstolen skall ha möjlighet att behandla målet i ett sammanhang vid huvudförhandlingen och därefter genast avgöra det, måste huvudförhandlingen planeras.

Det är viktigt att domstolen får förundersökningsprotokollet redan tillsammans med stämningsansökan därför, att domstolen med hjälp av protokollet kan planera hur huvudförhandlingen skall genomföras. Med hjälp av protokollet kan domstolen bedöma målets omfång samt omfattningen av det bevismaterial som parterna kommer att lägga fram. Ordföranden får samtidigt kännedom om eventuella juridiska spørsmål som han måste göra sig förtrogen med innan behandlingen inleds.

Planeringen av huvudförhandlingen får dock inte leda till att ordföranden direkt skapar sig en förhandsuppfattning i målet. Om domaren har en förhandsuppfattning t.ex. i skuldfrågan, förvränger detta lätt rättegången.

Det är inte skäl att lämna in sådant material till domstolen som saknar betydelse med tanke på den gärning som åtalet avser. När t.ex. förundersökningsprotokollet innehåller information också om annat än det aktuella brottet, skall endast de delar av protokollet som hör till saken tillställas domstolen.

Målet avgörs utgående från det rättegångsmaterial som läggs fram vid huvudförhandlingen. Förundersökningsprotokollet fogas till rättegångsmaterialet endast ifall någon åberopar innehållet i protokollet t.ex. för att det som svaranden eller ett vittne berättar inför domstolen avviker från vad han har uppgivit under förundersökningen. Även i dessa fall fogas

förundersökningsprotokollet till rättegångsmaterialet endast till den del som protokollet uttryckligen återopas.

När målet med stöd av 8 kap. 11 eller 12 § behandlas trots svarandens utevaro, fogas de utsagor som har antecknats i förundersökningsprotokollet till rättegångsmaterialet endast till de delar som de har upprepats muntligen under huvudförhandlingen.

Utöver förundersökningsmaterialet skall allmänna åklagaren även tillställa domstolen skriftliga bevis och andra handlingar som behövs för behandlingen av målet. Sådana handlingar är t.ex. straffregisterutdrag, läkarintyg och i trafikfyllerifall intyg över mängden alkohol i blodet.

Enligt paragrafen skall allmänna åklagaren även tillställa domstolen de föremål som han har för avsikt att återopa som bevis, t.ex. det föremål med vilket brottet har begåtts.

Ibland kan allt det ovan nämnda materialet inte tillställas domstolen tillsammans med stämningansökan. I dessa fall skall materialet enligt paragrafen tillställas domstolen så snart som möjligt efter att åtalet har väckts. När allmänna åklagaren enligt domstolens beslut själv utfärdar stämningen, skall materialet följaktligen tillställas domstolen så snart som möjligt efter att stämningen har delgivits. Enligt lagförslaget 20 § 2 mom. skall allmänna åklagaren även utan dröjsmål underrätta domstolen om stämningen eller kallelsen.

Komplettering av stämningansökan

5 §. I paragrafen stadgas om komplettering av stämningansökan. Uppfyller ansökan inte de krav som 3 § ställer, skall allmänna åklagaren enligt 1 mom. uppmanas att avhjälpa bristen. Stämningansökan får således inte genast avvisas för att den är bristfällig. I samband med att ansökan kompletteras skall åklagaren även meddelas på vilket sätt den är bristfällig. Kompletteringsuppmeningen kan gälla såväl omständigheter som är nödvändiga för prövning och avgörande av målet som formella omständigheter i ansökan.

Eftersom muntlig förberedelse endast i undantagsfall blir aktuell i brottmål, skall allmänna åklagaren enligt huvudregeln alltid uppge de bevis som han har för avsikt att återopa. Saknas dessa uppgifter i stämningansökan, skall allmänna åklagaren uppmanas att kom-

plettera ansökan samt tillfrågas vad bristen beror på. Är ansökan inte undertecknad, skall åklagaren likaså uppmanas att komplettera den.

Om bristen är ringa och domstolen själv kan avhjälpa den, är det inte skäl att ge någon särskild kompletteringsuppmaning. En sådan ringa brist är t.ex. att svarandens alla förnamn inte är nämnda. Om domstolen rättar felet, förlängs inte behandlingen i onödan.

När domstolen uppmanar allmänna åklagaren att komplettera stämningansökan, skall han samtidigt meddelas när detta senast skall ske. Fristens längd beror på bristen, men får inte vara så lång att behandlingen onödigtvis fördröjs.

Enligt 2 mom. kan en frist som satts ut för komplettering av stämningansökan enligt 1 mom. av särskilda skäl förlängas. En sådant skäl kan t.ex. vara att allmänna åklagaren av orsaker som inte beror på honom inte inom utsatt tid kan komplettera ansökan.

Avvisande av åtal utan att stämning utfärdas

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att domstolen skall ha rätt att avvisa åtalet utan att utfärda stämning. Enligt det förslagna stadgandet skall domstolen först och främst ha rätt att avvisa åtalet på den grunden att allmänna åklagaren inte följer en uppmaning att komplettera stämningansökan. Ansökan skall då vara så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång.

Om parternas namn har uppgivits så felaktigt i stämningansökan att det inte kan utrönas vem som är parter i målet eller om stämningansökan trots uppmaning inte undertecknas, är det fråga om sådana brister i ansökan att åtalet skall avvisas. Om det endast är oklart hur parterna kan nås, är det däremot inte frågan om en sådan brist som skulle ge domstolen rätt att avvisa åtalet.

I praktiken torde det mycket sällan bli frågan om att avvisa åtalet till följd av att stämningansökan är bristfällig, eftersom allmänna åklagaren handlar under tjänsteansvar och han redan av denna anledning måste följa lagen. Ett stadgande med ovan nämnda innehåll föreslås endast därför, att domstolen redan från början skall ha tillräckligt goda möjlighe-

ter att leda brottsprocessen. Stadgandet bidrar därför till att trygga en koncentrerad handläggning av målet.

Ett avgörande som innebär att åtalet avvisas för att stämningsansökan är bristfällig, hindrar inte allmänna åklagaren att anhängiggöra samma åtal på nytt genom en ny stämningsansökan.

Enligt paragrafen skall åtalet även avvisas om domstolen av något annat skäl inte kan pröva åtalet. Detta kan vara fallet t.ex. när målsäganden inte har begärt att åtal skall väckas för ett brott som allmänna åklagaren inte får väcka åtal för utan sådan begäran, eller när ett förordnande som förutsätts för väckande av åtal inte har utfärdats. Ett sådant kan t.ex. vara justitieministeriets förordnande beträffande ett tryckfrihetsbrott eller justitiiekanslerns förordnande med stöd av 1 kap. 5–7 §§ strafflagen.

När det är klart att domstolen inte får pröva åtalet, är det samtidigt viktigt att åtalet avvisas utan att stämning utfärdas. På detta sätt besparas domstolen, allmänna åklagaren och de övriga parterna onödigt arbete, eftersom svaranden inte behöver stämmas eller ett sammanträde hållas för ett avvisande beslut. Paragrafen kan bli tillämplig även under rättegången, när det visar sig att en processförutskättning saknas.

I 2 kap. 5 § rättegångsbalken föreslås ett stadgande om att tingsrätten under den förberedelse som föregår huvudförhandlingen i brottmål skall vara domför med endast ordföranden. Ordföranden kan således ensam besluta avvisa målet.

Ändring i ett beslut genom vilket åtalet har avvisats kan sökas hos hovrätten genom besvär.

Komplettering av förundersökning

7 §. I lagrummet föreslås att domstolen skall ha rätt att uppmana allmänna åklagaren att avhjälpa en sådan brist i förundersökningen som annars skulle leda till att huvudförhandlingen måste uppskjutas. Möjligheten att uppmana åklagaren att komplettera förundersökningen bidrar till en koncentrerad huvudförhandling.

Den föreslagna möjligheten att komplettera förundersökningen innebär dock inte att domstolen i förväg t.ex. skall bedöma om det

påstådda brottet har utretts tillräckligt väl under vid förundersökningen, utan endast att förundersökningen skall ha gjorts så, att huvudförhandlingen inte behöver skjutas upp till följd av brister i förundersökningen.

Om allmänna åklagaren i denna egenskap eller för målsägandens räkning i sin stämningsansökan framställer yrkanden eller anspråk som inte har behandlats under förundersökningen eller till stöd för yrkandet eller anspråket anför omständigheter som inte framgår av förundersökningsprotokollet, kan det vara befogat att uppmana allmänna åklagaren att komplettera förundersökningen på de punkter som är bristfälliga.

När t.ex. svaranden med stöd av 17 § vill lägga fram ett bevis som inte framgår av förundersökningsprotokollet, kan det vara befogat att domstolen efter att ha diskuterat saken med allmänna åklagaren och svaranden besluter utsträcka förundersökningen till att också gälla det bevis som svaranden har uppgivit.

Stadgandet förutsätter att domstolen, då den meddelar åklagaren om bristerna i förundersökningen, även individualiserar bristerna och sätter ut en frist inom vilken bristen skall avhjälpas.

Stämning som domstolen utfärdar

8 §. Enligt 1 mom. skall domstolen utan dröjsmål utfärda stämning, om åtalet inte avvisas enligt 6 §.

Stämningen utfärdas i domstolens namn av ordföranden ensam. Stadgandet motsvarar 5 kap. 8 § rättegångsbalken, som gäller tvistemål. Stadganden om vilka uppgifter en stämning skall innehålla föreslås i 9 §.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att stämningen, stämningsansökan samt i 3 kap. 10 § avsedda anspråk skall delges svaranden så som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken.

Enligt 11 kap. 3 § kan nämnda handlingar och anspråk alltså delges med posten mot mottagningsbevis eller delgivningskvitto samt enligt 4 § i samma kapitel genom personlig delgivning av stämningsman. En delgivning som inte innebär uppmaning eller kallelse kan också delges med ett vanligt brev.

Om det är svårt att kopiera någon annan handling som skall delges än en stämningsansökan, ett svaromål eller en skriftlig utsaga

eller om en kopiering på grund av handlingens omfattning är oändamålsenlig, kan domstolen med stöd av 11 kap. 5 § 2 mom. rättegångsbalken besluta att materialet skall hållas tillgängligt för parten i domstolens kansli. En uppgift om detta skall enligt momentet fogas till den handling som skall delges.

9 §. Enligt 1 mom. skall svaranden i stämningen uppmanas att skriftligen, inom en tid som domstolen bestämmer, eller muntligen vid domstolens sammanträde avge sitt svaromål med anledning av de yrkanden som framställs mot honom. Med yrkanden avses såväl yrkanden som åklagaren framför i sin stämningsansökan som målsägandens anspråk enligt 3 kap. 10 §.

Enligt paragrafen kan domstolen uppmana svaranden att avge sitt svaromål skriftligen inom den tid som domstolen bestämmer, eller muntligen vid ett sammanträde som domstolen håller under förberedelsen eller huvudförhandlingen.

När det enligt de handlingar som tillställts domstolen är oklart vilken förhandsinställning svaranden har till åtalet, kan det med hänsyn till en koncentrerad huvudförhandling vara nyttigt att begära ett skriftligt svaromål av honom före huvudförhandlingen. När målet är enkelt och klart kan svaranden däremot såsom tidigare stämmas att svara direkt vid domstolen sammanträde.

Enligt 1 punkten skall svaranden uppmanas att meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom. Av ställningstagandet skall framgå huruvida svaranden bestrider eller medger åtalet samt övriga yrkanden.

Enligt 2 punkten skall svaranden, om han bestrider åtalet eller övriga yrkanden, uppmanas att lägga fram grunderna för sitt bestridande. En sådan grund kan t.ex. vara nödvärn, avsaknad av uppsåt, det faktum att svaranden inte har begått det påstådda brottet eller att åtalsrätten har preskriberats. När domstolen begär ett skriftligt svaromål av svaranden, hjälper dennes förhandsinställning domstolen och åklagaren att förbereda sig för huvudförhandlingen.

I motsats till vad som är fallet i tvistemål, kan man inte i brottmål kräva att svaranden skall komma med ett särskilt detaljerat ställningstagande eller en motsvarande motivering. Detta beror på att svaranden långtifrån alltid anlitar ett biträde samt på att uppgifter som

kompletterar svarandens ställningstagande i allmänhet finns att tillgå i förundersökningsprotokollet.

Enligt 3 punkten skall svaranden även uppmanas att meddela de bevis som han har för avsikt att lägga fram. Samtidigt skall han även uppmanas att meddela vad han vill styrka med varje bevis. I detta sammanhang hänvisas i tillämpliga delar till vad som anförs i motiveringen till 3 §. Enligt samma punkt skall svaranden även uppmanas att meddela postadress och telefonnummer för vittnen och andra som skall höras.

Enligt punkten behöver svaranden inte uppmanas att meddela vilka bevis han har för avsikt att lägga fram, om det med hänsyn till svarandens erkännande eller andra omständigheter kan förmodas att ingen bevisning behövs. Stadgandet innebär att ingen uppmaning skall ges om det är uppenbart att den är överflödig.

I detta sammanhang är det skäl att poängtera att svaranden i brottmål inte behöver styrka sin oskuld. I praktiken är det dock förenligt med svarandens intressen att försöka ifrågasätta värdet av allmänna åklagarens bevis genom att själv anföra motbevis. Uppger inte svaranden sina bevis i svaromålet, eller förbiser han att göra det, förlorar han dock inte sin rätt att senare uppge bevis t.ex. vid huvudförhandlingen.

När svaranden uppger bevis i sitt svaromål, skall även allmänna åklagaren, och om bevisen gäller ett anspråk beträffande vilket målsäganden ensam för talan, även målsäganden under rättas om bevisen för att de skall ha möjlighet att lägga fram motbevisning.

Eftersom den misstänkte redan under förundersökningen kan ha haft ett biträde och en utredning som är gynnsam för honom kan ha prövats redan under förundersökningen, skall allmänna åklagaren i sin stämningsansökan även uppge sådana bevis som är gynnsamma för svaranden. Eftersom svaranden i dessa fall inte behöver uppge dessa bevis, påskyndas även rättegången.

Enligt 4 punkten skall svaranden även uppmanas att tillställa domstolen de skriftliga bevis som han ämnar åberopa. Om ett skriftligt svaromål begärs, underlättas förberedelsen inför huvudförhandlingen om domstolen även får tillgång till skriftliga bevis före förhandlingen.

Om svaranden inte iakttar uppmaningarna i stämningen, utan uppger sin inställning till yrkandena och sina bevis så sent att behand-

lingen av målet av denna orsak måste inställas eller skjutas upp, kan svaranden enligt 9 kap. 2 § åläggas att ersätta de kostnader som en förlängd handläggning har vållat.

Enligt momentet skall domstolen sätta ut en frist inom vilken ett skriftligt svaromål skall avges. Domstolen skall givetvis försöka göra fristen så kort att behandlingen av målet inte onödigtvis förlängs. Å andra sidan skall domstolen dock i varje enskilt fall pröva vilken tid som kan betraktas som skälig för svaranden när han skall avge sitt svaromål.

Inget hindrar heller att svaranden, samtidigt som han kallas till huvudförhandling eller muntlig förberedelse, uppmanas att inom en viss tid före huvudförhandlingen eller sammanträdet tillställa domstolen sitt i nämnda moment avsedda skriftliga svaromål.

Enligt 2 mom. kan domstolen när den uppmanar svaranden att avge sitt skriftliga svaromål samtidigt nämna särskilda frågor som svaranden skall yttra sig om. En exaktare uppmaning gör det särskilt i ett mera invecklat mål lättare för svaranden att förstå vilka frågor som han särskilt borde koncentrera sig på i sitt svaromål. Ett detaljerat svar i ett invecklat ärende gör det lättare att förbereda sig för huvudförhandlingen än ett som är givet i allmänna ordalag.

Enligt 3 mom. kan domstolen av särskilda skäl tillåta att svaranden får avge ett svaromål, som han uppmanats att avge skriftligen, muntligen i domstolens kansli eller på platsen för sammanträdet. Domstolen skall bifalla en sådan begäran t.ex. när svaranden inte kan avge ett skriftligt svaromål av den anledningen att detta skulle vålla honom betydande svårigheter. I stället för en medlem av domstolen kan i dessa fall någon bland kanslipersonalen eller en notarie på förordnande av den som är medlem av domstolen skriva ner svaromålet. Likaså kan domstolen bereda en svarande möjlighet att avge sitt svaromål på platsen för sammanträdet t.ex. därför att svaranden annars uppehåller sig på platsen eller för att avståndet till sammanträdesplatsen är kortare än till domstolens kansli.

Fortsatt förberedelse

10 §. I paragrafen stadgas när muntlig förberedelse skall hållas i brottmål.

Enligt 1 mom. skall förberedelsen försättas

muntligen i ett brottmål detta av särskilda skäl är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang. Ett sammanträde för muntlig förberedelse kan ordnas antingen för hela målet eller för en enskild fråga.

Det föreslås att 2 kap. 5 § 1 mom. 1 punkten rättegångsbalken skall ändras så, att tingsrätten skall vara domför med endast ordföranden även när domstolen håller muntlig förberedelse i brottmål. Vid förberedelse i brottmål innebär domförhet främst rätt att fatta beslut i procedurfrågor. I motsats till vad som är fallet vid förberedelse i tvistemål, kan huvudsaken i ett brottmål som har anhängiggjorts av allmänna åklagaren endast i två fall avgöras vid förberedelsen.

Enligt 6 § kan åtalet avvisas redan före huvudförhandlingen. Allmänna åklagaren kan lägga ner åtalet om det inte finns tillräckliga skäl som talar för att svaranden skall anses ha gjort sig skyldig till den gärning som avses i åtalet. Åtalet skall i så fall enligt förslaget 1 kap. 15 § på svarandens yrkande förkastas genom dom, om inte målsäganden övertar åtalet. Om åtalet läggs ner före huvudförhandlingen, kan det förkastas redan vid förberedelsen och utan huvudförhandling.

I motsats till vad som är fallet i tvistemål fordrar en koncentrerad huvudförhandling i brottmål inte alltid att det hålls ett sammanträde för muntlig förberedelse. Detta beror på att både allmänna åklagaren, svaranden och domstolen med ledning av stämningsansökan och ett eventuellt skriftligt svaromål samt förundersökningsmaterialet kan skapa sig en tillräckligt detaljerad bild av vad målet gäller samt av dess spännvidd.

I en del brottmål kan ett sammanträde för muntlig förberedelse dock vara befogat. Sådana mål är t.ex. stora brottmål som gäller ekonomiska brott samt konkurs-, skatte-, bedrägeri- och narkotikabrott. I sådana mål kan kravet på en koncentrerad huvudförhandling förutsätta skriftlig och muntlig förberedelse.

Om det i ovan nämnda mål ännu efter att stämningsansökan, ett eventuellt skriftligt svaromål samt förundersökningsmaterialet har lagts fram är oklart vad allmänna åklagaren i själva verket yrkar och vad svaranden anser samt vad dessa uppfattningar grundar sig på, skall oklarheterna avhjälpas genom muntlig förberedelse, så att huvudförhandlingen kan hållas i ett sammanhang.

Vid en muntlig förberedelse kan även bevis-teman utredas bättre än i en stämningsansökan eller i ett skriftligt svaromål. Förberedelsen kan ha den effekten att en del av de bevis som uppgivits visar sig vara överflödiga samt att förundersökningen måste kompletteras för vissa temans vidkommande. En muntlig förberedelse kan även vara till nytta när svaranden i sitt skriftliga svaromål uppger ett bevis gällande en omständighet som inte har behandlats under förundersökningen, men som dock kan ha betydelse för behandlingen av målet. På detta sätt kan det lättare utrönas om det lönar sig att komplettera förundersökningen.

Rättegångsbalkens stadganden om förberedelse i tvistemål förutsätter att ordföranden aktivt leder rättegången för utredning av parternas yrkanden och svaromål samt grunderna för dessa. I brottmål är grunderna för processledningen andra än i tvistemål.

I brottmål är svaranden inte skyldig att lägga fram utredning som styrker hans oskuld, inte heller kan man fordra att han skall föra fram omständigheter som är till nackdel för honom. Allmänna åklagaren är dessutom skyldig att på tjänstens vägnar se till att all behövlig utredning läggs fram under rättegången. Av detta följer att domstolen inte på eget initiativ förordnar om att sådan utredning skall inhämtas som styrkande av åtalet förutsätter. Däremot kan det ibland vara nödvändigt att domstolen skaffar utredning som leder till att åtalet förkastas.

En koncentrerad huvudförhandling kan ibland även förutsätta att ett privaträttsligt anspråk som har framförts i samband med ett brottmål behandlas vid förberedelsen av målet.

I regel är det inte ändamålsenligt att genomföra en särskild muntlig förberedelse endast beträffande ett privaträttsligt anspråk, eftersom procedurstadgandena i brottmål inte är ändamålsenliga med tanke på en sådan behandling. Ett privaträttsligt anspråk som kräver särskild muntlig förberedelse är dessutom oftast sådant, att en behandling av anspråket i samband med brottmålet kan fördröja behandlingen av själva brottmålet. Därför är det skäl att oftare än vad som hittills varit fallet avskilja ett privaträttsligt anspråk till att behandlas i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

I 15 § finns ett stadgande om kallande av parterna till domstolens sammanträde. Stadgandet gäller även ett sammanträde för muntlig förberedelse av målet. Enligt 8 kap. 1 § 2 mom.

skall en part vid vite uppmanas att inställa sig personligen till den muntliga förberedelsen, om hans personliga närvaro är till fördel för förberedelsen av målet. Enligt 8 kap. 6 § kan en muntlig förberedelse hållas trots en parts utevaro, om detta underlättar förberedelsen av målet. Om domstolen anser det vara nödvändigt att en part är närvarande vid muntlig förberedelse, kan den enligt 4—5 §§ i samma kapitel förelägga honom ett högre vite eller bestämma att han skall hämtas till förberedelsen.

Målets art avgör vem som skall kallas till ett sammanträde för muntlig förberedelse. Om det endast är fråga om planering av huvudförhandlingen, är det ofta nog att endast allmänna åklagaren och målsägandens biträde kallas till förberedelsen. Syftar förberedelsen däremot till att klarlägga vad parterna har för avsikt att yrka vid huvudförhandlingen och vad de grundar sina yrkanden på, kan det vara skäl att kalla svaranden att personligen inställa sig till förberedelsen. Skulle förberedelsen endast gälla en del av målet eller en enskild fråga, skall endast de parter kallas som frågan gäller.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om vad muntlig förberedelse innebär. Enligt momentet får parterna vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts muntligen inte läsa upp eller lämna in rättegångsskrifter eller andra skriftliga utsagor.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om när domstolen vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts muntligen kan göra undantag från muntlighetsprincipen. Enligt momentet får en part ur en handling läsa upp sitt yrkande och använda anteckningar till stöd för minnet. Även sådana detaljerade uppgifter som nämns i momentet får läsas upp ur en handling.

Stadgandena om muntligt förfarande vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts överensstämmer med motsvarande stadganden om muntlig förberedelse i tvistemål i 5 kap. 20 § rättegångsbalken. Stadgandena om muntlig behandling är på samma sätt som motsvarande stadganden i tvistemål avsedda att förhindra att parterna infinner sig till den muntliga förberedelsen för att läsa upp rättegångsskrifter eller lämna fram sådana. Även i brottmål lyckas förberedelsen bäst om målet behandlas fråga för fråga tills målet avgränsats och bevisteman och bevis meddelats på ett sådant sätt att huvudförhandlingen kan genomföras koncentrerat.

11 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om den utredning som domstolen kan besluta inhämta och de övriga förberedande åtgärder som domstolen kan besluta vidta för att huvudförhandlingen skall genomföras koncentrerat. Motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 5 kap. 25 §.

Enligt 1 mom. kan domstolen besluta inhämta sakkunnigutlåtanden, uppta bevisning, förordna att skriftliga bevis eller andra handlingar som behövs för handläggningen av målet skall läggas fram, förrätta syn och vidta andra förberedande åtgärder som behövs för att säkerställa att bevisen finns tillgängliga vid huvudförhandlingen samtidigt. Initiativet kan enligt 2 mom. även komma från en av parterna. Domstolen kan även enligt 17 kap. 8 § rättegångsbalken på eget initiativ besluta att bevis skall läggas fram.

I detta sammanhang är det skäl att särskilt understryka att stadgandet i momentet inte innebär att domstolen skulle sörja för inhämtande av utredning i brottmål. Avsikten med stadgandet är endast att trygga att huvudförhandlingen genomförs så att den inte behöver uppskjutas för upptagning av nya bevis. Där emot skall domstolen inte på eget initiativ skaffa utredning som styrker åtalet. Att styrka åtalet är allmänna åklagarens uppgift.

Särskilt när det t.ex. blir fråga om inhämtande av ett sakkunnigutlåtande om vissa tekniska detaljer, skall beslutet fattas före huvudförhandlingen för att utlåtandet skall stå till parternas förfogande redan före huvudförhandlingen och för att de under den skall kunna lägga fram sina synpunkter om hur utlåtandet påverkar avgörandet av målet.

Med tanke på att en sakkunnig skall ha möjlighet att förbereda sitt utlåtande före huvudförhandlingen, stadgas det i 17 kap. 48 a § rättegångsbalken att en part eller någon annan kan höras eller annan utredning kan tas upp före huvudförhandlingen, om det är nödvändigt för att reda ut en omständighet om vilken en sakkunnig skall höras. Huvudregeln skall fortfarande vara att ett utlåtande av en sakkunnig skall vara skriftligt och att han skall höras muntligen endast om en part yrkar det eller om domstolen anser det nödvändigt.

Enligt momentet kan domstolen också förordna att skriftliga bevis eller andra handlingar som behövs för handläggningen skall läggas fram. T.ex. släktutredning, straffregisterutdrag, läkarintyg och eventuella utlåtanden av myn-

digheter är sådana bevis eller handlingar som domstolen kan besluta att skall läggas fram enligt denna paragraf.

Om det blir frågan om bestämmande av ett gemensamt fängelsestraff i efterhand enligt 7 kap. 6 § strafflagen, skall domstolen besluta skaffa de tidigare domsluten och domskälen.

I denna proposition föreslås att stadgandena om dom i brottmål skall ändras så, att domen är en fristående handling som omfattar en redogörelse, som också kallas recit, domskäl och domslut. Vid beredningen av propositionen har utgångspunkten därför varit att kopior av domen får användas när ett gemensamt fängelsestraff bestäms i efterhand.

Övriga förberedande åtgärder kan t.ex. vara förordnande av offentlig försvarare, beviljande av fri rättegång eller förordnande av ett målsägandebiträde eller en stödperson.

De beslut som avses i momentet gäller rättegångsfrågor. När frågan skall avgöras före huvudförhandlingen, kan i en tingsrätt ordföranden besluta skaffa utredning eller vidta en förberedande åtgärd. Om frågan inte kan avgöras utan muntlig behandling, kan denna äga rum vid muntlig förberedelse enligt 10 §.

I 8 kap., som gäller parterna, föreslås i 15 § ett stadgande om att rättegångsfrågor kan behandlas trots att svaranden i brottmål har gjort sig skyldig till försummelse eller trots hans utevaro.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att allmänna åklagaren, målsäganden eller svaranden skall göra framställning till domstolen om han vill att en sådan föreberedande åtgärd som avses i paragrafen skall vidtas.

Överföring till huvudförhandling

12 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när huvudförhandling skall hållas i ett brottmål.

Enligt 1 mom. skall ett mål utan dröjsmål överföras till huvudförhandling efter att förberedelsen har avslutats. Strävan att genomföra huvudförhandlingen i ett brottmål så snart som möjligt, bygger först och främst på tanken att det blir allt svårare att reda ut den materiella sanningen ju längre tid som hinner förflyta mellan den påstådda gärningen och domstolsbehandlingen. Vittnenas minnesbilder av det inträffade är också desto tillförlitligare ju kortare tid som har förflutit mellan det påstådda

brottet och domstolsbehandlingen. För svaranden i brottmål är det viktigt att han så snart som möjligt får veta hur målet avgörs. Även med tanke på allmän laglydnad är det viktigt att straffet döms ut så snart som möjligt efter att brottet förövades. För att målsäganden skall få ersättning för den skada han lidit är också av vikt att målet behandlas så fort som möjligt.

Det är därför viktigt att stadgandet i momentet tillämpas på det sätt som har varit avsikten och att domstolarna försäkras tillräckliga resurser för att handläggningen av målen inte onödigtvis skall fördröjas till följd av brist på sådana.

Domstolen skall överlägga med allmänna åklagaren samt svarandens eventuella rättegångsbud om tidpunkten för huvudförhandlingen, så att denna är så lämplig för dem alla som möjligt. Tidpunkten skall fastställas så att parterna får rimligt lång tid på sig för att förbereda sig inför huvudförhandlingen.

Enligt 2 mom. skall ett mål direkt överföras till huvudförhandling om domstolen anser att ett skriftligt svaromål eller en muntlig förberedelse inte behövs. I så fall kallas svaranden genom stämning att direkt inställa sig till huvudförhandlingen.

Att ett skriftligt svaromål begärs eller en muntlig förberedelse genomförs är åtgärder som endast är avsedda att trygga en koncentrerad huvudförhandling. I flera mål som gäller enkla eller anspråkslösa brott, som svaranden under förundersökningen har erkänt, behövs inte vare sig ett skriftligt svaromål eller en muntlig förberedelse. Därför är det ändamålsenligt att stämningen i dessa fall kallar svaranden att direkt inställa sig till huvudförhandlingen. På detta sätt undviks onödigt utdragna processer. Om domstolen vet att svaranden redan har vänt sig till ett rättegångsbiträde, kan det vara skäl att domstolen inofficiellt överlägger med honom om hur behandlingen av målet enligt hans åsikt skall fortsättas.

13 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om att huvudförhandlingen skall hållas inom två veckor från att brottmålet blev anhängigt, om en svarande som inte har fyllt 18 år åtalas för ett brott för vilket, under de omständigheter som nämns i åtalet, stadgas strängare straff än sex månader fängelse eller om svaranden är häktad, har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning. Har beslutet om häkt-

ning, reseförbud eller avstängning från tjänsten fattats efter att åtalet redan har väckts, skall fristen räknas från beslutet.

Enligt 1 kap. 21 § 1 mom. tvångsmedelslagen får rättegångsdagen inte utsättas till en senare tid än vad som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna avslutas och åtalet förberedas, dock inte senare än fyra veckor från den dag då domstolen beslöt om häktning. Enligt 21 § 2 mom. kan domstolen på åklagarens begäran av särskilt vägande skäl flytta rättegångsdagen med högst två veckor åt gången. I denna proposition föreslås att nämnda stadganden skall ändras.

Enligt gällande 16 kap. 4 § 1 mom. rättegångsbalken skall likaså ett brottmål behandlas i brådska ordning när svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning.

Det är skäl att bibehålla de stadganden som tryggar en snabb handläggning av ovan nämnda mål.

Enligt artikel 10 stycke 2 punkt b i den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter skall en ett mål där svaranden är ung avgöras så snabbt som möjligt. Även enligt artikel 37 punkt d i den konvention om barnets rättigheter som slöts i New York den 20 november 1989 (FördrS 59—60/91) har en person som inte fyllt 18 år rätt att få ett snabbt avgörande i ett brottmål.

Av ovan nämnda orsaker är det viktigt med ett stadgande som tryggar att brottmål där svaranden inte har fyllt 18 år behandlas snabbt. Det avgörande är följaktligen hur gammal han är när målet blir anhängigt. Även enligt 5 § 1 mom. lagen om offentlighet vid rättegång (56/84) avgörs frågan om rättegångens offentlighet av om den som står åtalad för brottet har fyllt 18 år.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att den frist som avses i 1 mom. kan förlängas med två veckor om detta är nödvändigt med hänsyn till en omständighet som nämns i 7 eller 11 §§.

I 7 § finns ett stadgande om kompletterande av förundersökning och i 11 § ett stadgande om inhämtande av sakkunnigutlåtande och beslut om andra förberedande åtgärder som anges närmare i stadgandet. Eftersom det inte heller i dessa fall är motiverat att huvudförhandlingen inleds innan förutsättningarna för en koncentrerad huvudförhandling existerar, är det viktigt att fristen i 1 mom. kan förlängas om de åtgärder som avses i nämnda lagrum nödvän-

digt fordrar det. En huvudförhandling får med stöd av detta moment skjutas upp endast så mycket som åtgärden oundvikligen kräver.

I momentet föreslås även ett stadgande om att fristen kan förlängas när någon annan viktig orsak kräver det. Ett sådant i momentet avsett skäl kan med tanke på en svarande som inte fyllt 18 år vara t.ex. att målsägandens yrkande som avses i 3 kap. 10 § inte inkommit eller något annat hinder för handläggningen. Ett i momentet avsett hinder är för handen även då ett nytt brott som en häktad svarande misstänks vara skyldig till kommer i dagen efter att åtal har väckts, och det nya brottet borde behandlas i samband med det brott som avses i den ursprungliga stämningsansökan. För att huvudförhandlingen skall genomföras koncentrerat är det viktigt att förundersökningen av det nya brottet kan avslutas innan huvudförhandlingen inleds.

14 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att huvudförhandling kan hållas för behandling av en rättegångsfråga eller en sådan del av målet som kan avgöras separat, fastän målet inte till övriga delar är moget för huvudförhandling. En sådan rättegångsfråga, som kan avgöras separat, kan t.ex. gälla en såringsåtgärd.

Enligt momentet kan huvudförhandling även hållas för behandling av en sådan fråga som förordnats att behandlas särskilt och som enligt 11 kap. 5 § får avgöras särskilt. I 19 § finns stadganden om när åtal som har upptagits till gemensam behandling får behandlas separat.

15 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om vilka parter som skall kallas till domstolens sammanträde. Med sammanträde avses här såväl huvudförhandlingen som ett förberedande sammanträde.

Såsom ovan har konstaterats i motiveringen till 10 §, skall till ett förberedande sammanträde endast kallas de parter vilkas närvaro anses behövas för handläggningen. Till huvudförhandlingen skall däremot kallas alla de parter som skall ha möjlighet att föra talan i målet.

Enligt 11 kap. 1 § 1 mom. rättegångsbalken, som föreslås bli ändrad, skall huvudregeln vara den, att domstolen även i brottmål har hand om delgivningen. Enligt 17 kap. 26 § 3 mom. rättegångsbalken, som likaså föreslås bli ändrad, skall huvudregeln vara den att domstolen även i brottmål kallar vittnena till huvudförhandlingen.

Enligt 1 mom. skall allmänna åklagaren och svaranden kallas till ett sammanträde för muntlig förberedelse eller till huvudförhandlingen. Svaranden kallas till domstolen genom stämning eller en särskild kallelse. Ett stadgande om vid vilket äventyr svaranden kallas att inställa sig föreslås i 16 §.

Till sammanträdet skall även kallas en målsägande som har yrkanden i målet, både när han har meddelat att han själv för sin talan och när allmänna åklagaren trots målsägandens begäran har vägrat föra talan beträffande målsägandens yrkandena eller framställa dem för hans räkning. Med ett yrkande avses här förutom privaträttsliga anspråk även ett straffyrkande från målsägandens sida, om inte allmänna åklagaren för åtal beträffande det. Målsäganden kallas i dessa fall att inställa sig i domstolen antingen personligen eller genom ombud.

Om målsäganden endast har meddelat att han förenar sig om allmänna åklagarens straffyrkande, kallas han inte att inställa sig som part i målet. Däremot kan han kallas att höras personligen för utredningen av målet. Ett stadgande om detta finns i 8 kap. 2 § 1 mom.

Enligt momentet skall även ett målsägande-biträde och en stödperson som har förordnats enligt 2 kap. kallas till sammanträdet.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om kallande av s.k. tredje man till rättegångssammanträdet. Med tredje man avses en person som inte är part i brottmålet. I momentet stadgas att om någon annan än målsäganden eller åklagaren för talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av brottet, skall han kallas till domstolen. Med stöd av detta stadgande skall t.ex. ett försäkringsbolag kallas till domstolen, om bolaget har betalt ersättning till den som lidit skada genom brottet och i rättegången yrkar att svaranden skall åläggas att gottgöra bolaget i motsvarande mån.

Med stöd av stadgandet kan även den kallas till domstolen som indirekt har lidit skada av brottet. Gäller brottet t.ex. misshandel, och vållas en tredje person materiell skada när brottsoffret faller omkull, krossas t.ex. ett fönster, kan innehavaren av den skadade egendomen i samband med behandlingen av brottmålet yrka ersättning för skadan. Enligt 3 kap. 1 § kan även ett sådant skadeståndsyrkande prövas i samband med åtalet.

Riktas ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott mot någon annan än den

åtalade skall enligt momentet även denne kallas till sammanträdet. Enligt stadgandet skall till sammanträdet kallas t.ex. en arbetsgivare om mot denne på grundval av principalansvaret enligt 3 kap. skadeståndslagen riktas ett ersättningsanspråk för skada som en arbetstagare förorsakat genom en påstådd brottslig gärning. Även ett sådant anspråk kan med stöd av 3 kap. 1 § provas i samband med åtalet.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om vad som skall framgå av kallelsen. Enligt momentet skall i kallelsen meddelas datum, klockslag och plats för sammanträdet. Klockslaget skall meddelas för att en part inte skall bli tvungen att infinna sig på sammanträdesplatsen för att vänta på att behandlingen skall inledas. Såsom ovan konstaterats, skall vid tidpunkten för sammanträdet bestämmas så, att parterna har tillräckligt med tid på sig att förbereda sig inför rättegången.

I kallelsen skall också meddelas vilken påföljd den som inte iakttar kallelsen kan drabbas av. Allmänna åklagaren skall på tjänstens vägnar infinna sig till sammanträdet. Därför utsätts ingen påföljd för hans utevaro. Infinner sig inte åklagaren till sammanträdet får huvudförhandlingen inte inledas och den skall inställas och en ny dag för sammanträdet sätts ut enligt 6 kap. 2 §.

Vad svaranden enligt detta lagrum skall underrättas om i kallelsen bestäms enligt 16 §.

En målsägande, som inte själv för talan beträffande sina privaträttsliga anspråk med anledning av brottet, skall dock beroende på fallet kallas att inställa sig till sammanträdet personligen eller genom ombud. Om målsäganden redan skriftligen har uppgivit sina anspråk enligt 3 kap. 10 §, skall han underrättas om att hans anspråk enligt 10 § 2 mom. trots hans utevaro kan provas i samband med brottmålet.

16 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om vid vilken påföljd en svarande skall kallas att inställa sig till sammanträdet. Stadgandet gäller såväl kallelse till huvudförhandlingen som till muntlig förberedelse.

Enligt gällande lag döms en svarande som uteblir från den första handläggningen av ett brottmål i allmänhet till böter, eller också kan han hämtas till rättegångstillfället. Vite föreläggs enligt gällande lag först när svaranden kallas till den fortsatta handläggningen av målet.

När en påföljd som kan jämföras med straff anlitats, skall den vara densamma oberoende av

vilket mål eller handläggningsskede eller vilken part påföljden gäller. Det föreslås att straffpåföljden helt skall slopas och att även svaranden i brottmål skall föreläggas vite när han kallas att till den första handläggningen av målet. För vittnen föreslås en motsvarande ändring i 17 kap. 36 §.

Föreläggande av vite är ändamålsenligare än ett bötesstraff också av den anledningen, att den som kallas att inställa sig vid äventyr av vite samtidigt exakt får veta vilken påföljd som väntar honom om han uteblir. Vite kan också användas smidigare än ett bötesstraff. När vitet föreläggs kan domstolen bedöma vilket vite som med hänsyn till det mål som skall behandlas är tillräckligt strängt för att den som skall kallas verkligen inställer sig.

Av ovan nämnda orsaker föreslås det i momentet att om domstolen vill att svaranden skall vara närvarande vid behandlingen, skall han kallas vid vite. I kallelsen skall likaså nämnas om svaranden skall inställa sig personligen samt om målet kan avgöras trots att han inte alls är företrädd i domstolen.

Även i brottmål är det i huvudsak domstolen som sköter delgivningen. När domstolen har bestämt att åklagaren skall få väcka åtal genom att själv utfärda stämning, sköter han även delgivningen. Enligt förslaget skall domstolen och åklagaren därför ha möjlighet att förena kallelsen med vite.

Enligt 12 kap. 8 § gällande lag får svaranden inte dömas till frihetsstraff om han inte under målets handläggning har hörts personligen. Enligt samma lagrum skall en häktad svarande vara personligen närvarande inför rätta, då målet angående det brott för vilket han är häktad handläggs. I brottmål kan en svarande likaså åläggas att inställa sig personligen inför rätta om sakens utredning det kräver.

Enligt 8 kap. 11 § i detta lagförslag kan en frånvarande svarande dömas till böter eller till fängelse i högst tre månader, om hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet. Enligt 12 § i samma kapitel kan en sådan svarande dömas till fängelse i högst sex månader, om hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet och han har samtyckt till att målet avgörs i hans utevaro.

Ovan nämnda stadganden bestämmer när en svarande skall underrättas om att hans skall inställa sig personligen till huvudförhandlingen eller att målet kan provas och avgöras trots hans utevaro.

Det finns sällan skäl att kalla svaranden att personligen inställa sig till muntlig förberedelse i målet; oftast är det nog att han är företräd i rätten. I så fall skall han kallas att inställa sig vid vite.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att svaranden kan förordnas att hämtas till sammanträdet, om det är uppenbart att han inte kommer att iakttä en kallelse att inställa sig till sammanträdet.

Motsvarande stadgande beträffande tvistemål ingår i 5 kap. 28 § 3 mom. rättegångsbalken. Enligt detta stadgande kan domstolen bestämma att en part eller hans lagliga företrädare skall hämtas till huvudförhandlingen om av hans beteende kan slutas att han inte kommer att följa en uppmaning att inställa sig till förhandlingen.

Det är sannolikt att stadgandet även i brottmål kommer att tillämpas allmänare för att förmå svaranden att inställa sig till huvudförhandlingen. Stadgandets ordalydelse hindrar dock inte att svaranden förordnas att hämtas redan till förberedelsen. Ett sådant förfarande skall dock iakttas endast om det t.ex. med stöd av förundersökningen står helt klart att svaranden inte kommer att följa en uppmaning att inställa sig till förberedelsen. Detta kan vara fallet t.ex. när myndigheterna har varit tvungna att hämta svaranden till förundersökningen.

17 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att bevis skall uppges före huvudförhandlingen. Ett motsvarande stadgande för tvistemål finns i 5 kap. 29 § rättegångsbalken.

Enligt paragrafen skall en part som vid huvudförhandlingen vill lägga fram ett bevis som han inte har uppgivit tidigare, underrätta domstolen om beviset. Samtidigt skall han meddela vad som skall styrkas med beviset.

Huvudregeln är att allmänna åklagaren skall uppges sina bevis i stämningsansökan och svaranden sina i sitt skriftliga svaromål. När ett vittne som tidigare har uppgivits av någon anledning ändå inte kan höras vid huvudförhandlingen, när en part får kännedom om ett nytt bevis samt när ett skriftligt svaromål inte har begärts av svaranden, kan det vara skäl att tillåta att nya bevis uppges.

I syfte att undvika att huvudförhandlingen måste uppskjutas till följd av ett nytt bevis, skall en part så snart som han vet att han kan lägga fram ett nytt bevis underrätta domstolen om detta. Försummar en part att uppges ett bevis före huvudförhandlingen och måste för-

handlingen därför skjutas upp eller ställas in, kan parten enligt 9 kap. åläggas att ersätta de kostnader som vållas av att rättegången förlängs.

Ändring av åtal

18 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om förbud mot ändring av åtalet samt om undantag från detta förbud. Motsvarande stadgande saknas i gällande lag. Inte ens i praktiken existerar ett motsvarande förbud, eftersom en svarande som är personligen närvarande vid rättegången är skyldig att genast svara t.o.m. på ett nytt åtal från allmänna åklagaren. Endast när svaranden är företräd av ombud gäller i princip förbud mot att ändra åtalet.

Beträffande tvistemål stadgas i 14 kap. 2 § rättegångsbalken om förbud mot ändring av talan. Det förbud mot att ändra åtalet som föreslås i 1 mom. av detta stadgande motsvarar nämnda förbud att ändra talan. Huvudregeln skall vara att ett åtal inte får ändras under rättegången. Förbudet beror främst på att svaranden med ledning av stämningsansökan och stämningen skall få veta vad den förestående rättegången gäller och hur han skall förbereda sig för den.

Enligt momentet kan åtalet vidgas till att gälla andra gärningar som samma svarande har begått, om domstolen med hänsyn till den utredning som skall läggas fram i målet och övriga omständigheter anser det lämpligt att åtalet vidgas på detta sätt. Ett yrkande som gäller en ny svarande förutsätter följaktligen alltid att brottmålet görs anhängigt även mot honom enligt 1 § 1 mom.

Enligt detta moment skall allmänna åklagaren ha möjlighet att vidga sitt åtal till att t.ex. gälla gärningar som uppdagas först under rättegången. När svaranden i det ursprungliga åtalet t.ex. påstås ha gjort sig skyldig till bedrägeri, och det under rättegången framgår att bedrägeriet även har berört andra än de som nämns som målsäganden i åtalet, kan allmänna åklagaren med tillstånd av domstolen vidga åtalet till att även gälla de bedrägerier som berör dessa andra personer. På motsvarande sätt kan åklagaren förfara när det kan misstänkas att svaranden har gjort sig skyldig även till andra stölder än de som nämns i det ursprungliga åtalet.

Även när det t.ex. under rättegången visar

sig att svaranden har begått ett brott som han bekänner under rättegången, kan det vara ändamålsenligt att åtalet vidgas till att gälla även detta brott.

Att ovan nämnda nya gärningar blir behandlade tillsammans med de gärningar som nämns i det ursprungliga åtalet kan vara viktigt t.ex. med tanke på att domstolen skall döma ut ett gemensamt straff.

Enligt momentet skall domstolen i sista hand avgöra om det är lämpligt att åtalet vidgas. När det endast är fråga om en mindre utvidgning av åtalet, kan domstolen lättare tillåta att allmänna åklagaren får vidga åtalet till att även gälla nya gärningar. När utredningen av den nya delen av åtalet skulle förutsätta att ny bevisning tas upp i avsevärd omfattning, vilket i sin tur skulle leda till att huvudförhandlingen måste avbrytas och uppskjutas, är det ofta till fördel för behandlingen av målet om den nya delen av åtalet anhängiggörs på det sätt som stadgas i 1 § 1 mom.

Om domstolen inte tillåter att åtalet vidgas, kan ett brottmål som har anhängiggjorts senare dock med stöd av 19 § vid behov förenas med det tidigare åtalet för att behandlas tillsammans med detta.

Ett sådant nytt yrkande som avses i momentet kan allmänna åklagaren framställa muntligen eller skriftligen under rättegången. När allmänna åklagaren vidgar åtalet med stöd av detta moment, skall av det nya yrkandet framgå de omständigheter som åklagaren enligt 3 § skall framföra i sin stämningsansökan.

Även utan ett uttryckligt stadgande i lagen står det klart att ett åtal som behandlas av en högre domstol inte längre kan vidgas till att gälla en ny gärning.

Twistemålsstadgandena om förbud mot att ändra talan skall även iakttas i tillämpliga delar när ett privaträttsligt åtal med anledning av ett brott behandlas i samband med ett brottmål. Enligt 14 kap. 2 § 2 mom. rättegångsbalken får målsäganden följaktligen inte längre vid högre domstol framställa ett sådant nytt yrkande som avses i paragrafens 1 mom. 3 punkt.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om vilka ändringar i allmänna åklagarens yrkanden som inte skall betraktas som sådan ändring av åtalet som avses i paragrafen. I gällande lag finns inget motsvarande stadgande för brottmål. För tvistemål ingår ett stadgande i 14 kap. 2 § 3 mom. rättegångsbalken.

Enligt detta 2 mom. skall såsom ändring av

åtal till en början inte betraktas att allmänna åklagaren begränsar åtalet. Såsom exempel på begränsning av åtalet kan nämnas ett åtal om äventyrande av trafiksäkerheten, där åklagaren, som ursprungligen har påstått att svaranden har hållit överhastighet och gjort sig skyldig till brott mot omkörningsförbud, avstår från åtalet till sistnämnda del. När svaranden enligt åklagarens numera begränsade åtal döms till straff för brott mot hastighetsbegränsning, kan han inte längre på nytt åtalas för brott mot omkörningsförbud.

Det är skäl att göra en klar skillnad mellan sådan begränsning av åtalet som nämns i detta moment samt nerläggning av åtalet enligt 1 kap. 12 §. Enligt sistnämnda stadgande kan åklagaren lägga ner åtalet, om inte svaranden motsätter sig det. Motsätter sig svaranden nerläggningen, skall målet avgöras av domstolen och kan förkastas.

Enligt momentet skall såsom ändring av åtal inte heller betraktas att allmänna åklagaren uppger andra lagrum än de som nämndes i stämningsansökan eller åberopar nya omständigheter till stöd för åtalet. Möjligheten att under hela rättegången åberopa ett nytt lagrum eller en ny omständighet är viktig därför, att ett nytt åtal för konstaterande av en ny omständighet inte längre kan väckas efter att målet har avgjorts.

Om det t.ex. efter att åklagaren har väckt åtal för en gärning som gäller stöld uppdragas en ny omständighet, vilken innebär att svaranden, som ursprungligen åtalats för stöld, borde dömas för grov stöld, är det motiverat att åtalet får kompletteras beträffande en sådan omständighet.

Det är inte möjligt att med exempel belysa frågan när en gärning genom att nya omständigheter framläggs blir en sådan helt annan gärning som avses i 1 mom. Det blir beroende av rättspraxis när åberopandet av en sådan omständighet skall anses kräva domstolens tillstånd enligt 1 mom. och när omständigheten får åberopas utan tillstånd.

Även om inga uttryckliga stadganden föreslås i lagen, står det klart att åtalet även i det skede när ändring söks kan justeras med sådana nya lagrum och omständigheter som avse i momentet.

Gemensam behandling av åtal

19 §. Det föreslås att i paragrafen skall tas in

det stadgande som nu ingår i 14 kap. 7 a § (708/91) rättegångsbalken om gemensam behandling av åtal.

Enligt 1 mom. skall åtal för olika brott har som begåtts av samma svarande eller åtal för ett enda brott som har begåtts av flera svarande behandlas i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas vart för sig. Detsamma gäller skilda brott som påstås ha begåtts av olika svarande, om det för utredningen av målet är till fördel att åtalen behandlas i ett sammanhang.

Enligt 2 mom. i ovan nämnda gällande stadgande får skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang senare skiljas åt. Åtal som gäller en och samma svarande eller ett och samma brott får dock endast skiljas åt om det finns särskilda skäl.

Det föreslås att den sista meningen i momentet skall avvika från ovan nämnda gällande stadgande så, att åtal som gäller samma svarande skall få skiljas åt endast om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet. Det tämligen absoluta stadgandet i gällande lag kan nämligen leda till en situation där det i samma mål finns flera svarande, men de brott som de gemensamt är delaktiga i med hänsyn till helheten är rätt anspråkslösa. Den föreslagna ändringen är nödvändig för att domstolen skall ha möjlighet att behandla målet i klart avgränsade helheter. Stadgandet tryggar även en koncentrerad huvudförhandling.

Stämning som åklagaren utfärdar

20 §. I paragrafen föreslås stadganden om vad som skall uppges i en stämning som allmänna åklagaren utfärdar enligt 1 §.

Enligt 1 mom. skall allmänna åklagaren underteckna stämningen, som skall innehålla motsvarande uppgifter som en stämning enligt 3 §. Enligt momentet skall svaranden uppmanas att avge sitt svaromål enligt 9 §.

Enligt 2 mom. skall allmänna åklagaren sörja för att stämningen, till stämningen fogade handlingar samt kallelser som skall delges parter enligt 15 § samt eventuella vittnen blir delgivna så som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken. Enligt förslaget till ändring av 3 och 4 §§ i nämnda kapitel skall delgivningen, när allmänna åklagaren sköter den, ske genom att handlingen sänds till mottagaren med posten

mot mottagningsbevis eller såsom tjänstebrev mot delgivningskvitto, eller genom att en stämningsman personligen delger handlingen.

Enligt det föreslagna stadgandet skall domstolen utan dröjsmål underrättas om en delgiven stämning eller kallelse. För domstolen är det viktigt att redan i förväg veta om huvudförhandlingen kan genomföras planenligt.

Om domstolen, sedan allmänna åklagaren har tillställt de handlingarna i målet, finner att t.ex. muntlig förberedelse måste genomföras eller ett sakkunnigutlåtande inhämtas före huvudförhandlingen, kan domstolen ställa in huvudförhandlingen och sätta ut den till en ny tidpunkt.

Stadgandena i 8 kap. samt 16 § skall iakttas också när allmänna åklagaren utfärdar stämningen. I samband med stämningen förelägger allmänna åklagaren även ett vite enligt 16 § 1 mom.

6 kap. Om huvudförhandling

1 §. I paragrafen föreslås ett stadgande enligt vilket domstolen när huvudförhandlingen inleds skall utreda om målet kan tas upp till slutlig behandling. Motsvarande stadgande beträffande tvistemål ingår i 6 kap. 6 § 1 mom. rättegångsbalken (1052/91).

Avsikten med stadgandet är att trygga en koncentrerad huvudförhandling. I praktiken innebär stadgandet att domstolen, innan den inleder huvudförhandlingen, skall kalla in parterna, vittnena och andra som skall vara närvarande i tingssalen för att utreda om de har inställt sig och om målet kan behandlas.

2 §. Enligt 1 § skall domstolen innan den inleder huvudförhandlingen förvissa sig om att det inte föreligger något sådant hinder för behandlingen av målet som avses i detta moment. Skulle ett sådant hinder föreligga, skall huvudförhandlingen i regel inställas och utsättas till en annan dag.

Enligt 1 punkten skall huvudförhandlingen inställas om allmänna åklagaren har uteblivit.

Enligt 12 kap. 24 § (1052/91) rättegångsbalken skall målet skjutas upp om allmänna åklagaren uteblir från den första handläggningen av ett brottmål, då han på tjänstens vägnar skall vara närvarande eller hans närvaro annars är påkallad, och om ingen ersättare för honom utan olägenhet kan fås till samma rättegångsförhandling. Det föreslås att nämnda

24 § skall upphävas till följd av det nya stadgande som föreslås i detta moment.

Enligt 2 punkten skall huvudförhandlingen inställas, om svaranden har uteblivit och målet inte är sådant att det kan avgöras trots hans utevaro. Uteblir svaranden eller anlitar han ombud när han skall inställa sig personligen, skall domstolen enligt 8 kap. 5 § och 8 § 2 mom. döma ut det vite som har förelagts honom samt sätta ut ett högre vite, om domstolen inte bestämmer att han skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde. Om det anses sannolikt att svaranden inte kan hämtas till det sammanträde från vilket han uteblivit, skall huvudförhandlingen inställas och en ny dag sättas ut.

Svarandens närvaro är emellertid inte alltid nödvändig vid huvudförhandlingen. Enligt 8 kap. 11 och 12 §§ kan målet prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet. Enligt 11 § kan straffet i så fall endast vara böter eller fängelse i högst tre månader. Dock förutsätts det att svaranden har underrättats om att målet kan prövas trots hans utevaro. Enligt 12 § i samma kapitel kan en svarande, som samtyckt till att målet får avgöras i hans utevaro, dömas till fängelse i högst sex månader.

Om det är känt att svaranden har laga förfall för sin utevaro, skall handläggningen skjutas upp enligt 12 kap. 30 § (1052/91) rättegångsbalken. Det föreslås att stadgandet ändras så, att handläggningen i stället för att skjutas upp skall inställas.

När svarandens motpart vållas kostnader till följd av att huvudförhandlingen inställs, skall svaranden enligt 9 kap. 2 § åläggas att ersätta dessa kostnader, eller skall den ersättning som han har rätt till enligt 9 kap. sättas ner i motsvarande mån.

Enligt 3 punkten får huvudförhandlingen inte heller inledas och skall inställas när ett biträde som har förordnats för svaranden inte är närvarande eller genast kan inställa sig och ett nytt biträde, som genast kunde åta sig uppgiften, inte finns att tillgå.

Enligt 10 § lagen om fri rättegång skall ett biträde förordnas för svaranden om han inte utan ett sådant på lämpligt sätt förmår bevaka sin rätt och fördel i ärendet. Svaranden kan ha skaffat sig ett biträde även på eget initiativ.

Frågan om förordnande av ett biträde skall

tas upp som en föreberedande åtgärd redan före huvudförhandlingen, så att denna inte behöver inställas.

När den som ursprungligen har förordnats till biträde inte har infunnit sig, behöver huvudförhandlingen dock inte inställas om ett annat biträde som genast kunde åta sig uppgiften finns att tillgå. För att ett sådant ombyte av biträde skall vara möjligt, förutsätts det att svaranden samtycker eller det skäligen kan förutsättas att han samtycker till det. Målet skall också vara av en sådan art att det nya biträdet kan klara av den uppgift som han omedelbart tar sig an. Han skall även få så god tid på sig för att göra sig för förtrogen med målet och överlägga med svaranden, att han har lika goda möjligheter att klara av biträdandet som det ursprungliga biträdet hade. Om biträdandet inte kan förberedas omgående, skall huvudförhandlingen inställas och en ny dag sättas ut.

Enligt 4 punkten får huvudförhandlingen inte heller inledas och skall inställas om en målsägande, som skall höras personligen, eller ett vittne eller en sakkunnig har uteblivit.

Ett motsvarande stadgande för tvistemål finns i 6 kap. 6 § 2 mom. 2 punkten rättegångsbalken.

Har en sådan person som avses i punkten uteblivit, och anser domstolen det fortfarande nödvändigt att höra honom, skall det vite som förelagts honom för utevaro dömas ut, varefter han antingen vid ett högre vite skall åläggas att inställa sig till en senare huvudförhandling eller förordnas att hämtas till denna. Om svaranden kan hämtas till det sammanträde från vilket han uteblivit eller om hörandet av honom förfaller, skall det förelagda vitet inte dömas ut och huvudförhandlingen inte inställas.

I den aktuella punkten behandlas endast en sådan målsägandes utevaro som har kallats att inställa sig personligen för att höras av domstolen för utredning av målet, men trots detta har uteblivit.

Enligt 3 kap. 10 § skall en målsägande ges möjlighet att framställa sina privaträttsliga anspråk genom att skriftligen tillställa domstolen anspråken och grunderna för dem. Samtidigt skall han underrättas om att hans anspråk, om han inte inom utsatt tid tillställer domstolen dem, kan lämnas utan avseende om de framställs senare i samband med brottmålet. Enligt 10 § 2 mom. i samma kapitel kan ett skriftligt anspråk som målsäganden har till-

ställt domstolen på ovan nämnt sätt trots hans utevaro prövas i samband med brottmålet.

Anser domstolen att det inte är ändamålsenligt att behandla ett privaträttsligt anspråk när målsäganden inte är närvarande, kan domstolen enligt 3 kap. 3 § avskilja anspråket att behandlas separat i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

Enligt 5 punkten får huvudförhandlingen inte inledas och skall den inställas om en part vill anföra en ny viktig omständighet eller åberopa ett nytt bevis, som motparten måste ges tillfälle att göra sig förtrogen med.

Enligt 5 kap. 3 § skall åklagaren i sin stämningsansökan och enligt 3 kap. 10 § målsäganden när han skriftligen framför sina anspråk före huvudförhandlingen, utöver yrkanden och anspråk samt grunderna för dessa också uppge de bevis som de har för avsikt att lägga fram samt vad som skall styrkas med varje bevis. Enligt 5 kap. 9 § kan svaranden åläggas att före huvudförhandlingen meddela domstolen hur han ställer sig till åtalet och uppge de bevis som han har för avsikt att lägga fram och vad han vill styrka med varje bevis. Enligt 17 § i samma kapitel skall en part som vid huvudförhandlingen vill lägga fram ett bevis som han inte har uppgivit tidigare, utan dröjsmål före huvudförhandlingen tillkännage domstolen detta och samtidigt meddela vad som skall styrkas med beviset.

Översikten av ovan nämnda lagrum visar att en part endast i undantagsfall vid början av huvudförhandlingen kan uppge en ny omständighet eller ett nytt bevis. Detta kan dock vara fallet t.ex. när svaranden tar kontakt med ett rättegångsbiträde först omedelbart före huvudförhandlingen. Han kan då i ett så sent skede bli uppmärksam på en omständighet eller ett bevis som är till fördel för honom, att han uppger det först när huvudförhandlingen inleds.

Den situation som avses i punkten kan även uppstå när åklagaren enligt 5 kap. 18 § i början av rättegången vidgar åtalet. Han kan i så fall även vara tvungen att lägga fram någon ny viktig omständighet eller sådan ny viktig utredning som svaranden måste få möjlighet att göra sig förtrogen med. Enligt lagrummet skall domstolen överväga om åtalet får vidgas, fastän det medför att huvudförhandlingen måste inställas, eller om åklagaren i stället genom en ny stämningsansökan skall anhängiggöra brottmålet även till den del som åtalet har vidgats.

I motsats till vad som är fallet i tvistemål, skall ett bevis som kan påverka slutresultatet alltid tas upp i brottmål, även om beviset inte på stadgat sätt har uppgivits i förväg.

Om huvudförhandlingen måste sättas ut till en annan dag till följd av en parts ovan nämnda förfarande, kan parten enligt 9 kap. åläggas att ersätta de kostnader som vållas av att rättegången förlängs.

Enligt 6 punkten får huvudförhandling inte inledas och skall inställas, om det finns något annat hinder för att ta upp målet till slutlig behandling. Ett sådant hinder som avses i paragrafen kan t.ex. vara att stämningen eller kallelsen till huvudförhandlingen inte har kunnat delges. Var hindret känt redan före huvudförhandlingen, skall de övriga personer som har kallats till huvudförhandlingen underrättas i förväg, så att de inte i onödan infinner sig till den.

Enligt paragrafen skall huvudförhandlingen utsättas till en annan dag, om huvudförhandlingen inställs. Trots att något uttryckligt stadgande inte föreslås i lagen, skall målet upptas till ny behandling så snart som möjligt efter att det hinder som har varit orsak till att huvudförhandlingen inställts har upphört. Ofta torde det vara möjligt att sätta ut en ny dag för huvudförhandlingen redan när den första huvudförhandlingen inställs. Ibland kan det dock hända att den nya dagen måste sättas ut senare, och kallelsen till den nya huvudförhandlingen måste ske separat.

I lagen föreslås inget uttryckligt stadgande om när målet senast skall upptas till ny behandling efter att huvudförhandlingen har inställts och svaranden i målet är häktad. Det stadgande som skall tillämpas finns i 5 kap. 13 §, där det stadgas att huvudförhandlingen skall hållas inom två veckor från att brottmålet blev anhängigt, om inte fristen enligt 2 mom. har förlängts.

Om en ny dag sätts ut samtidigt som huvudförhandlingen inställs, skall de som är närvarande i rätten underrättas om den nya behandlingsdagen och kallas till huvudförhandlingen. I annat fall skall behandlingsdagen och kallelsen meddelas senare.

Såsom ovan nämnts, skall en part som vid vite har kallats att personligen inställa sig till huvudförhandlingen eller ett vittne förordnas att hämtas till den nya huvudförhandlingen om de uteblivit från den ursprungliga, som har inställts.

3 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när huvudförhandlingen får inledas trots att hinder föreligger enligt 2 § 4—6 punkten.

Enligt paragrafen kan huvudförhandling inledas trots att en målsägande som borde höras personligen eller ett vittne eller en sakkunnig har uteblivit. Detsamma gäller när en part vill anföra ett nytt viktigt skäl eller ett nytt bevis som motparten måste få göra sig förtrogen med eller något annat hinder föreligger för att ta upp målet till slutlig behandling.

En huvudförhandling kan inledas trots att hinder föreligger, om hindret kan undanröjas utan att behandlingen av målet behöver skjutas upp. Om huvudförhandlingen till följd av målets omfång inte kan hållas inom en dag, får sammanträdet enligt 9 § avbrytas. Sammanträdet skall dock fortsättas under dagar som följer på varandra, eller om detta inte är möjligt, under minst tre vardagar i veckan. Om det är sannolikt att hindret kan undanröjas vid ett senare sammanträde efter avbrottet, skall huvudförhandlingen dock få inledas trots att det föreligger ett sådant hinder som avses i denna paragraf.

Enligt paragrafen får huvudförhandlingen trots hinder enligt 2 § 4—6 punkten inledas också när det finns skäl att anta att ny huvudförhandling av orsaker som nämns i 11 § inte behöver hållas fastän behandlingen måste uppskjutas.

Enligt 11 § behöver ingen ny huvudförhandling hållas i ett uppskjutet mål, om huvudförhandlingen inte har varit uppskjuten med mer än sammanlagt 14 dagar eller om handläggningen av målet visserligen har varit uppskjuten med mer än 14 dagar, men det med hänsyn till målets art av särskilda skäl anses onödigt att en ny huvudförhandling hålls och det kan anses att huvudförhandlingen trots uppskovet och avbrottet har hållits i ett sammanhang.

I den aktuella paragrafen förutsätts dessutom att uppskovet inte får medföra någon olägenhet för behandlingen av målet. Här avses närmast olägenheter som beror på att kravet på koncentrerad handläggning inte kan tillgodoses tillräckligt väl, och att möjligast goda förutsättningar för avgörandet av målet följaktligen inte heller i tillräcklig mån kan skapas till följd av uppskovet. Detta kan t.ex. vara fallet när det är fråga om upptagande av motstridig bevisning. Domstolen kan skapa sig

en tillförlitligare bild av sådan bevisning om den helt och hållet upptas vid samma sammanträde.

När ett hinder som avses i paragrafen endast gäller ett av de brott som avses i åtalet eller ett privaträttsligt anspråk som skall behandlas i samband med brottmålet, kan målet prövas till de delar som inte berörs av hindret och till övriga delar efter att hindret efter uppskov har undanröjts.

Om det anses att uppskovet medför olägenhet för behandlingen av målet, skall huvudförhandlingen inställas tills alla förutsättningar för behandlingen av målet föreligger samtidigt.

När det är fråga om ett hinder enligt 2 § 1—3 punkterna, skall huvudförhandlingen alltid inställas. Detta beror på att ett brottmål inte kan behandlas om åklagaren eller, i de fall som avses i 8 kap. 11 eller 12 §§, svaranden uteblir från behandlingen. När svaranden anses behöva biträde är det inte heller ändamålsenligt att behandla målet utan en sådan.

4 §. I paragrafen föreslås stadgaden om de förutsättningar under vilka muntlig bevisning kan upptas även om huvudförhandlingen inställs.

Ett motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 6 kap. 8 § rättegångsbalken.

En koncentrerad bevisupptagning vid huvudförhandlingen baserar sig på att domstolen har de bästa förutsättningarna att bedöma värdet av olika bevis, om bevisupptagningen sker genom ett omedelbart och oavbrutet förfarande. Denna paragraf utgör därför ett undantag från huvudregeln om omedelbar bevisning.

Enligt momentets 1 mom. 1 punkt kan för det första muntlig bevisning upptas även om huvudförhandlingen har inställts om det kan antas att bevisningen inte behöver tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. En situation då ett vittne uppenbarligen inte behöver höras vid huvudförhandlingen föreligger t.ex. när bevisning undantagsvis upptas för att domstolen skall fatta beslut om en säkringsåtgärd.

Den andra förutsättningen för att muntlig bevisning enligt 1 punkten kan upptas trots att huvudförhandlingen inställs är att bevisningen inte kan tas upp på nytt vid huvudförhandlingen. Detta kan vara fallet t.ex. när ett vittne på grund av en utlandsvistelse eller sjukdom inte kan höras vid huvudförhandlingen.

Enligt momentets 2 punkt kan muntlig bevisning också upptas om den som skall höras, med beaktande av bevisningens betydelse, skul-

le orsakas oskäligen kostnader eller olägenheter av att inställa sig på nytt till huvudförhandlingen. T.ex. när bevisningen gäller någon omständighet i målet som närmast kan betraktas som en teknisk detalj och vittnet har rest lång väg, torde det vara möjligt att förfara på det sätt som nämns i punkten.

När det däremot är fråga om ett bevis som är av central betydelse för avgörandet av målet och det är uppenbart sannolikt att bevisningen måste tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, skall bevisning inte tas upp enligt denna punkt.

Om kostnaderna är oskäligen skall bedömas också med hänsyn till vilken betydelse omedelbar bevisning och därigenom en tillförlitligare bevisprövning har i den fråga i vilken vittnet skall höras.

Förutom kostnaderna skall enligt momentet hänsyn tas också till den olägenhet det orsakar vittnet att vara närvarande vid den huvudförhandling som hålls efter att den tidigare har inställts. T.ex. vittnets svaga hälsotillstånd eller en viktig arbetsuppgift kan vara en sådan olägenhet som avses i punkten.

Bevisning som har upptagits vid någon annan behandling än vid huvudförhandlingen skall enligt förslaget till ändring av 17 kap. 8 e § rättegångsbalken även vid huvudförhandling i brottmål upptas på nytt till den del den har betydelse i målet och det befarade hindret att uppta bevisningen på nytt trots allt inte föreligger. T.ex. när vittnets sjukdom trots allt inte utgör ett befarat hinder, skall vittnet höras på nytt vid huvudförhandlingen, även om han hördes redan då huvudförhandlingen inställdes.

När domstolen prövar om den skall höra ett vittne, skall den minnas att det inte är någon nytta med att tillämpa detta stadgande om den med stöd av 17 kap. 8 e § bedömer att personen måste höra på nytt vid huvudförhandlingen. Då skall ingen muntlig bevisning med stöd av lagrummet upptas om huvudförhandlingen inställs.

I detta sammanhang är det dessutom skäl att fästa uppmärksamhet vid 17 kap. 9 § 2 mom. (1052/91) rättegångsbalken. Enligt momentet kan bevisning i ett brottmål där svaren har uteblivit utan laga förfall tas upp endast om domstolen finner det lämpligt. Det föreslås att stadgandet flyttas till 9 § 1 mom., samtidigt som 2 mom. ändras så, att om bevis har tagits upp i en parts utelämnelse, skall beviset upptas på nytt när parten är närvarande, om det inte

finns något hinder för detta. Om beviset inte upptas på nytt, skall domstolen redogöra för detta på basis av rättegångsmaterialet i målet.

I 2 mom. föreslås att målet i samband med bevisupptagning enligt 1 mom. skall få behandlas även till övriga delar om det är synnerligen viktigt för bevisupptagningen. När t.ex. ett vittne hörs kan skriftliga bevis upptas eller andra vittnen eller sakkunniga höras, om det är nödvändigt för att bedöma betydelsen av vittnesförhöret eller innehållet i vittnets berättelse. I de fall som lagrummet avser skall behandlingen av målet begränsas endast till sådant som hänför sig till den utredning som tas emot. Sådant övrig behandling av mål som nämns i momentet skall alltid upprepas vid huvudförhandlingen för att den skall kunna beaktas när målet avgörs.

När huvudförhandlingen inställs, men muntlig bevisning upptas med stöd av paragrafen, är det inte fråga om en huvudförhandling, utan bevisupptagning utom huvudförhandlingen. Därför kan bevisupptagning ske också i en sådan sammansättning där tingsrätten består enbart av ordföranden. Stadgandet om detta ingår i 2 kap. 5 § 1 mom. 2 punkten rättegångsbalken. Med stöd av 2 mom. i nämnda paragraf föreligger inget hinder för att bevisningen upptas i den sammansättning i vilken domstolen är behörig att hålla huvudförhandling. Det kan ofta vara ändamålsenligt att bevisningen upptas av domstolen i den sammansättning som den skall ha när den håller huvudförhandling.

5 §. I paragrafen föreslås ett stadgande som gäller processledningen. Paragrafen skall tillämpas i alla skeden av rättegången.

I 1 mom. föreslås ett stadgande som gäller den s.k. formella processledningen, dvs. domstolens beslut i rättegångsfrågor som gäller det yttre förfarandet vid behandlingen av målet.

Enligt momentet skall domstolen övervaka att klarhet och ordning iakttas i behandlingen av målet. I gällande lag ingår ett motsvarande stadgande för brottmål i 14 kap. 4 § (362/60) rättegångsbalken och för tvistemål i 6 kap. 2 a § (595/93) rättegångsbalken. Det föreslås att 14 § 4 mom. rättegångsbalken upphävs såsom överflödigt, eftersom ett motsvarande stadgande skall tas in i denna paragraf.

Även rättegången i brottmål skall ledas så att behandlingen av målet bildar en klar och överskådlig helhet. Rättegången skall fortskrida enligt 7 §. Fastän ett uttryckligt stadgande

saknas, skall behandlingen av ett brottmål i allmänhet delas upp så, att domstolen först skulle behandla skuldfrågan och först därefter ta ställning till påföljden. Dessutom kan det vara befogat att i samband med brottmålet behandla ett privaträttsligt anspråk med anledning av brottet först sedan åtalet har avgjorts. I mål som gäller ringa brott och där svaranden har erkänt att han har gjort sig skyldig till den gärning som nämns i åtalet, kan behandlingen bli mycket enkel.

I momentet föreslås ett stadgande om att domstolen skall ha rätt att besluta att en fristående del av målet eller en rättegångsfråga skall behandlas separat eller att andra undantag skall göras från behandlingsordningen enligt 7 §. Ett motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 6 kap. 2 a § rättegångsbalken.

Avsteg från ordningen i 7 § kan med stöd av momentet göras t.ex. när det är ändamålsenligt att olika frågorna behandlas separat. På detta sätt blir det möjligt att ta upp bevisning innan de övriga yrkandena i målet har utvecklats. Sådana avsteg från behandlingsordningen kan också bli aktuella att åklagaren redan när han utvecklar åtalet lägger fram skriftliga bevis.

Ytterligare är det möjligt att domstolen avviker från den behandlingsordningen som stadgas i paragrafen genom att ta upp ny bevisning efter slutpläderingen.

Ett förhör med parterna i bevisningssyfte kan likaså bli aktuellt först efter vittnesförhöret. T.ex. när det kan anses mycket sannolikt att svarandens och vittnets berättelser om samma sak kommer att skilja sig från varandra, kan det ibland vara ändamålsenligare att först höra vittnet och först därefter svaranden. Skulle svaranden inte tala sanning, kan det vara motbjudande för honom att före annan bevisning upptas ändra sin berättelse. Om han däremot, innan han förhörs i bevisningssyfte, hör t.ex. ett vittnesmål, kan han ändra den utsaga som han avgivit under förundersökningen och i stället ge en som överensstämmer med sanningen, eftersom han märker att hans version av händelseförloppet inte i någon händelse kan låta trovärdig.

Parterna och vittnena kan dessutom samtidigt höras mot varandra, om deras utsagor står i strid med varandra.

Momentets stadganden om formell processledning kompletteras av stadgandena om domstolens disciplinära befogenheter i 14 kap.

6 och 7 §§ rättegångsbalken, vilka inte i detta sammanhang föreslås bli ändrade.

I 2 mom. föreslås att domstolen skall övervaka att målet blir riktigt behandlat och att sådant som inte hör till målet inte inblandas i det. Om en parts framställning är oklar eller bristfällig, skall domstolen ställa honom de frågor som behövs för att avhjälpa dessa oklarheter eller brister.

Enligt gällande 14 kap. 3 § 3 mom. rättegångsbalken skall domstolen anmoda parterna att fullständiga ofullständiga redogörelser och enligt 4 § i samma kapitel skall rätten vaka över att klarhet och ordning iaktas i handläggningen, se till att målet blir grundligt behandlat och att i det inte indras något som inte hör till det.

Förslaget motsvarar följaktligen gällande lag till övriga delar, utom att när domstolen enligt gällande 14 kap. 4 § rättegångsbalken är skyldig att se till att målet blir grundligt behandlat, föreslås det nu att det skall stadgas att domstolen skall övervaka att målet blir riktigt behandlat. För tydlighetens skull föreslås i momentet ett stadgande om att domstolen under processen genom att ställa frågor kan avhjälpa såväl bristfälligheter i utsagorna som även oklarheter i dem.

Enligt gällande uppfattning bestäms processledningen i brottmål av den s.k. ackusatoriska principen, eller åtalsprincipen. Åklagaren inleder processen genom att väcka åtal och domstolen har ingen rätt att besluta för vilka gärningar åtal skall väckas. Domstolen är inte heller skyldig att föra processen vidare eller arbeta för att styrka åtalet.

Processledningen bestäms i brottmål delvis av andra faktorer än i tvistemål. I motsats till vad som är fallet i rättegången i tvistemål, är parterna i brottmål inte i allmänhet på samma sätt jämbördiga. Utgångspunkten är alltid att svaranden befinner sig i underläge i förhållande till åklagaren. Åklagarens åtalsprövning bygger på en förundersökning som har gjorts av polisen och under vilken olika tvångsmedel kan ha anlitats mot svaranden. Dessutom har åklagaren såsom bevakare av statens intressen även till det yttre bättre förutsättningar att agera i rättegången.

I straffprocessen iaktas principen att försvaret skall gynnas. Principen bygger på tanken att det för samhället är skadigare att en oskyldig

person förklaras skyldig än att motsatsen sker, dvs. att en skyldig person frikänns.

För att lagtexten bättre skall uttrycka vad som är avsikten med ledningen av straffprocessen, föreslås i momentet ett stadgande om att domstolen skall vara skyldig att övervaka att målet blir riktigt behandlat. Stadgandet i gällande lag om att domstolen skall se till att målet blir grundligt behandlat kan nämligen anses vilseledande i den bemärkelsen att det kan tolkas så, att domstolen är skyldig att se till att åtalet blir styrkt.

I momentet föreslås att domstolen genom att ställa frågor skall vara skyldig att avhjälpa såväl brister som även oklarheter i parternas framställning. Genom denna ändring av ordalydelsen har man jämfört med gällande lag velat betona domstolens skyldighet att leda även en straffprocess så, att det inte förblir oklart vad parterna vill anföra i rättegången.

Att parternas framställning kan vara oklar eller bristfällig, innebär först och främst att det av en parts framställning inte framgår vad han menar. När åklagaren under behandlingen av målet märker att en part avviker från vad han har uppgivit under förundersökningen, skall han fästa domstolens uppmärksamhet vid denna omständighet. Enligt momentet är det då domstolens skyldighet att se till att det inte förblir oklart vad parten i själva verket har för avsikt att påstå och vad avvikelserna från vad han tidigare hävdat beror på.

Bristerna och oklarheterna i en parts utsaga kan också gälla hans yrkanden eller grunderna för yrkandena. Trots att domstolen inte är bunden av åklagarens straffyrkande, är den dock skyldig att använda sin rätt att ställa frågor till att avhjälpa brister och oklarheter i yrkandena.

Finns det t.ex. flera åtalspunkter i åtalet, kan åklagaren av förbiseende ha glömt att framställa ett straffyrkande beträffande någon av gärningarna i åtalet. För att ingen oklarhet skall råda beträffande åklagarens avsikt, är domstolen skyldig att ta reda på om åklagaren har för avsikt att yrka straff även för nämnda brott.

En målsägandes straffyrkande kan förbli oklart t.ex. i ett trafikmål där åklagaren har yrkat straff för vardera föraren för äventyrande av trafiksäkerheten. Om inte domstolen använder sig av sin rätt att ställa frågor, kan det förbli oklart om en part endast har för avsikt att bestrida sin egen skuld, eller dessutom

förener sig om det åtal som åklagaren riktar mot den andra svaranden i målet.

Även svarandens ståndpunkt kan ibland förbli oklar. Ibland kan det hända att svaranden, även om han bestrider att han skulle ha gjort sig skyldig till ett brott, samtidigt uttryckligen erkänner att han begått den gärning som avses i åtalet. Enligt momentet skall domstolen då fråga svaranden vad han verkligen menar.

Också i sådana fall där svaranden medger riktigheten av ett privaträttsligt anspråk som framställs mot honom i samband med brottmålet, skall domstolen ta reda på om svaranden menar att han samtycker till att betala en sådan ersättning som målsäganden yrkar av honom endast under förutsättning att domstolen anser att han har gjort sig skyldig till brottet.

Enligt 11 kap. 3 § får domstolen döma ut straff endast för den gärning som straffyrkandet gäller. Domstolen är bunden av hur gärningen beskrivs i åtalet. Däremot är domstolen inte bunden av brottstiteln i åtalet eller av de lagrum med stöd av vilka straff yrkas. Om domstolen anser att svaranden skall dömas till straff enligt en annan brottstitel eller ett annat lagrum än vad som nämnts i åtalet, skall domstolen under rättegången göra parternas uppmärksamma på detta. Särskilt för svaranden är det nödvändigt att det brott för vilket han döms och straffet för brottet inte blir någon överraskning. Svaranden skall ha möjlighet att bygga upp sitt försvar så, att han fäster domstolens uppmärksamhet vid omständigheter som enligt hans uppfattning skall beaktas vid utdömandet av straffet.

En del av de påföljder som brottet medför har domstolen rätt att döma ut på eget initiativ, såsom körförbud och förverkandepåföljd. Har en sådan påföljd inte nämnts under rättegången, t.ex. i form av ett yrkande från åklagarens sida, skall domstolen ta upp frågan för att parterna skall ha möjlighet att t.ex. diskutera körförbudets längd. En förverkandepåföljd skall på motsvarande sätt tas upp under rättegången för att parterna skall ha möjlighet att uttala sig t.ex. om den ekonomiska nytta som skall förklaras förverkad eller om faktorer som påverkar värdet av egendomen.

Domstolen kan under behandlingen av målet lägga märke till att gärningen beskrivs på ett inexakt sätt. Det kan t.ex. hända att de skador som misshandeln har vållat inte har uppstått genom knytnävsslag, såsom det påstås i åtalet,

utan genom sparkar, eller att de skador som offret har vållats i åtalet har beskrivits på ett annat sätt än vad som under rättegången visar sig vara fallet. Domstolen skall då leda rättegången så, att det blir utrett hur den gärning beskrivs för vilken åklagaren har för avsikt att yrka straff.

Om åklagaren i sin beskrivning av gärningen har underlåtit att nämna en omständighet som behövs för att brottsrekvisitet skall anses uppfyllt, skall åtalet förkastas med stöd av 11 kap. 3 §. Detta är t.ex. fallet när åklagaren har yrkat straff för bedrägeri, dock utan att uttryckligen åberopa den omständigheten att svaranden uppsåtligen skulle ha vilselett någon.

När domstolen leder rättegången i avsikt att avhjälpa oklarheter och brister i parternas framställning, skall detta ske så, att svaranden förstår att avsikten inte är att föra fram omständigheter som är till nackdel för svaranden eller om att domstolen annars skulle vara partisk.

I brottmål är svaranden inte skyldig att lägga fram utredning som styrker hans oskuld, inte heller kan man fordra att han skall föra fram omständigheter som är till nackdel för honom. Allmänna åklagaren är dessutom skyldig att på tjänstens vägnar se till att all behövlig utredning läggs fram under rättegången. Av detta följer att domstolen inte på eget initiativ förordnar om att sådan utredning skall inhämtas som styrkande av åtalet förutsätter. Däremot kan det ibland vara nödvändigt att domstolen skaffar utredning som leder till att åtalet förkastas.

I 3 mom. föreslås ett stadgande enligt vilket målsäganden i brottmål är skyldig att hålla sig till sanningen då han redogör för de omständigheter som han åberopar i målet, då han yttrar sig om de omständigheter som motparten anför samt då han besvarar frågor. Ett motsvarande stadgande ingår i 14 kap. 1 § (595/93) och 3 § 2 mom. rättegångsbalken. Det föreslås att stadgandet i oförändrad form skall överföras till denna paragraf, dit den i sakligt hänseende bättre hör. Ett motsvarande stadgande ingår också i 25 § förundersökningslagen.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att huvudförhandlingen skall vara muntlig. Motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 6 kap. 3 § rättegångsbalken.

Enligt gällande lag är rättegången även i brottmål muntlig. Detta framgår av bl.a. 14

kap. 3 § 1 mom. och 17 kap. 32 § rättegångsbalken. Enligt dessa skall t.ex. svaranden anmodas att avge sin redogörelse muntligen i ett sammanhang, utan någon hänvisning till vad han tidigare enligt förundersökningsprotokollet har anfört i ärendet. Utsagan i förundersökningsprotokollet får läsas upp endast om svaranden under rättegången berättar annorlunda än under förundersökningen.

Trots ovan nämnda stadganden är det mycket vanligt att rättsens ordförande, efter att åklagaren läst upp sin åtalsskrift, ordagrant ur förundersökningsprotokollet börjar läsa upp vad målsägandena, svarandena och ibland t.o.m. vittnena har berättat under förundersökningen, fastän dessa själva är personligen närvarande. Parterna och vittnena tillfrågas på sin höjd om huruvida de vill ändra vad de berättat under förundersökningen. Likaså är det mycket vanligt att någon för målsägandens eller svarandens räkning läser upp eller ger in skrivelser, i vilka inlämnaren på basis av förundersökningsprotokollet tar ställning till bevisningen även på sådana punkter beträffande vilka det inte alls är meningen att bevisning skall upptas i rättegången.

För utredningen av målet är hörande av parterna kanske ännu viktigare i brottmål än i tvistemål. Det fortfarande mycket allmänna förfarandet att målet utreds med hjälp av rättegångsskrivelser motsvarar inte stadgandena i 17 kap. 32 § rättegångsbalken.

Förundersökningsprotokollet är givetvis inte avsett att användas på ovan nämnt sätt. Med hjälp av protokollet kan huvudförhandlingen planeras och det är till hjälp när domstolen vill kontrollera om parterna och vittnena ändrar sina tidigare utsagor.

Av det ovan sagda följer att det är synnerligen viktigt att i lagen tas in ett stadgande om att huvudförhandlingen även i brottmål skall vara muntlig.

Enligt den föreslagna paragrafens 1 mom. är huvudförhandlingen muntlig. I regel skall parterna alltså framföra sina utsagor muntligen och får inte hänvisa till tidigare skriftliga utsagor eller läsa upp sådana i rätten.

I momentet föreslås likaså att en part inte får läsa upp eller avge någon skriftlig utsaga till domstolen eller i övrigt framställa saken skriftligt.

Användning av s.k. rättegångsskrivelser kan inte motiveras bättre i brottmål än i tvistemål. I detta sammanhang är det dessutom skäl att

fästa uppmärksamhet vid att domstolen och svaranden redan före huvudförhandlingen skall ha fått kännedom om de yrkanden som åklagaren framför i sin stämningsansökan samt om de skriftliga bevis som bifogas ansökan. Enligt 4 kap. 10 § kan målsäganden likaså skriftligen framställa sina anspråk och enligt 6 kap. 9 § kan svaranden skriftligen meddela hur han ställer sig till yrkandena samt grunderna för sin uppfattning.

Kravet på muntlig behandling och förbudet mot att läsa upp rättegångsskrifter kommer sig såväl i brottmål som i tvistemål av att det är svårt att leda en sådan rättegång där parterna turvis läser upp skrivelser. Om huvudförhandlingen ordnas enligt 7 § i lagförslaget är det nästan omöjligt att tillåta sådana skrivelser.

En effektiv processledning och i synnerhet ett ändamålsenligt användande av domarens frågerätt förutsätter att rättegången fortskrider stegvis fråga för fråga. Motparten bör också kunna yttra sig i varje fråga.

Om det under huvudförhandlingen visar sig vara nödvändigt att en part för fram en sådan ny synpunkt i ett komplicerat och svårt mål, som inte har framkommit tidigare under behandlingen, kan det visa sig vara ändamålsenligt att avbryta huvudförhandlingen och fortsätta den senare. I undantagsfall kan det även vara ändamålsenligt med muntlig förberedelse enligt 5 kap. 10 §.

De skriftliga bevis som läggs fram vid huvudförhandlingen skall också presenteras eller i övrigt gås igenom muntligen. Enligt 17 kap. 8 e § 3 mom. rättegångsbalken kan domstolen dock även i brottmål bestämma att ett skriftligt bevis inte skall läsas upp, om domstolens medlemmar känner till dess innehåll, parterna samtycker till detta och det också annars kan anses lämpligt.

Paragrafens 2 mom. innehåller ett undantag från huvudregeln i 1 mom. I momentet stadgas att parterna får läsa upp sina yrkanden samt använda anteckningar som stöd för minnet. Enligt momentet kan t.ex. åklagaren och en målsägande läsa upp sina yrkanden ur en handling. Detta är viktigt för att det inte skall uppstå någon oklarhet om var yrkandet i själva verket avser, ifall det skriftliga yrkandet och den muntliga utsagan skulle avvika från varandra.

I överensstämmelse med vad som redan gäller i tvistemål, föreslås det likaså för brottmål att en part även skall få läsa upp direkta

hänvisningar till rättspraxis eller den juridiska litteraturen samt till sådana handlingar som innehåller ett flertal tekniska uppgifter och sifferuppgifter och som är svåra att förstå om de läggs fram muntligen.

Enligt momentet får parterna också använda anteckningar till stöd för minnet. Sådana anteckningar får dock endast användas som stöd för framställningen. Däremot får parterna alltså inte läsa upp anteckningarna. Stadgandet motsvarar på denna punkt 17 kap. 32 § rättegångsbalken, enligt vilken vittnen skall tillåtas att använda anteckningar till stöd för minnet.

T.ex. i ett omfattande och svårt mål skall det naturligtvis vara tillåtet att en part som har förberett sig för sammanträdet genom att teckna ner de viktigaste delarna av sakframställningen vid sin muntliga framställning kan utnyttja sådana anteckningar.

Vid huvudförhandlingen är det ordförandens uppgift att leda behandlingen så, att en part muntligen kan lägga fram de synpunkter som han anser nödvändiga. Ordföranden innehar därmed en viktig roll med tanke på att behandlingen skall lyckas. Genom att ställa frågor kan han få parterna att framställa sina synpunkter koncentrerat och begripligt.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen, om huvudförhandlingen hålls utan att målsäganden eller svaranden är närvarande, till behövliga delar skall redogöra för vad den frånvarande parten har lagt fram i ärendet.

Enligt 3 § kan ett mål under vissa förutsättningar behandlas trots en parts utevaro. Även i förslaget 5 och 8 kap. finns stadganden som gör det möjligt för domstolen att behandla målet fastän målsäganden eller svaranden inte är närvarande. I dessa fall skall domstolen på basis av målsägandens skriftliga yrkande och förundersökningsprotokollet redogöra för vad den frånvarande parten tidigare har anfört i målet. Till den del som utsagorna har refererats under huvudförhandlingen, blir de även del av det rättegångsmaterial som skall beaktas vid avgörandet av målet.

7 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om behandlingsordningen under huvudförhandlingen. Motsvarande stadgande finns för tvistemål i 6 kap. 2 § rättegångsbalken.

Av paragrafen kan ses att huvudförhandlingen uppdelas i fyra delar:

— åklagaren och målsäganden framställer

sina yrkanden och svaranden avger sitt svaromål,

- ovan nämnda parter utvecklar sin talan,
- bevisningen äger rum och
- parterna slutför sin talan.

Att åklagaren och målsäganden framställer sina yrkanden och svaranden avger sitt svaromål samt att dessa parter därefter utvecklar sin talan motsvaras av 1 mom. 1—4 punkterna i lagrummet, bevisningen av punkt 5 och slutlädningen av punkt 6. Enligt 5 § är dock avvikelser från denna ordning tillåtna, t.ex. om det är ändamålsenligt att behandla olika frågor i saken separat.

Även om det inte för närvarande finns något motsvarande stadgande i rättegångsbalken, uppdelas en väl ledd och koncentrerad rättegång också för närvarande i motsvarande delar. Paragrafens stadganden om målens handläggningsordning är behövliga som stöd för en behörig processledning och som garanti för att handläggningen av målet fortskrider på ett konsekvent sätt.

Enligt 1 mom. 1 punkten påbörjas behandlingen så, att åklagaren och målsäganden framställer sina yrkanden och i korthet grunderna för dem.

Såsom ovan har konstaterats, skall åklagaren enligt denna punkt ha möjlighet att framställa sina yrkanden t.ex. så att han läser upp dem ur stämningsansökan. När målsäganden har begärt att åklagaren även skall föra talan beträffande målsägandens privaträttsliga anspråk, skall åklagaren enligt denna punkt göra det.

Enligt punkten skall även målsäganden framställa sina yrkanden innan svaranden avger sitt svaromål. Målsäganden kan t.ex. läsa upp sina anspråk enligt 3 kap. 10 § ur ett handling som han har tillställt domstolen eller annars kort framföra dem. Om målsäganden förenar sig om åklagarens straffyrkande eller om han vill framställa ett straffyrkande som avviker från åklagarens, skall han även framställa sina yrkanden i detta sammanhang.

Enligt 2 punkten skall svaranden i korthet meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom. I fråga om de yrkanden som åklagaren framställer skall svaranden enligt denna punkt i korthet meddela om han har begått den gärning som avses i åtalet eller inte. Däremot behöver han inte ta

ställning till själva brottstiteln eller till åklagarens yrkande om en bestämd påföljd.

Beträffande målsägandens yrkande skall svaranden på motsvarande sätt i korthet uppge om han samtycker till att betala den ersättning som målsäganden yrkar eller inte. Om målsägandens beskrivning av det gärning som svaranden påstås ha begått avviker från åklagarens, skall svaranden också meddela huruvida han har gjort sig skyldig till den gärning som målsäganden påstår att han har begått.

Svaranden skall i första hand själv ta ställning till yrkandena. Svarandens ställningstagande är viktigt därför att det, utom att det bidrar till att klarlägga vilka frågor som är tvistiga, även har betydelse i bevisningssyfte.

Biträdet måste ofta komplettera svarandens ställningstagande. Detta gäller särskilt fall när åklagarens eller målsägandens yrkande är invecklat eller när svaranden vill göra domstolen uppmärksam på en brist i brottsrekvisitet, en grund som utesluter straffbarhet eller på att åtalsrätten har preskriberats.

Enligt punkt 3 skall åklagaren och målsäganden närmare motivera sin uppfattning. Med detta avses att åklagaren och målsäganden skall utveckla sin talan.

Av huvudförhandlingens omedelbarhet följer att endast det rättegångsmaterial som läggs fram vid huvudförhandlingen kan beaktas när målet avgörs. Ett uttryckligt stadgande härom ingår i 11 kap. 2 §. Därför skall åklagaren och målsäganden fästa särskild uppmärksamhet vid hur de lägger fram och motiverar åtalet eller svaromålet; t.ex. en hänvisning till förundersökningsprotokollet är inte nog.

Åklagaren skall utveckla sin talan på ett sådant sätt att åtalet utgör en god grund för upptagande och värdering av bevisning i målet. Avsikten är att målet skall utvecklas genom att åklagaren muntligen i fria ordalag framställer åtalet med hjälp av det skriftliga material som finns tillgängligt i målet, såsom eventuella skisser och tabeller. Åklagaren får däremot inte t.ex. läsa upp utsagor ur förundersökningsprotokollet eller hänvisa till sådana. Åtalet skall utvecklas på ett åskådligt sätt, men framställningen skall inte vara så detaljerad att den blir svårbegriplig.

I detta sammanhang skall åklagaren även fästa uppmärksamhet vid händelseförloppet och de omständigheterna som har lett till att den påstådda gärningen har begåtts. Åklagaren skall inte redogöra för vad vittnena i målet

sannolikt kommer att berätta, utan ge sin egen syn på händelseförloppet och meddela vad han har för avsikt att styrka i målet.

När åklagaren motiverar sin uppfattning, skall han inte enbart hålla sig till omständigheter som är till nackdel för svaranden, utan iakttä den s.k. objektivitetsprincipen och även föra fram omständigheter som talar till svarandens fördel.

Hur åklagaren utvecklar sin talan blir också beroende av om svaranden har bekänt den gärning som avses i åtalet eller inte. Har svaranden bekänt, behövs ingen särskilt detaljerad framställning. I sådana fall kan åklagaren i stället vid behov koncentrera sig på omständigheter som är av betydelse med tanke på hur klandervärd gärningen anses vara samt vilket straff som skall betraktas som lämpligt.

Enligt punkten skall också målsäganden utveckla sin talan. När målsäganden förenar sig om åtalet eller framställer ett straffyrkande som avviker från åklagarens, kan han nöja sig med att komplettera åklagarens åtal. Särskild uppmärksamhet skall dock fästas vid att målsäganden inte ännu i detta skede skall framföra sådana synpunkter som han senare enligt punkt 5 tillfrågas om i bevisningssyfte.

I praktiken torde situationen ofta vara den att målsäganden utvecklar sin talan endast genom att närmare motivera sina privaträttsliga anspråk med anledning av brottet.

Enligt 4 punkten skall svaranden vid behov ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering. Under rättegången skall åklagaren också föra fram sådana för svaranden fördelaktiga omständigheter som har uppdragats under förundersökningen. Delvis av denna orsak och delvis därför att svarandens berättelse också i fråga om bakgrunden för händelseförloppet är av större vikt med tanke på bevisningen än med tanke på hur hans ställningstaganden skall uppfattas, är det inte särskilt vanligt att svaranden har något att anföra enligt denna punkt.

Ibland kan åklagaren utveckla sitt åtal eller målsäganden sin talan på ett sätt som gör att sådana frågor kommer i dagen som svaranden vill ha rättade, ifall hans ståndpunkt inte har framgått redan med stöd av vad han har anfört med stöd av punkt 2. Dessutom kan det hända att en sådan för svaranden fördelaktig omständighet som inte har uppmärksamats vid förundersökningen kommer i dagen först när svaranden efter att förundersökningen har av-

slutats tar kontakt med ett biträde. När eventuella felaktigheter och brister har rättats till, är det även lättare för domstolen att förstå svarandens i bevisningssyfte avgivna utsagor samt vittnenas berättelser.

I 5 punkten föreslås ett stadgande om upptagande av bevisning under huvudförhandlingen. Enligt punkten skall i detta skede målsäganden och svaranden förhöras i bevisningssyfte samt andra bevis upptas.

Enligt förslaget till ändring av 17 kap. 8 a § 1 mom. skall huvudregeln vara den att bevisningen även i brottmål tas upp under huvudförhandlingen. I samma kapitel 8 e § stadgas om när ett bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen inte behöver tas upp på nytt vid huvudförhandlingen och hur domstolen i så fall skall redogöra för hur bevisningen har skett.

Det är skäl att fästa särskild uppmärksamhet vid att målsäganden enligt förslaget kan höras i bevisningssyfte även när han har förenat sig om åtalet och framställt egna yrkanden i målet. Målsäganden skall höras utan ed och förhöret skall ske enligt stadganden i 17 kap. 61 § 1 mom. Enligt 3 mom. i samma paragraf kan målsäganden även under sanningsförsäkran höras om i vilken mån han har lidit skada på grund av brottet.

Enligt 2 mom. skall i allmänhet parterna höras först och vittnena sedan. Även om ett uttryckligt stadgande saknas, torde det vara ändamålsenligast att av parterna först höra målsäganden och först därefter svaranden. När målsäganden inte framställer yrkanden i målet och hans ställning även annars kan jämföras med ett vittnes, kan det ibland vara motiverat att höra svaranden först. I 8 § föreslås ett stadgande om att domstolen skall ha möjlighet att besluta att en målsägande som enbart förhöras i bevisningssyfte får inte vara närvarande vid handläggningen förrän han skall höras för utredningen av målet.

De hänvisningar till 17 kap. 32 och 33 §§ som föreslås i 2 mom. innebär att målsäganden även när han förhöras i bevisningssyfte skall avge sin berättelse i ett sammanhang och att kompletterande frågor därefter kan ställas till honom. Ett förhör med målsäganden får således inte verkställas såsom nu ofta är fallet, nämligen så att målsägandens berättelse läses upp ur förundersökningsprotokollet.

Den berättelse som målsäganden har avgivit under förundersökningen får läsas upp endast

när han frågar den eller uppger att han inte kan eller vill uttala sig i målet. Endast de delar av berättelsen som har lästs upp fogas till det rättegångsmaterial som skall beaktas när målet avgörs. Enligt 17 kap. 2 och 5 §§ rättegångsbalken skall domstolen avgöra vad som skall anses styrkt i målet.

Det förhör under vilket en målsägande fritt och i ett sammanhang avger sin berättelse kallas i rättslitteraturen huvudförhöret. Enligt förslaget till ändring av 17 kap. 33 § 4 mom. rättegångsbalken skall rättsens ordförande förrätta huvudförhöret av målsäganden. Detta förhör kan sedan såväl åklagaren som svaranden och hans försvarare komplettera genom att ställa frågor till målsäganden. Komplettering av huvudförhöret genom frågor till målsäganden innebär således endast rätt att ställa frågor som är avsedda att utreda oklarheter i huvudförhöret eller precisera inexaktheter i det.

Även åklagaren kan förrätta huvudförhöret med målsäganden. Domstolen har i så fall givetvis rätt att ställa kompletterande frågor. Motförhöret verkställs i sin tur av svaranden.

Efter att målsäganden har hörts, förhörs svaranden i bevisningssyfte. Enligt hänvisningen till 17 kap. 33 § rättegångsbalken skall i allmänhet ordföranden även förrätta huvudförhöret med svaranden. Enligt 33 § föreligger dock inga hinder för att huvudförhöret förrättas av åklagaren. Om åklagaren förrättar det, skall särskild uppmärksamhet fästas vid att svaranden först får avge sin berättelse i ett sammanhang enligt 33 § 1 mom.

Enligt lagen skall det inte vara förbjudet att huvudförhöret med svaranden förrättas av hans eget biträde. Ett sådant arrangemang kan dock inte anses önskvärt därför, att de för svaranden ofördelaktiga omständigheter som kan komma i dagen under ett sådant förhör kan skada det förtroliga förhållandet mellan svaranden och hans biträde och således försvåra biträdets uppgift.

Ett brottmål skiljer sig från ett tvistemål bl.a. däri, att en svarande inte är skyldig att hålla sig till sanningen eller på något sätt främja behandlingen eller utredningen av målet. Å andra sidan är svaranden själv ett viktigt bevismedel vid utredningen av ett brottmål.

Under huvudförhandlingen skall svaranden fritt få berätta om händelseförloppet. I ingen händelse kan det anses passande att svaranden utsätts för påtryckningar för att han skall ändra sin berättelse eller att någon ställer

ledande frågor till honom. Först när åklagaren och eventuellt också målsäganden har verkställt motförhör med svaranden, kan det vara tillåtet att ställa sådana frågor till svaranden som är avsedda att rubba tilliten till den berättelse som han har avgivit under huvudförhandlingen.

När svaranden har erkänt den gärning som avses i åtalet, kan förhöret vara mycket enkelt. I sådana fall försöker domstolen endast förvisa sig om att svaranden har förstått innebörden av brottsrekvisitet på rätt sätt och att inte erkännandet bygger på ett missförstånd. Under förhöret kan domstolen också ta upp frågor som är av betydelse för den påföljd som skall dömas ut.

Vad ovan har anförts om användning av förundersökningsprotokoll samt om huvud- och motförhör gäller i tillämpliga delar även förhör i bevisningssyfte.

Efter att målsäganden och svaranden har hörts, förhörs vittnen. Beträffande vittnesförhöret hänvisas till vad som anförts i detaljmotiveringen till 17 kap. 33 § rättegångsbalken.

I stadgandet nämns inget om den ordning i vilken vittnena skall förhöras. I brottmål skall först de bevis upptas som stöder åtalet och målsägandens yrkanden och först därefter svarandens eventuella motbevis.

Enligt 6 punkten skall huvudförhandlingen avslutas så att parterna framför sin slutplädering. Huvudförhandlingen avslutas genom att parterna sedan de har lagt fram bevis framför sin uppfattning om bevisen och om hur målet enligt deras åsikt skall avgöras med stöd av vad som kommit fram under huvudförhandlingens förlopp.

I allmänhet skall först åklagaren och sedan försvararen framföra sin slutplädering. Även i sådana fall där svaranden har en försvarare, skall han själv ges möjlighet att till sist redogöra för sin slutliga uppfattning i målet.

Under slutpläderingen skall såväl åklagaren som försvararen fästa uppmärksamhet både vid skuldfrågan och det straff som skall dömas ut för brottet.

När en part slutför sin talan, kan han bli tvungen att upprepade gånger uttala sig med anledning av motpartens utsagor. Även i dessa fall skall domstolen sörja för att målet handläggs i ett sammanhang och att onödiga

mångordighet undviks. Slutpläderingen avslutas med att parterna lämnar målet till avgörande.

När domstolen arbetar i en sammansättning med nämndemän, skall vikt läggas vid att parternas slutplädering ger nämndemännen en klar bild av hur saken borde avgöras enligt vars och ens uppfattning.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att stadgandena i 17 kap. 32—33 §§ om vittnesförhör skall iakttas i tillämpliga delar när parterna förhörs i bevisningssyfte.

Stadgandet behövs därför att det föreslås att motsvarande stadgande för svarandens vidkommande i 14 kap. 3 § rättegångsbalken skall upphävas. Dessutom är det befogat att samma stadganden som tillämpas när vittnen eller svaranden förhörs i bevisningssyfte även skall tillämpas när målsäganden förhörs i sådant syfte.

Såsom ovan har framgått, innebär hänvisningen till 17 kap. 32 § rättegångsbalken att målsäganden och svaranden, när de förhörs i bevisningssyfte, muntligen skall avge sin berättelse. En berättelse kan läsas upp ur förundersökningsprotokollet endast när parten frångår sin tidigare berättelse eller meddelar att han inte kan eller vill uttala sig i målet.

Om åklagaren under behandlingen av målet märker att en parts berättelse avviker från vad han har berättat under förundersökningen, skall åklagaren göra domstolen uppmärksam på detta. Såsom ovan har konstaterats, är det domstolens skyldighet att se till att partens egentliga avsikt inte förblir oklar. För att säkerställa att innehållet i den utsaga som avges under huvudförhandlingen verkligen överensstämmer med det som parten har avsett, är det viktigt att innehållet i den tidigare utsagan kan klarläggas när parten under rättegången avviker från den.

I momentet föreslås även en hänvisning till 17 kap. 33 §. I paragrafens 1 mom. finns ett stadgande om huvudförhör, i 2 mom. ett om motförhör och i 3 mom. ett om komplettering av huvudförhör. Det föreslås också att till 5 mom. fogas ett stadgande om vilka frågor som får ställas till ett vittne. I detaljmotiveringen till nämnda 33 § redogörs för hur vittnesförhöret skall genomföras.

I momentet föreslås också ett stadgande om att parterna skall förhöras i bevisningssyfte innan annan muntlig bevisning tas upp i den

fråga som förhöret gäller. Ett motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 6 kap. 2 § 2 mom.

Orsaken till att ett motsvarande stadgande föreslås för brottmål är en följd av den allmänna principen att den person som skall höras för att utreda saken inte skall få veta vad t.ex. övriga vittnen och sakkunniga yttrar i saken. Om en part vet vad ett vittne har berättat i saken kan det oavsiktligt inverka på vad parten yttrar i saken. Eftersom en part har rätt att vara närvarande under hela den tid då målet behandlas, skall förhör med honom i bevisningssyfte ske före all övrig muntlig bevisning.

8 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att domstolen kan besluta att en målsägande, som inte har några yrkanden i målet får inte vara närvarande vid behandlingen förrän han hörs av domstolen.

Bakgrunden till att denna paragraf föreslås bli intagen i lagen är densamma som bakgrunden till stadgandet i 7 § 2 mom. om den ordning i vilken målsäganden och vittnena skall höras. När målsäganden endast hörs i bevisningssyfte, kan trovärdigheten av hans berättelse påverkas av att han har haft möjlighet att höra åklagarens version av händelseförloppet när denne har utvecklat sin talan.

Med målsägandens yrkanden avses i paragrafen att målsäganden förenar sig om åklagarens åtal eller själv framställer straffrättsliga yrkanden eller privaträttsliga anspråk.

Enligt paragrafen kan ett ovan nämnt beslut fattas om det anses lämpligt med hänsyn till övriga omständigheter. Ett beslut med nämnda innehåll får t.ex. inte fattas när målsäganden har lidit avsevärd skada till följd av brottet och det kan anses sannolikt att han kommer att frångå sin tidigare ståndpunkt och ändå framställa yrkanden i målet.

I fall där t.ex. åklagaren i sin utveckling av åtalet skulle ha hjälp av omständigheter som endast målsäganden känner till, skall denne inte heller uppmanas att avlägsna sig från tingssalen. Sådana mål kan t.ex. vara brottmål med invecklade tekniska och ekonomiska detaljer.

9 §. I paragrafen finns stadganden om att målet vid huvudförhandlingen skall behandlas i ett sammanhang. För tvistemål ingår motsvarande stadgande i 6 kap. 5 § rättegångsbalken.

Enligt 1 mom. skall målet i princip behandlas i ett sammanhang. Avsikten med stadgandet är

att säkerställa att huvudförhandlingen hålls koncentrerat och att målet, om möjligt, behandlas från början till slut vid ett enda sammanträde.

Koncentration av huvudförhandlingen är nödvändig för att garantera att behandlingen blir muntlig och omedelbar. I synnerhet vid bevisprövningen är det viktigt att bevisen läggs fram koncentrerat innan målet avgörs. Centrala faktorer i lagförslaget, genom vilka rättegångsförfarandet kan utvecklas och parternas rättsskydd förbättras, är koncentration av rättegångsförfarandet och en ökning av muntligheten och omedelbarheten även i brottmål.

I jämförelse med den rådande situationen innebär en oavbruten huvudförhandling att det endast i undantagsfall skall vara möjligt att skjuta upp handläggningen i brottmål, vilket för närvarande sker ofta. Å andra sidan förutsätter en koncentrerad huvudförhandling att det reserveras tillräckligt med tid för målets behandling.

På grund av att målen är olikartade är det naturligtvis inte möjligt att reglera huvudförhandlingens längd. Om det kan antas att huvudförhandlingen kommer att räcka hela dagen är det inte skäl fastställa huvudförhandlingen i något annat mål till samma dag. En nackdel med en huvudförhandling som drar mycket långt ut på tiden kan vara att domstolsmedlemmarnas uppmärksamhet kan försvagas. En lång behandling kan också vara besvärligt för parterna, deras ombud eller biträden samt t.ex. för vittnena. Därför bör huvudförhandlingen inte vara längre än en normal arbetsdag. Kravet på oavbruten huvudförhandling hindrar naturligtvis inte pauser under huvudförhandlingen.

I 2 mom. finns stadganden om hur huvudförhandlingen skall ordnas om målet inte kan behandlas under en enda dag. I sådana fall får huvudförhandlingen avbrytas och fortsättas, om möjligt, under på varandra följande dagar. Om detta av särskilda skäl inte är möjligt, skall målet enligt momentet behandlas under minst tre vardagar i veckan.

Med vecka avses i detta sammanhang tiden mellan en viss veckodag och motsvarande veckodag följande vecka. Stadgandet avser alltså inte en kalendervecka. Huvudregeln i 1 mom. om oavbruten huvudförhandling förutsätter att behandlingen inte på konstgjord väg får fördelas på flera dagar genom att förkorta den dagliga behandlingstiden.

I synnerhet om målet är så omfattande att den huvudförhandling som skall hållas kräver att målet behandlas under flera dagar är det viktigt att målets behandling är väl disponerad och att frågor som anknyter till varandra behandlas koncentrerat. Därför skall domstolen på förhand planera vilka delar av målet som skall behandlas vid varje behandling. Om det till målet hänför sig t.ex. flera olika frågor, kan det ibland vara ändamålsenligt att behandla olika frågor olika dagar. Domstolen kan också ha bestämt att en separat huvudförhandling skall hållas för behandlingen av separata frågor.

När huvudförhandlingen avbryts och parterna meddelas om vilken dag behandlingen fortsätter, behöver domstolen inte särskilt meddela parterna vid vilka äventyr de skall inställa sig till den fortsatta behandlingen. Detta beror på att de äventyr som satts ut för parterna i samband med den ursprungliga kallelsen fortfarande förblir i kraft. När huvudförhandlingens fortsätter efter ett sådant avbrott, är det inte fråga om behandling av mål eller uppskov, utan behandling efter avbrott av samma huvudförhandling.

I 8 kap. 14 § föreslås även för brottmål ett stadgande som motsvarar 12 kap. 23 § (1052/91) rättegångsbalken, som stadgar att om någon utan lov avlägsnar sig mitt under handläggningen, skall detta jämföras med utevaro från sammanträdet.

Endast om domstolen ändrar ett äventyr som har utsatts för en part eller om domstolen undantagsvis på nytt måste kalla parterna till behandling efter avbrottet, skall därom meddelas separat.

För tydlighetens skull föreslås att i momentet skall ingå ett stadgande om att målet naturligtvis inte behöver behandlas under tre vardagar i veckan, om behandlingen av målet uppskjuts med stöd av 10 §.

10 §. I paragrafen föreslås stadganden om under vilka förutsättningar en huvudförhandling som har inletts får uppskjutas.

Såsom det konstaterats i den allmänna motiveringen till lagförslaget, är ett av de största missförhållandena vid handläggning av brottmål att behandlingen av målet även i enkla ärenden ofta uppdelas på flera sammanträden. För att en koncentrerad handläggning skall vara möjlig också i brottmål, måste möjligheterna att skjuta upp handläggningen begränsas på samma sätt som det enligt 6 kap. 10 §

(1052/91) rättegångsbalken redan är möjligt i tvistemål. Stadgandet i 2 § om när huvudförhandlingen skall inställas främjar likaså en koncentrerad av brottmålsprocessen.

De nya stadganden som föreslås om stämningsansökan, skriftligt svaromål och muntlig förberedelse förbättrar likaså möjligheterna att koncentrera handläggningen även i mera omfattande brottmål.

Uppskov av huvudförhandling skiljer sig från avbrott av huvudförhandlingen genom att uppskovet alltid har någon annan orsak än att domstolen inte har hunnit behandla målet vid en enda behandling.

Enligt momentets 1 punkt blir det fråga om uppskov om domstolen har inlett huvudförhandlingen med stöd av 3 § trots att det föreligger ett sådant hinder för en oavbruten huvudförhandling som nämns i 2 §. Domstolen känner i detta fall till orsaken till uppskovet redan då huvudförhandlingen inleds.

Huvudförhandlingen kan enligt momentets 2 punkt uppskjutas också om domstolen sedan behandlingen inleddes har fått kännedom om ett nytt viktigt bevis, som inte kan upptas förrän senare. Punkten behövs t.ex. i de situationer då det först vid bevisupptagningen vid huvudförhandlingen framgår att det finns annan bevisning att tillgå i målet. Ett uppskov är i ett sådant fall ofta nödvändigt för att beviset skall kunna läggas fram när huvudförhandlingen fortgår efter uppskovet och för att också motparten skall få tillfälle att eventuellt inhämta motbevis.

Huvudförhandlingen får enligt momentets 3 punkt uppskjutas också med anledning av en oförutsebar omständighet eller om det av någon annan viktig anledning är nödvändigt. En oförutsebar omständighet kan t.ex. vara ett nytt yrkande som åklagaren framställer först vid huvudförhandlingen och som han har rätt till enligt 5 kap. 18 §. Ett uppskov kan då vara nödvändigt för att svaranden skall ha tillfälle att överväga hur han skall svara på det nya yrkandet. En sådan situation kan komma i fråga också om det först vid huvudförhandlingen framgår att bevisning måste upptas utom huvudförhandlingen med stöd av stadgandena i 17 kap.

Andra viktiga skäl som nämns i lagrummet kan vara t.ex. att en part har trots att den bevisning han har lagt fram är tillräcklig. Vid huvudförhandlingen har parten emellertid kanske upptäckt att det är nödvändigt att lägga

fram tilläggsutredning. Om domstolen anser att en part skall beredas tillfälle att lägga fram tilläggsutredning, kan uppskovet vara motiveerat.

Ett viktigt skäl för uppskov kan också vara att åklagaren t.ex. väcker ett nytt åtal mot svaranden genom att tillställa domstolen en stämningsansökan och en gemensam behandling av brottmålen är viktig med t.ex. med tanke på gemensam bevisning eller utdömande av ett gemensamt straff enligt 7 kap. strafflagen.

Stadgadena om uppskov av huvudförhandling i den paragraf som nu behandlas skall tolkas snävt så, att handläggningen uppskjuts endast då det är nödvändigt. Att parterna begär uppskov i målet räcker inte som uppskovsgrund. Om uppskovet är nödvändigt på grund av en parts försumelse, kan detta beaktas när ersättningskyldigheten för rättegångskostnaderna prövas.

I 2 mom. föreslås till en början att huvudförhandlingen skall fortsättas så snart som möjligt efter uppskovet. Likaså föreslås stadganden om när ett brottmål skall behandlas inom 14 dagar.

Enligt gällande 16 kap. 4 § 1 mom. får ett brottmål där svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning inte skjutas upp med mer än 14 dagar, om det inte är nödvändigt för undersökning av svarandens sinness tillstånd.

Ovan nämna ordalydelse i 4 § 1 mom. utgår från den ändring i rättegångsbalken som gjorde i samband med att tvångsmedelslagen (452/87). I regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om förundersökning och tvångsmedel i brottmål föreslogs det att stadgandet om den tid inom vilken målet skall behandlas på nytt efter uppskov endast skulle gälla fall där svaranden var häktad. Med stöd av lagutskottets betänkande (LaUB 9/1986 rd) ändrades tillämpningsområdet för stadgandet dock till att också gälla svarande som har meddelats reseförbud eller avhållits från tjänsteutövning.

I nämnda proposition motiveras lagändringen med att "uppskovstiden på det sättet blir densamma både i städer och på landsbygden". Lagutskottet motiverade i sin tur det vidare tillämpningsområdet för stadgandet på följande sätt:

"På grund av den allmänna strävan att göra rättegångarna snabbare och till följd av den

olägenhet som svaranden förorsakas, föreslår utskottet att till paragrafen fogas ett stadgande om att ett mål inte får skjutas upp längre tid än två veckor ens i det fall att svaranden i ett brottmål har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning.”

I detta sammanhang är det inte motiverat att inta en annan ståndpunkt än den ovan nämnda till uppskovsgrunderna i sådana brottmål där svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning. I momentet föreslås att längre uppskov än 14 dagar inte skall vara tillåtna i brottmål där svaranden är häktad, har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning.

I momentet föreslås för tydlighetens skull även att när ett sådant tvångsmedel som avses i momentet har anlitats efter att behandlingen redan har skjutits upp, skall fristen räknas från den dag då beslutet om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning fattades.

I enlighet med gällande lag föreslås det också att stadgandet inte skall gälla brottmål som har uppskjutits för undersökning av svarandens sinnestillstånd.

Enligt 3 mom. skall domstolen när huvudförhandlingen uppskjuts bestämma när behandlingen av målet skall fortsätta. Den fortsatta behandlingen skall enligt 2 mom. hållas så snart som möjligt för att syftet med den koncentrerade huvudförhandlingen skall uppfyllas. När dagen för den fortsatta behandlingen fastställs skall uppmärksamhet också fästas vid att målet då skall kunna slutbehandlas.

Om huvudförhandlingen uppskjuts, bestämmer domstolen om uppskovet i sitt beslut. I detta beslut skall parterna, liksom för närvarande, uppmanas att vara närvarande vid den fortsatta behandlingen. I samband med uppmaningen meddelas vilken påföljd som kan följa av att en part inte inställer sig till behandlingen av målet. Stadganden om en parts utevaro ingår i 8 kap.

11 §. Paragrafen innehåller stadganden om när en ny huvudförhandling i målet skall hållas. Motsvarande stadganden ingår för tvistemål i 6 kap. 1 och 11 §§ rättegångsbalken.

Ibland måste en ny huvudförhandling hållas för att kravet på en omedelbar och koncentrerad behandling inte annars kan tillgodoses.

I 1 mom. föreslås ett stadgande om att en ny huvudförhandling skall hållas om domstolen på grund av bristande domförhet måste ta in en ny medlem under pågående huvud-

förhandling. För tvistemål finns motsvarande stadgande i 6 kap. 1 § 2 mom. rättegångsbalken.

Stadgandet tryggar en omedelbar behandling. Omedelbarheten innebär bl.a. att endast en sådan medlem av domstolen som under hela huvudförhandlingen har deltagit i behandlingen av målet och som således kan avgöra målet enligt sina egna omedelbara iakttagelser och inte t.ex. på basis av protokollet och andra medlemmars föredragning av målet, får vara domare vid huvudförhandlingen.

Enligt 2 kap. 2 § 1 mom. rättegångsbalken kan tingsrätten under vissa förutsättningar ha ytterligare en lagfaren medlem och en fjärde nämndeman. Enligt 2 mom. i samma paragraf, som i denna proposition föreslås bli ändrad så att den skall gälla även brottmål, stadgas att om en nämndeman har fått förhinder sedan huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

Med hjälp av ovan nämnda stadganden blir det ofta möjligt att se till att tingsrätten hålls beslutför. T.ex. i ett omfattande ärende, som kan antas bli behandlat vid flera sammanträden, kan det vara befogat att komplettera tingsrätten på ovan nämnt sätt.

En förutsättning för att huvudförhandlingen skall kunna hållas koncentrerat är att huvudförhandlingen, också då den består av olika rättegångstillfällen, hålls så oavbrutet som möjligt och med endast korta avbrott eller uppskov. Då rättegångsmaterialet läggs fram omedelbart och muntligt inför domstolen är det nödvändigt att domstolen inte blir tvungen att stöda sig på sådant material som har lagts fram för länge sedan. Domstolens medlemmar kan i ett sådant fall varken minnas rättegångsmaterialet eller dess olika nyanser tillräckligt detaljerat.

Av ovan nämnda skäl föreslås det i momentet att en ny huvudförhandling skall hållas i målet om huvudförhandlingen har uppskjutits med sammanlagt mer än 14 dagar. Det avgörande är då den sammanlagda tiden av uppskoven. Till den uppskovstid som nämns i paragrafen räknas inte den tid under vilken behandlingen med stöd av 9 § 2 mom. har varit avbruten.

Enligt förslaget skall koncentrationen av huvudförhandlingen alltid anses förverkligad, om behandlingen har uppskjutits med högst den ovan nämnda tiden. Om behandlingen har

uppskjutits med mer än 14 dagar, skall enligt huvudregeln en ny huvudförhandling i målet hållas.

I paragrafens 2 mom. föreslås, att även om huvudförhandlingen har uppskjutits med mer än 14 dagar behöver ingen ny huvudförhandling hållas, utan huvudförhandlingen kan fortsätta om det anses att en ny huvudförhandling med hänsyn till målets art av särskilda skäl är onödig och om det kan anses att huvudförhandlingen trots uppskov och avbrott har skett oavbrutet.

Vid bedömningen av om behandlingen har skett koncentrerat skall uppmärksamhet fästas vid uppskovens och avbrottens gemensamma inverkan. Om det har blivit nödvändigt att behandla ett mål som har varit uppskjutet med mer än 14 dagar vid så många sammanträden att det inte kan anses att koncentrationen av huvudförhandlingen har förverkligats, skall med stöd av momentet en ny huvudförhandling i målet hållas.

Domstolen skall, när den prövar om huvudförhandlingen kan fortsätta, fästa uppmärksamhet t.ex. vid målets omfattning och vid hur långt behandlingen av målet har framskridit. Om behandlingen av målet t.ex. har framskridit så långt att endast slutpläderingen inte har hållits, kan det vara ändamålsenligt att fortsätta, även om målet har varit uppskjutet i mer än 14 dagar. Uppmärksamhet kan också fästas vid hur snart en ny huvudförhandling kan hållas där behandlingen kan ske mera koncentrerat än vid den anhängiga handläggningen. Om det är möjligt att hålla en ny huvudförhandling först efter en längre tid, kan det vara ändamålsenligt att fortsätta huvudförhandlingen även om behandlingen har varit uppskjuten i något mer än 14 dagar.

Huvudregeln när huvudförhandlingen uppskjuts skall anses vara att bevisupptagningen i sin helhet sker vid samma sammanträde vid huvudförhandlingen. Detta är särskilt viktigt när det är fråga om vittnen vilkas berättelser skiljer sig från varandra.

I momentet föreslås dessutom att en ny huvudförhandling alltid skall hållas om huvudförhandlingen har uppskjutits med sammanlagt mer än 45 dagar. Stadgandet innebär att det inte under några som helst omständigheter kan anses att huvudförhandlingen har skett koncentrerat om huvudförhandlingen har varit uppskjuten med mera än 45 dagar. Vid uträkningen av den 45 dagars tidsrymd som nämns

i lagrummet beaktas inte, såsom inte heller när 14 dagars tiden räknas, den tid under vilken huvudförhandlingen har varit avbruten med stöd av 9 § 2 mom.

Med uppskov avses i paragrafen också att målet "lämnas vilande" enligt 16 kap. 5 § (1052/91) rättegångsbalken. Det föreslås att stadgandet flyttas till 14 kap. 4 § rättegångsbalken. Det blir fråga om ett dylikt uppskov tills vidare av behandlingen, om det inte är möjligt att fastställa en tidpunkt för den fortsatta behandlingen av målet. I praktiken torde uppskov tills vidare av målets behandling innebära att en ny huvudförhandling skall hållas i målet sedan hindret har upphört.

Det kan inte entydigt avgöras hur länge en huvudförhandling kan vara uppskjuten för att syftet med den koncentrerade behandlingen trots allt skall anses vara förverkligat. En möjlighet kan vara att domstolen alltid med beaktande av omständigheterna skall få bestämma om en ny huvudförhandling i målet skall hållas eller inte. Detta kan dock leda till oenhetlig praxis vid olika domstolar. Däri kan också ingå en risk för att den för närvarande vanliga tendensen att uppskjuta behandlingen av ett mål lever vidare. Av dessa skäl har resultatet blivit paragrafens ovillkorliga 45 dagars tidsgräns.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om att en ny huvudförhandling inte behöver hållas även om målet har varit uppskjutet längre tid än vad som stadgas i 2 mom., om uppskovet har berott på undersökning av svarandens sinness tillstånd. Stadgandet är nödvändigt, eftersom en ny huvudförhandling annars alltid måste hållas i sådana mål som avses i stadgandet.

Ett beslut om undersökning av svarandens sinness tillstånd skall fattas först i det skedet av handläggningen när all bevisning om att svaranden har gjort sig skyldig till det påstådda brottet redan har upptagits. På detta sätt förverkligas de mål som koncentrationen av behandlingen tar sikte på trots det undantag som stadgas i momentet.

Undantaget gäller endast koncentrationen av behandlingen, inte behandlingens omedelbarhet. Om en ny medlem deltar i den behandling som avses i momentet, skall enligt stadgandet en ny huvudförhandling hållas i målet.

12 §. I paragrafen föreslås stadganden om hur målet skall behandlas vid en ny huvud-

förhandling. För tvistemål ingår motsvarande stadgande i 6 kap. 12 § rättegångsbalken.

Huvudregeln i paragrafen är att målet i sin helhet skall behandlas på nytt vid en ny huvudförhandling. Vid en ny huvudförhandling kan därmed enligt huvudregeln inte beaktas vad som har framställts vid en tidigare huvudförhandling. Avsikten med stadgandet är att säkerställa att huvudförhandlingen sker koncentrerat.

Stadgandena om behandlingsordning i 7 § skall iakttas vid en ny huvudförhandling. Parterna skall alltså vid den nya huvudförhandlingen lägga fram sina yrkanden och svara på sina motparters yrkanden och vardera i sin tur närmare motivera sin ståndpunkt och yttra sig om motpartens motiveringar.

Bevisning som har upptagits vid en tidigare huvudförhandling skall också upptas på nytt vid den nya huvudförhandlingen. Enligt paragrafen behöver detta dock inte ske om beviset inte anses ha betydelse i målet eller om det föreligger hinder för att uppta beviset. Det föreslås att 17 kap. 8 e § 1 mom. ändras så, att det också beträffande brottmål stadgas hur bevisning som upptagits utom huvudförhandlingen kan beaktas vid huvudförhandlingen. Enligt nämnda 8 e § skall domstolen, om beviset inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, redogöra för det på basis av det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen, t.ex. så att bandupptagningar från vittnesförhöret spelas upp i domstolen eller läses upp, om upptagningen har skrivits ner.

När ett bevis anses ha sådan betydelse i målet att bevisningen skall upptas på nytt skall avgöras med hänsyn till bevisningens art och övriga omständigheter. Om t.ex. situationen har förändrats så, att bevisning som har upptagits tidigare inte längre har någon betydelse för målets avgörande, eftersom parterna senare har nått enighet om händelseförloppet, behöver bevisningen inte upptas på nytt.

En förutsättning för att bevisning som har upptagits tidigare skall upptas på nytt vid huvudförhandlingen är att det inte föreligger något hinder för upptagningen. Om t.ex. ett vittne inte kan höras på nytt på grund av att han är svårt sjuk eller har avlidit, skall bevisningen utredas med stöd av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen. I praktiken sker detta genom att domstolen lyssnar på en bandupptagning eller genom att

beviset utreds med hjälp av protokollet eller akten. För att kunna bedöma om något bevis skall upptas på nytt vid den nya huvudförhandlingen, skall domstolen gå igenom hela rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

13 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om komplettering av huvudförhandlingen. Ett motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 6 kap. 14 § rättegångsbalken.

I paragrafen föreslås att om domstolen sedan den har avslutat huvudförhandlingen anser att det är nödvändigt att målets behandling kompletteras i någon enskild fråga, kan domstolen komplettera behandlingen genom att av parterna begära en skriftlig utsaga, om den fråga som kompletteringen gäller är enkel eller av ringa betydelse. I övriga fall kan behandlingen kompletteras så, att huvudförhandlingen fortsätts eller att en ny huvudförhandling hålls i saken.

Paragrafen skall tillämpas om domstolen inte har avgjort målet direkt som avslutning på huvudförhandlingen, utan har beslutat att meddela kanslidom i enlighet med 11 kap. 7 §. När domstolen överlägger till dom eller avfattar domen kan den upptäcka att någon enskild fråga är oklar eller inte har utretts vid rättegången. Dessutom kan domstolen upptäcka att den inte har förhört sig om en parts ståndpunkt till en omständighet eller ett yrkande som motparten har framställt.

Utan något särskilt stadgande kan det anses att en ovan nämnd oklarhet inte skall utredas och att domstolen blir tvungen att avgöra målet med stöd av ett bristfälligt rättegångsmaterial. Därför har i paragrafen intagits ett stadgande om att huvudförhandlingen i en dylik situation kan fortsättas eller att en ny huvudförhandling kan hållas.

Om behandlingen kompletteras genom att en skriftlig utsaga begärs av parterna, skall motparten delges vad den andra parten har framställt för domstolen. Om det finns risk för att det parten framställer kan leda till att motpartens ståndpunkt skall inhämtas, kan det ofta vara ändamålsenligare att direkt fortsätta huvudförhandlingen än att inhämta en skriftlig komplettering.

Den paragraf som nu behandlas får dock inte leda till att målet inte behandlas tillräckligt noggrant och grundligt vid huvudförhandlingen. Paragrafen skall därför tillämpas endast i undantagsfall.

Domstolen beslutar på tjänstens vägnar om

komplettering av behandlingen. En part kan alltså inte sedan huvudförhandlingen har avslutats förutsätta att domstolen skall komplettera huvudförhandlingen i någon omständighet som han anser att inte har behandlats. En part kan naturligtvis fästa domstolens uppmärksamhet vid nödvändigheten i att huvudförhandlingen kompletteras, men det är alltid domstolen som på tjänstens vägnar beslutar om komplettering av huvudförhandlingen.

7 kap. Om behandling av brottmål där målsäganden ensam för talan

I gällande lag finns inga klara procedurstadganden om behandlingen av mål där målsäganden ensam för talan. I fråga om sådana mål har i tillämpliga delar iakttagits stadgandena om mål i vilka allmänna åklagaren för talan.

I kapitlet föreslås stadganden om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan. Stadgandena gäller närmast anhängiggörandet av målet samt förberedelse. I fråga om huvudförhandlingen hänvisas till stadgandena om huvudförhandling i brottmål där allmänna åklagaren för åtal. Sistnämnda stadganden är således gemensamma för dessa två typer av mål.

Stadgandena skall tillämpas såväl när målsäganden redan från början ensam för talan i målet som när han med stöd av 1 kap. 15 § ensam fortsätter att föra en talan som allmänna åklagaren har lagt ner.

Stämningsansökan

1 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur målsäganden skall väcka åtal och anhängiggöra sin talan i brottmål. Stadgandet motsvarar vad som enligt 5 kap. 1 § skall gälla när allmänna åklagaren för åtal.

Enligt gällande lag kan även målsäganden väcka åtal genom att själv sörja för att svaranden blir stämd och kallas att inställa sig inför domstol. I praktiken begär dock målsäganden oftast att domstolen skall stämma svaranden. I 1 mom. föreslås följaktligen ett stadgande med sistnämnda innehåll, som motsvarar gällande praxis. Även i mål där målsäganden ensam för talan, är det med tanke på förberedelsen av målet och planeringen av behandlingen nödvändigt att domstolen redan när den provar

stämningsansökan och vidtar andra förberedande åtgärder kan arbeta för att målet sedermera kan behandlas koncentrerat vid domstolens sammanträde.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om vid vilken tidpunkt ett brottmål blir anhängigt om målsäganden ensam för talan. Enligt gällande lag blir också ett mål som avses i detta kapitel anhängigt när svaranden har fått del av stämningen. Eftersom i kapitlet föreslås stadganden med stöd av vilka tingsrätten även i mål där målsäganden ensam för talan kan träffa avgöranden redan innan stämningen utfärdas, är det motiverat att även dessa mål blir anhängiga då stämningsansökan har kommit till kansliet.

I detaljmotiveringen till 5 kap. 1 § 2 mom., som gäller anhängiggörande av åtal, redogörs för de olika orsaker i anslutning till användningen av tvångsmedel vilka talar för att ett mål skall bli anhängigt när stämningsansökan kommer till domstolen. I motiveringen konstateras också att den i 8 kap. 2 § strafflagen avsedda preskriptionstiden avbryts när svaranden lagligen har kallats att svara eller ett straffyrkande har framställts mot honom när han är personligen närvarande i rätten.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om att svaranden utan stämning kan väcka åtal mot målsäganden för falsk eller ostrykt angivelse. Enligt 1 kap. 14 § 2 mom. får den mot vilken åtal har begärts eller väckts själv väcka talan för falsk eller ostrykt angivelse utan att han behöver framställa någon åtalsbegäran till allmänna åklagaren. Vardera stadgandet syftar till att trygga en enkel och snabb behandling av målet. Ett åtal som detta har alltid anknytning till huvudsaken, varför det är ändamålsenligt med gemensam behandling. I mål där målsäganden ensam för talan tryggar det aktuella stadgandet samtidigt att inga obefogade åtal väcks.

2 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om innehållet i stämningsansökan och hur den skall undertecknas. På samma sätt som beträffande brottmål där allmänna åklagaren för åtal föreslås det att även målsäganden i sin stämningsansökan skall ge betydligt mera detaljerade uppgifter än hittills när han ensam för talan i målet. Med hjälp av uppgifterna i stämningsansökan kan såväl domstolen som svaranden, som delges ansökan i samband med stämningen, lättare förbereda sig för rättegången.

Det föreslagna stadgandet motsvarar försla-

get i 5 kap. 3 § om allmän åklagares stämningsansökan. Beträffande motiveringen till 1—3 mom. hänvisas följaktligen till vad som anförs i detaljmotiveringen till 3 §.

Stadgandet i 1 mom. avviker från nämnda 3 § 1 mom. endast i det avseendet att i 1 mom. 6 punkten föreslås ett stadgande om att målsäganden i sin stämningsansökan skall utreda att åklagaren har beslutat att inte väcka åtal med anledning av brottet.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om under-tecknande av stämningsansökan. Även allmänna åklagaren skall enligt 5 kap. 3 § underteckna sin stämningsansökan. Stadgandet motsvarar 5 kap. 2 § 3 mom. (1052/91) rättegångsbalken, där det stadgas om undertecknande av stäm-ningsansökan. Enligt momentet skall ansökan undertecknas av parten, eller om han inte själv har uppsatt den, av den som har gjort det. Denne skall samtidigt uppge sitt yrke och sin boningsort.

3 §. I paragrafen föreslås stadganden om hur domstolen skall tillställas skriftliga bevis. Stad-gandena motsvarar delvis 5 kap. 4 § och 5 kap. 4 § (595/93) rättegångsbalken.

Enligt 1 mom. skall till stämningsansökan fogas de skriftliga bevis som målsäganden önskar åberopa. Sådana skriftliga bevis kan t.ex. vara läkarintyg, den handling som påstås vara förfalskad, eller en skrivelse som måls-äganden anser kränka hans ära.

I momentet föreslås också att förundersök-ningsprotokollet skall fogas till stämningsansö-kan, om förundersökning har gjorts i saken. Såsom ovan har konstaterats, är det möjligt att ett brottmål där målsäganden ensam för talan kommer till domstolen utan att någon förun-dersökningen har gjorts. Ibland kan det också hända att åklagaren efter förundersökningen besluter att inte väcka åtal, varför målsäganden väcker åtal med stöd av 1 kap. 14 §. Målsä-ganden skall i så fall tillställa domstolen förundersökningsprotokollet.

Såsom det konstateras i detaljmotiveringen till 5 kap. 4 §, hjälper förundersökningsproto-kollet domstolen att planera behandlingen av målet. Förundersökningsprotokollet fogas dock till rättegångsmaterialet endast till de delar som det uttryckligen åberopas under rättegången, t.ex. därför att svaranden eller vittnet i rätten har avgivit en berättelse som avviker från vad de uppgivit under förunder-sökningen.

Om en målsägande, som ensam för talan i ett

brottmål, till sin stämningsansökan fogar ett förundersökningsprotokoll, underlättas förbe-redelsen jämfört med det fall att ingen förun-dersökning hade gjorts i målet.

Komplettering av stämningsansökan

4 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om komplettering av en bristfällig stämningsansö-kan. Paragrafen motsvarar delvis 5 kap. 5 § i detta lagförslag och 5 kap. 5 § (1052/91 och 595/93) rättegångsbalken.

I 1 mom. föreslås att om stämningsansökan är bristfällig, skall målsäganden uppmanas att inom en viss tid avhjälpa bristen, om rättelsen är nödvändig för den fortsatta förberedelsen.

Såsom det konstateras i detaljmotiveringen till 5 kap. 5 § rättegångsbalken (Reg. prop. 15/1990 rd.) kan domstolen i vissa fall bli tvungen att pröva om stämningsansökan ens uppfyller sådana krav som kan ställas på en stämningsansökan för att det skall kunna anses att målet har anhängiggjorts. Detta kan vara fallet t.ex. när stämningsansökan är så bristfäll-ig att det inte av den framgår vad slags åtgärder domstolen ombeds vidta.

I andra fall än de ovan nämnda får en ansökan alltså inte genast avvisas för att den är bristfällig, utan domstolen skall uppmana målsäganden att komplettera sin ansökan. Är bristen så ringa att domstolen själv kan rätta till den, skall målsäganden inte alls uppmanas att komplettera den. På denna punkt hänvisas till vad som anförts i detaljmotiveringen till 5 kap. 5 §.

En stämningsansökan kan också vara brist-fällig i fråga om gärningsbeskrivningen, straff-yrkandet eller målsägandens privaträttsliga an-språk. Dessutom kan utredning saknas om att åklagaren har beslutat att inte väcka åtal med anledning av brottet.

Enligt momentet skall målsäganden i sam-band med att komplettering begärs underrättas om på vilket sätt ansökan är bristfällig. Bristen skall individualiseras så noggrant att målsägan-den kan komplettera sin ansökan enligt upp-maningen.

Enligt momentet skall domstolen sätta ut en tid inom vilken bristen skall avhjälpas. Fristen skall å ena sidan vara så kort att behandlingen av målet inte onödigtvis förlängs och å andra

sidan så lång att målsäganden har tillräckligt med tid på sig för att avhjälpa bristen.

I samband med att målsäganden uppmanas att komplettera sin ansökan skall han också underrättas om att hans talan kan avvisas eller förkastas ifall han inte följer uppmaningen.

I 2 mom. föreslås att domstolen på särskilda grunder kan förlänga fristen i 1 mom. En sådan särskild grund kan föreligga t.ex. när målsäganden av orsaker som inte har berott på honom inte inom utsatt tid har hunnit komplettera sin stämningsansökan.

Avvisande av talan och avgörande av saken utan att svaromål begärs

5 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att målet kan avgöras omedelbart och innan svaranden delges stämningen. Ett delvis motsvarande stadgande ingår beträffande åtal som förs av allmänna åklagaren i 5 kap. 6 § i detta lagförslag och beträffande tvistemål i 5 kap. 6 § (1052/91) rättegångsbalken. I denna proposition föreslås också att 2 kap. 5 § rättegångsbalken skall ändras så, att en tingsrätt skall vara behörig att i en sammansättning där domstolen endast består av ordföranden fatta avgöranden vid förberedelse i brottmål. Ordföranden skall således ensam kunna fatta sådana beslut som avses i denna paragraf.

I 1 mom. föreslås att domstolen genast skall avvisa talan om målsäganden inte följer den uppmaning han fått enligt 4 §, eller om ansökan är så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång.

Om av stämningsansökan inte framgår vilka som är parter i ärendet eller om stämningsansökan trots uppmaning inte undertecknas, är det fråga om en brist enligt denna paragraf, såsom det förklaras i detaljmotiveringen till 5 kap. 6 §. En sådan brist föreligger också om utredning saknas om att åklagaren har beslutat att inte väcka åtal med anledning av brottet.

En ringa brist hindrar inte nödvändigt domstolen att pröva målet och målet skall inte avvisas för att målsäganden inte har iakttagit en uppmaning att rätta en sådan ringa brist. Ett avgörande genom vilket ärendet avvisas därför att stämningsansökan är bristfällig, hindrar inte sökanden att på nytt anhängiggöra ärendet med en ny stämningsansökan.

Talan skall enligt momentet avvisas också när domstolen av något annat skäl inte kan

pröva den. Detta är fallet t.ex. när talan har väckts i fel domstol eller när samma ärende redan är anhängigt i en annan domstol eller har avgjorts genom laga kraft vunnna dom.

Om målsäganden, förutom att han yrkar straff, i sin stämningsansökan även framställer privaträttsliga anspråk med anledning av brottet, kan det hända att även dessa anspråk avvisas utan prövning om straffanspråket inte prövas. Detta är fallet t.ex. när domstolen anser att den inte är behörig att pröva brottmålet. Om straffyrkandet i stämningsansökan inte upptas till prövning därför att målsägandens åtalsrätt har preskriberats, kan det privaträttsliga anspråket däremot prövas. Gäller bristen i stämningsansökan endast det privaträttsliga anspråket, men inte straffanspråket, kan det privaträttsliga anspråket enligt momentet avvisas utan prövning.

I 2 mom. föreslås att domstolen utan att utfärda stämning genast skall förkasta talan genom dom, om det är uppenbart att målsägandens yrkande är ogrundat. Stadgandet motsvarar tvistemålsstadgandet i 5 kap. 6 § 2 mom. (1052/91) rättegångsbalken. Såsom det konstateras i detaljmotiveringen till sistnämnda stadgande (Reg.prop. 15/1990 rd.), skall talan genast förkastas genom dom, om målsägandens yrkande är klart ogrundat och orsaken till den bristande rättsgrunden inte kan avlägsnas senare vid förberedelsen. Yrkandet kan vara ogrundat t.ex. för att det inte grundar sig på lag. Likaså kan det vara ogrundat när grunden för yrkandet inte motsvarar allmänt kända omständigheter.

Enligt momentet skall målsägandens straffanspråk förkastas bl.a. om den gärning som målsäganden påstår att svaranden har gjort sig skyldig till inte är straffbar enligt lagen.

När ett straffyrkande i en stämningsansökan genast förkastas med stöd av detta moment, kan handläggningen av det privaträttsliga anspråket trots detta fortsättas. Om målsäganden t.ex. har yrkat att svaranden skall dömas till straff för skadegörelse och åläggas att ersätta den skada han har vållat, kan behandlingen av skadeståndsyrkandet fortsättas med stöd av 3 kap. 8 §, även om straffanspråket skulle förkastas genast för att åtalsrätten har preskriberats. Enligt nämnda 8 § fortsätts då behandlingen av det privaträttsliga anspråket i den ordning som stadgas för rättegången i tvistemål.

När målsägandens yrkanden förkastas med

stöd av detta moment, kan han överklaga domen hos hovrätten.

Stämning

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om utfärdande av stämning. I fråga om åtal som förs av allmänna åklagaren ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 8 § och i fråga om tvistemål i 5 kap. 8 och 12 §§ (1052/91) rättegångsbalken. I 1 mom. föreslås att domstolen utan dröjsmål skall utfärda stämning, om inte talan genast avvisas eller förkastas med stöd av 5 §.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om delgivning av stämningen och de bifogade handlingarna. Enligt momentet skall stämningen, stämningsansökan och de bifogade handlingarna delges svaranden så som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken. Det föreslås att stadgandena i nämnda 11 kap. skall ändras så, att stämning även i brottmål skall få delges antingen såsom hitills, nämligen med stämningsman, eller med posten mot mottagningsbevis eller delgivningskvitto.

7 §. I 1 mom. föreslås för det första ett stadgande om svarandens skyldighet att avge sitt svaromål med anledning av de yrkanden som framställs mot honom. Enligt gällande 11 kap. 4 § rättegångsbalken kallas svaranden i stämningen att inställa sig inför rätta. Enligt förslaget skall svaranden uppmanas att skriftligen inom den tid som domstolen bestämmer eller muntligen vid domstolens sammanträde avge sitt svaromål med anledning av de yrkanden som framställs mot honom.

För tvistemål ingår motsvarande stadgande i 5 kap. 9 § (1052/91) rättegångsbalken. Enligt stadgandet skall svaranden i stämningen uppmanas att avge ett muntligt svaromål vid den muntliga förberedelsen, om detta kan antas påskynda behandlingen eller att svaranden inte kommer att svara skriftligen. I den aktuella paragrafen föreslås inte motsvarande förutsättningar för direkt kallelse till sammanträdet. Till denna del motsvarar stadgandet 5 kap. 9 §.

Eftersom svaranden ofta kan uttrycka sin förhandsinställning till åtalet med några få ord och det inte kan förutsättas att han i ett mål där målsäganden ensam för talan visar samma aktivitet som svaranden i tvistemål, har det inte under beredningen av förslaget ansetts ändamålsenligt att begränsa domstolens möjligheter

att anlita olika förberedelsesätt. Vilket slag av förberedelse som är ändamålsenligast i varje enskilt fall beror även på om förundersökning har gjorts i målet.

I momentet föreslås inte heller att möjligheten att avge ett muntligt svaromål skall begränsas endast till muntlig förberedelse. Därför föreslås det på samma sätt som i 5 kap. 9 §, att svaranden kan uppmanas att avge ett muntligt svaromål vid ett sammanträde för muntlig förberedelse eller huvudförhandling. Har ingen förundersökning gjorts i målet, skall huvudregeln vara den att muntlig förberedelse hålls före huvudförhandlingen. Om en förundersökning har gjorts, och svarandens förhandsuppfattning på ett tillförlitligt sätt kan utläsas ur förundersökningen och en koncentrerad huvudförhandling ordnas med stöd av den, kunde ett obligatoriskt sammanträde för muntlig förberedelse bli en onödig formalitet som förlänger rättegången.

I momentet föreslås också ett stadgande om vad som skall meddelas i svaromålet. Det föreslagna stadgandet motsvarar 5 kap. 9 §. Beträffande motiveringen till paragrafen hänvisas till motiveringen för nämnda 9 §, eftersom den i oförändrad form kan användas såsom motivering även för denna paragraf.

När behandlingen av ett mål förlängs därför att svaranden inte avger ett skriftligt svaromål som domstolen begärt av honom, kan svaranden enligt stadgandena i 9 kap. bli skyldig att ersätta motparten för de kostnader som denne åsamkas av att behandlingen fördröjs, eller också kan hans egen ersättning för rättegångskostnader i motsvarande mån minskas.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen, när den uppmanar svaranden att avge sitt svaromål, samtidigt kan nämna särskilda frågor som svaranden skall yttra sig om. Såsom ovan konstaterats i detaljmotiveringen till det motsvarande stadgandet i 5 kap. 9 §, gör en individualiserad uppmaning det lättare för svaranden att förstå vad han särskilt borde fästa uppmärksamhet vid i svaromålet.

I 3 mom. föreslås ett stadgande enligt vilket domstolen av särskilda skäl kan tillåta att ett svaromål, som svaranden har uppmanats att avge skriftligen, får avges muntligen i domstolens kansli eller på den plats där domstolen håller sina sammanträden. En sådan orsak kan, såsom det redan har konstaterats i detaljmotiveringen till 5 kap. 9 §, vara att avgivandet av ett skriftligt svaromål skulle vålla svaranden

avsevärda svårigheter. Av detaljmotiveringen till nämnda 9 § framgår också vem som kan ta emot svaromålet för domstolens räkning samt när ett svaromål kan avges på sammanträdesplatsen.

8 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om vad domstolen skall underrätta svaranden om i samband med stämningen. Enligt 1 mom. skall svaranden underrättas om den tid inom vilken svaromålet skall tillställas domstolen, samt hur detta skall ske, när svaranden uppmanas att avge sitt svaromål skriftligen.

Enligt momentet skall ett skriftligt svaromål tillställas domstolens kansli inom den tid efter delgivningen som domstolen bestämmer. Vilken tid som är lämplig för avgivande av svaromålet skall bedömas med hänsyn till bl.a. målets art i varje enskilt fall. I ett enkelt mål kan denna tid vara t.o.m. mycket kort. I ett omfattande och svårt mål kan det däremot vara nödvändigt att tiden för avgivande av svaromålet är längre. En tid om två eller tre veckor torde i allmänhet vara lämplig.

Skulle svaranden anse att den tid som domstolen har satt ut för avgivandet av svaromålet är alltför kort, kan han innan fristen går ut begära att domstolen skall förlänga den. Enligt momentet kan domstolen göra detta av särskilda skäl. Har svaranden inte haft möjlighet att begära förlängning av fristen därför att han har haft ett sådant laga förfall som avses i förslaget till ändring av 12 kap. 30 § rättegångsbalken, kan han efter att ifrågavarande hinder har upphört begära att en ny frist sätts ut.

Om svaranden i stämningen uppmanas att avge ett muntligt svaromål, skall domstolen enligt 2 mom. kalla kåranden samt svaranden att inställa sig i domstolen. Samtidigt skall meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. I stämningen skall anges såväl veckodag som datum. Klockslaget skall meddelas för att parterna inte skall vara tvungna att infinna sig på sammanträdesplatsen för att vänta på att behandlingen av målet skall börja. Såsom ovan har konstaterats i samband med detaljmotiveringen till 7 §, kan svaranden beroende på situationen antingen uppmanas att avge ett muntligt svaromål vid ett sammanträde för muntlig förberedelse eller direkt vid huvudförhandlingen.

Enligt 11 kap. 20 § 2 mom. rättegångsbalken, som föreslås bli upphävt, är svaranden skyldig att iakttä stämningen, om den har delgets honom så tidigt att han kan vara närvarande

vid domstolen den utsatta dagen. Inget motsvarande stadgande ingår i förslaget. Vid bestämningen av tidpunkten för sammanträdet skall hänsyn dock tas till att svaranden får tillräckligt god tid på sig för att förbereda sig för rättegången. Detta skall även beaktas vid delgivningen.

Fortsatt förberedelse och allmänna stadganden om förberedelse

9 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om att förberedelse skall hållas före huvudförhandlingen i målet, om detta inte till följd av förundersökning eller av annat särskilt skäl anses onödigt. I motsats till vad som gäller i mål där allmänna åklagaren för åtal, har förundersökning inte alltid gjorts i mål där målsäganden ensam för talan, eller kan förundersökningen vara så bristfällig att det inte är möjligt att planera huvudförhandlingen med hjälp av den. Allmänna åklagarens skyldighet att vara opartisk vid behandlingen av ett mål innebär också en bättre garanti för behandlingen av ett brottmål än målsägandens stämningsansökan i ett mål där han ensam för talan.

Undantagsvis kan en lika grundlig förundersökning som i brottmål där allmänna åklagaren för åtalet ha gjorts också i ett brottmål där målsäganden ensam för talan, eller kan svarandens förhandsuppfattning och övriga förutsättningar för en koncentrerad huvudförhandling annars vara kända för domstolen. Med tanke på dessa fall föreslås det för förhindrande av att behandlingen av målet förlängs endast på formella grunder, att huvudförhandling utan förberedelse får hållas i målet, om förberedelse till följd av att förundersökning har hållits i målet eller av något annat särskilt skäl anses onödig.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om vad som skall klarläggas vid förberedelsen. För att en rättegång skall fortskrida ändamålsenligt och effektivt och förberedelsen skall ge motsvarande nytta, är det viktigt att målsägandens yrkanden och grunderna för dem klarläggs i ett så tidigt skede av rättegången som möjligt. Har yrkandena inte helt och hållet klargjorts i stämningsansökan eller i en komplettering av den, skall detta enligt 1 punkten ske så tidigt under förberedelsen som möjligt.

En redogörelse för vad som avses med målsägandens yrkanden och grunderna för dem

i ett mål där målsäganden ensam för talan framgår av 2 § 1 mom. 2—4 punkten och detaljmotiveringen till nämnda lagrum. Stadgandet är avsett att understryka att målsägandens yrkanden och grunderna till dem skall vara så klara i förberedelseskedet att domstolen och svaranden inte svävar i okunnighet om vad målsäganden yrkar. Endast på detta sätt kan en koncentrerad av huvudförhandlingen tryggas.

Enligt 2 punkten skall vid förberedelsen klarläggas hur svaranden ställer sig till yrkandena och grunderna för dem. I 7 § 1—2 punkten och i detaljmotiveringen till dem redogörs för de krav som ställs på svarandens svaromål. Enligt nämnda punkt skall svaranden meddela om han erkänner eller bestrider den gärning som målsäganden i stämningsansökan påstår att svaranden har begått. Dessutom skall han uttala sig om de omständigheter som åtalet grundar sig på.

Det är särskilt viktigt att parterna redan vid förberedelsen fråga för fråga bemöter motpartens yrkanden och uttalar sig om de omständigheter som motparten grundar sina yrkanden på så, att det redan i förberedelseskedet står klart till vilken del motparten medger yrkandena och till vilken del han bestrider dem. Endast på detta sätt blir det möjligt att klarlägga beträffande vilka omständigheter bevisning kan upptas vid huvudförhandlingen.

Enligt 2 punkten skall vid förberedelsen klarläggas vilka bevis som kommer att läggas fram och vad som skall styrkas med varje bevis. På detta sätt tryggas bl.a. en koncentrerad huvudförhandling. Med bevis avses skriftliga bevis, vittnen samt föremål som åberopas som bevis.

Förutom bevisen skall det även framgå vad som skall styrkas med varje bevis. Detta innebär dock inte att parterna skall redogöra för vad vittnena väntas berätta under behandlingen, utan de skall helt kort meddela vilken omständighet som skall styrkas genom förhör med vittnet. Domstolens möjligheter att få kännedom om hur omfattande utredning som kommer att läggas fram i målet gör det också lättare för den att bedöma hur lång huvudförhandlingen kan bli. Ifall den ena parten uppger de omständigheter om vilka vittnet skall höras, blir det också lättare för den andra parten att avgöra vilken bevisning han skall lägga fram.

Vittnenas namn, yrken, boningsort och

adresser skall uppges. Likaså skall det utredas om vittnet kan höras och om annan bevisning kan upptas vid huvudförhandlingen, eller om vittnesförhören måste ordnas på annat sätt. Om dessa uppgifter framgår, blir det lättare att kalla vittnena till domstolen.

Enligt 3 § 1 mom. skall målsäganden och enligt 7 § 1 mom. 4 punkten svaranden tillställa domstolen de skriftliga bevis som de ämnar åberopa. Om inga skriftliga bevis har lagts fram tillsammans med stämningsansökan eller svaromålet, skall de enligt denna punkt läggas fram senast när domstolen sammanträder till muntlig förberedelse, vilket sker efter att svaranden har tillställt domstolen sitt skriftliga svaromål eller fristen för avgivande av skriftligt svaromål har gått ut.

Fastän de skriftliga bevisen enligt momentet skall läggas fram vid den muntliga förberedelsen, är det däremot inte i allmänhet möjligt att höra vittnen vid förberedelsen.

Endast i sådana fall där det är fråga om utredning av en enstaka omständighet som skall avgöras vid förberedelsen, kan det undantagsvis vara skäl att höra vittnen redan i detta skede. Gäller frågan t.ex. avvisande av talan, skall det vara möjligt att redan under förberedelsen höra vittnen för utredning av frågan. Vid förberedelsen kan det likaså undantagsvis bli fråga om att höra av någon annan än en part för utredning av en enstaka omständighet som är viktig för att förberedelsen skall fortskrida.

I detta sammanhang är det dock viktigt att uppmärksamma att bevisningen enligt 11 kap. 2 § inte kan beaktas vid avgörandet av saken, om den inte har upptagits på nytt vid huvudförhandlingen. En person som har hörts vid förberedelsen skall på nytt höras som vittne vid huvudförhandlingen för att hans berättelse skall kunna tillmätas värde i målet. Enligt 4 mom. skall vid förberedelsen också utredas om tilläggsutredning eller andra förberedande åtgärder behövs före huvudförhandlingen. Domstolen skall enligt nämnda punkt bl.a. sörja för att ämbetsbevis och straffregisterutdrag som behövs finns tillgängliga.

10 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om förfarandet när tiden för avgivande av ett skriftligt svaromål har gått ut eller när ett skriftligt svaromål har tillställts domstolen. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 15 § (1052/91) rättegångsbalken.

Enligt 1 mom. skall domstolen fortsätta

förberedelsen muntligen vid ett sammanträde. En muntlig behandling erbjuder de bästa möjligheterna att klarlägga var parterna står i när behandlingen inleds samt vilka deras målsättningar är. Om ordföranden förmår leda processen effektivt kan syftet med förberedelsen uppnås bättre vid muntlig förberedelse än vid skriftlig.

Enligt momentet skall förberedelsen fortsättas om domstolen anser att målet inte är tillräckligt förberett för att överföras till huvudförhandling. Ett skriftligt svaromål från svaranden eller en eventuell förundersökning tryggar dock ofta att huvudförhandlingen blir tillräckligt koncentrerad, vilket redan har påpekats.

Enligt 2 mom. kan domstolen uppmana parterna att före den muntliga förberedelsen eller under tiden mellan sammanträdena tillställa domstolen en skriftlig utsaga, om domstolen anser det befogat.

En skriftlig utsaga kan enligt momentet begäras t.ex. då allt annat som behövs framgår av stämningsansökan och svaromålet än svarandens ställningstagande till någon viss omständighet som käranden har framfört.

I vissa mål kan det vara ändamålsenligt att käromålet eller svaromålet kan utvecklas vidare skriftligen innan målet behandlas muntligen vid ett sammanträde. På samma sätt kan det vara nödvändigt att begära ett skriftligt ställningstagande av en part i en fråga som kräver speciell teknisk sakkunskap.

Undantagsvis kan en skriftlig utsaga begäras också då den skulle ge upphov till oskäligen kostnader eller olägenhet för en part att vara närvarande vid den muntliga förberedelsen.

Ibland finns det risk för att parterna i sina skriftliga utsagor "talar förbi varandra". Därför föreslås i momentet att när domstolen uppmanar en part att avge en skriftlig utsaga skall den bestämma om vilken omständighet en part skall yttra sig. Domstolen skall då noggrant individualisera vad den vill att parten skall ta ställning till i sin skriftliga utsaga. På detta sätt kan för allmänt avfattade skrivelser undvikas.

I momentet föreslås ingen fast tid inom vilken en skriftlig utsaga skall avges. Domstolen skall i varje enskilt fall pröva vad som är skälig tid för en part att avge utsagan. Domstolen skall uppmana parten att avge en skriftlig utsaga före sammanträdet. Enligt förslaget

är det inte tillåtet att lägga fram eller läsa upp en skriftlig utsaga vid sammanträdet.

Ibland kan det också vara ändamålsenligt att uppmana en part som har kallats till det sammanträde som hålls för förberedelse att inom utsatt tid före detta sammanträde tillställa domstolen en skriftlig utsaga om en omständighet som domstolen har bestämt. En försummelse att avge en begärd skriftlig utsaga kan beaktas när ersättningsskyldigheten för rättegångskostnaderna bedöms.

Domstolen skall besluta om formen för förberedelsen på tjänstens vägnar. Parterna får framställa önskemål om förberedelsens form i stämningsansökan eller i svaromålet eller senare vid det sammanträde som hålls för förberedelse.

11 §. Förberedelsen skall enligt denna paragraf genomföras så att målet kan behandlas utan avbrott vid huvudförhandlingen. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 17 § (1052/91) rättegångsbalken.

Enligt paragrafen skall domstolen se till att alla i 9 § avsedda omständigheter reds ut så väl vid förberedelsen att en muntlig, omedelbar och koncentrerad huvudförhandling är möjlig i målet.

Domstolen skall med stöd av paragrafen se till att alla åtgärder som behövs för förberedelsen av målet vidtas. För att förberedelsen skall vara snabb och konsekvent skall domstolen, åtminstone i mera omfattande mål, på förhand noggrant planera hur den skall genomföras. I planen skall uppmärksamhet fästas vid ordningen för behandlingen av målet samt tidtabellen. Målet skall vara att förberedelsen kan genomföras så, att den totala tiden för domstolsbehandlingen åtminstone inte blir längre än för närvarande, och att parterna, om möjligt, skall få ett slutligt avgörande i saken snabbare än för närvarande. Behandlingen får naturligtvis inte påskyndas på bekostnad av rättssäkerheten.

12 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att förberedelsen skall genomföras koncentrerat samt om hur en koncentrerad förberedelse skall tryggas. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 18 § (1052/91) rättegångsbalken.

I 1 mom. föreslås ett stadgande om att den muntliga förberedelsen i mån av möjlighet skall slutföras utan dröjsmål vid ett enda sammanträde.

Vid huvudförhandlingen har behovet av

koncentration sin grund i att domstolen därigenom får en klar och objektiv bild av det mål som behandlas. Avsikten med att koncentrera behandlingen vid förberedelsen är att garantera att den tid då målet behandlas av domstolen inte blir onödigt lång.

Trots att en koncentration av förberedelsen betonas i momentet får den inte påskyndas så, att syftet med förberedelsen går förlorat.

I 2 mom. föreslås att domstolen vid behov skall ge parterna tillfälle att yttra sin åsikt om hur förberedelsen av målet skall ordnas. Ett sådant tillfälle skall beredas redan i förberedelsens inledningsskede. Med stöd av paragrafen skall en part när han tillfrågas om det kunna yttra sin åsikt om tidtabellen och tidpunkterna för den muntliga förberedelsen, huruvida målet skall förberedas muntligen eller skriftligen eller om att någon särskild fråga skall förberedas skilt för sig. Avsikten med stadgandet är att påskynda förberedelsen så, att domstolen i ett så tidigt skede som möjligt får kännedom om omständigheter som har betydelse för hur förberedelsen ordnas.

Koncentrationen av förberedelsen förutsätter att också parterna förbereder sig väl inför behandlingen av målet. Enligt paragrafens 3 mom. skall parterna fördjupa sig så väl i saken att målet inte behöver uppskjutas på grund av en försummelse från parternas sida.

Stadgandet förpliktar parterna att redan på förhand noggrant undersöka det material som motparten har lagt fram och pröva vilka frågor som skall ställas med anledning av motpartens material samt om partens egna yrkanden behöver ses över och om det bevismaterial som skall läggas fram behöver kompletteras.

Stadgandets betydelse ligger också i att domstolen genom att åberopa det effektivare kan leda rättegången. Om en part inte iakttar stadgandet kan detta beaktas när ersättnings-skyldigheten för rättegångskostnaderna prövas.

13 §. I paragrafen föreslås att domstolen skall ha möjlighet att separat förbereda en särskild del av målet.

För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 23 § (1052/91) rättegångsbalken.

Med stöd av stadgandet skall domstolen alltså, med beaktande av det mål som behandlas, pröva om det är ändamålsenligt att samtidigt förbereda hela målet eller om det är ändamålsenligare att förbereda det i skilda delar. I synnerhet om det är fråga om en sådan del av ett mål som med stöd av 11 kap. 5 § kan

avgöras genom deldom, kan det även vara ändamålsenligt att denna del av målet förbereds separat.

Enligt momentet kan också frågor som gäller rättegången förberedas separat. Sådana frågor har inte särskilt definierats i den föreslagna lagen, men till dem hör t.ex. frågor som gäller processföresättningarna eller vittnesjäva eller frågor som gäller skyldigheten att lägga fram en handling, beslut om säkringsåtgärder samt beslut om att med stöd av förslagens 16 § uppta bevis utom huvudförhandlingen.

Möjligheten att separat förbereda och behandla frågor som gäller rättegången är viktig för att det t.ex. av ett avgörande som gäller en fråga om processföresättningarna kan följa att målet inte behöver behandlas till övriga delar.

Eftersom beslut om säkringsåtgärder eller tvångsmedel oftast är brådskande och bör kunna avgöras före huvudsaken, är det viktigt att också förberedelsen och avgörandet kan ske separat.

I förslagens 8 kap. 15 § finns ett stadgande om vilken påföljden kan bli om en part inte deltar i behandlingen av en sådan fråga.

14 §. I paragrafen stadgas att målet skall behandlas muntligt vid ett förberedande sammanträde. Ett motsvarande stadgande finns i förslagens 5 kap. 10 § 2 och 3 mom.

Enligt 1 mom. skall målet behandlas muntligt vid ett förberedande sammanträde. Enligt momentet får parterna vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts muntligen inte läsa upp eller lämna in rättegångsskrifter eller andra skriftliga utsagor.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om när domstolen vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts muntligen kan göra undantag från principen om muntlig handläggning. Enligt momentet får en part ur en handling läsa upp sitt yrkande och använda anteckningar till stöd för minnet. Även sådana detaljerade uppgifter som nämns i momentet får läsas upp ur en handling.

Stadgandena om muntlighet vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts överensstämmer med motsvarande stadganden om muntlig förberedelse i tvistemål enligt 5 kap. 20 § rättegångsbalken. Stadgandena om muntlig behandling är på samma sätt som motsvarande tvistemålsstadganden avsedda att förhindra att parterna infinner sig till den muntliga förberedelsen för att läsa upp rättegångsskrifter eller lämna fram sådana. Även i brottmål lyckas

förberedelsen bäst om målet behandlas fråga för fråga tills målet har avgränsats och bevis-teman och bevis har uppgivits på ett sådant sätt att huvudförhandlingen kan genomföras utan avbrott.

15 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om en sammanfattning av förberedelsen i målet. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 24 § (1052/91) rättegångsbalken.

Såväl för parterna som för domstolen är det ofta behövt att domstolen innan den avgör målet redogör för vilka frågor som är föremål för rättegången och vad parterna, var för sig, har åberopat. Syftet med förberedelsen är just att utreda dessa frågor. Därför föreslås i paragrafen att domstolen när förberedelsen avslutas skall göra ett sammandrag över parternas yrkanden och grunderna för dem, om det är ändamålsenligt för behandlingen av målet. Med yrkanden avses förutom sökandens yrkanden svarandens svaromål med anledning av stämningsansökan. Med hjälp av sammandraget får parterna veta hur domstolen har uppfattat deras framställningar och om allt vad de har lagt fram, i den mån det inverkar på målet, har beaktats.

Sammandraget kan antingen vara muntligt eller skriftligt. Om förberedelsen avslutas vid ett sammanträde skall sammandraget i allmänhet vara muntligt. I omfattande och svåra mål kan ett skriftligt sammandrag dock vara ändamålsenligare. När förberedelsen avslutas efter att de skriftliga utsagorna har inlämnats, skall sammandraget i allmänhet också vara skriftligt och parterna skall ges tillfälle att yttra sig om det.

För den händelse att en part anser att sammandraget till någon del är fel utarbetat, kan han enligt momentet antingen muntligen eller skriftligen, beroende på formen för förberedelsen, yttra sig om sammandraget. För att den eftersträlvade nyttan med sammandraget skall nås, är det nödvändigt att parterna ges tillfälle att yttra sig om sammandraget. När en part framställer sina anmärkningar, kan han fortfarande korrigera och precisera vad han tidigare har anfört, om det av sammandraget framgår att domstolen har förstått parten på ett annat sätt än han har menat. Ibland kan det visa sig nödvändigt att fortsätta förberedelsen av målet på grund av partens anmärkning.

16 §. Det föreslås att i paragrafen tas in ett stadgande om när domstolen vid förberedelsen kan besluta ta upp bevis eller annan utredning

utom huvudförhandlingen. Ett motsvarande stadgande ingår i 5 kap. 11 § samt för tvistemål i 5 kap. 25 § (1052/91) rättegångsbalken.

Ett av de viktigaste målen med förberedelsen är att med hjälp av den säkerställa en koncentrerad huvudförhandling. Därför är det viktigt att vid förberedelsen fästa uppmärksamhet vid att hela bevisningen skall kunna läggas fram koncentrerat vid huvudförhandlingen och att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att detta skall vara möjligt.

Enligt paragrafens 1 mom. skall beslut om att inhämta ett sakkunnigutlåtande, lägga fram ett skriftligt bevis, förrätta syn och vidta andra förberedande åtgärder fattas vid förberedelsen, om en sådan åtgärd är nödvändig för att se till att bevisen finns tillgängliga samtidigt vid huvudförhandlingen.

I synnerhet då det gäller att inhämta sakkunnigutlåtanden skall beslut om detta fattas vid förberedelsen för att den sakkunniges utlåtande skall vara tillgängligt vid huvudförhandlingen. För att en sakkunnig skall kunna förbereda sitt utlåtande före huvudförhandlingen, föreslås i 17 kap. 48 a § (1052/91) rättegångsbalken att en part eller någon annan person kan höras eller annan utredning kan inhämtas före huvudförhandlingen, om det är nödvändigt för att utreda en sådan sak i vilken den sakkunnige hörs. Den sakkunnige skall enligt huvudregeln tillställa domstolen ett skriftligt utlåtande och om en part så yrkar eller om domstolen anser det nödvändigt skall den sakkunnige höras muntligen.

Med stöd av det föreslagna momentet kan domstolen också besluta att ta upp bevis utom huvudförhandlingen. I förslaget till ändring av 17 kap. 8 a § rättegångsbalken ingår stadganden om när ovan nämnda utredning kan tas emot utom huvudförhandlingen. Ibland är det redan vid förberedelsen känt att ett bevis inte kan eller behöver upptas vid huvudförhandlingen men att bevisupptagningen är nödvändig t.ex. med anledning av en fråga som gäller processföresättningsreglerna eller av någon annan orsak. Ett sådant beslut kan med stöd av momentet fattas vid förberedelsen.

I 2 mom. föreslås ett stadgande enligt vilket en part som önskar att utredning skall tas emot före huvudförhandlingen genast skall meddela detta vid förberedelsen. I allmänhet har endast parterna kännedom om vad slags utredning som kommer att läggas fram i målet. Därför

har en part kännedom om huruvida utredning t.ex. bör upptas före huvudförhandlingen.

17 §. I paragrafen föreslås det att domstolen skall ha möjlighet att redan vid förberedelsen avvisa talan eller, om det är uppenbart att en parts yrkande är ogrundat, förkasta den. Enligt förslagets 5 § 1 mom. skall talan avvisas bl.a. när stämningsansökan trots begäran inte kompletteras eller när den är så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång. Stadgandet i momentet gäller fall där talan avvisas i ett senare skede av förberedelsen.

I brottmål är i praktiken alla processföresättningsåtgärder sådana som domstolen skall beakta på tjänstens vägnar, varför parten inte förlorar sin rätt att i ett senare skede av handläggningen åberopa brister i dem. Följaktligen kan det även senare under förberedelsen bli aktuellt med ett beslut om avvisande av talan.

Enligt förslagets 5 § 2 mom. skall domstolen utan att utfärda stämning genast förkasta talan genom dom, om det är uppenbart att målsägandens yrkande är ogrundat. Såsom det konstaterats i motiveringen till momentet, kan yrkandet vara ogrundat t.ex. för att det inte grundar sig på lag. Likaså kan det vara ogrundat när grunden för yrkandet inte motsvarar allmänt kända omständigheter.

Med stöd av momentet kan en målsägandens straffanspråk förkastas t.ex. därför att den gärning som han påstår att svaranden har begått inte enligt lagen är straffbar.

Om det först senare under förberedelsen visar sig föreligga grunder för förkastande av talan, kan talan förkastas enligt detta moment.

Överföring till huvudförhandling

18 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om avslutande av förberedelse och överföring av målet till huvudförhandling. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 28 § (1052/91) rättegångsbalken.

I 1 mom. föreslås att när de omständigheter som nämns i 9 § har retts ut vid förberedelsen, skall domstolen förklara förberedelsen avslutad och överföra målet till huvudförhandling. Förberedelsen skall också avslutas när det av andra särskilda skäl inte är ändamålsenligt att den fortgår.

Sådana andra skäl som nämns kan t.ex. vara att talan skall avvisas eller att målet genast skall avgöras, om ett yrkande är klart ogrundat.

Stadgandet är viktigt på grund av att domstolen fäster uppmärksamhet vid att förberedelsen inte fördröjs i onödan.

När domstolen överför målet till huvudförhandling skall den enligt 2 mom. fastställa en tidpunkt för huvudförhandlingen samt kalla parterna till huvudförhandling inom den tid som stadgas i 5 kap. 13 §. Enligt 1 mom. i nämnda stadgande skall huvudförhandlingen hållas inom två veckor från det att målet blev anhängigt, om en svarande som inte fyllt 18 år åtalas för ett brott för vilket, under de omständigheter som nämns i åtalet, stadgas strängare straff än sex månader fängelse, eller om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning. Om beslutet om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning har fattats efter att åtalet har väckts, räknas tiden från beslutet.

Enligt 2 mom. i samma paragraf kan fristen i 1 mom. förlängas om detta är nödvändigt med hänsyn till att förundersökningen måste kompletteras enligt 7 § i samma kapitel, eller att domstolen med stöd av 11 § i samma kapitel har beslutat vidta en sådan förberedande åtgärd som avses i nämnda paragraf, eller av någon annan viktig orsak.

I ett brottmål där målsäganden ensam för talan blir nämnda 13 § främst tillämplig i sådana fall där svaranden inte har fyllt 18 år. I mål där målsäganden ensam för talan riktas inte i praktiken sådana tvångsmedel som de ovan nämna mot svaranden.

Fastän tidpunkten inte skulle regleras av ovan nämnda 13 §, skall den alltid fastställas så att behandlingen av målet i sin helhet tar så kort tid i anspråk som möjligt.

Tidpunkten för huvudförhandlingen skall fastställas så, att parterna får rimligt lång tid på sig att förbereda sig inför sammanträdet och att vittnen och andra personer vars närvaro är nödvändig kan vara närvarande vid sammanträdet. Huvudregeln skall dock vara att huvudförhandlingen skall inledas så snart som möjligt sedan förberedelsen har avslutats.

Enligt momentet skall domstolen likaså ge parterna tillfälle att yttra sig om tidpunkten för huvudförhandlingen. Då är det möjligt att säkerställa att tidpunkten för behandlingen är så lämplig som möjligt för parterna och deras rättegångsbiträden. Enligt momentet skall tillfälle att yttra sig ges, om detta är möjligt utan

olägenhet. Om en part är svår att anträffa är det alltså inte nödvändigt att bereda honom tillfälle att yttra sig.

Enligt momentet skall domstolen kalla parterna till sammanträdet så som stadgas i 11 kap. I denna proposition föreslås det att stadgandena i nämnda 11 kap. skall ändras så, att delgivning även i brottmål på samma sätt som i tvistemål skall få ske antingen genom stämningsman eller med posten mot mottagningsbevis eller delgivningskvitto.

I 3 mom. föreslås dessutom ett stadgande om att parterna i samband med kallelsen skall meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls. Ett motsvarande stadgande för kallelse till muntlig förberedelse ingår i 8 § 2 mom. Såsom ovan har konstaterats i detaljmotiveringen till nämnda stadgande, är avsikten med att klockslaget meddelas att parterna inte skall vara tvungna att infinna sig på sammanträdesplatsen för att vänta på att behandlingen av målet skall börja.

I förslagets 19 § finns stadganden om de äventyr vid vilka parterna kallas att inställa sig till sammanträdet.

19 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om vad en part utöver vad som nämns i 8 § 2 mom. och 18 § 3 mom. skall meddelas när han kallas till sammanträdet. Enligt nämnda 8 § 2 mom. skall kändanden och svaranden när de kallas att inställa sig till muntlig förberedelse meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls. Ett motsvarande stadgande om kallelse till huvudförhandling ingår i 18 § 3 mom.

Enligt det stadgande som föreslås i 1 mom. skall målsäganden i samband med kallelsen till sammanträdet först och främst meddelas om att han, om han uteblir, på yrkande av svaranden kan förklaras ha förlorat sin åtalsrätt. Stadgandet om att målsäganden på yrkande av svaranden kan förklaras ha förlorat sin åtalsrätt ingår i 9 kap. 8 § 1 mom. Framställer svaranden inte vid detta tillfälle ett sådant yrkande, skall målet enligt stadgandet avskrivast. Stadgandet tillämpas såväl när målsäganden kallas till muntlig förberedelse som när han kallas till huvudförhandling.

I momentet föreslås även att i kallelsen skall nämnas huruvida målsäganden skall infinna sig personligen. Enligt förslagets 8 kap. 1 § skall en part vid vite åläggas att inställa sig personligen till huvudförhandling, om inte domstolen anser att hans personliga närvaro inte behövs för

utredningen av målet. Enligt 2 mom. i samma lagrum skall en part vid vite åläggas att inställa sig personligen till muntlig förberedelse, om hans personliga närvaro anses vara till fördel för förberedelsen. I samband med kallelsen skall således en målsägande, som kallas personligen, samtidigt informeras om detta äventyr.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om vad svaranden skall underrättas om i samband med kallelsen. Stadgandet motsvarar stadgandet i 5 kap. 16 § om kallelse av svaranden till ett sammanträde i brottmål där allmänna åklagaren för talan. I momentet föreslås först att om svaranden skall vara närvarande vid sammanträdet, skall han kallas att intälla sig vid vite.

Dessutom föreslås i momentet ett stadgande om att svaranden i samband med kallelsen skall upplysas om huruvida han skall inställa sig personligen till sammanträdet. Om svaranden åläggs att inställa sig personligen, skall han enligt 8 kap. 1 § föreläggas vite.

I momentet föreslås även ett stadgande om att svaranden skall upplysas om huruvida målet kan avgöras trots hans utevaro. I 8 kap. 11 och 12 §§ stadgas när svaranden trots sin utevaro kan dömas till straff för den gärning som nämns i åtalet.

Enligt nämnda 11 § kan målet prövas och avgöras trots svarandens utevaro, om hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet och han har kallats att inställa sig vid äventyr av sådan påföljd. Straffet kan då vara böter eller fängelse i högst tre månader. Åtalet kan även förkastas om svaranden i ett sådant fall inte är närvarande.

Enligt nämnda 12 § kan målet med svarandens samtycke prövas och avgöras trots hans utevaro, om hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet. Svaranden kan i så fall dömas till fängelse i högst sex månader.

Enligt 8 kap. 15 § hindrar en parts utevaro från behandlingen av en rättegångsfråga inte att frågan behandlas.

Såsom det redan har konstaterats i detaljmotiveringen till 11 och 12 §§, skall domstolen i varje brottmål särskilt pröva när svaranden skall kallas att inställas sig vid äventyr att målet kan avgöras i hans utevaro. Om domstolen felaktigt bedömer att målet kan utredas tillräckligt väl utan att svaranden är närvarande, kan domstolen bli tvungen att i onödan skjuta upp behandlingen av målet eller t.o.m. hålla en ny huvudförhandling. Likaså skall

domstolen t.ex. när svaranden är en ung förstagångsförbrytare noga överväga om det för svaranden är ett gott alternativ att dömas till straff i sin utevaro.

För att domstolen skall ha möjlighet att beakta svarandens samtycke enligt 12 §, förutsätts det inte att svaranden i samband med kallelsen har informerats om nämnda möjlighet. Huvudregeln kommer dock uppenbarligen att vara den att svaranden får kännedom om möjligheten att ge sitt samtycke till att målet avgörs genom att möjligheten nämns i kallelsen. På samma sätt som i fråga om möjligheten att avgöra målet i svarandens utevaro skall domstolen också i dessa fall noga överväga när det är skäl att upplysa svaranden om möjligheten att ge sitt samtycke till ett avgörande enligt 12 §.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen skall få bestämma att svaranden direkt får hämtas till sammanträdet, om det är uppenbart att svaranden inte kommer att följa en uppmaning som domstolen givit honom. För mål där allmänna åklagaren för talan ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 16 § 2 mom. För tvistemål ingår motsvarande stadgande i 5 kap. 28 § 3 mom. (1052/91) rättegångsbalken. T.ex. i sådana fall där en part inte frivilligt har inställt sig till förundersökningen, kan det antas att han inte heller kommer att iakta en kallelse att inställa sig vid domstolen.

Det är sannolikt att stadgandet mest kommer att tillämpas för att förmå svaranden att inställa sig till huvudförhandlingen. Stadgandets ordalydelse hindrar dock inte att svaranden förordnas att hämtas redan till förberedelsen.

I 4 mom. föreslås ett stadgande om hur motpartens svaromål eller skriftliga utsaga skall delges den andra parten. Ett motsvarande stadgande för mål där allmänna åklagaren för talan ingår i 5 kap. 15 § 3 mom. För tvistemål ingår motsvarande stadgande i 5 kap. 16 § (1052/91) rättegångsbalken. Om parten på det föreslagna sättet får kännedom om motpartens svaromål eller skriftliga utsaga, kan han bättre förbereda sig för behandlingen av målet än om han får kännedom om handlingen först vid sammanträdet. På detta sätt skapas goda förutsättningar för en snabb och grundlig behandling.

20 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att en part som vid huvudförhandlingen vill lägga fram ett bevis som han inte har uppgett

vid förberedelsen skall tillkännage det för domstolen. Samtidigt skall han meddela vad som skall styrkas med beviset och orsaken till att han inte har lagt fram det vid förberedelsen. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 5 kap. 29 § (1052/91) rättegångsbalken.

Den skyldighet att lägga fram sina bevis och att ange vad som skall styrkas med dem som i 2 och 7 §§ i förslaget har ålagts parterna innebär inte nödvändigtvis att en part inte vid huvudförhandlingen får lägga fram ett bevis som han inte har lagt fram vid förberedelsen.

För att det i mån av möjlighet skall gå att undvika att huvudförhandlingen skjuts upp då det tillåts att ett nytt bevis läggs fram, är det viktigt att en part så snart han vet att han kommer att lägga fram ett nytt bevis meddelar detta till domstolen. Enligt förslaget skall han samtidigt uppges orsaken till att han inte har lagt fram beviset vid förberedelsen.

Om en part försummar att uppges beviset och vad som skall styrkas med det, kan domstolen lämna beviset utan avseende, eller, om behandlingen av målet därför fördröjs, med stöd av stadgandena i 9 kap. förplikta parten att svara för kostnaderna för att rättegången förlängs.

21 §. Enligt paragrafen kan en separat huvudförhandling sättas ut för behandling av en fråga som hänför sig till rättegången eller en annan sådan fråga som kan avgöras separat. Då är det tillåtet att till övriga delar avbryta målets förberedelse och vänta på att den fråga som skall avgöras separat avgörs. Ett motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 5 kap. 30 § rättegångsbalken.

En rättegångsfråga som skall avgöras separat kan t.ex. vara en fråga som gäller vittnesjäv, beslut om säkringsåtgärder eller bevisupptagning utom huvudförhandlingen.

Stadgandet kan bli tillämpligt t.ex. när domstolen meddelar deldom enligt 11 kap. 5 §.

Huvudförhandling

22 §. I paragrafen föreslås att stadgandena i 6 kap. i tillämpliga delar skall iakttas vid huvudförhandlingen i brottmål där målsäganden ensam för talan.

Stadgandena om när en huvudförhandling skall inställas utgör dock ett undantag från ovan nämnda huvudregel. Detta beror på stadgandena i 8 kap. 7 och 8 §§ om att ett brottmål där bägge parterna har uteblivit skall

avskrivnas samt att en målsägande som har uteblivit från ett sammanträde på yrkande av svaranden med slutlig verkan kan förklaras ha förlorat sin åtalsrätt.

Ändring av talan

23 §. I paragrafen föreslås stadganden som förbjuder målsäganden att ändra sin talan. Beträffande det straffrättsliga yrkandet motsvaras stadgandets 1 mom. 1 punkt och 2 mom. av stadgandena i 5 kap. 18 § om när allmänna åklagaren för åtal i ett brottmål.

Beträffande det privaträttsliga yrkandet motsvaras stadgandets 1 mom. 2 och 3 punkt av tvistemålsstadgandena i 14 kap. 2 § 1 och 3 punkten (1052/91) rättegångsbalken.

Enligt 1 mom. är huvudregeln den, att talan inte får ändras under rättegången. Såsom det redan har konstaterats i detaljmotiveringen till 18 §, finns inget motsvarande stadgande i gällande lag. Även i brottmål där målsäganden ensam för talan är förbudet mot ändring av talan viktigt för att svaranden genom stämningensansökan och stämningen skall få kännedom vad den kommande rättegången gäller och hur han kan förbereda sig för den.

Enligt momentets 1 punkt har målsäganden dock rätt att vidga sitt åtal mot samma svarande till att även omfatta andra gärningar som denne har begått, om domstolen med hänsyn till den utredning som kommer att framläggas i målet och övriga omständigheter anser det lämpligt. I detaljmotiveringen till ovan nämnda 18 § 1 mom. ingår en redogörelse för vad som i denna punkt avses med att åtalet vidgas och i vilka fall domstolen kan anse det lämpligt att så får ske. Nämnda motivering kan i tillämpliga delar anses motivera även denna punkt.

Enligt momentets 2 punkt kan målsäganden yrka annan fullgörelse än vad som avses i talan, om yrkandet grundar sig på en sådan ändring i förhållandena som inträffat först under rättegången eller en omständighet som först då har kommit till målsägandens kännedom. Stadgandet motsvarar helt 14 kap. 2 § 1 mom. 1 punkten. rättegångsbalken. För tydlighetens skull föreslås det att stadgandet skall tas in även i denna paragraf.

Enligt 3 punkten kan målsäganden yrka ränta eller framställa något annat biyrkande eller ett nytt yrkande som i väsentlig mån

bygger på samma grund som ett tidigare. Stadgandet motsvarar tvistemålsstadgandet i 14 kap. 2 § 1 mom. 2 punkten rättegångsbalken, som genom en ändring av lagen (1052/91) har blivit punkt 3 i samma moment. Även detta stadgande föreslås för tydlighetens skull bli intaget i paragrafen.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om vilka ändringar i målsägandens yrkanden som inte skall betraktas som förbjuden ändring av talan. Enligt punkten ändrar målsäganden inte sin talan på ett otillåtet sätt om han begränsar åtalet eller uppger andra lagrum än de som nämns i stämningensansökan eller åberopar nya omständigheter till stöd för talan, om detta inte innebär att saken blir en annan. Stadgandet motsvarar vad som stadgas om ändring av åtal i 5 kap. 18 § 2 mom. Beträffande motiveringen hänvisas i tillämpliga delar till motiveringen till nämnda 18 § 2 mom.

8 kap. Om parterna

Det föreslås att till kapitlet i delvis ändrad form skall överföras rättegångsbalkens stadganden om parts närvaro och utevaro i brottmål. De stadganden om *parts närvaro* som ingår i 1—3 §§ gäller såväl brottmål där allmänna åklagaren för åtal som brottmål där målsäganden ensam gör det. I paragrafen föreslås dessutom separata stadganden om *parts utevaro i brottmål där talan förs av allmänna åklagaren* (4—6 §§), *parts utevaro i brottmål där målsäganden ensam för talan* (7—10 §§) samt *prövning och avgörande av brottmål trots svarandens utevaro* (11—13 §§). Dessutom föreslås det *kompletterande stadganden* som skall vara gemensamma såväl för brottmål där allmänna åklagaren för åtal som för brottmål där målsäganden gör det (14—15 §§). Stadgandena i kapitlet kompletteras av de gällande stadgandena 12 kap. 28—36 §§ (1052/91) rättegångsbalken.

Enligt gällande lag döms en svarande som uteblir från den första handläggningen av ett brottmål i allmänhet till böter, eller också kan han hämtas till rättegångstillfället. Vite förelägs enligt gällande lag först när svaranden kallas till den fortsatta handläggningen av målet.

När en påföljd som kan jämföras med straff anlitas, skall den vara densamma oberoende av vilket mål eller handläggningsskede eller vilken

part påföljden gäller. Det föreslås att straffpåföljden helt skall slopas och att även svaranden i brottmål skall föreläggas vite när han kallas till den första handläggningen av målet. För vittnen föreslås en motsvarande ändring i 17 kap. 36 § rättegångsbalken.

Föreläggande av vite är ändamålsenligare än ett bötesstraff också av den anledningen, att den som kallas att inställa sig vid äventyr av vite samtidigt exakt får veta vilken påföljd som väntar honom om han uteblir. Vite kan också användas smidigare än ett bötesstraff. När vitet föreläggs kan domstolen bedöma vilket vite som med hänsyn till det mål som skall behandlas är tillräckligt strängt för att den som skall kallas verkligen inställer sig.

Även i brottmål är det i huvudsak domstolen som sköter delgivningen. När domstolen har bestämt att åklagaren skall få väcka åtal genom att själv utfärda stämning, sköter han även delgivningen. Enligt förslaget skall domstolen och åklagaren därför ha möjlighet att förena kallelsen med vite.

Parts närvaro

I §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när en part i brottmål personligen skall inställa sig vid domstolen.

I 12 kap. 7 § (1052/91) rättegångsbalken ingår ett stadgande om när parter i tvistemål och målsäganden i brottmål kan kallas att inställas sig personligen. Enligt stadgandet kan i tvistemål en part eller hans lagliga företrädare och i brottmål målsäganden eller hans lagliga företrädare vid vite förpliktas att personligen inställa sig vid domstolen, om det anses nödvändigt för utredningen av målet.

Enligt 12 kap. 8 § rättegångsbalken får en svarande inte dömas till frihetsstraff om han inte under målets handläggning har hörts personligen. En häktad svarande skall vara personligen närvarande inför rätta då målet angående det brott för vilket han är häktad handläggs. I annat fall kan svaranden i brottmål förordnas att inställa sig personligen inför rätta, om sakens utredning kräver det.

Eftersom en parts närvaro är viktig av olika orsaker under huvudförhandlingen än under förberedelsen av målet, föreslås separata stadganden om personlig närvaro för dessa bägge skeden av handläggningen. Samtidigt föreslås

det att 12 kap. 6 § rättegångsbalken ändras på motsvarande sätt i fråga om tvistemål.

Enligt det stadgande som föreslås i 1 mom. skall huvudregeln vara den, att en part vid vite skall åläggas att inställa sig personligen till huvudförhandlingen i tingsrätten.

En parts personliga närvaro under huvudförhandlingen är viktig bl.a. därför att en part själv i allmänhet är den bästa informationskällan när det gäller utredningen av målet, eftersom han bäst känner till detaljerna i det. Eftersom en koncentrerad huvudförhandling eftersträvas, skall redan när parterna kallas till domstolen uppmärksamhet ägnas åt att skapa så goda förutsättningar som möjligt för avgörandet av målet.

I den proposition som gällde revideringen av underrättsförfarandet i tvistemål (Reg.prop. 15/1990 rd.) konstateras i detaljmotiveringen till förslaget om ändring av 17 kap. 61 § rättegångsbalken att en i det närmaste undantagslös huvudregel skall vara att parterna föreläggs att personligen inställa sig vid tvistemålets huvudförhandling. Då kan domstolen fråga parten själv om de fakta som inverkar på målet. På ovan nämnda grunder togs i 61 § in ett stadgande om att en part kan förhöras i bevisningssyfte också utan sanningsförsäkran. Enligt sin ordalydelse gäller stadgandet även brottmål.

Det som har anförts i fråga om tvistemål i detaljmotiveringen till ovan nämnda proposition gäller i åtminstone lika hög grad brottmål.

Ovan nämnda motivering, ändringen av 17 kap. 61 § rättegångsbalken samt den revidering som nu föreslås av rättegångsförfarandet i brottmål är tillsammans mycket vägande argument för en uttrycklig huvudregel om att parterna i allmänhet skall åläggas att personligen infinna sig till huvudförhandlingen i målet.

Enligt det föreslagna stadgandet behöver parterna dock inte åläggas att personligen infinna sig till huvudförhandlingen om detta inte behövs för utredningen av målet. En sådan situation föreligger t.ex. när tvisten endast gäller en rättegångsfråga eller något som parten inte kan känna till.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om när en part skall åläggas att inställa sig personligen till muntlig förberedelse. Enligt stadgandet skall en part vid vite åläggas att inställa sig personligen

till muntlig förhandling i tingsrätten, om hans personliga närvaro är till fördel för förberedelsen.

I brottmål där talan förs av allmänna åklagaren är en parts personliga närvaro inte alltid lika nödvändig med tanke på förberedelsen som i tvistemål. I sådan brottmål torde muntlig förberedelse bli väl sällsynt, och förberedelsen torde även då mera gå ut på planering av huvudförhandlingen än, såsom i tvistemål, på avgränsning av tvistefrågan.

T.ex. i ett omfattande brottmål med flera åtalpunkter kan det dock vara nödvändigt att svaranden är personligen närvarande vid förberedelsen för att domstolen skall få en uppfattning om hans förhandsinställning till åtalpunkterna.

Brottmål där målsäganden ensam för talan skall i fråga om förfarandet jämföras med handläggning av tvistemål där förlikning inte är tillåten. Kravet på en koncentrerad huvudförhandling förutsätter rätt ofta en muntlig förberedelse där bägge parterna är personligen närvarande.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om när en part skall åläggas att vid vite inställa sig personligen till muntlig förhandling i hovrätten eller högsta domstolen. Stadganden om sådan förhandling ingår i 26 kap. 8 § och 30 kap. 20 § rättegångsbalken. I momentet föreslås att en part skall åläggas att inställa sig personligen till muntlig förhandling i ovan nämnda rättsinstanser om det anses nödvändigt för utredningen av målet. I fråga om brottmål motsvarar stadgandet sista meningen i 12 kap. 8 § rättegångsbalken.

Avsikten är att rättegångsförfarandet i hovrätten skall ändras så, att en muntlig förberedelse införs. I samband med reformen torde det vara skäl att ändra denna paragraf så, att stadgandena om när en part skall åläggas att inställa sig personligen till huvudförhandling och förberedelse i hovrätten kommer att motsvara de stadganden som nu föreslås för rättegångsförfarandet i tingsrätten.

2 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande som i delvis ändrad form motsvarar 12 kap. 7 § 1 mom. rättegångsbalken om när en parts lagliga företrädare skall höras personligen. Likaså föreslås det att i momentet skall tas in ett stadgande som motsvarar nämnda 12 kap. 7 § 1 mom. om att stadgandena i 1 § i tillämpliga delar skall gälla också när målsäganden inte uppträder som part i målet.

I 2 mom. föreslås ett stadgande som skall motsvara stadgandet i nämnda 7 § 2 mom. om hur en i 1 mom. avsedd målsägande och hans lagliga företrädare skall höras personligen när målsäganden har flera företrädare samt om att domstolen kan ålägga en omyndig som saknar rätt att själv föra sin talan att inställa sig för att höras personligen i målet.

3 §. I 12 kap. 8 § rättegångsbalken stadgas om när svaranden i brottmål skall vara personligen närvarande. I paragrafen stadgas bl.a. att en häktad svarande skall vara personligen närvarande då målet angående det brott för vilket han är häktad handläggs. Det föreslås att stadgandet överförs till denna paragraf.

Parts utevaro i brottmål där talan förs av allmänna åklagaren

I lagen föreslås särskilda avsnitt om parts utevaro i brottmål där allmänna åklagaren för talan och om parts utevaro i mål där målsäganden ensam gör det. Detta beror på att den betydelse som partens närvaro har är olika beroende på vilken typ av brottmål det är fråga om.

4 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur tingsrätten skall förfara om en målsägande eller hans lagliga företrädare inte följer en uppmaning att vid vite inställa sig personligen vid domstolen.

I 12 kap. 27 § 2 mom. (1052/91) rättegångsbalken, som föreslås bli upphävd, ingår ett delvis motsvarande stadgande om de åtgärder som domstolen kan vidta om en målsägande uteblir utan laga förfall trots att han har förelagts att personligen infinna sig till målets fortsatta behandling.

Paragrafen blir tillämplig såväl vid muntlig förberedelse som vid huvudförhandling. I 6 § finns ett kompletterande stadgande om muntlig förberedelse.

I paragrafen föreslås att domstolen, om den fortfarande anser att målsägandens eller hans lagliga företrädare närvaro är nödvändig, skall döma ut vitet och förelägga ett högre vite eller bestämma att målsäganden eller hans lagliga företrädare skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde. Enligt den föreslagna 6 kap. 2 § 4 punkten får huvudförhandling inte inledas samt skall inställas och

utsätts till en annan dag, om en målsägande som skall höras personligen har uteblivit.

Om det är känt att målsäganden har laga förfall, skall behandlingen inställas enligt 12 kap. 30 § (1052/91) rättegångsbalken och en ny dag utsätts för den.

En målsägande, som trots att han har förelagts att infinna sig personligen till domstolen låter sig företräddas av ett ombud, anses med stöd av 12 kap. 29 § (1052/91) rättegångsbalken ha uteblivit. Om målsäganden i ett sådant fall kan hämtas till sammanträdet eller hörandet av honom personligen förfaller, skall ett förelagt vite enligt 12 kap. 31 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken inte dömas ut. Enligt 9 kap. 8 § 2 mom. kan målsäganden åläggas att ersätta staten och svaranden för de kostnader som dessa har vållats genom att behandlingen av målet till följd av målsägandens utevaro har fördröjts.

5 §. I paragrafen föreslås stadganden om de åtgärder som domstolen kan vidta om en svarande inte följer en uppmaning att vid vite inställa sig vid domtol. Ett motsvarande stadgande ingår i 12 kap. 26 § (1052/91) rättegångsbalken. Det föreslås att stadgandet upphävs.

Stadgandet skall tillämpas såväl vid muntlig förberedelse som vid huvudförhandling. I 6 § finns ett kompletterande stadgande som gäller muntlig förberedelse.

I paragrafen föreslås att om en svarande inte följer en uppmaning att vid vite inställa sig vid domstol och domstolen fortfarande anser att svarandens närvaro är nödvändig, skall svaranden dömas till det vite som förelagts honom, samtidigt som domstolen skall sätta ut ett nytt högre vite eller bestämma att svaranden skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde.

Enligt förslaget 13 § kan svaranden dömas till fängelsestraff endast om han har hörts personligen under behandlingen av målet eller det är fråga om ett brottmål som avses i 11 eller 12 §. Med stöd av sistnämnda lagrum kan domstolen under de förutsättningar som nämns i lagrummen pröva och avgöra ett brottmål även om svaranden inte är närvarande.

Enligt 5 kap. 16 § 1 mom. skall en svarande kallas till domstolen vid vite även om han inte behöver inställa sig personligen. Fastän svaranden inte behöver vara personligen närvarande, förutsätter behandlingen av målet ofta att parten är företrädd i domstolen.

När en part inte behöver vara personligen

närvarande, är huvudregeln den att han skall företräddas av ombud. Behandlingen av ett brottmål förutsätter i allmänhet att åklagaren och svaranden får tillfälle att turvis bemöta yrkanden och påståenden. På detta sätt skapas en grund för avgörandet.

Även om svaranden inte annars behöver vara personligen närvarande vid sammanträdet, gäller de i paragrafen avsedda tvångsmedlen dock honom och han kan med stöd av paragrafen förordnas att hämtas till domstolen.

En svarande, som trots att han har förelagts att infinna sig personligen till domstolen låter sig företräddas av ett ombud, anses med stöd av 12 kap. 29 § (1052/91) rättegångsbalken ha uteblivit. Om svaranden i ett sådant fall kan hämtas till sammanträdet eller hörandet av honom personligen förfaller eller kan målet behandlas trots hans utevaro, skall ett förelagt vite enligt 12 kap. 31 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken inte dömas ut. Enligt 9 kap. 2 § kan svaranden åläggas att ersätta staten och målsäganden för de kostnader som dessa har vållats genom att behandlingen av målet till följd av svarandens utevaro har fördröjts.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur domstolen skall förfara om en part inte följer en uppmaning att vid vite inställa sig till muntlig förberedelse i ett brottmål där talan förs av allmänna åklagaren.

Såsom det redan har konstaterats i detaljmotiveringen till 5 kap. 10 §., kommer muntlig förberedelse inte på långt när att vara lika vanlig i brottmål som i tvistemål. Detta beror på att målet ofta blir tillräckligt väl utrett redan genom förundersökningen. Särskilt i invecklade brottmål kan tryggnad av en koncentrerad huvudförhandling förutsätta muntlig förberedelse. Eftersom den muntliga förberedelsen i brottmål oftast går ut på planering av huvudförhandlingen, är partens personliga närvaro inte viktig på samma sätt som i tvistemål. Ofta är det nog att åklagaren och svarandens rättegångsbiträde under ledning av ordföranden planerar hur huvudförhandlingen skall genomföras.

Såsom ovan har konstaterats, skall svaranden enligt 5 kap. 16 § kallas att inställa sig vid vite även om han inte behöver infinna sig personligen. En målsägande skall kallas att inställa sig vid vite endast när han skall inställa sig personligen.

Enligt det föreslagna stadgandet får ett förberedande sammanträde hållas fastän den

som vid vite har ålagts att inställa sig uteblir, om sammanträdet är till fördel för förberedelsen. Fastän en svarande eller målsägande som har ålagts att infinna sig personligen till förberedelsen låter sig företrädas av ombud, kan planeringen av huvudförhandlingen mycket väl lyckas. Uteblir svaranden helt och hållet från den muntliga förberedelsen, torde det däremot vara sällsynt att syftet med förberedelsen kan nås.

Om domstolen anser att förberedelsen inte kan genomföras utan att den som vid vite har ålagts att inställa sig verkligen är närvarande vid sammanträdet, kan den för målsägandens vidkommande förfara så som det stadgas i 4 § och för svarandens vidkommande så som det stadgas i 5 §. Håller domstolen ett förberedande sammanträde fastän den som vid vite har ålagts att inställa sig är frånvarande, kan det förelagda vitet enligt 12 kap. 31 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken inte dömas ut.

Parts utevaro i brottmål där målsäganden ensam för talan

De påföljder som skall drabba en part som uteblir från behandlingen av ett brottmål där målsäganden ensam för talan kräver en reglering som i viss mån avviker från vad som föreslås gälla i mål där allmänna åklagaren för talan. Ett brottmål där målsäganden ensam för talan kan i fråga om förfarandet jämföras med ett tvistemål där förlikning inte är tillåten. Därför måste också påföljderna för en parts utevaro i ett mål där målsäganden ensam för talan regleras på ett sätt som i viss mån överensstämmer med vad som gäller i sådana tvistemål.

De stadganden som föreslås i detta avsnitt är avsedda att tillämpas såväl när målsäganden hela tiden har varit den enda kâranden i målet som när målsäganden ensam fortsätter att föra talan efter att allmänna åklagaren har lagt ner åtalet.

7 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att ett mål där målsäganden ensam för talan skall avskrivas om såväl kâranden, som är målsägande, som svaranden uteblir från sammanträdet. I 12 kap. 25 § (1052/91) rättegångsbalken, som föreslås bli upphävd och där motsvarande stadgande för närvarande ingår, kan målet avskrivas redan i och med att målsäganden uteblir. Enligt förslaget förutsätts

det däremot att bågge parterna gör det. Förslaget motsvarar följaktligen vad 12 kap. 9 § (1052/91) rättegångsbalken stadgar för tvistemål.

Stadgandet tillämpas såväl vid muntlig förberedelse som vid huvudförhandling.

8 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om förfarandet när målsäganden inte inställer sig till ett sammanträde i ett brottmål där han ensam för talan.

På samma sätt som i den situation som avses i 1 kap. 16 § 1 mom., när målsäganden återkallar sin åtalsbegäran eller lägger ner åtalet i ett brottmål där han ensam för talan, är det när målsäganden inte inställer sig i rätten viktigt för svaranden att kunna förvissa sig om att målsäganden inte senare på nytt väcker åtal. I 1 mom. föreslås därför att om målsäganden uteblir från ett sammanträde i ett brottmål där han ensam för talan, kan domstolen på yrkande av svaranden bestämma att målsäganden skall förlora sin åtalsrätt. Om svaranden inte framställer ett sådant yrkande, skall målet enligt momentet avskrivas. Ifall målet avskrivs, har målsäganden möjlighet att senare på nytt väcka talan i saken.

På samma sätt som i 1 kap. 16 § 1 mom. föreslås det inte heller här att talan skall förkastas utan att domstolen skall förklara att målsäganden har förlorat sin åtalsrätt. Ett förkastande av talan skulle leda till ett oskäligt resultat för de övriga målsägandena i samma brottmål.

Enligt momentet kan målsäganden förlora sin åtalsrätt både när han uteblir från förberedelsen och när han uteblir från huvudförhandlingen.

För att domstolen enligt momentet skall ha rätt att förklara att målsäganden har förlorat sin åtalsrätt i målet, förutsätts det att målsäganden i samband med kallelsen till sammanträdet har underrättats om att domstolen på yrkande av svaranden kan meddela ett sådant beslut. Ett stadgande med detta innehåll föreslås i 7 kap. 19 §. Stadgandet gäller såväl kallelse till muntlig förberedelse som kallelse till huvudförhandling.

I 2 mom. föreslås stadganden om de åtgärder som domstolen kan vidta om en svarande i ett brottmål där målsäganden ensam för talan inte följer en uppmaning att inställa sig till ett sammanträde. Stadgandet skall tillämpas såväl vid muntlig förberedelse som vid huvud-

förhandling. I 10 § finns ett kompletterande stadgande, som gäller muntlig förberedelse.

I momentet föreslås att om en svarande inte följer en uppmaning att vid vite inställa sig till sammanträdet och domstolen fortfarande anser att svarandens närvaro är nödvändig, skall svaranden dömas till det vite som har förelagts honom, samtidigt som domstolen skall sätta ut ett nytt högre vite eller bestämma att svaranden skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde. Stadgandet motsvarar således det föreslagna stadgandet i 5 § om svarandens utevaro från ett sammanträde i ett brottmål där allmänna åklagaren för åtal.

På samma sätt som i fråga om sammanträden i brottmål där allmänna åklagaren för talan, skall svaranden även i brottmål där målsäganden ensam för talan med stöd av 7 kap. 19 § 2 mom. kallas att inställa sig vid vite även när han inte behöver infinna sig personligen.

Vid huvudförhandlingen i brottmål är svarandens personliga närvaro synnerligen viktig redan med tanke på utredningen av målet. Vid muntlig förberedelse skall vikten av en parts personliga närvaro enligt 10 § bedömas på ett annat sätt. Enligt paragrafen får sammanträdet hållas trots att om svaranden uteblir, om sammanträdet dock är till fördel för förberedelsen.

Även i brottmål där målsäganden ensam för talan gäller regeln att en svarande enligt förslagets 13 § kan dömas till fängelsestraff endast om han har hörts personligen under behandlingen av målet eller det är frågan om ett brottmål som avses i 11 eller 12 §. Enligt sistnämnda lagrum kan domstolen pröva och avgöra brottmålet under de förutsättningar som nämns i lagrummen även om svaranden inte alls är närvarande i rätten.

På samma sätt som redan konstaterades under 5 §, anses det enligt 12 kap. 29 § (1052/91) rättegångsbalken att även en svarande i ett brottmål där målsäganden ensam för talan har uteblivit, om han trots att han förelagts att infinna sig personligen till domstolen låter sig företrädas av ombud. Om svaranden i ett sådant fall kan hämtas till sammanträdet eller hörandet av honom personligen förfaller eller kan målet behandlas trots hans utevaro, skall ett förelagt vite enligt 12 kap. 31 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken inte dömas ut. Enligt 9 kap. 2 § kan svaranden

åläggas att ersätta motparten för de kostnader som denne har vållats genom att behandlingen av målet har fördröjts.

9 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att en målsägande som enligt 8 § har förlorat sin talerätt skall ha möjlighet att med stöd av sin tidigare ansökan få målet behandlat genom en anmälan till domstolen, ifall han har haft laga förfall som han inte har kunnat anmäla i tid. Målsäganden skall meddela domstolen om sitt hinder inom 30 dagar från det att beslutet om förlust av åtalsrätten fattades. Styrker målsäganden inte att han har haft laga förfall, skall målet inte upptas till prövning. Ett motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 12 kap. 22 § (1052/91) rättegångsbalken. Det måste anses motiverat att käranden såväl i tvistemål som brottmål behandlas på samma sätt i de situationer som nämns i paragrafen.

10 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om de åtgärder som domstolen kan vidta om svaranden uteblir från muntlig förberedelse i ett brottmål där målsäganden ensam för talan. Om målsäganden uteblir från muntlig förberedelse, tillämpas stadgandet i 8 § 1 mom. Enligt stadgandet kan målsäganden på yrkande av svaranden förklaras ha förlorat sin åtalsrätt.

Enligt det föreslagna stadgandet får ett förberedande sammanträde hållas fastän en svarande som vid vite har ålagts att inställa sig till sammanträdet har uteblivit, om sammanträdet dock är till fördel för förberedelsen.

I övrigt hänvisas i tillämpliga delar till vad som anförs i detaljmotiveringen till 6 §.

Prövning och avgörande av brottmål trots svarandens utevaro

En överväldigande del av de uppskov som för närvarande meddelas i brottmål beror på att svaranden inte följer en uppmaning att inställa sig vid domstolen. Att svaranden uteblir beror inte så mycket på att han skulle försöka undgå att dömas till straff som på att han helt enkelt inte är intresserad av målet. Det kan hända att han anser att brottet och det straff som domstolen kommer att döma ut är rena självklarheter och betrakta skyldigheten att infinna sig i domstolen endast som en negativ extra påföljd.

Enligt gällande lag kan ett mål endast i mycket begränsad utsträckning avgöras i svarandens utevaro. Detta är möjligt endast vid

fortsatt handläggning av ett mål, när svaranden har ålagts att inställa sig vid äventyr att målet trots hans utevaro kan avgöras. I dessa fall kan endast bötesstraff utdömas. Dessutom föreslås det att för brottet inte stadgas strängare straff än 6 månader fängelse. Internationellt har domstolen enligt gällande lag mycket begränsade möjligheter att avgöra ett mål utan att höra svaranden i målet.

Eftersom revideringen av rättegångsförfarandet även i brottmål syftar till att i mån av möjlighet gallra bort orsaker till uppskov, är det skäl att även hos oss öka möjligheterna att pröva och avgöra ett brottmål trots att svaranden har uteblivit. Betydelse skall också tillmätas svarandens samtycke till att målet får prövas och avgöras trots hans utevaro.

Möjligheterna att pröva och avgöra ett brottmål skall vara desamma oberoende av om allmänna åklagaren eller målsäganden ensam för talan i målet.

11 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när domstolen får pröva och avgöra ett brottmål trots att svaranden har uteblivit från behandlingen av målet.

Betydelsen av svarandens personliga närvaro accentueras vid utredningen av brottmål. En tillförlitlig utredning förutsätter att vittnena kan identifiera svaranden och att svaranden kan höras personligen med anledning av vad vittnena har berättat.

Såsom ovan redan har konstaterats, är huvudregeln den att en part skall företrädas av ombud om han inte själv behöver vara personligen närvarande. Behandlingen av ett brottmål förutsätter i allmänhet att åklagaren och svaranden får tillfälle att turvis bemöta varandras yrkanden och påståenden. På detta sätt skapas en grund för avgörandet av målet.

När svaranden t.ex. under förundersökningen har erkänt att han har begått den gärning som avses i åtalet, kan målet dock ofta utredas på ett tillförlitligt sätt utan att svaranden är personligt närvarande. När ett normalstraff har stabiliserats för det aktuella brottet och de övriga frågorna är sådana att svarandens närvaro och ställningstaganden endast i mycket ringa mån påverkar avgörandet, kan målet prövas och avgöras trots att svaranden inte har hörts under rättegången.

En förutsättning för att ett mål skall få prövas och avgöras trots svarandens utevaro är att svaranden bevisligen har fått kännedom om

att domstolen kan pröva och avgöra målet även om han uteblir från behandlingen.

I varje brottmål skall domstolen särskilt pröva när svaranden skall kallas att inställas sig vid äventyr att målet kan avgöras i hans utevaro. Om domstolen felaktigt bedömer att målet kan utredas tillräckligt väl utan att svaranden är närvarande, kan domstolen bli tvungen att i onödan skjuta upp behandlingen av målet eller t.o.m. hålla en ny huvudförhandling. Likaså skall domstolen t.ex. när svaranden är en ung förstagångsförbrytare noga överväga om det för svaranden är ett gott alternativ att dömas till straff i sin utevaro.

Ett sådant äventyr som avses i paragrafen skall endast anlitas när svaranden kallas till huvudförhandlingen, däremot inte när han kallas till förberedelse, eftersom ett brottmål inte kan avgöras vid förberedelsen. Enligt 6 och 10 §§ i samma kapitel kan ett förberedande sammanträde hållas trots att svaranden har uteblivit, om detta är till fördel för förberedelsen.

I 1 mom. föreslås att svaranden i sin utevaro endast skall få dömas till böter eller fängelse i högst tre månader.

Dessa straff är givetvis maximistraff. Domstolen kan även t.ex. underlåta att döma svaranden till straff. Fängelsestraffet kan vara villkorligt eller ovillkorligt. I stället för ett ovillkorligt fängelsestraff kan domstolen även döma den tilltalade till samhällstjänst.

Utöver straffet kan domstolen också besluta om andra påföljder och avgöra målet även till övriga delar. För det första kan domstolen förordna att ett tidigare villkorligt straff skall bli ovillkorligt, förklara villkorlig frihet förverkad samt bestämma att ett straff som är gemensamt med ett tidigare straff skall utdömas. Det gemensamma straffet får dock inte vara strängare än de maximistraff som nämns i paragrafen.

Domstolen kan t.ex. ålägga den tilltalade körförbud eller besluta om förverkandepåföljd, annan ersättningsskyldighet mot staten eller avgöra ett privaträttsligt anspråk.

För att domstolen skall ha möjlighet att avgöra ett privaträttsligt anspråk, skall svaranden ha delgivits det anspråk som riktas mot honom. När domstolen enligt paragrafen avgör målet trots att svaranden har uteblivit, kan den samtidigt även avgöra ett privaträttsligt anspråk, om svaranden har delgivits anspråket under behandlingen. Även beträffande det pri-

vatträttsliga anspråket är avgörandet då dom i målet. Avgörandet baserar sig således på att saken faktiskt har utretts och inte på att svaranden har uteblivit.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att en svarande som enligt 1 mom. har dömts till straff kan få målet behandlat på nytt, om han haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid. Svaranden skall underrätta tingsrätten om förfallet inom 30 dagar från det att han bevisligen fick del av det utdömda straffet. Styrker svaranden inte sitt laga förfall, skall målet inte tas upp till prövning.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen skall ha möjlighet att förkasta ett åtal trots att svaranden har uteblivit. När åtalet genom en dom förkastas i sin helhet, förutsätter svarandens rättsskydd inte att han hörs under rättegången. Stadgandet i momentet blir tillämpligt oberoende av vid vilket äventyr svarandena har kallats till rättegången.

Om domstolen i sin kallelse såväl har anlitat ett sådant äventyr som avses i paragrafen som ett alternativt äventyr av vite, följer av 12 kap. 31 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken givetvis att vitet inte döms ut.

12 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att ett brottmål likaså kan prövas och avgöras trots att svaranden har uteblivit, om svaranden har meddelat domstolen att han samtycker till ett sådant förfarande. För att domstolen skall få tillämpa stadgandet förutsätts det att svaranden i kallelsen har underrättats om möjligheten att målet med hans samtycke kan avgöras fastän han inte skulle inställa sig vid sammanträdet. Svaranden skall följaktligen inställa domstolen sitt samtycke. Ett samtycke som givits under förundersökningen räcker inte.

För att paragrafen skall tillämpas fordras det att svarandens närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet. Beträffande denna förutsättning hänvisas till vad som anförs i detaljmotiveringen till 11 §.

Med stöd av stadgandet skall det således redan när svaranden uteblir från den första handläggningen av målet vara möjligt att döma honom till bötesstraff eller till fängelse i högst sex månader. Det har ansetts att svarandens uttryckliga samtycke till att målet prövas och avgörs samt till att en ovan nämnd påföljd döms ut i tillräcklig mån motsvarar de målsätt-

ningar som eftersträvas med principen att svaranden skall höras i brottmål.

På samma sätt som enligt föregående paragraf skall domstolen även när den överväger att tillämpa denna paragraf noga bedöma när svaranden skall kallas till domstolen vid äventyr av en sådan påföljd som avses i stadgandet. Domstolen skall först och främst överväga om brottmålet kan utredas utan att svaranden hörs personligen eller utan att någon för hans talan. Dessutom skall domstolen pröva om svaranden i det aktuella brottmålet är sådan att det från hans synpunkt kan anses lämpligt att enligt hans eget samtycke i hans utevaro döma honom till ett fängelsestraff om högst sex månader. Såsom ovan har konstaterats, har domstolen även möjlighet att i stället för ett fängelsestraff av ovan nämnd längd döma den tilltalade till samhällstjänst.

Beträffande möjligheten att utöver ovan nämnda straff även döma ut andra påföljder och i anslutning till målet avgöra andra anspråk samt förordna om verkställighet av tidigare villkorliga fängelsestraff, förverkande av villkorlig frihet och påförande av ett gemensamt straff hänvisas till vad som anförs i detaljmotiveringen till 11 §.

När målet avgörs enligt detta lagrum, följer av 12 kap. 31 § 1 mom. (1052/91) rättegångsbalken att ett vite som har förelagts svaranden såsom alternativ påföljd givetvis inte döms ut.

13 §. I 12 kap. 8 § rättegångsbalken finns ett stadgande om svarandens personliga närvaro vid behandlingen av målet. I paragrafen stadgas bl.a. att svaranden inte kan dömas till frihetsstraff om han inte har hörts personligen under behandlingen av målet. Det föreslås att stadgandet flyttas till denna paragraf. Stadgandet skall såsom hittills tillämpas såväl i mål där allmänna åklagaren för åtal som i mål där målsäganden ensam gör det.

Vissa formella justeringar föreslås. Kravet på att svaranden skall ha hörts personligen skall gälla huvudförhandlingen. I stället för frihetsstraff skall i paragrafen stadgas om fängelsestraff. Dessutom föreslås sådana justeringar som övriga delar av förslaget medför. Därför skall i paragrafen nämnas att undantag från huvudregeln är möjliga när svaranden i sin utevaro döms till fängelsestraff enligt 11 eller 12 §.

Med hänvisning till 1 § föreslås det ytterligare att stadgandet om att svaranden skall

inställa sig personligen i domstolen om sakens utredning det kräver skall upphävas.

Kompletterande stadganden

14 §. I paragrafen föreslås ett stadgande som motsvarar 12 kap. 23 § (1052/91) rättegångsbalken om att kapitlets stadganden om utevaro även skall tillämpas när en part utan lov avlägsnar sig under behandlingen. I brottmål kommer stadgandet sannolikt oftast att tillämpas när en part inte infinner sig efter att ett sammanträde under huvudförhandlingen har avbrutits. Med anledning av det föreslagna stadgandet föreslås det att stadgandet i 19 kap. 1 § rättegångsbalken om bötesstraff för den som lämnar rätten utan lov och stadgandet i 2 § om ett likadant straff den som reser bort utan lov skall upphävas.

15 §. I paragrafen föreslås ett stadgande som motsvarar 12 kap. 9 § 2 mom. (1052/91) rättegångsbalken. Stadgandet gäller behandling och avgörande av en rättegångsfråga trots att en part försummar att avge en skriftlig utsaga eller uteblir från ett domstolssammanträde.

Rättegångsfrågor i brottmål är t.ex. frågan om upptagande av bevis utom huvudförhandlingen.

Även i brottmål är det viktigt att en rättegångsfråga kan avgöras trots en parts försummelse eller utevaro. Det föreslås därför att stadgandet flyttas till avsnittet Kompletterande stadganden, och att det också skall gälla brottmål.

9 kap. Om rättegångskostnader

1 §. I denna paragraf stadgas om svarandens ersättningsskyldighet till staten.

Med stöd av olika stadganden i gällande lag måste svaranden också i dag ersätta vissa här avsedda kostnader till staten. Om ersättning till staten för de kostnader som förordnats bli betalade med stöd av lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel stadgas t.ex. i 16 § nämnda lag. Då det här är fråga om att staten skall få ersättning för kostnader som rättegången vållat den, är det lämpligare att stadgandet finns bland de föreslagna stadgandena om ersättande av rättegångskostnader i brottmål. Därför föreslås det att nämnda 16 §

ändras så, att lagrummet i fråga om ersättningsskyldigheten endast hänvisar till denna paragraf.

I det föreslagna lagrummet jämföras med de ersättningar som skall betalas enligt lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel också övriga särskilda kostnader för bevisning och rättsmedicinska undersökningar. Så är redan delvis fallet också i dag. T.ex. i 12 § lagen om utredande av dödsorsak (459/73) och i 6 § 3 mom. (558/70) förordningen angående läkare och tandläkare tillkommande ersättning för verkställande av rättsmedicinska undersökningar (689/56) stadgas att domstolen kan besluta om indrivning av kostnaderna. I rättspraxis har svarandena i brottmål också ålagts att till staten ersätta vissa andra kostnader.

Paragrafen gäller också sådana brottmål där endast målsäganden yrkar straff.

Enligt 1 mom. är en svarande som döms till straff eller någon annan straffrättslig påföljd skyldig att ersätta staten för de ersättningar som bestämts att betalas ut med stöd av lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel. Dessutom skall en sådan svarande åläggas att ersätta staten också för övriga särskilda kostnader för bevisning och rättsmedicinska undersökningar under förundersökningen eller rättegången.

Enligt 16 § lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel skall svaranden, om han begått det brott för vilket straff eller annan påföljd har yrkats, åläggas ersättningsskyldighet mot staten. Enligt gällande lag är således även den ersättningsskyldig, som visserligen konstateras ha begått brottet i fråga, men som av någon orsak inte döms till straff eller någon annan straffrättslig påföljd. Då brotten i dessa fall är obetydliga och förlåtliga eller gärningsmannen är otillräcklig, är det inte motiverat att tilldöma staten ersättning för rättegångskostnaderna. Därför skall enligt det föreslagna 1 mom. endast en svarande som har dömts till straff eller någon annan straffrättslig påföljd åläggas att betala ersättning till staten.

Enligt det föreslagna lagrummet skall svaranden också ersätta staten för övriga särskilda kostnader för bevisning och rättsmedicinska undersökningar under förundersökningen eller rättegången. Sådana kostnader kan gälla t.ex. sakkunnigutlåtanden som förundersöknings- eller åklagarmyndigheterna inhämtar och som används såsom bevis vid rättegången. Som sådana särskilda kostnader kan däremot inte

betrakas kostnaderna för undersökningar som polismyndigheterna eller andra statliga myndigheter utför i tjänsten. Kostnaderna för sådana undersökningar blir ersättningsgilla endast om det på annat håll i lagen finns särskilda stadganden som ger myndigheterna rätt att fakturera dem. Enligt det föreslagna lagrummet kan svaranden inte åläggas att till staten ersätta en kalkylerad andel av de kostnader som myndigheternas arbete har vållat staten. T.ex. undersökningar av sinnestillstånd utför medicinalmyndigheterna såsom tjänsteåligganden och den tilltalade kan därför inte åläggas att ersätta dem.

Enligt detta moment förutsätter ersättnings-skyldigheten att den i momentet nämnda bevisningen eller undersökningen har varit nödvändig för sakens utredning. Stadgandet motsvarar 16 § 1 mom. lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel.

Frågan om kostnaderna har varit nödvändiga måste bedömas enligt den situation som rådde då kostnaderna uppstod. Därför måste t.ex. ersättningar som av statens medel har betalats till vittnen som åklagaren har kallat till domstolen men som sedan inte har hörts eftersom den misstänkte, som vid polisundersökningen inte har medgivit sin skuld, inte bestrider åtalet i rätten, betraktas som nödvändiga för sakens utredning.

Enligt momentet skall svaranden åläggas ersättningsskyldighet endast om åklagaren har yrkat det med stöd av 6 §. Enligt förslaget skall domstolen inte självmt uttala sig om ersättningsskyldigheten ens när det är frågan om kostnader som domstolen själv har bestämt att skall betalas av statens medel, såsom t.ex. vittnesarvoden.

Till 2 mom. har i sakligt oförändrad form överförs det jämkningsstadgande som nu ingår i 16 § 2 mom. lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel. Stadgandet behövs också i fortsättningen, eftersom kostnaderna ibland kan bli mycket höga.

Enligt momentet skall de ersättningar som påförs svaranden stå i rimlig proportion till brottets art eller till hans personliga och ekonomiska förhållanden. Också övriga omständigheter i saken skall beaktas då domstolen prövar om ersättningen är skälig. På samma grunder kan domstolen också helt avstå från att döma svaranden till ersättningsskyldighet.

I 3 mom. föreslås det bli möjligt att genom förordning stadga att svaranden inte skall

åläggas att till staten betala ersättning enligt 1 mom. om ersättningen är lägre än ett belopp som nämns i förordningen.

Den nämnda värdegränsen kunde således bestämmas i en särskild förordning. Förslaget grundar sig på att det inte är ändamålsenligt att till staten uppbära sådana avgifter som är mindre än de genomsnittliga indrivningskostnaderna. Enligt det finansministeriets beslut (426/50) som utfärdats med stöd av lagen om avstående från indrivning av särskilda smärre fordringar (266/50) kan fordringar som är mindre än 20 mark lämnas oindrivna. I 23 b § 1 mom. förordningen om verkställighet av bötesstraff (1683/91) stadgas också att om fordran eller den utestående delen av den är mindre än 40 mark, får länsstyrelsen eller justitieministeriet avstå från verkställigheten.

I den förordning som skall utfärdas med stöd av detta moment kan värdegränsen fastställas till t.ex. 200 mark.

Den i momentet nämnda värdegränsen bedöms separat för varje rättsinstans. Om flera personer solidariskt är ersättningsskyldiga gentemot staten, gäller värdegränsen hela det belopp som skall ersättas, och beloppet divideras således inte med antalet ersättningsskyldiga.

2 §. Denna paragraf gäller fall där svaranden genom att utebli från domstolen eller genom att inte iakttä domstolens förordnanden eller genom något annat förfarande som strider mot hans skyldigheter uppsåtligt eller av vårdslöshet har fördröjt behandlingen och därmed åsamkat staten sådana kostnader som avses i 1 § eller vållat den andra parten kostnader. Enligt det föreslagna lagrummet skall svaranden då vara skyldig att ersätta dessa kostnader oberoende av hur rättegångskostnaderna annars skall ersättas.

Den ersättningsskyldighet som föreslås i denna paragraf motsvarar stadgandet för tvistemål i 21 kap. 5 § rättegångsbalken. På samma sätt som i tvistemål skall svarandens förfarande eller försummelse strida mot hans skyldigheter.

Då domstolen prövar frågan om den tilltalades ersättningsskyldighet, skall den ta hänsyn till hans särställning vid rättegången. Svaranden i ett brottmål har t.ex. ingen skyldighet att medverka till sakens utredning. Han har rätt att också mot bättre vetande tåga eller att bestrida ett faktum som anförs mot honom. Därför skall svaranden inte åläggas ersättnings-

skyldighet för att behandlingen av saken eventuellt fördröjs för att han tiger eller utan grund bestrider fakta.

I fråga om kostnader som har åsamkats staten har det aktuella lagrummet betydelse endast när svaranden inte har dömts till straff eller andra straffrättsliga påföljder i den del av målet där han har vållat onödiga extra kostnader. Annars är svaranden redan med stöd av 1 § skyldig att ersätta samma kostnader.

3 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om skyldighet för en parts företrädare, ombud och rättegångsbiträde att ersätta den andra partens eller statens rättegångskostnader i brottmål. Enligt paragrafen kan partens företrädare, ombud eller biträde som enligt 2 § uppsåtligt eller av vårdslöshet har åsamkat staten eller den andra parten rättegångskostnader som avses i detta kapitel, åläggas att sedan han beretts tillfälle att bli hörd, solidariskt med svaranden ersätta kostnaderna i fråga.

Paragrafen motsvarar 21 kap. 6 § rättegångsbalken om ersättningsskyldighet för parternas företrädare, ombud och biträden i tvistemål. Till dessa delar kan också beträffande motiveringen hänvisas till detaljmotiveringen till nämnda 6 § i regeringens ifrågavarande proposition (Reg.prop 191/93 rd.).

I den nu aktuella paragrafen förutsätts att ett förfarande skall ha stridit mot vederbörandes skyldigheter för att det skall medföra ersättningsskyldighet. På detta sätt vill man betona att den tilltalades biträde eller ombud inte har rätt eller skyldighet att medverka till att hans huvudman blir dömd.

I motiveringen till 21 kap. 6 § rättegångsbalken, som gäller tvistemål, har uppmärksamhet fästs vid ombudets och biträdets juridiska ställning i förhållande till sin huvudman. I brottmål kan målsägandens ombud och biträde anses ha samma ställning som en parts ombud och biträde i tvistemål. Däremot har den tilltalades ombud och biträde en annan ställning.

Handlingsfriheten för den tilltalades ombud och biträde är i ännu högre grad beroende av huvudmannens anvisningar än vad som är fallet i fråga om parternas ombud i tvistemål. Den tilltalades ombud och biträde har en motiverad rätt och skyldighet att lita på sin huvudmans påståenden om fakta och i andra frågor som påverkar rättegångsförfarandet.

Den tilltalades ombud och biträde har absolut tystnadsplikt, vilket framgår av 17 kap. 23 § rättegångsbalken.

Den tilltalade har däremot enligt stadgandena i 14 kap. rättegångsbalken ingen skyldighet att hålla sig till sanningen, och hans ombud eller biträde får inte utan huvudmannens samtycke på något sätt medverka till att för denne ofördelaktiga omständigheter yppas.

Tillsammans innebär ovan nämnda synpunkter, att stadgandena om ersättningsskyldighet för den tilltalades ombud och biträde i brottmål skall tillämpas med särskild försiktighet. I praktiken leder denna ståndpunkt till att den tilltalades ombud eller biträde inte skall anses ha gjort sig skyldig till ett sådant förfarande som avses i denna paragraf när det är fråga om omständigheter som har berott på att ombudet eller biträdet på ovan nämnt sätt är beroende av huvudmannen.

Den nu aktuella paragrafen gäller skyldighet för partens företrädare, ombud eller biträde att ersätta statens eller den andra partens kostnader endast i sådana brottmål där åklagaren för talan. I sådana brottmål där endast målsäganden yrkar straff, gäller enligt 8 § i fråga om skyldighet för partens företrädare, ombud och biträde att ersätta den andra partens kostnader i tillämpliga delar vad som stadgas om tvistemål i 21 kap. 6 § rättegångsbalken.

4 §. Paragrafen gäller ansvaret för ersättande av rättegångskostnaderna i sådana brottmål där svarandena är flera än en. För tvistemål finns motsvarande stadgande i 21 kap. 9 § rättegångsbalken.

Enligt 1 mom. skall flera svarande som döms för medverkan till samma brott eller för brott som har samband med varandra, enligt huvudregeln solidariskt ansvara för ersättandet av rättegångskostnaderna. Brott som har samband med varandra är t.ex. överlämnande av fortskaffningsmedel till berusad och rattfylleri samt stöld och häleribrott.

Om kostnaderna hänförs sig till en sådan del av målet som gäller endast en av svarandena, skall han dock enligt 2 mom. ensam ersätta dessa kostnader. Likaså skall svaranden ensam ersätta kostnader som han på det sätt som avses i 2 § i strid med sina skyldigheter har vållat uppsåtligt eller av vårdslöshet.

Om svarandena solidariskt eller någon av dem ensam skall ansvara för en viss kostnad måste avgöras separat för varje kostnadspost. Om t.ex. bevisningen har bidragit till att alla

svarandena har blivit dömda, ansvarar de solidariskt för kostnaderna för den. Har bevisningen däremot endast gällt en svarandes skuld eller haft betydelse bara för domen mot honom, skall han ensam ersätta dessa kostnader.

5 §. Denna paragraf gäller fördelningen av ansvaret mellan dem som är skyldiga att solidariskt ersätta de övriga parternas och statens rättegångskostnader. Motsvarande stadgande för tvistemål ingår i 21 kap. 11 § rättegångsbalken.

Enligt den föreslagna paragrafen skall domstolen, om någon av de solidariskt ersättningskyldiga begär det, bestämma hur kostnaderna skall fördelas mellan dem eller om någon av dem skall ersätta alla kostnader. Då ersättningsskyldigheten bestäms skall domstolen beakta den skuld som ligger varje ersättningsskyldig till last samt övriga omständigheter i saken.

Lika väl som i tvistemål kan domstolen pröva fördelningen av ersättningsansvaret endast om någon av parterna begär det. Ett sådant yrkande kan framställas antingen i samband med huvudsaken eller senare, genom en särskild talan. Ett yrkande som framställs senare genom särskild talan skall med stöd av 10 kap. 12 § rättegångsbalken behandlas vid den domstol som har avgjort huvudsaken.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om när och i vilken ordning ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader skall framställas och vad som skall ingå i yrkandet.

Enligt paragrafen skall ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader framställas innan behandlingen slutförs och samtidigt skall det uppges vad kostnaderna består i. Stadgandet motsvarar tvistemålsstadgandet i 21 kap. 14 §.

Hittills har det i praktiken varit vanligt att en part överlämnat en specificerad räkning till domstolen endast när han har haft ett rättegångsombud eller ett -biträde. Vad parternas rättegångskostnader består i skulle dock framgå bättre om parterna även i andra fall än dessa skulle ge in specificerade räkningar.

I räkningen skall också biträdets arvode och kostnader specificeras. Om rättegångskostnaderna kan fördelas på olika yrkanden, skall av räkningen även framgå vilka utgifter som hänförs till vilka yrkanden.

När en part inte själv förstår att han skall yrka på ersättning för sina rättegångskostnader, skall domstolen göra honom uppmärksam på denna omständighet. Domstolen skall i så

fall vid behov använda sig av sin rätt att ställa frågor för att klarlägga mot vem ersättningsanspråket riktas samt hur det är sammansatt.

I lagen föreslås inget annat stadgande om att den som ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader riktar sig mot skall höras om yrkandet än stadgandet i 3 §, som gäller en parts företrädare, ombud eller biträde. Att den som ett yrkande riktas mot skall höras om yrkandet anses dock följa av allmänna processrättsliga principer. Enligt 14 kap. 2 § rättegångsbalken kan domstolen på yrkande av kåranden i svarandens frånvaro endast avgöra sådana yrkanden som har framställts i stämningen eller när svaranden var närvarande. Detta begränsande stadgande har även ansetts gälla yrkanden om ersättning för rättegångskostnader.

I 12 kap. 36 § rättegångsbalken stadgas likaså att om ett mål avskrivs på grund av en parts utevaro, kan den uteblivna parten på yrkande av en motpart, som inställt sig till behandlingen av målet, åläggas att ersätta dennes rättegångskostnader. Detta är således möjligt utan att den uteblivna parten bereds möjlighet att bli hörd med anledning av motpartens yrkande om ersättning för sina rättegångskostnader.

Enligt paragrafen utdöms ersättningsskyldighet till staten endast om åklagaren yrkat på det. Enligt förslaget skall domstolen inte självmant uttala sig om ersättningsskyldigheten ens då domstolen själv bestämt att utgifterna skall bestridas av statens medel, t.ex. vittnesarvoden som domstolen besämt att skall betalas av statens medel.

På samma sätt skall åklagaren, om han anser att svaranden t.ex. borde åläggas att ersätta kostnaderna för rusmedelsundersökning till staten, i sin egenskap av bevakare av statens talan framställa ett sådant yrkande innan behandlingen av målet slutförs.

7 §. I paragrafen föreslås att domstolen, om ett yrkande om ersättning för rättegångskostnader har framställts, då den avgör frågan om ersättningsskyldighet skall beakta 1 — 4 §§, om inte något annat följer av partens yrkande eller medgivande. I fråga om tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 21 kap. 15 § rättegångsbalken.

Enligt paragrafen skall 1 — 4 §§ tillämpas bara om inte annat följer av en parts yrkande eller medgivande. Om svaranden t.ex. har samtyckt till att betala det belopp som krävts

av honom i rättegångskostnader, skall beloppet inte sänkas, även om den som är berättigad till ersättningen skulle ha handlat på ett sätt som annars skulle ha medfört att något av kvittningsstadgandena i detta kapitel skulle ha tillämpats på den ersättning som tilldöms honom.

8 §. I paragrafen föreslås stadganden om ersättande av rättegångskostnader beträffande målsäganden i ett brottmål.

I 1 mom. stadgas om rättegångskostnader i brottmål där endast målsäganden för talan. Enligt momentet skall då i tillämpliga delar iakttagas vad som stadgats om tvistemål.

Momentet gäller alla sådana brottmål där endast målsäganden har yrkat straff. Saken påverkas inte av om det är frågan om ett målsägandebrott eller ett brott som lyder under allmänt åtal. I fråga om kostnader som uppstått vid behandling av målet i en högre domstol gäller lagrummet också brottmål som målsäganden ensam fört till en högre domstol, när åklagaren har fört talan i en lägre domstol, men sedan inte längre sökt ändring i avgörandet hos den högre domstolen.

Stadgandet i 1 mom. gäller också fall där målsäganden har övertagit ett åtal som allmänna åklagaren har lagt ner, till den del frågan gäller kostnader som har uppstått efter att målsäganden övertog åtalet.

Däremot gäller 1 mom. inte brottmål där målsäganden visserligen ensam har väckt åtal, men där allmänna åklagaren senare har förenat sig om målsägandens straffyrkande. I så fall skall för målsägandens del tillämpas 2 mom. och till övriga delar stadgandena om ersättande av rättegångskostnaderna i brottmål.

Stadgandena om ersättande av rättegångskostnader i tvistemål kan dock inte till alla delar tillämpas i brottmål. Så kan t.ex. 21 kap. 2 § rättegångsbalken, som gäller ersättande av rättegångskostnaderna i mål som enligt lag inte kan avgöras annat än genom domstolsbeslut, inte tillämpas i brottmål.

Momentet gäller endast parternas, dvs. målsägandens och svarandens rättegångskostnader. Det gäller således inte statens kostnader i brottmål, om inte staten är målsägande. Om skyldigheten att ersätta staten för andra kostnader än dem som staten vållats i egenskap av målsägande stadgas i 1 §.

I paragrafens 2 mom. föreslås ett stadgande om ersättande av rättegångskostnader när målsäganden har förenat sig om allmänna

åklagarens åtal. I momentet föreslås att angående målsägandens skyldighet att ersätta rättegångskostnader och hans rätt till ersättning för sådana kostnader i tillämpliga delar skall gälla vad 21 kap. 12 § rättegångsbalken stadgar om intervenienter.

I nämnda 12 § stadgas att beträffande skyldigheten för en intervenient som avses i 18 kap. 8 § rättegångsbalken att ersätta rättegångskostnaderna och hans rätt till ersättning för sådana kostnader på motsvarande sätt skall gälla vad som stadgas om parternas skyldighet att ersätta rättegångskostnader. Intervenienten skall dock endast svara för de särskilda kostnaderna för interventionen.

I 18 kap. 8 § rättegångsbalken stadgas att om någon som inte är part i rättegången hävdar att saken gäller hans rätt och visar sannolika skäl för sitt påstående, får han som intervenient delta i rättegången på endera partens sida.

Enligt momentet skall målsäganden ersätta svaranden för de extrakostnader som har uppkommit genom målsägandens egna åtgärder under rättegången. Den tilltalade kan åsamkas sådana extra kostnader t.ex. om han måste bemöta målsägandens skadeståndsyrkande eller eventuella tilläggsåtal eller lägga fram motbevisning eller annan utredning med anledning av målsägandens bevisning eller utredningar.

Av momentet följer också t.ex. att om målsäganden genom ett förfarande som strider mot hans skyldighet eller genom en försummelse har åsamkat en annan part kostnader, bestäms skyldigheten att ersätta dessa kostnader enligt 21 kap. 5 § rättegångsbalken.

Om flera målsägande är skyldiga att ersätta samma rättegångskostnader bestäms deras ersättningsskyldighet på motsvarande sätt enligt 21 kap. 9 och 11 §§.

I momentet föreslås för tydlighetens skull också ett stadgande om att när en målsägandes företrädare, ombud eller biträde, i fall där målsäganden har förenat sig om allmänna åklagarens åtal, åläggs att solidariskt med målsäganden ersätta nämnda kostnaderna, skall i tillämpliga delar iakttagas vad som stadgas i 21 kap. 6 §.

I paragrafens 3 mom. föreslås ett stadgande om att en målsägande som genom en ogrundad angivelse eller något annat jämförbart förfarande har givit anledning till att åtal väckts, kan åläggas att helt eller delvis ersätta staten för de kostnader som avses i 1 § 1 mom.

Enligt 10 kap. 24 § rättegångsbalken kan den

domstol som förkastar åtalet också avgöra "huru then plichta och gälda skadan bör, som ohemult angaf och tillvitte...". I samma lagrum stadgas vidare att "är thes käran, som plicht emot angivaren påstår, sådan, att then för särskilt hufvudmål hållas bör; eller en förgripelse i angivarens embete, och som thes tjänst rörer; varde dömd i then Rätt, therunder han i thy fall hörer".

Därtill ingår i 26 kap. strafflagen stadganden om straff för falsk och ostyrkt angivelse. Då talan i ett brottmål förs med stöd av dessa stadganden, är den mot vilken den falska eller ostyrkta angivelsen har gjorts, i egenskap av målsägande berättigad till ersättning för den skada som åsamkats honom genom detta förfarande.

I det nu aktuella momentet är det frågan om ersättande av kostnaderna för den rättegång som målsäganden har föranlett genom ett sådant förfarande som avses i momentet. För att ersättningsskyldighet enligt momentet skall uppkomma, förutsätts det inte att målsäganden har förenat sig om allmänna åklagarens åtal eller själv har fört åtal för brottet. Målsäganden befrias inte från skyldigheten att ersätta kostnaderna därför att åklagaren, när han väckte åtalet, inte tillräckligt omsorgsfullt undersökte om det fanns tillräckliga grunder för åtal.

För att skyldighet att ersätta kostnaderna skall uppstå, förutsätts det inte att målsäganden anses ha gjort sig skyldig till en straffbar gärning.

Momentet kan tillämpas i den rättegång där åtalet har förkastats eller när saken behandlas med stöd av 10 kap. 24 § rättegångsbalken eller 26 kap. strafflagen.

9 §. I paragrafen föreslås en hänvisning till vissa av rättegångsbalkens stadganden om kostnaderna i tvistemål. Till dessa hör 21 kap. 8 § 2 mom., som gäller dröjsmålsränta för rättegångskostnader, 21 kap. 12 § som gäller bestämmande av rättegångskostnaderna vid biintervention, 21 kap. 13 § som gäller ersättande av kostnader åt staten och fördelning av kostnadsansvaret, 21 kap. 14 § 2 mom. som gäller meddelande av beslut, 21 kap. 15 § som gäller tillämpningen av bl.a. 21 kap. 12 och 13 §§ samt 21 kap. 16 § som gäller bestämmande av kostnaderna i högre domstol.

10 §. Enligt paragrafen har allmänna åklagaren rätt att å statens vägnar söka ändring i avgöranden som har fattats med stöd av 1 —

4 §§ och 8 § 3 mom., även om han inte uppträtt som åklagare eller annars bevakat allmänt intresse i saken. I dessa fall är det frågan om kostnader som antingen skall betalas av statens medel eller ersättas staten. Enligt 25 § lagen om fri rättegång har åklagaren motsvarande rätt att söka ändring i de avgöranden som fattas med stöd av nämnda lagen. När allmänna åklagaren har uppträtt som åklagare eller annars bevakat allmänt intresse i saken, har han också utan ett uttryckligt stadgande rätt att för statens räkning söka ändring även i avgöranden som gäller ersättande av rättegångskostnader.

11 §. I paragrafen ingår ett förtydligande stadgande om bestämmandet av rättegångskostnaderna när domstolen i samband med ett brottmål där allmänna åklagaren för talan behandlar en målsägandes talan mot en part för vilken inte yrkas straff eller andra straffrättsliga påföljder, eller när någon annan än en målsägande framställer privaträttsliga anspråk mot den tilltalade. En sådan talan och ett sådant yrkande har egentligen karaktär av tvistemål, men av processekonomiska skäl kan de framställas också i samband med ett brottmål. Ersättningsskyldigheten skall dock här bestämmas på samma sätt oberoende av om talan förs separat eller i samband med brottmålet. I paragrafen stadgas därför uttryckligen att i fråga om ersättning av rättegångskostnaderna i denna del av målet skall tvistemålsstadganden iakttas.

10 kap. Om omröstning

I kapitlet föreslås klarare stadganden om omröstning i brottmål. Stadgandena reglerar bl.a. vilka frågor som skall bli föremål för gemensam omröstning och i vilka frågor särskild omröstning skall förrättas samt den omröstningsordningen.

I gällande lag stadgas om omröstning i brottmål i 23 kap. rättegångsbalken. Vid omröstning i brottmål skall enligt förslaget även tillämpas de stadganden i 23 kap. 1 — 4 §§ rättegångsbalken som föreslås bli ändrade. I nämnda paragrafer finns stadganden om i vilken ordning domstolens medlemmar skall säga sin mening vid omröstningen (1 §), hur nämndemännen i tingsrätten skall rösta (2 §), på vilket sätt en mening i målet skall motiveras (3 §) samt vilket förfarande som skall iakttas

om medlemmarna inte kan enas om resultatet av omröstningen (4 §). Samtidigt skall stadgandena om omröstning i tvistemål bibehållas i 23 kap.

1 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om den ordning i vilken omröstning i brottmål skall ske.

Den ordning som föreslås i paragrafen motsvarar den i vilken frågorna i ett brottmål skall utredas och beslutsöverläggningen ske. Frågorna skall följaktligen behandlas i följande ordning: processförutsättningar, skuldfrågan, frikännande eller fällande dom, straff samt övriga påföljder.

Enligt det stadgande som föreslås i 1 punkten skall först röstas angående frågan om åtalet skall förkastas eller godkännas samt hur gärningen skall bedömas straffrättsligt.

I motsats till vad som är fallet beträffande grunderna för yrkandena i ett tvistemål, kan domstolen inte i ett brottmål rösta särskilt om de omständigheter som avgör skuldfrågan. Om av fyra domare en vill förkasta åtalet såsom ostrykt, en för att han anser åtalet preskriberat, en därför att han anser att straffbarhet i detta fall förutsätter uppsåt och att sådant inte föreligger och en anser att det är frågan om nödvärn, skall åtalet enligt förslaget förkastas, även om domstolens medlemmar har olika skäl för sina meningar. Skulle domstolen rösta särskilt om var och en av grunderna, kunde resultatet bli att varje grund vid omröstning blir i minoritet och att det därför är omöjligt för domstolen att förkasta åtalet, även om alla dess medlemmar har ansett att åtalet bör förkastas.

Enligt denna punkt skall domstolen också rösta om hur den gärning som avses i åtalet skall bedömas straffrättsligt. Domstolen skall alltså rösta om huruvida ett tillgrepp skall betraktas som snatteri eller stöld samt om misshandeln skall betraktas såsom vanlig eller grov.

Enligt 2 punkten skall därefter röstas angående frågan om den som har konstaterats vara skyldig till ett brott skall dömas till straff eller inte. Domstolen kan t.ex. med stöd av 3 kap. 5 § 3 mom. strafflagen lämna gärningen obesträffad. Enligt nämnda lagrum är detta möjligt bl.a. om brottet, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet, skall anses ringa bedömt som en

helhet eller brottet av särskilda skäl som hänför sig till gärningen eller gärningsmannen skall anses ursäktligt.

Enligt nämnda 5 § 3 mom. 4 punkten skall domstolen även lämna gärningen obesträffad om brottet inte på grund av vad som stadgas om sammanträffande av brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

Enligt denna punkt skall domstolen inte rösta om huruvida svaranden skall lämnas obesträffad för att han har varit i avsaknad av sitt förstånd enligt 3 kap. 3 § strafflagen. Frågan om tillräknelighet skall prövas och bli föremål för omröstning redan i samband med omröstningen enligt 1 punkten.

I 3 punkten är det fråga om huruvida domstolen enligt 7 kap. 6 § strafflagen skall förordna att det tidigare straffet skall betraktas såsom påföljd också för det brott som domstolen nu prövar. Stadgandet i 5 § 3 mom. 4 punkten strafflagen, som refererades ovan under punkt 2, leder till samma slutresultat. Redan av denna orsak är det motiverat att domstolen, innan den röstar om straffets typ eller storlek, röstar om huruvida det tidigare straffet även skall gälla det aktuella brottet.

I 4 punkten föreslås att domstolen skall rösta om vilket slag av påföljd den skyldige skall dömas till samt påföljdens storlek. Enligt denna punkt skall domstolen följaktligen rösta om huruvida svaranden skall dömas till böter eller fängelse, om straffets storlek, huruvida straffet skall vara villkorligt eller ovillkorligt, om ett ovillkorligt bötesstraff skall dömas ut såsom bistraff till ett villkorligt fängelsestraff, om ett tidigare villkorligt straff skall förordnas att verkställas samt om svaranden skall förklaras ha förverkat sin villkorliga frihet. Enligt punkten skall domstolen också rösta om huruvida svaranden skall dömas till samhällstjänst i stället för till fängelsestraff.

I 5 punkten föreslås att det sist skall röstas om andra frågor som gäller påföljden. Enligt denna punkt skall t.ex. röstas om näringsförbud eller körförbud, huruvida säkringsåtgärder skall förbli i kraft samt om huruvida den som döms till straff fortfarande skall hållas häktad.

2 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om rösträkning i brottmål. Enligt gällande 23 kap. 3 § rättegångsbalken skall målet avgöras genom majoritetsbeslut. Faller rösterna lika, stadgas i nämnda paragraf att målet skall avgöras enligt "theras mening som fria, eller then lindrig-

ast är". Förslaget motsvarar gällande lag. Enligt det föreslagna stadgandet skall majoritetens beslut gälla. Om två meningar har fått understöd, skall vid lika röstetal den mening gälla som är lindrigare för svaranden.

3 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur rösterna skall räknas när det bland domstolens medlemmar finns flera än två meningar och ingen av dem får ett sådant understöd som krävs enligt 2 §.

I gällande 23 kap. 4 § rättegångsbalken stadgas: "Nu kan så hända, at i brottmål Rättens Ledamöter falla på flera skiljachtiga meningar, tå gälle theas röster som kunna närmast til hvarandra jämnkas, och gå ut på thet, som lindrigast är."

Stadgandet har i rättslitteraturen tolkats på följande sätt. Om av domstolens fem medlemmar två förordar den strängaste påföljden (A), en en lindringare påföljd (B) och två en ännu lindringare (C), är resultatet schematiskt framställt följande:

$2A+1B+2C=3B+2C$. Absolut majoritet råder följaktligen för åsikt B. Om rösterna i en domstol med fyra medlemmar fördelar sig $1A+1B+2C$, blir slutresultatet av omröstningen enligt kalkylen $1B+2C=3C$ åsikten C.

Stadgandet i gällande lag är rätt svårbegripligt och kan i viss utsträckning tolkas på olika sätt. Det föreslagna stadgandet är avsett att göra denna omröstningssituation klarare.

I paragrafen föreslås, att om vid omröstningen flera meningar än två har fått understöd, utan att någon av dem skall gälla enligt 2 §, skall de röster som är ogynnsammast för svaranden läggas samman med de röster som är närmast minst förmånliga för honom. Om det behövs skall sammanläggningen fortsätta till dess någon mening skall gälla enligt 2 §.

I det första av ovan nämnda exempel skall enligt det föreslagna stadgandet de röster som har avgivits för mening A läggas samman med de som har avgivits för mening B. Rösterna faller då $3B+2C$ och majoritetsprincipen i 2 § ger på samma sätt som enligt tolkningen av gällande lag slutresultatet B.

I det andra av de ovan nämnda exemplen läggs de röster som avgivits för mening A samman med dem som har avgivits för mening B. Fördelningen blir då $2B+2C$. Enligt förslagets 2 § blir då mening C, som är den lindrigare,

den som skall gälla. Även i detta exempel blir följaktligen slutresultatet detsamma som enligt gällande lag.

4 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om att en medlem av domstolen även i brottmål skall uttala sig om varje fråga som domstolen skall avgöra. Även i sådana fall när en medlem av domstolen skulle ha förkastat åtalet, men majoriteten var fällande, skall medlemmen dock delta i omröstningen om vilket straff som skall utdömas för brottet. I såväl brottmål som i tvistemål är det lika viktigt att varje medlems mening står till domstolens förfogande vid omröstningar.

5 §. I 1 mom. föreslås ett stadgande om omröstning i rättegångsfrågor i brottmål. Enligt det föreslagna stadgandet skall en särskild omröstning hållas om sådana frågor. Enligt momentet skall vid omröstningen iaktas stadgadena om omröstning i tvistemål.

Även i brottmål är vissa rättegångsfrågor sådana att domstolen inte vid omröstningen kan klassificera de frågor som omröstningen gäller i vad som är lindrigare och vad som är strängare. Sådana frågor är t.ex. frågan om vittnesjäv eller upptagning av bevisning utom huvudförhandlingen eller förordnande av en offentlig försvarare. Enligt förslaget skall därför vid omröstning i dessa frågor iaktas vad som stadgas i tvistemål.

I 2 mom. föreslås, att om en rättegångsfråga gäller tvångsmedel, skall stadgadena om omröstning i brottmål iaktas. På samma sätt som när domstolen röstar om straff för svaranden, skall också vid en omröstning som gäller tvångsmedel den mening gälla som är lindrigare för honom, om rösterna faller lika.

6 §. I paragrafen föreslås att vid omröstningar som gäller privaträttsliga anspråk skall iaktas omröstningsreglerna för tvistemål. Stadgandet behövs för tydlighetens skull. Det kan inte anses motiverat att slutresultatet av en omröstning som gäller ett privaträttsligt anspråk kan bli olika beroende på om frågan behandlas såsom ett självständigt tvistemål eller i samband med ett brottmål.

Såsom ett privaträttsligt anspråk som behandlas i samband med ett brottmål betraktas också frågan om ersättande av rättegångskostnader.

11 kap. Om domstolens avgörande

1 §. I paragrafen föreslås stadganden om vad

domstolens avgöranden i brottmål skall kallas. I paragrafen föreslås att ett avgörande i huvudsaken i brottmål skall kallas dom och att övriga domstolsavgöranden i brottmål skall kallas beslut. I 24 kap. 1 § (1064/91) rättegångsbalken finns ett motsvarande stadgande, som gäller såväl tvistemål som brottmål.

I samband med beredningen av propositionen har det ansetts nödvändigt att avskilja de stadganden som gäller domstolens avgöranden i brottmål till ett eget regelkomplex. Det föreslås därför att ett särskilt stadgande om vad domstolens avgöranden i brottmål skall kallas skall tas in i den nya lagen.

2 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om vad som skall beaktas som rättegångsmaterial när domstolen avgör ett brottmål. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 24 kap. 13 § (1064/91) rättegångsbalken. I 1 mom. föreslås ett stadgande om vilket rättegångsmaterial som får beaktas när målet avgörs vid huvudförhandlingen.

I momentet föreslås att i domen endast skall få beaktas det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. Stadgandena om hur rättegångsmaterialet läggs fram vid huvudförhandlingen finns i 6 kap., som gäller huvudförhandling samt i 17 kap. rättegångsbalken. Enligt 6 § 1 mom. i nämnda kapitel skall det rättegångsmaterial som skall beaktas i allmänhet läggas fram muntligen vid huvudförhandlingen. Enligt 3 mom. i samma paragraf skall domstolen, om målet behandlas trots en parts utevaro, på basis av handlingarna till behövliga delar redogöra för vad en frånvarande part har lagt fram i målet, t.ex. i förundersökningsprotokollet.

Enligt 17 kap. 8 e § 1 mom. rättegångsbalken skall ett bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen upptas på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta. Enligt 2 mom. i samma lagrum skall domstolen, om beviset inte tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, redogöra för det på basis av det rättegångsmaterial som har kommit in vid bevisupptagningen.

Huvudregeln är att även skriftliga bevis skall presenteras muntligen eller annars muntligen tas upp vid huvudförhandlingen. Enligt 3 mom. i nämnda 8 e § kan domstolen också i ett brottmål bestämma att ett skriftligt bevis inte läses upp, om domstolens medlemmar känner till dess innehåll, parterna samtycker till detta och det också annars anses lämpligt.

Ett förundersökningsprotokoll som lämnats till domstolen är därför inte en sådan handling som kan beakats när målet avgörs vid huvudförhandlingen, om den inte på ovan nämnt sätt har blivit sådant rättegångsmaterial som får beaktas.

Stadgandet i momentet tryggar en omedelbar huvudförhandling. Tack vare stadgandet uppstår ingen oklarhet om vilket det rättegångsmaterial är som domstolen får grunda sin dom på. Stadgandet är särskilt viktigt i sådana brottmål där nämndemän deltar i avgörandet. Även med tanke på nämndemännen är det nödvändigt att målet vid huvudförhandlingen behandlas på ett sådant sätt att nämndemännen kan bilda sig en uppfattning med stöd av det material som har lagts fram vid huvudförhandlingen.

Om huvudförhandlingen måste avbrytas eller skjutas upp, men det ändå inte behöver hållas någon ny huvudförhandling enligt 6 kap. 11 §, får givetvis allt det rättegångsmaterial som har lagts fram vid alla rättegångstillfällen under huvudförhandlingen beaktas när målet avgörs. Om det däremot måste hållas en ny huvudförhandling där målet enligt nämnda 11 § måste behandlas helt och hållet på nytt, får endast det rättegångsmaterial som läggs fram vid den nya huvudförhandlingen beaktas när målet avgörs.

Enligt 6 kap. 13 § kan domstolen efter avslutad huvudförhandling komplettera behandlingen av målet beträffande någon enkel fråga eller fråga som har liten betydelse så, att domstolen begär en skriftlig utsaga av parterna. För att det rättegångsmaterial som så lagts fram utan fortsatt eller ny huvudförhandling också skall kunna beaktas när målet avgörs, föreslås att ett stadgande om detta skall tas in i sista meningen i momentet.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om vilket rättegångsmaterial som kan beaktas när åtalet avvisas eller förkastas utan huvudförhandling. I momentet föreslås ett stadgande om att i domen eller beslutet kan beaktas allt som har lagts fram i stämningsansökan, det skriftliga svaromålet och utsagorna eller i övrigt.

Enligt 5 kap. 6 § kan domstolen utan huvudförhandling avvisa ett mål om åklagaren inte följer en uppmaning att komplettera stämningsansökan och ansökan är så bristfällig att den inte duger som grund för rättegången, eller om domstolen av något annat skäl inte kan pröva åtalet.

Förutom att domstolen utan huvudförhandling kan avvisa målet, kan den enligt 8 kap. 5 § förkasta åtalet genom dom om det är uppenbart att målsägandens yrkande är ogrundat. Enligt 1 kap. 15 § stadgas ytterligare att ett åtal på svarandens yrkande skall förkastas genom dom, om åklagaren har lagt ner åtalet och målsäganden inte har övertagit det.

Enligt detta moment skall vid alla ovan nämnda avgöranden beaktas allt som har lagts fram i stämningsansökan, det skriftliga svaromålet eller i övrigt.

Med skriftlig utsaga avses i momentet en utsaga som domstolen begärt av en part med stöd av 7 kap. 10 § 2 mom.

I detta sammanhang är det särskilt skäl att uppmärksamma att parts- och vittnesutsagorna i ett förundersökningsprotokoll inte är material som får beaktas i avgöranden som avses i detta moment. Endast t.ex. sådana skriftliga bevis som har fogats till förundersökningsprotokollet samt sådana objektiva förhållanden som klart framgår av det, såsom uppgifter om brottsplatsen, tidpunkten för brottet eller den misstänktes ålder kan kontrolleras med hjälp av det materialet i förundersökningsprotokollet.

3 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om på vilka skäl domstolen får grunda sin dom i brottmål. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 24 kap. 14 § (1064/91) rättegångsbalken. Sistnämnda stadgande skall även tillämpas när avgörandet gäller ett privaträttsligt anspråk beträffande vilket talan förs i samband med ett brottmål.

Det föreslagna stadgandet anknyter till 1 kap. 1 §. Av bägge dessa lagrum framgår att rättegången i brottmål bygger på det s.k. akusatoriska förfarandet. För det första får domstolen enligt den huvudregel som framgår av lagrummet inte döma ut straff på eget initiativ, utan endast när åklagaren för åtal eller målsäganden yrkar straff. För det andra får domstolen enligt huvudregeln i paragrafen endast döma ut straff för den gärning som straffyrkandet avser.

Ett undantag från ovan nämnda huvudregel ingår endast 1 kap. 1 § 2 mom., där det stadgas att domstolen på eget initiativ får döma ut straff för rättegångsförseelser. I detaljmotiveringen till nämnda lagrum redogörs för vad som i detta sammanhang avses med rättegångsförseelser.

Vad som är föremål för rättegång samt vad domstolen får döma om bestäms på ett annat

sätt i brottmål än i tvistemål. I tvistemål är domstolen bunden såväl av de rättsfakta som parterna framför som av parternas yrkanden i målet. I brottmål är domstolen däremot enligt denna paragraf endast bunden av den gärningsbeskrivning som straffyrkandet avser. I detaljmotiveringen till 5 kap. 3 §, som gäller väckande av åtal, redogörs för vad som skall framgå av gärningsbeskrivningen. Enligt paragrafen är domstolen bunden såväl vid beskrivningen av det yttre händelseförloppet som vid vad åtalet berättar om svarandens beteende och avsikter, t.ex. om hans uppsåt eller vållande eller hans avsikt att bereda sig fördel, skada någon eller olovligen tillgripa något. Av stadgandet följer t.ex. att en svarande som har gjort sig skyldig till en gärning som i åtalet beskrivs som stöld, inte kan dömas till straff för haleribrott.

Enligt paragrafen är domstolen däremot inte bunden av yrkandena i åtalet till den del som de gäller det straff som svaranden skall dömas till. Detta beror på att parterna i ett brottmål inte genom yrkanden eller medgivanden kan förfoga över den straffrättsliga påföljdens art eller storlek. Domstolen skall följaktligen på tjänstens vägnar ta ställning till hur klandervärd gärningen är samt vilket straff som skall utdömas. Omständigheter som att svaranden inte är helt tillräckelig, nödtillstånd, nödvärn eller strafflindrande eller straffskärpande grunder skall domstolen därför beakta självmant.

Fastän domstolen dömer ut straffet på tjänstens vägnar, är det ofta viktigt att också straffet blir föremål för diskussion under rättegången.

Förutom straffet skall domstolen på tjänstens vägnar också döma ut flera andra straffrättsliga påföljder. Sådana är t.ex. förverkandepåföljd och körförbud. Det är viktigt att parterna innan domstolen fattar sitt avgörande också yttrar sig om huruvida svaranden skall dömas till dessa påföljder.

I paragrafen föreslås dessutom ett uttryckligt stadgande om att domstolen inte skall vara bunden till den brottsrubricering eller de lagrum med stöd av vilka straff yrkas. Detta beror på att domstolen på tjänstens vägnar både skall döma ut straffet och avgöra vilket brottsrekvisit gärningen uppfyller.

Om ett brott, som innebär olovligt tillgrepp, i åtalet beskrivs på ett sätt som uppfyller brottsrekvisitet för grov stöld, är domstolen inte bunden av att det i åtalet yrkas att

svaranden skall dömas för stöld enligt 28 kap. 1 § strafflagen, och kan därför trots yrkandet döma svaranden för grov stöld.

Såsom det har framgått av detaljmotiveringen till 6 kap. 5 §, skall rättegången ledas så, att inte heller det brott för vilket svaranden slutligen döms blir en total överraskning för honom. Svaranden skall ha möjlighet att i sitt försvar fästa domstolens uppmärksamhet vid omständigheter som enligt honom skall beaktas när domstolen avgör vilket brott som han anses ha gjort sig skyldig till. Om domstolen anser att svaranden skall dömas till straff för en annan brottsrubricering eller med stöd av ett annat lagrum än vad som yrkats i åtalet, skall domstolen under rättegången göra parterna uppmärksamma på detta faktum.

Det föreslagna stadgandet gäller förutom tingsrätterna även de högre domstolarna. Inte heller en fullföljdsdomstol får döma för en annan gärning än den som fullföljdsansökan gäller. I detta sammanhang är det skäl att observera, att om en lägre domstol har dömt ut ett gemensamt straff för flera olika brott och hovrätten sedan förkastar åtalet för något av brotten, skall hovrätten samtidigt enligt 7 kap. strafflagen döma ut ett nytt gemensamt brott för de brott som fortfarande tillräknas svaranden.

4 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om motivering av domen i brottmål. För tvistemål finns ett motsvarande stadgande i 24 kap. 15 § (1064/91) rättegångsbalken. I gällande 24 kap. 3 § rättegångsbalken ingår även ett stadgande som gäller motivering av domen i brottmål. Enligt paragrafen skall "all dom fästas på skäl och lag och ej på godtycke och skall däri tydliga utsättas de huvudskäl och det lagrum, därå slutet grundas." I 3 mom. stadgas dessutom att "dom i brottmål skall vara antingen fällande eller frikännande".

I rättspraxis har ovan nämnda krav dock inte alltid helt tillgodosetts. Motiveringar till domarna är ibland kortfattade och generella och det framgår inte alltid av domen på vilken grund domstolen har kommit till ett visst domslut.

En tillräckligt noggrann motivering av domen är viktig för att parterna skall förstå varför domstolen har kommit till det avgörande som framgår av domen. Om domarna är väl motiverade är det sannolikt att benägenheten att söka ändring i domstolens beslut i många fall minskar. Om en dom innehåller en klar moti-

ivering, får parten också bättre reda på vilka omständigheter han bör fästa uppmärksamhet vid om han söker ändring i domstolens beslut.

Motivering av domar är också viktigt för att det därigenom är möjligt att undvika att ett avgörande eventuellt grundar sig på en ungefärlig och felaktig helhetssyn. Därför ökar motiveringen av domar rättssäkerheten. Också fullföljdsdomstolen har bättre möjligheter att klarlägga grunderna för underrättens avgörande, om dessa klart har angivits i domen, och kan då pröva domens riktighet. En exakt motivering av domar stärker också tilltron till domstolarnas arbete.

I motiveringen skall enligt paragrafen anges på vilka omständigheter och vilken rättstillämpning avgörandet bygger. I motiveringen skall också anges på vilka grunder en tvistig omständighet har styrkts eller förblivit ostyrkt.

Av motiveringen skall alltså framgå på vilka grunder domstolen har slutit sig till att en omständighet som parterna har olika uppfattning om existerar. Om slutledningen bygger på direkt bevisning, t.ex. en vittnesutsaga eller en handling som omedelbart visar att ett faktum existerar, räcker det i allmänhet med en hänvisning till bevisningen. Då är det tillräckligt att nämna att omständigheten framgår av t.ex. vittnesutsagan, en viss handling eller domstolens iakttagelser vid syn.

Motivering av domen är särskilt viktig i brottmål där åtalet förkastas eller svaranden döms till straff mot sitt bestridande. När åtalet förkastas skall av motiven framgå t.ex. om den frikännande domen har grundat sig på att domstolen har ansett svaranden vara oskyldig till det påstådda brottet eller på att utredningen i målet inte har varit tillräcklig för att styrka åtalet. Grundar sig avgörandet på någon omständighet i det yttre händelseförloppet kring gärningen eller på vad domstolen anser har varit svarandens avsikt när han begick den gärning som avses i åtalet eller på någon annan personlig omständighet hos svaranden, skall även detta framgå av motiveringen.

En dom skall också annars motiveras så detaljerat som målets betydelse och tvistegrad kräver. Om svaranden har erkänt sig skyldig till det brott som han åtalas för, behöver motiveringarna inte i allmänhet vara lika detaljerade som när åtalet bestrids, även om svarandens erkännande inte i allmänhet duger som enda grund för en fällande dom.

I flera fall behöver det straff som svaranden

döms till inte motiveras. Detta beror på att straffpraxis särskilt i fråga om anpråkslösa brott har stabiliserats i mycket hög grad. Om t.ex. åklagaren och svaranden har framfört olika meningar om straffet, skall domen dock motiveras även i fråga om detta, fastän det helt skulle motsvara allmän rättspraxis.

Om strafftypen eller straffets storlek avviker från vad som är vanligt beträffande motsvarande brott, skall domen likaså motiveras till denna del.

I motiveringen skall enligt paragrafen även redogöras för vilken rättstillämpning avgörandet bygger på. Av domen skall alltså framgå vilka omständigheter som enligt domstolens uppfattning har haft betydelse när målet har avgjorts samt på vilka rättsliga grunder domstolen med stöd av de fakta som nämns i domen har kommit till domslutet.

Varför domstolen har tolkat ett lagrum på det sätt som framgår av domen skall i motiveringen klarläggas bl.a. då parterna har varit oense om det lagrum som skall tillämpas eller om tolkningen av det eller då lagrummet tillämpas på ett sätt som avviker från tidigare praxis.

Domar skall motiveras på ovan nämnda sätt oberoende av om de har meddelats av en underrätt eller en fullföljdsdomstol.

5 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om domstolens möjlighet att meddela deldom i brottmål. För tvistemål finns ett motsvarande stadgande i 24 kap. 16 § (1064/91) rättegångsbalken. Det föreslagna stadgandet motsvarar gällande 14 kap. 7 b § (708/91) rättegångsbalken, som enligt denna proposition skall upphävas.

I paragrafen föreslås för det första att om flera åtal behandlas i samma rättegång, kan domstolen separat avgöra något av åtalen fastän behandlingen av de övriga fortsätter.

Med tanke på hur behandlingen av ett mål skall ordnas är det viktigt att även deldom är möjlig. Såsom det konstateras i regeringens proposition om sammanträffande av brott (Reg.prop. 40/1990 rd), i detaljmotiveringen till ovan nämnda 7 b §, är det särskilt i omfattande och invecklade mål lättare för domstolen att behärska rättegångsmaterialet om målet kan behandlas och avgöras i lämpliga helheter. Möjligheten till fortsatt behandling av ett omfattande mål samt till deldom är dessutom viktiga med tanke på att principen om en muntlig, omedelbar och koncentrerad huvud-

förhandling även i omfattande och invecklade brottmål skall kunna förverkligas så väl som möjligt.

Möjligheten till deldom är viktig även för parterna, bl.a. därför att en part inte längre behöver delta i behandlingen av målet efter att hans del av det har avgjorts genom deldom. När målet avgörs genom deldom, får parterna tidigare veta slutresultatet. Eftersom en deldom får överklagas på samma sätt som andra domar, innebär den även i detta avseende att behandlingen av målet förkortas. En deldom kan också verkställas separat.

Med tanke på tillförlitlig bevisning är det även för behandlingen av fullföljdsansökningar viktigt att när bevisningen upptas en så kort tid som möjligt har förflutit från de händelser som bevisupptagningen gäller.

Tillämpningen av paragrafen har nära anknytning till tillämpningen av förslaget 5 kap. 19 §. Enligt paragrafens 1 mom. skall åtal för olika brott som har begåtts av samma svarande eller åtal för samma brott som har begåtts av flera svarande behandlas i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas vart för sig. Detsamma gäller skilda brott som påstås ha begåtts av olika svarande, om det för behandlingen av målet är till fördel att åtalen behandlas i ett sammanhang. Enligt 2 mom. i samma lagrum kan skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang senare skilljas åt. Enligt momentet får åtal som gäller samma svarande dock skiljas åt endast om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet.

Enligt den aktuella paragrafen får domstolen meddela deldom i en sådan del av målet som enligt nämnda 19 § skall behandlas separat.

I paragrafen föreslås även ett stadgande som begränsar möjligheterna att meddela deldom. Enligt stadgandet får åtal mot samma svarande avgöras separat endast om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet. Stadgandet motsvarar delvis gällande 14 kap. 7 b § rättegångsbalken, som, såsom ovan redan nämdes, föreslås bli upphävt. Enligt nämnda 7 b § får åtal som gäller samma svarande och samma brott avgöras vart för sig endast om det finns särskilda skäl därtill. Det föreslagna stadgandet avviker från det tidigare däri, att olika åtal som gäller samma svarande enligt förslaget får avgöras genom deldom endast om detta är motiverat med hänsyn till behandling-

en av målet. Några särskilda skäl krävs följaktligen inte längre.

Såsom det redan har konstaterats i detaljmotiveringen till 5 kap. 19 § 2 mom., är det med tanke på ibruktagandet av en sådan huvudförhandling som avses i denna proposition viktigt att domstolen har större frihet att skilja åt mål än vad som är fallet enligt gällande lag.

Förbudet i gällande lag mot att meddela deldom i brott som har begåtts av samma svarande baserar sig på att svaranden så ofta som det är möjligt skall påföras ett gemensamt straff enligt 7 kap. strafflagen.

Enligt förslaget är det motiverat att domstolen meddelar deldom i fråga om olika åtal som gäller samma svarande t.ex. när svaranden enligt 7 kap. 6 § 2 mom. strafflagen inte kan påföras ett gemensamt straff fastän brotten behandlas samtidigt. En deldom kan likaså vara motiverad med hänsyn till behandlingen av målet i sådana fall där svaranden borde påföras ett gemensamt straff för flera olika brott. Detta är t.ex. fallet när svaranden har gjort sig skyldig till flera olika brott, och behandlingen av en del av dem kan slutföras i sin helhet medan de andra är omfattande brott som har begåtts av flera olika svarande gemensamt och behandlingen av dem kan väntas ta längre tid i anspråk.

Att en deldom enligt förslaget skall få meddelas när det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet, grundar sig också främst på strävandena att avlägsna de problem som behandlingen av ovan nämnda brott med "förenande verkan" medför för behandlingen av målen. Utan det föreslagna stadgandet föreligger det risk för att domstolarna fortfarande kommer att behandla s.k. mammutbrott. Såsom det redan har konstaterats i detaljmotiveringen till 5 kap. 19 § 2 mom., är det med tanke på behandlingen av ett mål viktigt att endast sådana åtal som har nära anknytning till varandra och där bevisningen och de frågor som skall avgöras möjligen är desamma blir föremål för gemensam behandling i samma rättegång. Gemensam handläggning på enbart formella grunder är inte motiverad. Utan denna lagändring kan det i praktiken bli svårt att genomföra en koncentrerad, muntlig och omedelbart huvudförhandling.

Om en deldom meddelas i fråga om ett brott och ett gemensamt straff borde påföras för nämnda brott och de övriga brott som åtalet

mot svaranden gäller, kan det gemensamma straffet enligt 7 kap. 6 och 7 §§ strafflagen även bestämmas senare.

När deldom meddelas mot en av flera svarande som är delaktiga i samma brott, kan även frågan om ersättande av rättegångskostnader i allmänhet avgöras i deldomen enligt 9 kap. 4 och 5 §§. När deldomen gäller vissa av flera brott som har begåtts av en och samma svarande, är det i allmänhet ändamålsenligare att frågan om ersättande av rättegångskostnader avgörs först i samband med att dom meddelas beträffande de övriga brott som svaranden konstateras ha gjort sig skyldig till. På detta sätt blir det möjligt att bedöma skyldigheten att ersätta rättegångskostnader på samma sätt som när dom på en gång meddelas för samtliga brott.

När parterna, t.ex. målsägandena, inte är desamma i de delar av målet som avgörs genom deldom, skall frågan om ersättande av rättegångskostnaderna för dessa parter vidkommande givetvis avgöras i deldomen.

I 5 kap. 14 §, som gäller anhängiggörande av åtal, finns ett stadgande om att huvudförhandling kan sättas ut för behandling av en sådan del av målet som kan avgöras separat.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur tingsrättens dom skall avfattas i brottmål och vad som skall anges i domen. Enligt gällande lag ingår underrättens dom i domstolens protokoll. För tvistemål finns ett stadgande som motsvarar det föreslagna i 24 kap. 18 § (1064/91) rättegångsbalken.

I 1 mom. föreslås att tingsrättens dom även i brottmål skall avfattas som en fristående handling. Detta är nödvändigt redan på grund av att protokoll i dess nuvarande form enligt förslaget inte längre skall sättas upp i brottmål. En separat dom är dessutom klar med tanke på parterna och den är också mera praktisk som verkställighetshandling än det nuvarande utdraget ur protokollet.

För att domen skall vara överskådlig och tydlig, bör den likaså domarna i tvistemål delas upp i klart urskiljbara delar. När domen avfattas bör uppmärksamhet fästas vid att domen till sitt innehåll är konsekvent och lätt att läsa.

Eftersom domen enligt förslaget skall vara en fristående handling, skall i domen finnas uppgifter av vilka det framgår vid vilken domstol och när domen har meddelats samt vilka

parterna har varit. Det föreslås att stadganden om detta skall ingå i momentets 1 och 2 punkter.

I domen skall enligt momentets 3 punkt finnas en redogörelse, av vilken framgår parternas yrkanden och svaromål samt grunderna för dessa.

Enligt punkten skall i redogörelsen först beskrivas den brottsliga gärning för vilken åklagaren yrkar straff samt den brottsrubricering enligt vilken straffet enligt åklagarens uppfattning skall utdömas. Därefter skall i domen antecknas hur svaranden ställer sig till åklagarens yrkanden. Om svaranden bestrider åtalet, skall i domen antecknas huruvida bestridandet baserar sig t.ex. på att svaranden bestrider att han skulle ha begått den gärning som avses i åtalet eller på något motfaktum, såsom t.ex. på att åtalsrätten är preskriberad eller på att det varit frågan om nödvärn.

Beträffande de privaträttsliga anspråk som framställs med anledning av brottet skall i redogörelsen antecknas målsägandens anspråk och grunderna för anspråket samt därefter svarandens ståndpunkt och grunderna för denna.

Domen skall innehålla en redogörelse för att det av själva domen skall framgå vad målet har gällt, utan att det skall behövas annat rättegångsmaterial för att utreda det. Redogörelsen som finns inskriven som en del av domen är en inledning till domskälen och domslutet och gör det alltså lättare att förstå motiveringen till domen. Redogörelsen i domen gör det också lättare att behandla målet vid fullföljdsdomstolen.

Det finns inga närmare stadganden i förslaget om hur redogörelsen skall avfattas. Det är skäl att inte göra detta schematiskt, eftersom det mest ändamålsenliga sättet att avfatta redogörelsen blir beroende av det mål som behandlas. Det viktigaste är att få en överskådlig bild av vad avgörandet i målet gäller. Vad som är tvistigt och ostridigt i målet kan t.ex. också inverka på sättet att avfatta redogörelsen.

Jämfört med gällande praxis kan det öka arbetet med att avfatta domen att redogörelsen skall ingå i den. Å andra sidan syftar de föreslagna stadgandena om protokoll i brottmål till att domstolens arbete i högre grad skall koncentreras vid att avgöra målet och avfatta domen. Dessutom kommer det förfarande som tillåts enligt paragrafens 2 mom., nämligen att

redogörelsen under vissa förutsättningar kan ersättas genom att till domen fogas en kopia av stämningsansökan eller det skriftliga svaromålet, att minska det merarbete domstolen eventuellt får med att avfatta domen.

Enligt momentets 4 punkt skall domen innehålla ett domslut. I brottmål avses med domslutet det straff eller den förverkandepåföljd som svaranden döms till samt den ersättning som han åläggs att betala till målsäganden eller staten. Även i brottmål skall domslutet avfattas så att det är klart och lättbegripligt för parterna.

Enligt punkt 5 skall domen motiveras. Närmare stadganden om domskälen ingår i 4 § i detta kapitel.

Det föreslås att i momentets 6 punkt skall stadgas att de lagrum som har tillämpats skall anges i domen. I brottmål döms svaranden och bestäms straffet alltid med stöd av något bestämt lagrum. I motsats till vad som är fallet i tvistemål skall därför i brottmålsdomar alltid nämnas de lagrum som har tillämpats vid avgörandet av målet.

I momentets 7 punkt föreslås att i domen också skall antecknas namnet på de medlemmar av domstolen som har deltagit i målets avgörande. Också nämndemännen skall alltså antecknas i domen. Dessutom skall av domen framgå om den har föregåtts av omröstning. Om så har varit fallet, skall till domen fogas avvikande åsikter. I 7 § 1 mom. föreslås ett stadgande om att det i samband med att domen avkunnas skall meddelas om domstolen har röstat om domen.

De omständigheter som nämns i 1 mom. behöver inte i domen nämnas i samma ordningsföljd som i momentet, utan ordningsföljden kan variera.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att ett referat som ingår i domen helt eller delvis får ersättas genom att till domen fogas en kopia av stämningsansökan eller svaromålet eller någon annan handling.

Referatet får ersättas av stämningsansökan eller svaromål endast om inte domens klarhet därigenom äventyras. Frågan måste avgöras från fall till fall. Om föremålet för rättegången kan anges exakt enbart med hjälp av stämningsansökan och svaromålet och dessa även annars är tillräckligt exakta och individualiserande, äventyras domens klarhet inte i allmänhet av att det ovan nämnda förfarandet anlitas. Har yrkandena i den ursprungliga stämnings-

ansökan eller det skriftliga svaromålet ändrats, behövs i allmänhet ett särskilt referat.

7 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om beslutsöverläggning och avkunnande eller meddelande av dom. För tvistemål finns ett motsvarande stadgande i 24 kap. 19 § (1064/91).

Enligt 1 mom. skall beslutsöverläggningen hållas så snart som möjligt efter att huvudförhandlingen har avslutats eller senast följande dag. Även om inget uttryckligt stadgande ingår i lagen, avses med följande dag en vardag som är arbetsdag enligt förordningen angående arbetstiden vid statens ämbetsverk och inrättningar (294/60).

I 23 kap. 1 § 1 mom. (354/87) rättegångsbalken finns ett stadgande om hur beslutsöverläggningen skall ske i tingsrätten när nämndemän deltar i avgörandet av målet. Det föreslås att stadgandet i sakligt oförändrad form skall överföras till samma kapitel 2 § 1 mom.

Enligt stadgandet skall domaren, när även nämndemän finns i tingsrätten, för nämndemännen redogöra för de frågor som kommit fram i målet och de stadganden som är tillämpliga på dem.

Enligt momentet skall domen i regel avkunnas genast efter att överläggningen har avkunnats. Domen behöver inte alltid avkunnas i sin helhet. I momentet föreslås, att om det inte är nödvändigt att domen avkunnas i sin helhet, skall dock domskälen och domslutet meddelas. Enligt momentet skall det likaså alltid meddelas om domen har föregåtts av omröstning.

Det är följaktligen inte alltid nödvändigt att domstolen avkunnar referatdelen av domen. För att denna skall få utelämnas när domen avkunnas måste målet dock vara klart och parterna känna till innehållet i referatdelen. När en frikännande dom avkunnas kan delen likaså utelämnas. I dessa fall kan det vara nog att endast de domskäl som lett till den frikännande domen avkunnas.

I 2 mom. föreslås att en dom även i brottmål skall få meddelas såsom en s.k. kanslidom. I ett omfattande och svårt mål är det inte alltid möjligt för domstolen att avkunna domen genast som avslutning på sammanträdet. Enligt gällande praxis kan det tänkas att ett sådant mål skjuts upp för att ett utlåtande skall ges. Parterna åläggs då att inställa sig till den fortsatta behandlingen vid de äventyr som anges i 16 kap. rättegångsbalken. En annan möjlighet är att målet skjuts upp för att domen

skall avkunnas och parterna uppmanas att inställa sig vid domstolen om de vill höra domen avkunnas.

I momentet föreslås att om överläggningen mellan domstolens medlemmar eller avfattandet av domen i ett omfattande och svårt mål absolut kräver det, får domen meddelas i domstolens kansli. Om den tilltalade är häktad, skall domen enligt förslaget meddelas inom 7 dagar och i annat fall inom 14 dagar från den dag då huvudförhandlingen avslutades.

I motsats till vad som är fallet i tvistemål, är den frist om 14 dagar som momentet föreskriver absolut. Detta beror på att det för parterna i ett brottmål är ännu viktigare än för parterna i ett tvistemål att så snart som möjligt få veta hur domstolen har avgjort målet. Detta behov accentueras när svaranden är häktad.

De tider som nämns i momentet är maximitider. I praktiken skall domstolen alltid försöka meddela domen så snart som möjligt efter att behandlingen har avslutats.

En kanslidom meddelas genom att den anslås i domstolens kansli senast den dag som domstolen med stöd av momentet har meddelat parterna när behandlingen av målet avslutades. Domen skall då vara klar till alla delar. Detta innebär dock inte att också den expedition som skall ges åt parten skall finnas tillgänglig inom den nämnda tiden. Ett stadgande om den tid inom vilken en expedition skall ges finns i kapitlets 12 § 2 mom.

Då domstolen beslutat att domen meddelas senare i kansliet, får inte behandlingen av målet längre fortsätta. Domstolen kan dock enligt 7 kap. 13 § komplettera huvudförhandlingen för någon enskild fråga, om den sedan huvudförhandlingen redan har avslutats finner det nödvändigt.

När domen meddelas såsom kanslidom, börjar fullföljdstiden löpa från den dag då domen meddelades.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om hur dom eller beslut meddelas i kansliet när åtalet avvisas eller förkastas utan huvudförhandling.

Enligt 5 kap. 6 § kan åtalet avvisas utan prövning om åklagaren inte följer en uppmaning att komplettera stämningsansökan eller om stämningsansökan är så bristfällig att den inte duger såsom grund för en rättegång eller om domstolen av något annat skäl inte kan

pröva åtalet. Ett motsvarande stadgande för de fall där målsäganden ensam har väckt åtal finns i 7 kap. 5 § 1 mom.

Ett åtal kan förkastas utan huvudförhandling först och främst med stöd av nämnda 5 § 2 mom., om det är uppenbart att målsägandens yrkande är ogrundat. När åklagaren har lagt ner åtalet med stöd av 1 kap. 15 §, skall åtalet förkastas genom dom om svaranden yrkar det och målsäganden inte övertar åtalet. Läggs åtalet ner innan huvudförhandlingen har inletts, kan det i ovan nämnda fall förkastas genom dom utan att någon huvudförhandling hålls.

I de fall som har behandlats ovan skall domen eller beslutet utan dröjsmål meddelas genom anslag i domstolens kansli. Enligt momentet skall domstolen i så fall i god tid skriftligen underrätta parterna om vilken dag domen kommer att meddelas. Detta kan enligt kapitlets 14 § ske genom ett vanligt brev, som sänds med posten.

Med tanke på att parterna kanske vill överklaga domen eller bemöta besvär är det viktigt för dem att veta när domen meddelas.

Även i de fall som avses i detta moment börjar besvärstiden löpa den dag då domen meddelas. När en part verkligen får kännedom om innehållet i domen har ingen betydelse för ändringssökandet eller domens laga kraft. Enligt 12 § skall den expedition som parten får vara en kopia av domen.

8 §. I paragrafen föreslås stadganden om hur tingsrättens dom skall undertecknas samt om att domarna skall sammanställas till en dombok. För tvistemål ingår motsvarande stadgande i 24 kap. 20 § (1064/91) rättegångsbalken.

I 1 mom. föreslås att tingsrättens dom i brottmål skall undertecknas av ordföranden. Enligt det stadgande som föreslås i 2 mom. skall tingsrättens domar i brottmål sammantällas till en särskild dombok i den ordning som de meddelats. I domboken skall förutom domarna även enligt 13 § 3 mom. samlas sådana fristående handlingar som innebär beslut om avvisande av talan.

9 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om rättelse av räkne- eller skrivfel eller därmed jämförbara fel i domar. Ett motsvarande stadgande ingår i 24 kap. 10 § (1064/91) rättegångsbalken. Stadgandet gäller såväl tviste- som brottmål. Eftersom det i denna proposition föreslås att de stadganden som gäller avgöranden i tviste- och brottmål skall sammanföras i

separata helheter, föreslås det att ett stadgande om rättelse av fel i brottmålsdomar skall tas in i denna paragraf.

Såsom det har konstateras i detaljmotiveringen till 24 kap. 10 § i regeringens proposition med förslag till revision av stadgandena i rättegångsbalken om protokoll och dom i tvistemål (Reg.prop. 154/90 rd.), kan såsom skriv- eller räknefel eller fel som kan jämföras med sådana enligt 1 mom. rättas t.ex. klara fel som gäller namn, om det inte är fråga om ett sådant misstag som har skett i fråga om namn som regleras i 31 kap. 11 §. Enligt momentet kan domstolen också rätta t.ex. eventuella klara fel som finns i reciten i domen.

Ett klart fel i en avkunnad dom, som t.ex. ett multiplikationsfel som gäller bötesstraff, kan rättas. Däremot kan felaktigt avkunnade straffsatser eller skadeståndsbelopp inte rättas som skrivfel eller räknefel, eftersom en utomstående inte då kan upptäcka om felet baserar sig på skriv- eller räknefel eller ett fel i prövningen.

Eftersom ett fel för att kunna rättas måste vara klart på ett sådant sätt att också en utomstående kan upptäcka det, föreslås i momentet att ett fel också skall få rättas av domstolens ordförande, i stället för av domstolen i fulltalig sammansättning, eller, om ordföranden har förhinder, av en annan lagfaren medlem av domstolen.

Enligt det föreslagna stadgandet skall en part vid behov ges tillfälle att bli hörd med anledning av rättelsen. De fel som kan rättas enligt paragrafen är i allmänhet så klara och ostridiga att parten inte behöver höras om rättelsen. Trots detta kan det i en del fall vara en fördel att den part som felet gäller ges tillfälle att bli hörd innan felet rättas.

I 2 mom. ingår ett stadgande om rättelseförfarandet. Stadgandet motsvarar till denna del gällande lag. En rättelse skall göras så, att det senare kan konstateras till vilken del och hur rättelsen har gjorts. Vem som har rättat felet och när det har skett skall antecknas synligt. Dessutom skall den fullföljdsdomstol som behandlar målet underrättas om att rättelsen har gjorts. Om en kopia av domen eller uppgifter om den dom där felet ingick har sänts till någon på tjänstens vägnar, som t.ex. till den verkställande myndigheten i brottmål, skall givetvis också denna underrättas om rättelsen.

Enligt 3 mom. har en part rätt att anföra

klagan över en rättelse inom 30 dagar efter att han fick kännedom om att rättelsen gjorts.

10 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om komplettering av en dom i brottmål. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 24 kap. 21 § (1064/91) rättegångsbalken.

I 1 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen kan komplettera domen om den inte har uttalat sig om en parts privaträttsligt anspråk som den borde ha uttalat sig om. Däremot kan en dom inte kompletteras t.ex. till den del som i den inte har uttalats något om ersättning av sådana utgifter som har betalats av statens medel.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om att domen kan i brottmål kompletteras på ansökan av en part. Eftersom domstolen vid komplettering av en dom skall beakta endast det rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen, föutsätter säkerställandet av en behandlingens omedelbarhet att kompletteringen av domen inleds inom en kort tidsfrist. Enligt momentet skall en begäran om komplettering av en dom tillställas domstolen inom 14 dagar efter att domen avkunnades eller meddelades.

Vid komplettering av en dom kan varken utredning eller nya yrkanden och svaromål längre läggas fram, utan det är endast fråga om att utreda om motparten motsätter sig att domen kompletteras. Därför föreslås i 3 mom. att parterna skall kallas till kompletteringsbehandlingen vid äventyr att domen kan kompletteras trots deras utevaro.

Om domstolen inte anser att det är nödvändigt att hålla en muntlig behandling för kompletteringen, kan den enligt momentet ge parterna tillfälle att bli hörda genom att begära en skriftlig utsaga av dem. I samband med detta skall parterna också underrättas om när avgörandet om kompletteringen av domen ges. Också den part som har begärt komplettering skall alltså underrättas om när avgörandet ges. Detta är nödvändigt på grund av att ändring i ett avgörande om komplettering av dom enligt 11 § 3 mom. får sökas genom besvär.

11 §. Domen skall enligt paragrafens 1 mom. kompletteras av domstolen i samma sammansättning som den meddelade den dom som skall kompletteras. Detta är nödvändigt med tanke på behandlingens omedelbarhet. Om målet har behandlats i en sammansättning med nämndemän, skall de också delta i kompletteringen av domen.

Endast om någon av domstolens medlemmar har fått förhinder kan enligt momentet någon annan av domstolens lagfarna medlemmar eller nämndemän delta i kompletteringen av domen i stället för honom. Sammansättningen behöver dock inte utökas med en ny medlem, om domstolen med stöd av stadgandena i 2 kap. rättegångsbalken är domför också utan den förhindrade medlemmen.

Då en ny medlem deltar i behandlingen av kompletteringen av domen, skall den fråga som kompletteringen gäller behandlas så grundligt att omedelbarheten uppfylls för alla medlemmar av domstolen och att alla medlemmar har samma möjligheter att bilda sig en egen uppfattning om den fråga som behandlas samt avgöra frågan enligt den.

Enligt 2 mom. skall ett avgörande om komplettering av dom fogas till den ursprungliga domen, där dessutom skall antecknas att den har kompletterats senare. Avgörandet behöver inte tillställas parterna på tjänstens vägnar, utan de skall, om de vill, själva ta reda på innehållet av det på samma sätt som gäller för domar i allmänhet.

I momentet föreslås också ett stadgande om att fullföljdsdomstolen skall underrättas om kompletteringen, om ändring har sökts i domen. På detta sätt får också fullföljdsdomstolen kännedom om hurdan den dom är i sin slutgiltiga form i vilken ändring har sökts.

Vid komplettering av en dom är det fråga om att avgöra huvudsaken eller en del av den. Därför föreslås i paragrafens 3 mom. att ändring i ett avgörande om komplettering får sökas genom besvär. Besvärstiden för ett avgörande som gäller komplettering av en dom börjar löpa den dag när avgörandet gavs. Besvärstiden för målet i övrigt börjar löpa den dag domen avkunnas eller meddelas.

12 §. Enligt gällande lag ges parterna i brottmål ett utdrag av protokollet som expedition. Enligt förslaget skall en part inte längre behöva en egentlig expedition, utan t.ex. för anförande av besvär över domen eller verkställande av den skall han få en kopia av domen. I denna proposition föreslås även att 3 kap. 23 § utsökningslagen ändras så, att verkställighet av en dom även i brottmål skall få sökas hos utsökningsmyndigheterna med en kopia av domen.

I 1 mom. föreslås ett stadgande om under-tecknade av en kopia av tingsrättens dom i

brottmål. Enligt momentet kan kopian bestyrkas av ordföranden, en lagfaren medlem eller en därtill förordnad tjänsteman.

Stadganden om protokoll, akt och rätt att få avskrifter av delar av dessa finns i lagen om offentlighet vid rättegång (945/84) samt lagen om allmänna handlingars offentlighet (83/51).

Förslaget innebär att en part endast i undantagsfall skall behöva en kopia av protokollet. Behov av att studera det rättegångsmaterial som ingår i protokollet och akten kommer en part främst att ha om han vill söka ändring i domstolens avgöranden. En part kan dock ha behov av en kopia av protokollet bl.a. därför, att i kopian i undantagsfall kan ingå ett sådant avgörande av domstolen med stöd av vilket parten kan yrka på verkställighet.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om den tid inom vilken en part skall ha möjlighet att få en kopia av domen.

Enligt momentet skall en kopia för anförande av besvär stå att få i domstolens kansli senast tre veckor efter att domen avkunnades eller meddelades. Den tid om tre veckor inom vilken den som vill anföra besvär skall ha möjlighet att få en kopia av domen beror på att de detaljerade uppgifter som ingår i domen ofta behövs för besvärsskriften.

I annat fall skall kopian, såvitt möjligt, stå att få i domstolens kansli senast 30 dagar efter att domen avkunnades eller meddelades.

I propositionen föreslås det att 25 kap. 16 § rättegångsbalken ändras så, att till besvärsskriften i brottmål inte längre behövs fogas en expedition som innehåller tingsrättens avgörande.

Stadganden om avgifter för kopiorna samt om en parts skyldighet att betala stämningsavgift och rättegångsavgift ingår i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/93).

13 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om tingsrättens beslut i brottmål, om beslutets intagande i protokollet eller uppsättande såsom en fristående handling samt om motivering av beslut.

Enligt 1 mom. skall beslutet ingå i protokollet. T.ex. ett beslut genom vilket en processinvändning har förkastats skall ingå i protokollet. Då en processinvändning avgörs i samband med att domen meddelas, skall domstolens avgörande också till de delar som gäller processinvändningen, liksom för närvarande, inkluderas i själva domen. Endast ett beslut

genom vilket ett mål avvisas skall enligt förslaget alltid sättas upp separat. Avsikten är att ett sådant beslut skall arkiveras i domboken.

Enligt paragrafens 2 mom. skall ett beslut alltid motiveras, om det yrkande eller den invändning som har framställts förkastats. Då domstolen kommer till ett annat avgörande än det som en part har framställt eller begärt, är det viktigt att motiveringen till avgörandet meddelas parterna, bl.a. med tanke på ett eventuellt överklagande. Ett beslut skall motiveras också då det är nödvändigt av andra skäl. En motivering är nödvändig t.ex. då den fråga som har avgjorts genom beslutet rättsligen lämnar rum för tolkning. Däremot finns det i allmänhet inte något behov att motivera ett beslut om t.ex. ett yrkande som hänför sig till rättegångsförfarandet godkänns och den andra parten inte har motsatt sig det.

Enligt paragrafens 3 mom. gäller om beslut i övrigt i tillämpliga delar vad som stadgas om dom. Detta avser närmast innehåll, form, meddelande, kopia och avkunnande av beslut.

14 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om delgivning av de meddelanden och kallelser som avses i kapitlet. För tvistemål ingår ett motsvarande stadgande i 24 kap. 25 § rättegångsbalken.

I paragrafen föreslås att en uppmaning, begäran, kallelse eller ett meddelande som nämns i kapitlet i allmänhet skall få sändas så smidigt som möjligt, dvs. med vanligt brev. Här krävs alltså inte en bevisbar delgivningsmetod. Då det är nödvändigt att försäkra sig om att en part får kännedom om kallelsen eller meddelandet, eller då en part kallas personligen t.ex. till behandlingen av kompletteringen av en dom, skall delgivningen vara bevisbar och ske enligt 11 kap. rättegångsbalken t.ex. per post mot mottagningsbevis.

12 kap. Om tillämpning av stadgandena i rättegångsbalken

1 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om tillämpning av stadgandena i rättegångsbalken vid behandling av brottmål.

I paragrafen föreslås att utöver vad som stadgas ovan, skall, om inte annat stadgas, vid behandlingen av brottmål och sökande av ändring i sådana mål tillämpas vad som stadgas i rättegångsbalken. Vid behandlingen av brottmål skall följaktligen t.ex. med stöd av

hänvisningen i 10 kap. 11 § tillämpas vissa av rättegångsbalkens stadganden om rättegångskostnader.

Dessutom skall enligt denna paragraf även tillämpas t.ex. stadgandena om rättegångsskrifter i 9 kap. rättegångsbalken, stadgandena om delgivning i 11 kap., de kompletterande stadgandena i 12 kap. 28 — 37 §§, stadgandena om bevisning i 17 kap., stadgandena om protokoll i 22 kap. samt stadgandena om omröstning i 23 kap. 1 — 4 §§ rättegångsbalken.

13 kap. Ikraftträdande

1 §. I paragrafen föreslås ett vanligt stadgande om ikraftträdandet av lagen.

1.2. Rättegångsbalken

2 kap. Om domförhet

2 §. Om en nämndeman har fått förhinder efter att en huvudförhandling enligt kapitlets 1 § 2 mom. har inletts, är tingsrätten enligt 2 § 2 mom. (1052/91) domför med minst två nämndemän. Stadgandet har tagits in i lagen för att en ny huvudförhandling inte skall behövas för att en nämndeman har fått förhinder. Sådana mål som avses i momentet är t.ex. samlevnadens upphörande, äktenskapsskillnad, underhåll av make och barn samt tvister till följd av hyresförhållanden.

I motsats till vad fallet är i tvistemål, kan enligt gällande lag domstolens sammansättning i brottmål växla under behandlingen av målet. Därför har det inte behövts något stadgande om att tingsrätten skall ha rätt att behandla målet i en sammansättning med färre medlemmar än vad som annars skulle förutsättas.

Eftersom processen i brottmål skall revideras så att den motsvarar processen i tvistemål, stadgas det i 6 kap. 11 § förslaget till lag om rättegång i brottmål att medlemmarna i domstolen inte heller under behandlingen av ett brottmål skall få bytas ut. Därför är det viktigt att stadgandet ändras till att även gälla brottmål. Det föreslås att momentet ändras så att hänvisningen till 1 § 2 mom. stryks.

5 §. I 1 mom. (595/93) finns ett stadgande om när tingsrätten är domför endast med ordföranden. Enligt *punkt 1* i momentet iakttas

denna sammansättning också vid förberedelse i tvistemål och vid huvudförhandling i samband med förberedelsen.

Det föreslås att även brottmålsprocessen skall revideras så, att tingsrätten även i brottmål vidtar förberedande åtgärder och träffar förberedande avgöranden som syftar till att förbereda målet innan det behandlas vid huvudförhandling. Enligt förslaget kan även muntlig förberedelse hållas i brottmål. Det föreslås därför att den första punkten i momentet ändras så att tingsrätten även vid förberedelse i brottmål består av endast ordföranden.

9 kap. Rättegångsskrifter

3 §. I paragrafen (1052/91) finns ett stadgande om att handlingar som en part eller någon annan vill lägga fram vid behandlingen av ett tvistemål får tillställas tingsrätten med posten. En motsvarande möjlighet bör finnas också i brottmål. Det föreslås därför att paragrafen ändras så, att omnämmandet av tvistemål stryks ur paragrafen. På detta sätt kommer paragrafen att också gälla vid behandlingen av brottmål.

10 kap. Om laga domstol

8 §. I gällande 2 mom. stadgas om möjligheten att överföra behandlingen av ett privaträttsligt anspråk med anledning av brott till den domstol i samma instans som behandlar ett straffyrkande med anledning av samma brott. Eftersom ett stadgande med motsvarande innehåll ingår i 3 kap. 2 § förslaget till lag om rättegången i brottmål, föreslås det att stadgandet i detta moment skall upphävas.

21—26 §§. Stadgandena i 21—23 §§ gäller laga domstol i brottmål. Det föreslås att stadgandena skall upphävas i rättegångsbalken och i sakligt oförändrad form flyttas till 4 kap. lagen om rättegång i brottmål, där det stadgas om laga domstol i brottmål.

Stadgandet om laga domstol i falsk och ostrykt angivelse i 24 § motsvaras av 4 kap. 6 § förslaget till lag om rättegång i brottmål. Av denna orsak föreslås det att rättegångsbalkens stadgande upphävas.

I detta sammanhang föreslås det likaså att stadgandet om forum för ärekränkingsbrott i

25 § upphävs i rättegångsbalken och överförs till 4 kap. 13 § i ovan nämnda lag.

Eftersom 25 a §, där det hänvisas till forumstadgandena i tvångsmedelslagen och 26 §, som hänvisar till forumstadganden för vissa tjänstebrott inte längre behövs, föreslås det att de skall upphävas.

11 kap. Om delgivning i rättegång

I gällande lag (1056/91) lyder rubriken för detta kapitel *Om delgivning i rättegång och stämning i brottmål*. Eftersom det föreslås att stadgandena om delgivning i brottmål skall förenhetligas med stadgandena om delgivning i tvistemål, föreslås det att rubriken skall ändras till *Om delgivning i rättegång*. Av samma orsak föreslås det att mellanrubrikerna *Om delgivning i rättegång* och *Om stämning i brottmål* skall upphävas.

1 §. Enligt 1 mom. (1056/91) skall domstolen ha hand om delgivningen i tvistemål. Det föreslås att momentet ändras så, att i det stadgas att domstolen har hand om delgivningen även i brottmål. På samma sätt som i tvistemål finns det många fördelar med att delgivningen även i brottmål där målet blir anhängigt genom att en stämningsansökan tillställs domstolen sköts av domstolen på tjänstens vägnar och inte av parterna.

När domstolen har hand om delgivningen, utesluts onödiga skeden i behandlingen. Eftersom huvudregeln föreslås vara den att inte heller huvudförhandlingen i brottmål får skjutas upp, och eftersom huvudförhandlingen enligt 6 kap. 2 § förslaget till lag om rättegång i brottmål inte får inledas och skall inställas om något av de hinder som nämns i lagrummet föreligger, underlättas planeringen av rättegången om domstolen redan innan den inleds vet om delgivning har skett eller inte.

Handlingar som skall delges enligt paragrafen kan vara t.ex. en stämning, en kallelse till domstolen, en uppmaning att komplettera stämningsansökan, eller ett meddelande till en part om att han har tillfälle att skriftligen underrätta domstolen om sina anspråk och grunderna för dem.

I 2 mom. föreslås enbart en sådan teknisk ändring av den finska språkdräkten som ändringen i 1 mom. förutsätter. Med stämningsman avses i 2 mom. enligt kapitlets 26 § även den som enligt 6 § lagen om stämningsmän

(505/86) har rätt att verkställa delgivning samt stämningsmän som avses i lagen om landskapsfogdeämbetet i landskapet Åland (898/79).

2 §. I 1 mom. (1056/91) finns ett stadgande om när domstolen kan anförtro en part delgivningen. Det föreslås att momentet till följd av den ändring som föreslås i 1 § skall ändras så, att delgivningen även i brottmål under de förutsättningar som stadgas i paragrafen får anförtros parterna.

När domstolen enligt 5 kap. 1 § förslaget till lag om rättegången i brottmål förordnar att åklagaren själv får utfärda stämning, har han enligt 20 § i samma kapitel hand om delgivningen av stämningen och bifogade handlingar samt kallar parterna och dem som skall höras i bevisningssyfte att inställa sig vid domstolen. För tydlighetens skull föreslås det såsom ett undantag från gängse praxis att detta delgivningsstadgande skall ingå i nämnda 5 kap. och inte i detta kapitel.

3 §. Enligt paragrafen (1056/91) kan delgivning ske på här stadgat sätt med posten i tvistemål där domstolen har hand om delgivningen.

Det föreslås att 1 mom. ändras så, att delgivning kan ske med posten även i brottmål där domstolen eller allmänna åklagaren har hand om delgivningen.

3 a §. Enligt 1 mom. (595/93) kan delgivningen av annat än stämningen i tvistemål när domstolen har hand om delgivningen även verkställas genom att handlingen sänds till parten med posten under den adress som han har uppgivit.

Det föreslås att 1 mom. ändras så, att omnämmandet av tvistemål stryks. Delgivningen av annat än stämningen kunde då också i brottmål när domstolen har hand om delgivningen ske med posten under den adress som avses i momentet.

4 §. I paragrafen (1056/91) finns ett stadgande om när stämningsmannen personligen skall verkställa stämningen. Enligt 2 mom. skall domstolen, när den har hand om delgivningen, meddela stämningsmannen när denna senast skall ske. Eftersom delgivningen av stämningen enligt 5 kap. 1 och 20 §§ lagen om rättegång i brottmål även kan anförtros åklagaren, föreslås det att momentet skall ändras så, att även åklagaren kan sätta ut den tid inom vilken stämningsmannen senast skall verkställa delgivningen.

7 §. I paragrafen (1056/91) finns ett stadgan-

de om när delgivning får ske som s.k. mellanhandsdelgivning. I paragrafen föreslås ett nytt 4 mom., där det stadgas att stämning i brottmål inte får delges svaranden genom mellanhandsdelgivning. Inte heller enligt gällande lag är sådan delgivning tillåten i brottmål. Eftersom förslaget innebär att inga separata stadganden om delgivning i tvistemål och brottmål längre skall finnas i kapitlet, måste detta förbud tas in i paragrafen.

9 §. I paragrafen (1056/91) finns ett stadgande om möjlighet till delgivning genom kungörelse. Det föreslås att till stadgandet skall fogas ett nytt 2 mom., enligt vilket stämning i brottmål inte får delges svaranden genom kungörelse. Det föreslagna stadgandet svarar mot gällande rätt. Att stadgandet tas in i momentet beror av de orsaker som nämns ovan under 7 §.

11 §. I paragrafen (1056/91) finns ett stadgande om delgivning i tvistemål som gäller två eller flera parter gemensamt. Eftersom stadgandet fortfarande är avsett att endast gälla tvistemål, föreslås av de orsaker som framgår av motiveringen till 7 § att detta också uttryckligen skall nämnas i stadgandet.

16 §. Enligt paragrafen (1056/91) kan stämningen även delges ett ombud som svaranden har befullmäktigat att ta emot stämningar. Det föreslås att till paragrafen såsom ett 2 mom. fogas det stadgande som nu ingår i 20 § 2 mom. (1056/91) samma kapitel om när en stämning i brottmål inte kan delges ett ombud. Enligt momentet kan stämning inte delges ett ombud som svaranden har befullmäktigat att ta emot stämningar, om målet gäller ett brott för vilket stadgas annat eller strängare straff än böter eller fängelse i sex månader.

Med anledning av det nya 2 mom. föreslås det att nuvarande 2 och 3 mom. skall bli 3 och 4 mom. Samtidigt föreslås det att gällande 4 mom. till följd av att 16 kap. 9 § upphävs skall ändras så, att en handling som gäller en personlig förpliktelse skall delges enligt 3 och 4 §§ i samma kapitel.

20—23 §§. Det föreslås att 20—23 §§ (1056/91) skall upphävas.

I 20 § 1 mom. finns ett stadgande om att ett yrkande med anledning av brott inte får framställas utan stämning, om den mot vilket yrkandet riktas inte är personligen närvarande i domstolen. Det föreslås att stadgandet skall upphävas såsom obehövligt, eftersom det i 5

kap. förslaget till lag om rättegång i brottmål ingår stadganden om hur yrkanden med anledning av brott skall framställas.

I 2 mom. ingår för det första ett stadgande om att stämning i ett brottmål skall delges svaranden personligen. För det andra ingår i momentet dessutom ett stadgande som har refererats ovan om när stämning i brottmål kan delges ett ombud som svaranden har befullmäktigat att ta emot stämningar. Det föreslås att stadgandet skall upphävas, eftersom det blir överflödigt med anledning av 5 § (1056/91) i detta kapitel samt ovan nämnda 16 § 2 mom.

Enligt 3 mom. får en tjänsteman, som olovligen eller utan att anmäla hinder uteblivit från tjänsteutövningen och inte har kunnat stämmas att svara eller hämtas till domstolen, stämmas genom en kungörelse i officiella tidningen, så som anges i 10 §. Om en tjänsteman som stämts på detta sätt uteblir, kan målet enligt momentet avgöras trots hans frånvaro. I momentet stadgas också att denna påföljd skall nämnas i stämningen. Det föreslås att stadgandet skall upphävas såsom obehövligt. För tillfället finns det ingen motiverad orsak att ha kvar sådana särskilda stadganden om stämning av tjänstemän som nu ingår i momentet.

I 21 § stadgas om delgivning av stämning eller kallelser utomlands. Eftersom kapitlets 8 § (1056/91) kan tillämpas även i brottmål, föreslås det att stadgandet i 21 § upphävs såsom överflödigt.

I 22 § finns för brottmål ett stadgande om vem som skall verkställa stämningar, vad som skall uppges i stämningen och hurdant intyg som skall utfärdas över den. Det föreslås att paragrafen upphävs därför att frågan om vem som skall verkställa delgivningen regleras av 1 och 2 §§ i samma kapitel samt av 5 kap. 1 och 20 §§ lagen om rättegång i brottmål. I 9 och 15 §§ i samma kapitel bestäms vad som skall uppges i en stämning eller kallelse. Stämningssystemet regleras av 17 och 25 §§ (1056/91).

I 23 § stadgas om hur ett brottmål blir anhängigt. Eftersom stadganden om anhängiggörande av brottmål föreslås i 5 kap. 1 § 2 mom. lagen om rättegång i brottmål, skall detta stadgande upphävas såsom obehövligt.

24 §. I kapitlets 24 § 1 mom. finns ett hänvisningsstadgande, som innebär att när en militärperson eller någon som hör till sjöfartsväsendet kallas till domstolen, skall iakttas vad som stadgas särskilt. I 2 mom. stadgas att utan hinder av kapitlet också skall iakttas vad som

särskilt stadgas om delgivning av stämning genom offentlig kungörelse i vissa fall. Det föreslås att dessa hänvisningsstadganden skall upphävas såsom obehövliga därför att stadgandet i 27 § (1056/91) om att kapitlets stadgandena om delgivning inte skall tillämpas om annorlunda stadgas i någon annan lag, måste anses helt tillräckligt även i fråga om ovan nämnda fall.

12 kap. Om parterna

Det föreslås att de stadganden i kapitlet som gäller utevaro i brottmål skall upphävas, eftersom motsvarande stadganden föreslås i 8 kap. lagen om rättegång i brottmål. För det första skulle alltså de gällande stadgandena om förande av parts talan bibehållas i kapitlet. Vidare föreslås det att i kapitlet skall tas in stadganden om parts närvaro i tvistemål. Stadgandena skall motsvara nämnda 8 kap. Stadgandena om en parts underlåtelse att fullgöra sina skyldigheter i tvistemål skulle bibehållas i oförändrad form i kapitlet, i den lydelse stadgandena har enligt gällande lag (1052/91). De kompletterande stadgandena i kapitlet skall i delvis ändrad form fortfarande gälla även i brottmål. Till följd av dessa ändringar föreslås det att rubriken *Parts närvaro* skall ändras till *Parts närvaro i tvistemål*.

Parts närvaro i tvistemål

6 §. I paragrafens 1—3 mom. föreslås stadganden om när en part vid vite skall åläggas att inställa sig personligen vid domstolen samt i 4 mom. ett stadgande om när en part annars skall åläggas att inställa sig vid vite.

I gällande 6 § finns ett stadgande om att en part eller laga företrädare för honom är skyldig att inställa sig personligen inför rätta, om så förordnats i stämningen eller av domstolen under rättegången. Det föreslås att stadgandet stryks ur paragrafen, eftersom ett förordnande som en domstol har givit alltid skall iakttas, också utan ett uttryckligt stadgande.

I gällande 12 kap. 7 § (1052/91) ingår ett stadgande om när en part i tvistemål skall förpliktas att personligen inställa sig vid domstol. Enligt stadgandet kan en part eller hans laga företrädare i tvistemål förpliktas att personligen vid vite inställa sig vid domstolen, om

det anses nödvändigt för utredningen av målet. I paragrafen ingår ett motsvarande stadgande för målsäganden i brottmål.

Det föreslås att i paragrafen skall tas in ett stadgande som endast gäller parternas personliga närvaro i tvistemål. Beträffande brottmål föreslås ett motsvarande stadgande i 8 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål. Eftersom betydelsen av en parts personliga närvaro har andra orsaker vid huvudförhandling än vid förberedelse, föreslås det att separata stadganden om personlig närvaro vid förberedelse och huvudförhandling tas in i lagen.

Enligt gällande lag är det alltid beroende av domstolens prövning om en part skall åläggas att infinna sig personligen till ett sammanträde. Enligt 1 mom. i förslaget skall huvudregeln här efter vara en annan, nämligen att en part vid vite skall åläggas att inställa sig personligen till huvudförhandlingen i tingsrätten. Det föreslagna stadgandet skall gälla huvudförhandling i tingsrätten.

En parts personliga närvaro under huvudförhandlingen är viktig bl.a. därför att en part själv i allmänhet är den bästa informationskällan när det gäller utredningen av målet, eftersom han bäst känner till detaljerna i det. Eftersom en koncentrerad huvudförhandling eftersträvas, skall redan när parterna kallas till domstolen uppmärksamhet ägnas åt att skapa så goda förutsättningar som möjligt för avgörandet av målet.

I den proposition som gällde revideringen av underrättsförfarandet i tvistemål (Reg.prop. 15/1990 rd.) konstateras i detaljmotiveringen till förslaget om ändring av 17 kap. 61 § rättegångsbalken att en i det närmaste undantagslös huvudregel skall vara att parterna föreläggs att personligen inställa sig vid tvistemålets huvudförhandling. Då kan domstolen fråga parten själva om de fakta som inverkar på målet. På ovan nämnda grunder togs i 61 § in ett stadgande om att part kan förhöras i bevisningssyfte också utan sanningsförsäkran.

Ovan nämnda motivering och ändringen av 17 kap. 61 § rättegångsbalken är tillsammans mycket vägande motiv för en uttrycklig huvudregel om att parterna skall åläggas att personligen infinna sig till huvudförhandlingen i målet.

Enligt det föreslagna stadgandet behöver parterna dock inte åläggas att personligen infinna sig till huvudförhandlingen om detta inte behövs för utredningen av målet. En sådan

situation föreligger t.ex. när tvisten endast gäller en rättegångsfråga eller något som parten inte kan känna till.

I 2 mom. föreslås ett stadgande om när en part skall åläggas att inställa sig personligen till muntlig förberedelse. Enligt stadgandet skall en part vid vite åläggas att inställa sig personligen till muntlig förhandling i tingsrätten, om hans personliga närvaro underlättar förberedelsen.

Särskilt vid muntlig förberedelse i tvistemål är det ofta nödvändigt att parterna är personligt närvarande. För att det skall vara möjligt att vid muntlig förberedelse i tvistemål avgränsa de frågor som tvisten gäller, måste tillräckligt detaljerad information stå till buds om de omständigheter som tvisten grundar sig på. Om en part endast företräds av ett ombud vid den muntliga förberedelsen, kan det ofta hända att förberedelsen måste avbrytas, eftersom ombudet inte har vetskap om eller känner till någon viss detalj som är nödvändig för att tvistefrågan skall kunna avgränsas.

Möjligheterna till förlikning i samband med förberedelsen är även större om parterna är personligen närvarande. Efter att en part har fått höra de inlägg som gjorts under förberedelsen, har han nämligen bättre förutsättningar att bedöma om det är ändamålsenligt att gå in för förlikning i målet.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om när en part skall åläggas att vid vite inställa sig personligen till muntlig förhandling i hovrätten eller högsta domstolen. Stadganden om sådan förhandling ingår i 26 kap. 8 § och 30 kap. 20 § rättegångsbalken. I momentet föreslås att en part skall åläggas att inställa sig personligen till muntlig förhandling i ovan nämnda rättsinstanser om det anses nödvändigt för utredningen av målet.

Avsikten är att rättegångsförfarandet i hovrätten skall ändras så att en muntlig förberedelse införs. I samband med reformen torde det vara skäl att ändra denna paragraf så att stadgandena om när en part skall åläggas att inställa sig personligen till huvudförhandling och förberedelse i hovrätten kommer att motsvara de stadganden som nu föreslås för rättegångsförfarandet i tingsrätten.

I 4 mom. föreslås ett stadgande som skall motsvara 7 § 1 mom. (1052/91) om att svaranden i tvistemål där förlikning inte är tillåten alltid vid vite skall uppmanas att inställa sig i domstolen. En sådan svarande skall följaktli-

gen alltid kallas att inställa sig vid vite, oberoende av om han skall vara personligen närvarande eller inte.

7 §. Stadgandet i 1 mom. blir till följd av förslaget i 6 § onödigt till den del som det innehåller stadganden om att en part vid vite skall åläggas att inställa sig i domstolen. Det föreslås att momentet skall ändras så, att det endast stadgas att det som 6 § stadgar om åläggande av en part att vid vite inställa sig i domstolen i tillämpliga delar även skall gälla en parts lagliga företrädare i tvistemål.

8 §. I paragrafen finns ett stadgande om personlig närvaro för svaranden i brottmål. En svarande i brottmål kan inte dömas till frihetsstraff om han inte har hörts personligen under rättegången. En häktad svarande skall dessutom vara personligen närvarande inför rätta, då målet angående det brott för vilket han är häktad handläggs.

Det föreslås att paragrafen upphävs, eftersom stadgandena om svarandens närvaro i brottmål enligt förslaget skall ingå i 9 kap. lagen om rättegång i brottmål.

Parts utevaro i brottmål

24 §. Enligt paragrafen skjuts målet upp om allmänna åklagaren uteblir från den första handläggningen av ett brottmål, då åklagaren på tjänstens vägnar skall vara närvarande eller hans närvaro annars är påkallad, och om ingen ersättare för honom kan fås till samma rättegångsförhandling.

Det föreslås att paragrafen upphävs, eftersom det i 6 kap. 2 § 1 punkten lagen om rättegång i brottmål föreslås intas ett stadgande, enligt vilket huvudförhandlingen skall inställas och en ny handläggningsdag utsätts om åklagaren har uteblivit.

25 §. I paragrafen finns ett stadgande om att ett brottmål som väckts av målsäganden skall avskrivas, om målsäganden uteblir från den första handläggningen av målet.

Ett motsvarande stadgande föreslås i lagen om rättegång i brottmål. Med stöd av 8 kap. 7 och 8 §§ i lagförslaget bestäms följderna av att målsäganden uteblir från handläggningen av ett brottmål som har väckt.

26 §. Paragrafen innehåller stadganden om vilka åtgärder domstolen kan vidta om svaranden uteblir från den första handläggningen av ett brottmål. I 2 momentet finns även ett

stadgande om uppskov i målet om svaranden inte kan hämtas till rättegångsförhandlingen.

Stadgandena om parts utevaro i brottmål föreslås intas i lagen om rättegång i brottmål. I 8 kap. 5 § i förslaget ingår stadganden om åtgärder med anledning av svarandens utevaro. Om man finner det sannolikt att svaranden inte kan hämtas till rättegångsförhandlingen, skall huvudförhandlingen enligt 6 kap. 2 § 2 punkten inställas och en ny handläggningsdag utsättas. Med anledning av dessa stadganden föreslås att 26 § upphävs.

27 §. Paragrafen innehåller stadganden om vilka åtgärder domstolen kan vidta, om parterna uteblir från den fortsatta handläggningen av ett brottmål.

Paragrafen föreslås bli upphävd, eftersom stadgandena om parts utevaro i brottmål föreslås till denna del intas i 8 kap. 4—5 §§ lagen om rättegång i brottmål.

Kompletterande stadganden

30 §. I 30 § (1052/91), som föreslås bli ändrad, ingår ett stadgande om hur domstolen skall tillämpa stadgandena i kapitlet när det är känt att en part har ett laga förfall.

Stadgandet ändrades i samband med tvistemålsreformen. I samband med ändringen reglerades även tviste- och brottmål på något olika sätt. Eftersom det i denna proposition föreslås att kapitlets kompletterande stadgandena fortfarande skall tillämpas i brottmål och eftersom förfarandet i brottmål angående den fråga som avses i stadgandet skall ändras så att det överensstämmer med vad som redan gäller i tvistemålsförfarandet, föreslås det att även detta stadgande skall ändras så att samma regler gäller såväl i tviste- som i brottmål.

I paragrafen föreslås det att om domstolen får kännedom om ett laga förfall, skall behandlingen ställas in och en ny behandlingsdag sättas ut. En part skall dessutom ges ett nytt tillfälle att följa en tidigare uppmaning. Enligt paragrafen kan en part i så fall inte dömas till den påföljd som har förelagts honom för underlåtenheten, om det inte förrän huvudsaken avgörs framgår att han inte har haft laga förfall.

31 §. I paragrafen (1052/91) finns ett stadgande om att en påföljd som har förelagts en part för utevaro inte får dömas ut ifall en part kan hämtas till samma rättegångsförhandling

eller frågan om hans hörande av en annan orsak förfaller. Till paragrafen fogades i samband med revideringen av rättegångsförfarandet i tvistemål ett nytt 2 mom., enligt vilket svaranden i ett tvistemål där förlikning inte är tillåten alltid skall uppmanas att inställa sig vid vite.

När förfarandet att kalla en part att inställa sig vid vite nu tas i bruk även i sådana brottmål där svaranden inte kallas att inställa sig personligen, skall 1 mom. ändras så, att det kommer att gälla även andra än dem som underlåtit att inställa sig personligen. Detta ändringsförslag medför att det föreslås att 2 mom. skall upphävas såsom överflödigt.

33 §. Paragrafen föreslås bli ändrad så, att den som skall hämtas till domstolen får tas i förvar tidigare än dagen innan transporten börjar endast om det finns särskilt skäl för det. Frihetsberövandet, transporttiden inberäknad, får inte räcka längre än tre dagar.

35 §. I paragrafen (1052/91) finns ett stadgande om överklagande av ett beslut genom vilket en påföljd har dömts ut. I det gällande stadgandet nämns såsom påföljder för utevaro förutom vite även böter. Eftersom det föreslås att bötesstraff inte längre skall dömas ut för utevaro, föreslås det att bötesstraffet inte längre skall nämnas i paragrafen.

14 kap. Om handläggning av mål inför rätta

I kapitlet stadgas om handläggningen av mål i rätten. Genom en lag om ändring av rättegångsbalken (1052/91) upphävdes en del av de stadganden som gällde behandlingen av tvistemål därför att de blev överflödiga till följd av de stadganden om huvudförhandling i tvistemål som samtidigt togs in i 6 kap. rättegångsbalken.

Eftersom i denna proposition föreslås att i lagen om rättegång i brottmål även skall tas in stadganden om huvudförhandling i brottmål, föreslås det att motsvarande ändringar skall göras i 14 kap. till den del stadgandena i kapitlet gäller behandlingen av brottmål.

Dessutom föreslås det att stadgandena i kapitlet skall ändras därför att stadganden om den formella och materiella processledningen tas in i 6 kap. lagen om rättegång i brottmål.

3 §. I paragrafen stadgas om behandlingen av brottmål. Eftersom stadganden om behandlingen i brottmål och processledningen i sådana

mål skall ingå i 6 kap. lagen om rättegång i brottmål, föreslås det att paragrafen upphävs såsom obehövlig.

4 §. Paragrafen innehåller en bestämmelse om ledning av rättegång. Till den del bestämmelsen gäller brottmål föreslås det en överflyttning till 6 kap. lagen om rättegång i brottmål. Motsvarande bestämmelse i fråga om tvistemål finns i 6 kap. 2 a § (595/93) rättegångsbalken. Därför föreslås det att stadgandet skall upphävas. I stället skall stadgandet i 16 kap. 5 § (1052/91) om att lämna målet vilande flyttas till denna paragraf. Ändringen motiveras med att avsikten är att endast processinvändningar skall regleras i 16 kap. Efter lagändringen är det naturligt om stadgandet om när ett mål kan lämnas vilande finns i 14 kap.

7 a §. I paragrafen, som genom en ändring (708/1991) av rättegångsbalken togs in i lagen i samband med lagstiftningen om enhetsstraff, stadgas om när åtal som gäller olika brott skall behandlas i ett sammanhang och när åtal som skall behandlas i ett sammanhang skall skiljas åt. Eftersom ett motsvarande stadgande ingår i 5 kap. 19 § förslaget till lag om rättegång i brottmål, föreslås det att paragrafen upphävs.

7 b §. I paragrafen, som genom ovan nämnda ändring av rättegångsbalken togs in i lagen i samband med lagstiftningen om enhetsstraff, stadgas om när ett eller flera åtal som behandlas i ett sammanhang kan avgöras separat medan behandlingen av de övriga fortsätter. Eftersom ett motsvarande stadgande ingår i 11 kap. 5 § förslaget till lag om rättegång i brottmål, föreslås det att paragrafen upphävs.

8—9 och 11 §§. I paragrafen finns stadganden om behandling av privaträttsliga anspråk i samband med brottmål. Eftersom motsvarande stadganden ingår i 4 kap. förslaget till lag om rättegång i brottmål, föreslås det att stadgandena i detta kapitel upphävs.

16 kap. Om processinvändningar

I gällande lag har kapitlet rubriken *Om processinvändningar och uppskov*. Eftersom det föreslås att alla uppskovsstadganden i kapitlet skall upphävas, föreslås det att också rubriken skall lyda *Om processinvändningar*.

4 §. I 1 mom. (1052/91) finns ett stadgande om när ett mål får skjutas upp. I 2 mom. (362/60) stadgas att över uppskov i saken inte

får anföras besvär, men att klagan i hovrätten är tillåten under de förutsättningar som nämns i momentet.

Det föreslås att stadgandet i 1 mom. skall upphävas därför att stadganden om uppskov i brottmål ingår i 7 kap. förslaget till lag om rättegång i brottmål.

Stadgandet i 2 mom. var tidigare nödvändigt därför, att beviljandet av uppskov såväl i tviste- som brottmål var beroende av prövning. Eftersom uppskov med behandlingen av tvistemål i regel inte är tillåtet enligt lagen om ändring av rättegångsbalken (1052/91) och eftersom det i denna proposition föreslås att motsvarande stadganden skall gälla även i brottmål, är momentet efter dessa ändringar överflödigt.

Att det föreslås att momentet skall upphävas beror också på att ändring genom besvär enligt 25 kap. 2 § inte får sökas i domstolens avgöranden som har fattats i samband med rättegången om inte annorlunda stadgas i någon annan lag. Det särskilda stadgandet i paragrafen om förbud mot att söka ändring genom besvär är därför överflödigt.

Om behandlingen av ett mål felaktigt har skjutits upp eller om felet har eller kan antas ha väsentligt inverkat på målets utgång, skall klagan med stöd av 31 kap. 1 § 4 punkten (109/60) anses vara ett tillräckligt rättsmedel även utan ett uttryckligt stadgande om klagan i detta moment. Därför föreslås det att momentet skall upphävas även till den del som det gäller klagan.

5 §. I stadgandet intogs genom en lag om ändring av rättegångsbalken (1052/91) ett stadgande om att målet så att säga kan lämnas vilande. Eftersom ett motsvarande stadgande föreslås bli intaget i 14 kap. 4 §, skall detta stadgande upphävas.

6—8 §§. I paragrafen stadgas om vid vilken påföljd målsäganden i brottmål eller den tilltalade skall förständigas att infinna sig till målets fortsatta handläggning. Eftersom i 8 kap. förslaget till lag om rättegång i brottmål ingår stadganden om när en part i brottmål skall vara närvarande vid behandlingen och vid vilken påföljd han skall uppmanas att inställa sig vid sammanträdet, föreslås det att nämnda stadganden i rättegångsbalken skall upphävas.

9 §. I paragrafen stadgas om på vilket sätt en part skall underrättas om att han skall inställa sig personligen till målets fortsatta handläggning. Eftersom skyldigheten att vara personli-

gen närvarande gäller också annan behandling av målet än fortsatt sådan, föreslås det att paragrafen skall upphävas och att ett stadgande om motsvarande delgivningssätt skall tas in i 11 kap. 16 § 4 mom.

10 §. I stadgandet, som genom en ändring av rättegångsbalken (708/1991) togs in i paragrafen i samband med lagstiftningen om enhetsstraff, stadgas om skyldighet för en part att infinna sig till behandlingen av ett brottmål när målet överförs till en annan domstol. Det föreslås att också denna paragraf upphävs såsom obehövlig, eftersom de föreslagna stadgandena i 8 kap. lagen om rättegång i brottmål är tillräckliga även för de situationer som avses i denna paragraf.

17 kap. Om bevisning

8 a §. I 1 mom. (1052/91) stadgas att bevisen i tvistemål skall tas upp vid huvudförhandlingen, om inte bevisupptagningen enligt de stadganden som nämns i paragrafen skall ske utom huvudförhandlingen.

På samma sätt som vid behandlingen av tvistemål är huvudregeln även vid behandling av brottmål den, att bevisen skall tas upp vid huvudförhandlingen. Därför föreslås det att momentet skall ändras till att också gälla brottmål, genom att omnämmandet av tvistemål stryks ur momentet.

Ytterligare föreslås det att till momentets förteckning över fall där ett bevis kan tas upp utom huvudförhandlingen skall fogas 7 kap. 4 och 12 §§ lagen om rättegång i brottmål. Enligt förstnämnda lagrum kan ett vittne höras trots att huvudförhandlingen i målet har inställts. Enligt nämnda 12 § skall domstolen i behövlig omfattning på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen ta del av bevisning som upptagits tidigare och som inte har betydelse för målet, när det finns hinder för upptagning av bevisningen vid en ny huvudförhandling.

8 e §. Enligt 1 mom. (1052/91) skall ett bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen i tvistemål tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta. Det föreslås att momentet ändras så, att omnämmandet av tvistemål stryks, varefter paragrafen kommer att gälla även bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen i brottmål.

9 §. I samband med revisionen av rätte-

gångsförfarandet i tvistemål (1052/91) fogades till 1 mom. ett stadgande om att ett bevis som i tvistemål har tagits upp i en parts frånvaro skall upptas på nytt när parten är närvarande, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §. I momentet togs också in ett stadgande om att om beviset inte upptas på nytt, skall domstolen redogöra för detta på basis av rättegångsmaterialet i målet.

Ändringen motiverades av att man i olika moment för brott- och tvistemål ville reglera förutsättningarna för upptagande av bevis när en part var frånvarande samt hur bevisen skulle upptas på nytt när han var närvarande, och endast en revision av förfarandet i tvistemål var aktuell.

Eftersom det nu föreslås att rättegångsförfarandet i brottmål skall revideras på samma sätt som redan har skett i tvistemål, kan 1 mom. ändras till att motsvara den lydelse som momentet hade före nämnda lagändring.

Enligt momentet hindrar en parts förfallolösa utevaro inte att bevis läggs fram i tvistemål. I brottmål kan ett bevis tas upp trots svarandens förfallolösa utevaro endast om domstolen prövar det lämpligt.

Det föreslås också att till 2 mom. skall överföras stadgandet i 1 mom. om hur ett bevis som har tagits upp när en part inte har varit närvarande skall tas upp på nytt när han är närvarande. Dock föreslås det att stadgandet skall ändras så att omnämmandet av tvistemål stryks, varefter momentet kommer att gälla också brottmål.

11 §. I 1 mom. finns ett stadgande om att vid underrätt inte såsom bevis får åberopas skriftlig berättelse av privat natur, som någon i anledning av redan inledd eller förestående rättegång har avgivit, om det inte särskilt har tillåtits i lag eller rätten på grund av särskilda omständigheter tillåter det. Det föreslås att momentet skall ändras till att omfatta två punkter, av vilka ett stadgande som motsvarar det gällande skall ingå i 1 punkten.

I 2 punkten föreslås ett stadgande om att en utsaga som har antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller annan handling eller som annars har upptagits inte skall få åberopas såsom bevis vid domstol.

Även i fråga om brottmål innebär muntlighet och omedelbarhet vid upptagning av bevis att endast ett bevis som har lagts fram muntligen vid huvudförhandlingen får beaktas när målet avgörs. Stadgandet behövs också av den orsa-

ken att svaranden i brottmål enligt artikel 6 stycke 3 punkt d i Europarådskonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (FödrS 19/90) skall ha rätt att förhöra även sådana vittnen som åberopas mot honom, dvs. som åklagaren åberopar för att styrka en omständighet som är ofördelaktig för svaranden. Även högsta domstolen har i ett avgörande (HD 1991:84) konstaterat att en utsaga som endast har antecknats i rättens protokoll inte kan åberopas såsom bevis om inte den tilltalade har haft möjlighet att förhöra den som avgivit utsagan.

Med en sådan skriftlig utsaga som nämns i punkten jämsställs utsagor som har upptagits på annat sätt. En sådan upptagning kan t.ex. vara en bandupptagning eller en videoupptagning.

Enligt gällande 1 mom. får en ovan nämnd handling eller upptagning åberopas såsom bevis endast om detta särskilt medgivits i lagen.

När en upptagning som har skett tidigare får åberopas såsom bevis i brottmål bestäms enligt 6 kap. 12 § förslaget till lag om rättegång i brottmål och 8 e § denna lag. Enligt 32 § 2 mom. i detta kapitel får en utsaga, som ett vittne tidigare avgivit inför rätta eller inför allmän åklagare eller polismyndighet, läsas upp vid ett vittnesförhör endast då vittnet i sin vittnesutsaga avviker från vad han tidigare berättat eller då vittnet vid förhöret förklarar sig inte kunna eller vilja yttra sig i saken.

Det föreslås även att till paragrafen skall fogas ett nytt 2 mom., varvid gällande 2 mom. blir 3 mom. i stället för det nuvarande, som upphävs. I momentet föreslås att om ett vittne inte kan förhöras vid huvudförhandlingen eller utom den, kan domstolen tillåta att en i 1 mom. 2 punkten avsedd handling eller utsaga får beaktas vid huvudförhandlingen.

Fastän en ovan nämnd handling eller utsaga får beaktas vid rättegången, innehåller momentet inget ställningstagande till bevisvärdet hos en sådan handling eller utsaga. Möjligheterna att åberopa sådant material såsom bevis är begränsade redan med stöd av ovan nämnda artikel 6 stycke 3 punkt d i Europarådskonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. I en del fall kan det material som avses i momentet i viss mån komplettera den övriga bevisningen.

I gällande 3 mom. finns ett stadgande om möjligheterna att i högre rätt stöda sig på en sådan tidigare avgiven eller upptagen utsaga som avses i 1 mom. I momentet stadgas också

om att den som har avgivit utsagan kan höras i högre rätt eller i den underrätt som högre rätt förordnar. Eftersom det föreslås att stadgandet i 1 mom. skall gälla alla rättsinstanser, och eftersom omedelbarhet vid bevisningen skall iakttas även vid upptagning av bevis i högre rätt, föreslås det att momentet skall upphävas och, såsom ovan nämndes, ersättas av nuvarande 2 mom.

15 §. I 1 mom. finns ett stadgande om att domstolen har möjlighet att besluta ta emot en handling utom huvudförhandlingen. Det föreslås att momentet ändras så, att omnämmandet av tvistemål stryks, varefter stadgandet också kommer att gälla huvudförhandling i brottmål.

16 §. I gällande 2 mom. av paragrafen hänvisas beträffande skyldigheten att ersätta staten för kostnader som har betalats av statsmedel till vad som stadgas om ersättande till statsverket av arvoden, som i brottmål ur sådana medel har betalats till vittne eller andra personer som hörts i målet. Det föreslås att momentet ändras så, att hänvisningen i stället kommer att gälla 21 kap. 13 § och 9 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål.

18 §. I princip kan var och en som vet något i det mål som saken gäller höras som vittne i målet. I paragrafen stadgas dock om undantag från denna huvudregel.

I 1 mom. ingår stadganden om andra än dem som varit medgärningsmän i samma brott. Stadgandet motsvarar 1 och 2 mom. i gällande lagrum.

Det föreslås att 1 mom. ändras så, att det enligt momentet inte längre skall föreligga hinder för att i tvistemål höra den som har varit part i målet såsom vittne i målet. Det stadgande som föreslås bli upphävt togs in i momentet under riksdagsbehandlingen till följd av ett uttalande av lagutskottet (LaUB 12/1947) med anledning av en proposition om förslag till ny bevislagstiftning (Reg.prop 137/47 rd.). I propositionen föreslogs att en person som är part i samma mål inte skulle få höras såsom vittne i målet. Ändringen gjordes för tydlighetens skull med anledning av lagutskottets betänkande.

Att en person har varit part i samma mål förekommer nästan enbart i samband med s.k. partssuccession, dvs. fall där en person under rättegången överlåter sin rätt till tvisteobjektet till en tredje person. När den dom som ges i målet inte blir gällande till förmån för överlå-

taren eller mot honom, finns det inga sakliga skäl att hindra att han hörs såsom vittne under rättegången.

I propositionen föreslås därför att momentet till sin lydelse återställs i den form som den hade i regeringens ovan nämnda proposition.

I 2 mom. föreslås mera detaljerade stadganden än tidigare om när den som varit delaktig i förövandet av brottet inte får höras såsom vittne. Att sådana personer inte får höras såsom vittnen beror först och främst på att de ofta har motstridiga intressen. Eftersom den som är åtalad för ett brott inte kan höras på ed, skulle personer som är delaktiga i samma brott men avger olika utsagor dessutom komma i en ojämlig ställning om den ene av dem kunde öka bevisvärdet hos sin berättelse genom att han hörs såsom vittne.

Stadgandet i *punkt 1* motsvarar annars gällande lag, men enligt gällande lag kan inte ens den som har varit åtalad för samma brott höras såsom vittne. Enligt gällande lag hindrar likaså den omständigheten att en person har dömts för samma brott honom från att vittna. Dessutom föreslås det att jävsstadgandena skall breddas så, att den som har varit åtalad för en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller inte heller skall få vittna i målet.

Det avgörande med tanke på tillämpningen av punkten är enbart om åtal har väckts mot ifrågavarande person. Däremot saknar det betydelse om en laga kraft vunnen dom har givits i målet eller om åtalet har förkastats eller den tilltalade anses ha gjort sig skyldig till brottet. Med delaktighet avses här såväl egentligt medgärningsmannaskap som medhjälp till brottet.

Med ett brott som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller avses t.ex. anstiftan till brottet. Den som åtalas för häleribrott kan inte heller höras som vittne i ett mål där stöld av samma egendom behandlas. Det är inte heller möjligt att höra den som åtalas för bruk av narkotika såsom vittne i ett brottmål där den som sålt ämnet står åtalad.

Enligt momentets 2 *punkt* skall såsom medåtalad i målet betraktas också den som förelagts strafforder eller ordningsbot med anledning av den gärning som avses i paragrafen.

Enligt momentets 3 *punkt* skall såsom medåtalad i målet likaså betraktas den som blivit föremål för åtgärdseftergift med anledning av brottet i paragrafen. En situation som avses i paragrafen föreligger när det konstateras att

den misstänkte har begått den gärning som avses, men en förundersökningsmyndighet med stöd av 43 § 1 mom. 2 punkten förundersökningslagen har beslutat avstå från att vidta åtgärder för att ställa den skyldige under åtal eller åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 §§ lagen om rättegång i brottmål har beslutat att inte väcka åtal. Ett sådant motsvarande lagrum som avses i stadgandet finns i bl.a. 104 § vägtrafiklagen.

I 3 mom. föreslås ett stadgande om hur en person som avses i 1 och 2 mom. och som inte är part i målet men som domstolen ändå vill höra vid behov kan åläggas att inställa sig i rätten. I gällande lag finns inget stadgande med detta innehåll. I högsta domstolens ovan under 8 e § refererade avgörande förutsätts det att den som har avgivit en sådan utsaga som avses i fallet skall höras i rätten. Om vittnet inte frivilligt inställer sig är detta dock inte praktiskt möjligt utan ett sådant stadgande som föreslås i momentet. T.ex. när de olika delarna av ett mål upptas till behandling vid olika rättegångar eller när en deldom meddelas, kan målet inte behandlas samtidigt för alla parter vidkommande. Detta kan medföra att förut-sättningarna för behandling och avgörande av målet blir olika, eftersom domstolen inte till sitt förfogande har t.ex. parternas motstridiga eller enstämmiga uppfattningar om samma fråga.

Stadgandet i 3 mom. är inte avsett att ändra eller understryka bevisvärdet av ifrågavarande persons utsaga. Enligt stadgad rättspraxis kan något stort bevisvärde t.ex. inte tillmätas en utsaga som avgivits av en medåtalad.

I momentet föreslås ett stadgande om att beträffande kallelse, utevaro och förhör av en ovan avsedd person i tillämpliga delar skall iaktas vad som gäller för parterna i målet.

För tvistemål ingår stadgandena om kallelse till rättegång i 5 kap. rättegångsbalken, som gäller förberedelse av tvistemål, och för brottmål i 5 kap. lagen om rättegång i brottmål. Tvistemålsstadgandena om utevaro ingår i sin tur i 12 kap. rättegångsbalken och motsvarande stadganden för brottmål i 8 kap. lagen om rättegång i brottmål samt i de kompletterande stadgandena i nämnda 12 kap. Beträffande förhöret tillämpas stadgandet i 17 kap. 61 § 1 mom. om hörande av part i bevisningssyfte.

I momentet föreslås likaså ett stadgande om att den som på detta sätt har kallats att inställa sig i rätten skall ha i tillämpliga delar samma rätt till ersättning som är stadgad för ett vittne.

I brottmål där allmänna åklagaren utför åtal bestäms ersättningen enligt lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/72). I andra mål bestäms ersättningsskyldigheten enligt 17 kap. 40 § rättegångsbalken.

26 §. I paragrafens 2 mom. (1056/91) ingår ett stadgande om att en part som i brottmål vill åberopa ett vittne skall be stämningsmannen att kalla vittnet till domstolen. Eftersom paragrafens 3 mom. även skall gälla brottmål, föreslås det att momentet upphävs såsom obehövt.

I 3 mom., som fogades till paragrafen genom ovan nämnda lag (1056/91), finns ett stadgande om att domstolen i tvistemål har hand om uppgiften att kalla vittnen, om denna inte har anförtrots parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 §.

Ett vittne som uteblir utan laga förfall skall enligt 36 § straffas med böter. Det föreslås att momentet ändras så, att det stadgas att ett vittne skall kallas att inställa sig vid vite. Ändringen motsvarar det förslag i propositionen som går ut på att utevaro inte längre skall bestraffas med böter, att vite i stället skall föreläggas och även dömas ut om den som ålagts att inställa sig vid vite ändå uteblir från behandlingen.

26 a §. Det föreslås att 1 mom. ändras så, att i stället för häradshövdingen eller rådstuvurättens ordförande domstolen nämns som utfärdare av kallelsen.

33 §. I gällande lag stadgas hur ett vittne skall förhöras och vem som förhör vittnet. Det föreslås att paragrafen ändras så, att av den tydligare och mera i detalj framgår hur vittnesförhören skall verkställas. I 1 mom. föreslås stadganden om huvudförhör och i 2 mom. om motförhör. Till följd av den mera detaljerade regleringen föreslås det att 4 och 5 mom. överförs till nya 33 a § 1 och 2 mom.

Enligt gällande 1 mom. skall vittnet förhöras av rättens ordförande, eller, om domstolen finner det lämpligt, av den part som har åberopat vittnet och därefter av motparten.

Det föreslås att momentet skall ändras så att vittnesförhören skall inledas av den av parterna som har åberopat vittnet, om inte domstolen bestämmer annat. Om parterna själva förhör vittnena, kan ordföranden bättre koncentrera sig på att följa med vittnesförhören, eftersom han då inte behöver använda sin uppmärksamhet till att tänka ut frågor som han kan ställa till vittnet. Eftersom den av parterna som

åberopat vittnet ofta bäst känner till vad vittnet vill styrka med sin berättelse, resulterar ett vittnesförhör som han leder ofta i en grundligare utredning av målet än ett vittnesförhör där någon annan leder förhören. Särskilt i brottmål är viktigt om man vid huvudförhandlingen av målet inte av de frågor som ordföranden ställer till vittnet får det intrycket att domstolen självmant utreder saken.

Ett undantag från huvudregeln att ett vittne skall förhöras av den av parterna som åberopat vittnet kan bli aktuellt t.ex. när vittnet och den part som åberopat vittnet inte kan uppträda naturligt mot varandra. Samma förfarande kan iaktas t.ex. när parten saknar biträde eller annars inte själv klarar av att förhöra vittnet. I ovan nämnda fall är det ofta befogat att rättens ordförande eller en annan medlem av rätten sköter vittnesförhören.

Ibland kan det vara motiverat att motparten till den som åberopat vittnet sköter vittnesförhören. Ett sådant förfarande kan vara motiverat t.ex. om vittnesberättelsen överraskande skulle visa sig strida mot den parts fördel som har åberopat vittnet. Även i sådana fall när allmänna åklagaren på svarandens framställning har åberopat vittnet är det befogat att svaranden sköter förhören.

När domstolen av ovan nämnda orsaker sköter huvudförhören av ett vittne, kan en opartisk handläggning av målet förutsätta att rättens ordförande förhör också de vittnen som motparten har åberopat, även om ingen av ovan nämnda orsaker annars föreligger.

I momentet föreslås även ett stadgande som motsvarar den första meningen i gällande 2 mom. I stadgandet föreskrivs att vittnet självmant och vid behov genom att besvara frågor skall avge sin berättelse i ett sammanhang.

Situationen är ofta den att ett vittne av en eller annan orsak inte kan avge sin berättelse självmant i ett sammanhang. I så fall skall han enligt momentet få hjälp genom att frågor ställs till honom. De i momentet avsedda frågorna får emellertid endast vara sådana som stöder den berättelse som vittnet avger självmant. I detta skede av förhören är det särskilt skäl att undvika sådana frågor som kan påverka vittnet så, att han tror att han förväntas svara på ett visst sätt.

I gällande 2 mom. stadgas att rättens ordförande och dess övriga medlemmar samt parterna efter ett ovan nämnt huvudförhör själva kan ställa frågor till vittnet.

Det föreslås att momentet skall ändras så, att ett stadgande om s.k. motförhör tas in i det. I momentet föreslås att ett vittne efter förhöret i 1 mom. skall förhöras av motparten till den som åberopat vittnet eller, på de grunder som nämns i momentet, av domstolen. Avsikten med motförhöret är att klarlägga i vilken mån den berättelse som vittnet avgivit under huvudförhöret motsvarar det verkliga händelseförloppet. I denna avsikt kan s.k. ledande frågor enligt 5 mom. ställas till vittnet, t.ex. om vittnena berättar olika om samma sak.

Ibland kan det vara motiverat att motförhöret inte verkställs av parterna utan av domstolen. Detta förfarande skall iakttas t.ex. när en part som borde sköta vittnesförhöret inte är närvarande i rätten, inte har något rättegångsbiträde, eller av annan orsak inte förmår sköta vittnesförhöret.

I gällande 3 mom. finns ett stadgande om de frågor som får ställas till vittnet. Ett motsvarande stadgande föreslås i 5 mom. I 3 mom. föreslås att domstolen och parterna efter motförhöret skall få ställa frågor till vittnet. Avsikten med de frågor som nämns i momentet är i allmänhet att frågeställaren vill kontrollera någon detalj som förblivit oklar.

Enligt momentet skall den part som åberopat vittnet först ges tillfälle att ställa frågor. Med hjälp av frågorna kan parten kontrollera sådana detaljer som vittnet eventuellt har beskrivit olika under motförhöret än under huvudförhöret, och genom att ställa frågor kan parten försöka utreda vad vittnet verkligen har menat.

I 4 mom. föreslås ett stadgande om att domstolen skall inleda vittnesförhöret om ingendera parten har åberopat vittnet eller om bägge har gjort det. Domstolen kan också bestämma att den ena parten skall inleda förhöret. Momentet behövs när det inte på förhand är känt till vems fördel vittnets berättelse kommer att visa sig vara. I dessa fall kräver en saklig förhållningsordning att domstolen i allmänhet inleder förhöret. Ibland kan det dock vara motiverat att domstolen förhandlar om saken med parterna och, t.ex. när parterna är ense om ett sådant förfarande, låter den ena parten inleda förhöret.

De omständigheter som framgår under ett huvudförhör som leds av domstolen bestämmer i sin tur i vilken ordning vittnesförhöret skall fortsättas och vem som skall förrätta huvudförhöret och motförhöret.

I 5 mom. föreslås ett stadgande om vilka frågor som får ställas till vittnet. Ett motsvarande stadgande ingår i 3 mom. Enligt det gällande momentet får frågor som genom sitt innehåll, sin form eller sättet för sitt framställande inbjuder till ett visst svar inte ställas om inte särskilda skäl föranleder det. Enligt momentet skall ordföranden förbjuda frågor som uppenbarligen inte hör till saken eller som är förvirrande eller eljest otillbörliga. Det föreslås att momentet skall ändras så, att i det tas in ett stadgande om att förbudet inte skall gälla motförhör enligt 2 mom.

Eftersom avsikten med ett motförhör är att utreda om vittnets berättelse har varit trovärdig samt t.ex. orsaken till att två vittnen berättar på olika sätt om samma sak, är det i praktiken svårt att verkställa ett motförhör utan ledande frågor. I momentet föreslås därför, att när avsikten med ett förhör enligt 2 mom. är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet, får ledande frågor ställas.

Frågan om det som vittnet berättat under huvudförhöret är tillförlitligt kan även utredas på annat sätt än genom ledande frågor. T.ex. frågan under vilka förhållanden vittnet har gjort sina iakttagelser och om han diskuterat med andra om sina iakttagelser, kan underlätta bedömningen av om vittnesberättelsen är tillförlitlig.

Enligt momentet skall det även vara möjligt att ställa ledande frågor vid förhör som avses i 3 mom., om vittnet med anledning av de frågor som ställts till honom under motförhöret har ändrat den berättelse som han avgivit under huvudförhöret.

Enligt gällande lag skall domstolen enligt momentet leda rättegången så, att vittnesförhöret fortskrider på det sätt som föreslås i paragrafen samt hindra att ledande frågor ställs när sådana inte är tillåtna.

33 a §. I kapitlet föreslås en ny 33 a §, som skall motsvara gällande 33 § 4 och 5 mom.

I 1 mom. föreslås på samma sätt som i gällande lag att vittnena skall höras var för sig, om de är flera, samt att vittnena kan höras mot varandra om deras berättelser är oklara eller motstridiga.

I 2 mom. föreslås likaså på samma sätt som i gällande lag att ett vittne inte skall få vara närvarande vid behandlingen av målet i större utsträckning än vad förhöret med honom kräver.

36 §. I paragrafen stadgas hur domstolen skall förfara om ett vittne uteblir utan laga förfall eller avlägsnar sig utan lov.

Enligt gällande 1 mom. (1052/91) skall ett vittne som gör sig skyldig till ovan nämnt beteende straffas med böter. Såsom det redan har framgått i motiveringen till 26 § 3 mom., föreslås det att inte heller ett vittne längre skall dömas till straff för utevaro, utan att föreläggande av vite skall tas i bruk i stället. Därför föreslås det att detta moment ändras så, att det inte längre stadgas om straff för ett vittne utan i stället om utdömande av vite.

Det föreslås också att momentet ändras så, att det i stället för föreläggande av vite stadgas om föreläggande av ett högre vite när vittnet uteblivit utan laga förfall och domstolen beslutar fortsätta behandlingen och kalla vittnet till den fortsatta behandlingen eller till en ny huvudförhandling.

I överensstämmelse med gällande lag stadgas i momentet även om domstolens möjlighet att bestämma att ett vittne skall hämtas till domstolen.

I 2 mom. föreslås endast en sådan teknisk justering som föranleds av ändringen i 1 mom. Enligt det gällande momentet får böter eller vite inte dömas ut om vittnet kan hämtas till rätten. Det föreslås att den del av stadgandet som gäller utdömande av böter skall strykas och att i momentet endast skall stadgas om möjligheten att döma ut ett förelagt vite.

38 §. I gällande 2 mom. finns stadganden om hur 36 och 37 §§ skall tillämpas när den som har åberopat vittnet avstår från att höra det. Det föreslås att momentet ändras så, att i det inte längre stadgas om straff utan om utdömande av vite.

41 §. I gällande 1 mom. (1052/91) stadgas om när ett vittne i tvistemål kan höras utom huvudförhandlingen. Det föreslås att omnämnandet av tvistemål stryks, varefter stadgandet även kommer att gälla brottmål.

I paragrafens 2 mom. (213/55) finns ett stadgande om att ett vittne som förklarats häktad eller annars har laga förfall i närvaro av parterna eller deras ombud kan höras inför den underrätt som ligger närmast den ort där han vistas, om det inte prövas att hans närvaro är nödvändig för sakens utredning eller den åtalade är häktad. I fråga om ett sjukt vittne hänvisas dessutom till 1 mom. I momentet stadgas också om möjlighet att förordna en advokat eller en annan skicklig person att vid

förhöret bevaka den anklagades rätt, om han är så medellös att han inte själv kan ställa ett ombud. I momentet stadgas också om arvode och ersättning till den som är ombud för den åtalade.

Det föreslås att momentet skall upphävas, eftersom det inte heller i brottmål i andra fall än de som avses i 1 mom. skall vara möjligt att ta upp bevisning vid någon annan domstol än den som avgör ärendet. Då man även i brottmålen övergår till en muntlig och omedelbar huvudförhandling poängteras behovet att begränsa möjligheterna att ta emot bevisning i en annan domstol. Om vittnet är häktat eller har laga förfall, skall han efter att momentet har upphävts inställas vid den domstol som behandlar målet.

När bevisning i ett brottmål med stöd av 1 mom. tas upp i en annan domstol, skall antingen den domstol som överför ärendet eller den där förhöret hålls se till att ett ombud med stöd av lagen om fri rättegång förordnas att vid den andra domstolen företräda en svarande som på grund av medellöshet inte kan ordna ett ombud för sig vid denna domstol. Ett sådant specialstadgande om ordnande av ombud som ingår i det gällande momentet behövs därför inte.

Enligt kapitlets 8 b § (1052/91) skall den domstol där förhöret hålls kalla parterna till en behandling där bevisning upptas. Enligt 8 d § (1052/91) skall samma domstol besluta när bevisningen upptas.

42 och 54 §§. I 42 § 1 mom. finns ett stadgande om rätt att söka ändring i ett beslut genom vilket ett vittne har dömts till påföljd för utevaro eller annan tredska. Ett motsvarande stadgande för sakkunniga finns i 54 §. Eftersom det föreslås att inte heller ett vittne eller en sakkunnig längre skall kunna dömas till böter för utevaro, föreslås det att 42 § 1 mom. och 54 § ändras så, att omnämnandet av möjligheten att söka ändring i ett beslut genom vilket ett vittne eller en sakkunnig har dömts till böter stryks ur stadgandet.

56 a §. I paragrafen (1052/91) stadgas om förrättande av syn utom huvudförhandling. Även i brottmål är det på motsvarande sätt nödvändigt att i ovan nämnda fall förrätta syn utom huvudförhandling. Därför föreslås det att paragrafen ändras så, att omnämnandet av tvistemål stryks, varefter paragrafen kommer att gälla även brottmål.

61 §. Det föreslås att 1 mom. skall ändras så,

att det hänvisar till hela 33 § och inte endast till 33 § 1 — 4 mom. Ändringsförslaget beror på att 33 § enligt förslaget skall ändras så att det har sammanlagt 5 moment och att nuvarande 5 mom., som den gällande paragrafen inte hänvisar till, skall överföras till 33 a §.

Såsom det redan har konstaterats i detaljmotiveringen till 6 kap. 7 § 5 punkten lagen om rättegång i brottmål, skall paragrafen även tillämpas i brottmål. I motiveringen till nämnda lagrum redogörs för hur en part i brottmål skall förhöras i bevisningssyfte.

19 kap. Om then som far ifrån Rätten utan lof

1 och 2 §§. I paragrafen finns stadganden om bötfällning av den som utan domstolens tillstånd avlägsnar sig under rättegången. Det föreslås att stadgandena skall upphävas, eftersom de blir överflödiga till följd av 12 kap. 23 § rättegångsbalken och förslaget till 8 kap. 14 § lagen om rättegång i brottmål. I nämnda paragrafer stadgas att beträffande en part som under behandlingen avlägsnar sig från rätten skall i tillämpliga delar tillämpas stadgandena om utevaro.

21 kap. Om rättegångskostnader

17—18 §§ och 20 §. I 9 kap. lagen om rättegång i brottmål föreslås stadganden om rättegångskostnader i brottmål. Det föreslås därför att hänvisningsstadgandena i 17, 18 och 20 §§ om att stadgandena om rättegångskostnader i tvistemål även skall tillämpas i brottmål skall upphävas. Likaså föreslås det att mellanrubrikerna "*Tvistemål*" och "*Brottmål*" skall upphävas, eftersom det föreslås att i rättegångsbalken endast skall stadgas om rättegångskostnaderna i tvistemål.

22 kap. Om tingsrättens protokoll

Det föreslås att stadgandena i kapitlet skall ändras så att de även skall gälla tingsrättens protokoll i brottmål. Stadgandena skall tillämpas såväl i mål där talan förs av allmänna åklagaren som i mål där målsäganden ensam för talan.

I gällande lag finns inga stadganden om protokoll i brottmål, eftersom 17 kap. 35 §

upphävdes genom en ändring av rättegångsbalken (1064/91). Enligt lagutskottets ståndpunkt (LaUB nr 18 1990 rd.) togs inte det förslag till 22 kap. 14 § som ingick i regeringens proposition (Reg.prop. 154/90 rd.) in i lagen. Lagutskottet ansåg att det är ändamålsenligast att stadgandet tas in i lagen i samband med revideringen av rättegångsförfarandet i brottmål.

Av de skäl som framgår av den allmänna motiveringen föreslås det att rättegångsbalkens stadganden om tingsrättens protokoll ändras till att också gälla brottmål. Detta innebär en avsevärd minskning av protokollarbetet även i brottmål.

Det föreslås att mellanrubrikerna *Protokoll-föring* och *Protokoll i tvistemål* upphävs såsom obehövlige.

3 §. Det föreslås att 2 mom., som hänvisar till stadgandet i 24 kap. 24 § om att tingsrättens beslut skall ingå i protokollet upphävs såsom obehövt. Hänvisningen är överflödig också därför att det föreslås att ett motsvarande stadgande för brottmål skall tas in i 11 kap. 13 § lagen om rättegång i brottmål.

4 §. Det föreslås att paragrafen skall ändras till att också gälla brottmål. Detta genomförs så att omnämnandet av tvistemål i 1 mom. stryks.

23 kap. Om omröstning

Stadgandena i kapitlet har i samband med underrättsreformen redan ändrats två gånger. Kapitlet ändrades första gången genom lag av den 27 mars 1987 (354/87), när stadgandena om tingsrätt och dess medlemmar togs in i lagen för förenhetligande av underrättsförfarandet. I detta sammanhang ändrades rubriken så, att när den tidigare löd *Om domförhet och omröstning* ändrades den nu till *Om omröstning*. De stadganden i lagen som gällde domförhet överfördes till 2 kap. och vissa, närmast språkliga justeringar gjordes i kapitlet.

Nästa gång ändrades kapitlet genom lag av den 22 juli 1991 (1064/91) i samband med revisionen av rättegångsförfarandet i tvistemål. I detta sammanhang fogades till kapitlet bl.a. en ny 5 a § om att när flera yrkanden har framställts i ett tvistemål eller om i ett och samma yrkande finns flera frågor som inverkar på domslutet, skall en särskild omröstning

hållas om vart och ett av dem. I detta sammanhang skrevs även 5 § om och 2 § (354/87) upphävdes.

I propositionen föreslås att mera detaljerade regler för omröstning i brottmål skall tas in i 10 kap. lagen om rättegång i brottmål. Av stadgandena i rättegångsbalken skall endast de allmänna stadgandena om omröstning (1 — 4 §§) tillämpas i brottmål och avskiljas från de övriga stadgandena med mellanrubriken *Om omröstning i allmänhet*. I kapitlet kvarstår också omröstningsregler för tvistemål under rubriken *Omröstning i tvistemål* (5 — 8 §§).

Om omröstning i allmänhet

1 §. Paragrafen motsvarar i huvudsak gällande 5 § (1064/91).

I 1 mom. föreslås ett stadgande om att ifall domstolens medlemmar inte kan enas om avgörandet, skall omröstning hållas.

Stadgandet i 2 mom. motsvarar första meningen i 5 § 1 mom. samt 5 § 2 mom. Enligt momentet skall röstningen ske enligt tjänsteår så, att den yngsta medlemmen säger sin mening först och ordföranden sist. Föredrar en medlem av domstolen målet skall dock han först säga sin mening.

2 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur omröstningen skall förrättas när det finns nämndemän i tingsrätten.

I 1 mom. föreslås ett stadgande som motsvarar gällande 1 § (354/87). Enligt momentet skall ordföranden för nämndemännen redogöra för de frågor som har kommit fram i målet och de stadganden som är tillämpliga på dem.

I 2 mom. föreslås ett stadgande som motsvarar ovan nämnda stadgande om nämndemän i gällande 5 § 1 mom. Enligt momentet skall nämndemännen i tingsrätten sist säga sin mening.

3 §. I paragrafen föreslås ett stadgande som motsvarar ovan nämnda 5 § 3 mom.

Enligt 1 mom. skall en mening som framförs vid omröstning även motiveras.

I 2 mom. stadgas om ett undantag från huvudregeln i 1 mom. Enligt momentet skall en medlem som ansluter sig till en tidigare framförd åsikt motivera sin mening endast om motiveringen avviker från vad som har framförts tidigare.

4 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur meningsskiljaktigheter som gäller sättet att

förrätta omröstningen eller omröstningsresultatet skall avgöras. I den sista meningen i 4 § gällande lag stadgas att "äro rösterna så skiljaktiga, at stridighet varder, hvilket för the flestas mening hållas kan; tå bör ock ther öfver röstas".

I paragrafen föreslås att om sådana meningsskiljaktigheter skall röstas särskilt. Närmast med tanke på brottmål föreslås i paragrafen även ett stadgande om att vid en sådan omröstning skall iakttas vad som stadgas om omröstning i tvistemål.

Omröstning i tvistemål

5 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om omröstning i tvistemål, när flera yrkanden eller ett kvittningsanspråk har framställts i ett tvistemål eller när det i ett mål om ett och samma yrkande finns flera frågor som inverkar på domslutet. Stadgandet motsvarar 5 a § (1064/91) 2 och 4 mom.

Enligt 1 mom. skall om olika yrkanden och frågor röstas särskilt.

Enligt 2 mom. skall en medlem av domstolen uttala sig om varje fråga som domstolen skall avgöra.

6 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur röster skall räknas i tvistemål. Stadgandet motsvarar gällande 3 §. Enligt paragrafen skall den mening gälla som omfattas av mer än hälften av medlemmarna. Vid lika röstetal skall den mening gälla som ordföranden omfattar.

7 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om omröstning i rättegångsfrågor. Stadgandet motsvarar gällande 5 a § 1 mom. Enligt paragrafen skall en särskild omröstning hållas i rättegångsfrågor.

8 §. I paragrafen föreslås ett stadgande för de fall att flera meningar än två har fått understöd utan att någon av dem skall gälla enligt 6 §.

I gällande lag finns ett stadgande för motsvarande fall i 4 §. I paragrafen stadgas att om det finns flera skiljaktiga meningar i ett mål som inte är ett brottmål, "stående vid the flestas mening, som på en grund sig stödjä, äntå at flera meningar äro, som af olika grund komma." Stadgandet har i rättslitteraturen tolkats så, att röster som avges såväl för samma domskäl som samma slutresultat skall läggas

samman och majoritetens mening sedan bestäms med tillämpning av denna rösträkningsprincip.

Om det i ett mål om ett och samma yrkande finns flera frågor som inverkar på domslutet, skall enligt 5 § särskild omröstning hållas om var och en av dem. En medlem av domstolen skall också uttala sig om varje fråga som domstolen skall avgöra. Såsom exempel kan nämnas en skadeståndsfråga, där domstolen innan den tar ställning till skadeståndsbeloppet röstar särskilt om grunden för skadeståndsyrkandet. Eftersom varje medlem av domstolen skall uttala sig särskilt om varje fråga som domstolen skall avgöra, behöver enligt det föreslagna stadgandet domstolens avgörande av skadeståndsbeloppet inte grunda sig på att de medlemmar av domstolen som har varit i majoritet i fråga om beloppet skulle ha haft samma grund för sitt ställningstagande. Förslaget avviker på denna punkt från gällande 4 §.

Även i sådana fall där en medlem av domstolen anser att en talan skall förkastas på den grunden att någon betalningsskyldighet inte föreligger, skall han enligt 5 § 2 mom. dock uttala sig om skadeståndsbeloppet.

I paragrafen föreslås att om meningsskiljaktigheten gäller penningbelopp eller något annat till sitt belopp bestämt yrkande, och har vid omröstningen flera meningar än två fått understöd utan att någon av dem skall gälla enligt 5 §, skall de röster som har avgivits för det till beloppet högsta yrkandet läggas samman med de röster som har avgivits för det yrkande som kommer närmast, och om det behövs skall sammanläggningen fortsätta tills någon mening skall gälla enligt 1 mom.

Om det t.ex. finns fyra domare i ett skadeståndsmål, och en vid omröstningen stöder ett skadestånd om 1 000 mark, en ett om 2 000 mark, en ett om 4 000 mark och en ett om 8 000 mark, läggas den röst som avgivits för 8 000 mark samman med den som avgivits för 4 000 mark, varvid avgörandet blir 4 000 mark, om ordföranden har understött ett skadestånd om 4 000 eller 8 000 mark. I annat fall blir slutresultatet 2 000 mark.

9 §. I paragrafen föreslås ett stadgande om hur domstolen skall rösta i tvistemål där vite eller fängelsestraff döms ut. Domstolen kan t.ex. med stöd av 17 kap. 37 § genom vite eller, om vittnet inte låter rätta sig, genom fängelse tvinga ett vittne som utan laglig orsak vägrar

avlägga vittnesed eller motsvarande försäkran eller avlägga vittnesmål eller besvara en fråga att fullgöra sin plikt.

I fråga om påförandet av en sådan påföljd som avses i paragrafen, är det fråga om ett likadant beslutsfattande som när domstolen i ett brottmål prövas skuld- och påföljdsfrågan. Därför är det klart att samma omröstningsregler skall iakttas som i brottmål.

I praktiken har stadgandet närmast betydelse av den orsaken att avgörandet, när rösterna faller jämnt, inte bestäms enligt ordförandens uppfattning utan enligt den mening som skall betraktas som lindrigast.

24 kap. Om domstolens avgörande

Det föreslås att i kapitlet endast 4 a § ändras. Kapitlets stadganden kommer att undergå större ändringar när rättegångsförfarandet i hovrätt ändras.

4 a §. I 2 mom. föreslås ett stadgande om att käranden i tvistemål och brottmål där målsäganden ensam för talan såsom expedition skall ges en kopia av tingsrättens dom i målet. En expedition behöver parten när han söker ändring i en underrätts avgörande samt vid verkställighet som sker på hans initiativ.

Ett motsvarande stadgande togs in i momentet i samband med underrättsreformen. I momentet ingick då också ett stadgande om skyldighet att lösa expedition i målet. I samband med att lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (595/93) stiftades, slopades denna inlösningsskyldighet genom en lagändring. Härvid upphävdes 2 mom. totalt, således även stadgandet om expedition. Att momentet upphävdes har lett till tolkningsproblem. Därför föreslås det att i lagen för tydlighetens skull skall tas in ett stadgande om expedition.

Enligt 11 kap. 12 § lagen om rättegång i brottmål skall en part inte heller i brottmål längre få ett utdrag ur protokollet utan en kopia av domen såsom expedition i målet.

I 3 mom. finns ett stadgande om den tid inom vilken en part skall ha möjlighet att få sin expedition. Eftersom ett motsvarande stadgande föreslås för brottmål i 11 kap. 12 § 2 mom. lagen om rättegång i brottmål, skall momentet

enligt förslaget endast gälla den tid inom vilken en expedition i tvistemål skall stå att få i kansliet.

25 kap. Fullföljd av talan från underrätt till hovrätt

16 §. Enligt 1 mom. (1064/91) skall till besvärsskriften i brottmål enligt 1 punkten fogas utdrag eller officiellt bestyrkta kopior av de protokoll som har satts upp över behandlingen samt enligt 2 punkten i tviste- och brottmål de handlingar som ändringssökanden åberopar.

Det föreslås att momentet även i fråga om brottmål nu skall ändras så, att den som söker ändring i ett brottmål till sin besvärsskrift endast behöver foga de handlingar som han åberopar. Till besvärsskriften behöver följaktligen enligt förslaget inte fogas t.ex. en kopia av domen eller protokollet.

På samma sätt som när momentet ändrades i fråga om tvistemål kan ändringen även i fråga om brottmål motiveras med att domstolen redan har dessa handlingar hos sig och att skyldigheten att igen tillställa domstolen dem inte kan ha någon annan orsak än att målet lättare kan individualiseras. Endast i undantagsfall kan den ändring som föreslås i momentet medföra problem med identifieringen av vilket brottmål besväret gäller. För utredning av denna fråga kan domstolen t.ex. begära komplettering av besväret.

I 2 mom. föreslås ändringar som följer av att 1 mom. förslås bli ändrat. Enligt förslaget skall även en kopia av besvärsskriften och de till skriften fogade handlingarna ges in.

21 §. I 2 mom. föreslås ett stadgande om det material som tingsrätten när besvär anförs skall sända till hovrätten. Det föreslås att paragrafen ändras så, att tingsrätten även när besvär anförs i brottmål utöver de handlingar som har tillställts rätten i anslutning till besväret även skall sända över akten i målet och bandupptagningarna samt en kopia av underrättens dom eller dess beslut som utgör en fristående handling.

Stadgandet om att en akt skall sammanställas ingår i 22 kap. 11 § rättegångsbalken. I denna proposition föreslås att stadgandet ändras till att också gälla brottmål.

Förslaget innebär att endast den ursprungliga domen, i vilken ändring har sökts, skall bli

kvar hos underrätten. Allt det övriga rättegångsmaterialet i målet skall arkiveras hos den domstol vars dom vinner laga kraft. I praktiken finns det inget hinder för att underrätten i ett mål där ändring har sökts arkiverar en egen kopia av akten i målet. På detta sätt blir det även lättare för parterna att när de så önskar få kopior av rättegångsmaterialet.

Om ändring söks i ett beslut som domstolen har meddelat under rättegången eller om en del- eller mellandom har givits, kan behandlingen av målet i underrätten fortsätta trots att ändring söks. Skulle akten i ett sådant fall behövas samtidigt såväl i underrätten som i hovrätten, skall hovrätten få en kopia av akten.

1.3. Förordningen om införande av strafflagen

14 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om den tid rätten att väcka åtal för brott varar. Enligt 2 mom. skall i fråga om målsägandens rätt att återkalla sin åtalsbegäran på ett för allmänna åklagaren bindande sätt gälla vad som stadgas i 17 § 2 mom., även när stadgandena om åtalsrätt ändras. Emedan det i denna proposition föreslås att nämnda stadgande skall upphävas och att ett stadgande med samma sakinnehåll skall införas i lagen om rättegång i brottmål, i dess 1 kap. 16 § 2 mom. som gäller åtalsrätt, föreslås momentet bli ändrat så att det i den hänvisas till sistnämnda stadgande.

15 §. Enligt 1 mom. skall allmänna åklagaren väcka åtal för brott som hör under allmänt åtal, även om målsäganden inte har anmält det till åtal. Om målsäganden själv väcker åtal för ett sådant brott, är allmänna åklagaren dock skyldig att bevaka det allmännas talan i saken.

Momentet är onödigt emedan det enligt 1 kap. 2 § lagen om rättegång i brottmål alltid i första hand skall ankomma på allmänna åklagaren att väcka och utföra åtal. Enligt 14 § i nämnda kapitel har målsäganden inte heller rätt att själv väcka åtal, om inte åklagaren har beslutat att inte väcka åtal.

I 2 mom. stadgas om åklagarens rätt att meddela åtalseftergift på grund av brottets obetydlighet och gärningsmannens ungdom. Det föreslås att detta stadgande skall flyttas till 1 kap. 7 § lagen om rättegång i brottmål.

Enligt 3 mom. skall det som i 2 mom. stadgas om åklagarens rätt att meddela åtalseftergift inte gälla brott som avses i 2 § militära rätte-

gångslagen. Det föreslås att ett motsvarande stadgande skall införas i 1 kap. 4 § 3 mom. militära rättegångslagen.

Av ovan anförda skäl föreslås hela paragrafen bli upphävd.

15 a §. I paragrafen stadgas om åklagarens rätt att efterge åtal när rättegång och straff skall anses vara oskäligt eller oändamålsenligt eller när brottet på grund av stadgandena om sammanträffande av brott inte väsentligt skulle inverka på det totala straffet. Emedan det i denna proposition föreslås att stadgandet skall flyttas till 1 kap. 8 § lagen om rättegång i brottmål, föreslås paragrafen bli upphävd.

15 b §. I 1 mom. finns ett stadgande om delgivning av beslut om åtal eftergift och i 2 mom. ett stadgande om åklagarens rätt att ge en muntlig anmärkning till den som eftergiften gäller. I 3 mom. stadgas om att den som eftergiften gäller har möjlighet att föra avgörandet om skuldfrågan till domstolen. Det föreslås att motsvarande stadganden skall tas in i 1 kap. 9 och 10 §§ lagen om rättegång i brottmål. Paragrafen föreslås därför bli upphävd i sin helhet.

15 c §. Paragrafen innehåller procedurstadganden för de situationer där åklagarens beslut att meddela åtal eftergift har förts till domstol.

Eftersom en motsvarande bestämmelse föreslås att tas in i 1 kap. 10 § 2 mom. lagen om rättegång i brottmål, föreslås paragrafen bli upphävd.

15 d §. I 1 mom. stadgas om de förutsättningar under vilka åklagaren får väcka åtal trots att han beslutat om åtal eftergift. I 2 mom. finns ett stadgande om de högre åklagarmyndigheternas befogenheter. Emedan det föreslås att motsvarande stadganden skall införas i 1 kap. 11 § lagen om rättegång i brottmål, föreslås det också att förevarande paragraf skall upphävas såsom behövlig.

16 §. Enligt 1 mom. hör ett brott under allmänt åtal, om inte något annat stadgas. Momentet är onödigt, emedan det i 1 kap. lagen om rättegång i brottmål stadgas att uppgiften att väcka åtal också för målsägandebrott alltid i första hand åligger allmän åklagare.

Enligt 2 mom. hindrar förlikning som har ingåtts med målsäganden inte åklagaren att utnyttja sin åtalsrätt. Enligt momentet har målsäganden dessutom rätt att förlikas om skadestånd.

Momentet är obehövligt för det första på

grund av att det i denna proposition föreslås att den inverkan som en förlikning mellan målsäganden och den som misstänks för brott har på åklagarens åtalsrätt skall regleras i 1 kap. 16 § lagen om rättegång i brottmål. Dessutom är det även utan ett uttryckligt stadgande klart att målsäganden har rätt att ingå förlikning angående ersättningen för den skada som har åsamkats genom ett brott.

I 3 mom. finns ett stadgande om att allmän åklagare alltid får väcka talan mot den som lyder under 45 kap. strafflagen för brott som avses i 2 § militära rättegångslagen. Det föreslås att ett stadgande med motsvarande innehåll skall införas i 1 kap. 4 § 3 mom. militära rättegångslagen.

Av ovan anförda skäl föreslås paragrafen bli upphävd i sin helhet.

17 §. Ett stadgande som i sak motsvarar 1 mom. och som gäller frågan om hos vem målsäganden skall framställa sin begäran om väckande av åtal föreslås bli införd i 1 kap. 5 § lagen om rättegång i brottmål.

I 2 mom. stadgas om hur återkallande av en begäran om väckande av åtal inverkar på allmänna åklagarens rätt att väcka åtal. Det föreslås att denna fråga skall regleras i 16 § i ovan nämnda 1 kap. Enligt förevarande moment har målsäganden rätt att även nedlägga ett åtal som han själv har väckt, så länge målet inte har avgjorts i underrätten. Även utan ett uttryckligt stadgande är det klart att målsäganden inte kan nedlägga sitt åtal sedan underrättens dom har meddelats. Vidare stadgas det i momentet om vem som efter målsägandens död har rätt att återkalla begäran om väckande av åtal och själva åtalet. Stadgandena om utövande av en avliden målsägandes åtalsrätt ingår i 1 kap. 17 § i den föreslagna lagen om rättegång i brottmål.

I 3 mom. finns ett stadgande om vem som har rätt att anmäla brottet till åtal när det är fråga om ett målsägandebrott mot en omyndig. Det föreslås att denna fråga skall regleras i 4 § i nämnda 1 kap.

Av ovan anförda skäl föreslås paragrafen bli upphävd i sin helhet såsom obehövlig.

18 §. Enligt 1 mom. är allmän åklagare skyldig att utföra åtalet för ett målsägandebrott, om målsäganden har begärt att åtal skall väckas och de bevis som har anförts till stöd för åtalet inte är så ringa att åtalet inte skulle grunda sig på sannolika skäl. Enligt hävdvunnet synsätt anses detta stadgande också kunna

tillämpas i fråga om brott som står under allmänt åtal. Momentet är onödigt emedan det enligt 1 kap. 2 § lagen om rättegång i brottmål alltid i första hand ankommer på allmän åklagare att väcka åtal. Det föreslås att nämnda 1 kap. 6 § dessutom skall innehålla ett sådant stadgande om åtalströskeln som motsvarar ifrågavarande moment.

I 2 mom. finns ett stadgande om den rätt som åklagaren har att även i de fall där begäran om väckande av åtal inte har framställts väcka åtal för målsägandebrott som en lagligen förordnad företrädare för en omyndig har begått mot den sistnämnde. Det föreslås att ett motsvarande stadgande skall införas i 3 § i nämnda 1 kap.

Enligt 3 mom. kan åklagaren meddela åtals- eftergift också när det är fråga om ett målsägandebrott. Emedan det enligt vad som föreslås bli stadgat i nämnda 1 kap. alltid i första hand ankommer på allmän åklagare att väcka åtal, är det även utan ett uttryckligt stadgande klart att åklagaren kan låta bli att väcka åtal också i fråga om ett målsägandebrott.

Av ovan angivna orsaker föreslås paragrafen bli upphävd i sin helhet såsom obehövlig.

19 §. Enligt 1 mom. har åklagaren rätt att i fråga om målsägandebrott föra talan mot alla delaktiga, även om målsägandens begäran om väckande av åtal eller det åtal som han själv har väckt inte gäller dem alla. Till den del det gäller väckande av åtal är momentet onödigt på grund av att det i 1 kap. lagen om rättegång i brottmål stadgas att rätten att väcka åtal alltid i första hand tillkommer allmän åklagare, också när det gäller målsägandebrott. Ett sådant stadgande om inverkan av en begränsning av en begäran om väckande av åtal som motsvarar ifrågavarande moment föreslås å sin sida bli införd i 3 § i nämnda 1 kap.

Enligt 2 mom. skall den omständigheten att målsäganden återkallar sin begäran om väckande av åtal eller nedlägger åtalet inte hindra allmänna åklagaren från att väcka eller fullfölja åtal, om inte återkallandet eller nedläggelsen gäller alla som är delaktiga i brottet. Till den del det gäller återkallande av åtal är stadgandet onödigt av de orsaker som har anförts i motiveringen till 1 mom. Enligt 11 § i nämnda 1 kap. får åklagaren utan hinder av sitt tidigare beslut väcka åtal endast om det har framkommit väsentligt ny utredning i saken. Det föreslås å sin sida att ett stadgande som gäller inverkan av återkallande av begäran om

väckande av åtal och som motsvarar ifrågavarande moment skall införas i 1 kap. 16 §.

Av ovan anförda skäl föreslås paragrafen bli upphävd såsom obehövlig.

Övergångsstadgande. Enligt processrättsliga principer skall i en rättegång alltid tillämpas de stadganden om förfarandet vid rättegång som är i kraft vid den tidpunkt då rättegången äger rum. När målsägandens primära åtalsrätt slopas behövs det emellertid ett övergångsstadgande om hur man skall gå till väga i de fall där målsäganden har väckt åtal innan lagen träder i kraft.

I dylika fall skulle det ur målsägandens synvinkel inte vara skäligt om han skulle förlora sin åtalsrätt mitt under rättegången. Det föreslås därför att målsägandens åtalsrätt skall bestämmas enligt den lag som är i kraft när han framställer sitt straffanspråk. När målsäganden redan har väckt åtal bibehåller han således den rätt som den tidigare lagen gav honom att yrka på straff och fullfölja sin talan.

När åklagaren har väckt åtal före lagens ikraftträdande och målsäganden har kallats till domstolen har målsäganden, även vid sådan handläggning som sker efter att lagen har trätt i kraft, med stöd av 1 kap. 14 § lagen om rättegång i brottmål rätt att förena sig om åtal som åklagaren har väckt.

Om saken har behandlats vid underrätten innan lagen har trätt i kraft och målsäganden inte har framställt straffyrkande, skall han trots detta ha rätt att söka ändring i underrättens avgörande hos hovrätten.

1.4. Förundersökningslagen

Skyldighet att göra förundersökning

4 a §. Enligt 1 kap. 7 och 8 §§ lagen om rättegång i brottmål, vilka lagrum motsvarar gällande rätt, har allmän åklagare rätt att meddela åtalseftergift bl.a. på grund av brottets obetydlighet eller på grund av sammanträffande av brott, även om förutsättningarna för väckande av åtal i övrigt skulle uppfyllas. Dessutom innehåller vissa andra lagar stadganden enligt vilka åtal får efterges på grund av att brottet är ringa. Det viktigaste av dessa specialstadganden finns i 104 § vägtrafiklagen.

Syftet med att ge åklagaren rätt att låta bli att väcka åtal är bl.a. att polis- och åklagar-

myndigheternas resurser skall kunna inriktas på ett ändamålsenligt sätt. Enligt gällande rätt har åklagaren dock inte ens i dylika situationer rätt att besluta om inskränkande av förundersökning, och undersökning skall således alltid göras.

I det fall där det i det skedet då förundersökningen inleds eller medan den pågår står klart att åklagaren i alla händelser kommer att efterge åtal med stöd av ovan nämnda stadganden, är det också onödigt att göra förundersökning. Med tanke på de kostnader som undersökningen föranleder och för att rationalisera polisens och åklagarens arbete är det skäl att begränsa skyldigheten att göra förundersökning. Det föreslås att åklagaren i denna paragraf skall ges rätt att bestämma att förundersökning inte alls skall göras eller att den skall avbrytas, om det kan antas att åklagaren skulle komma att efterge åtal med stöd av 7 eller 9 § lagen om rättegång i brottmål eller något annat motsvarande lagrum. Även riksdagens lagutskott har i sitt betänkande angående regeringens proposition med förslag till revision av stadgandena om eftergift av straffrättsliga åtgärder (LaUB nr 17/1989 rd.) påskyndat utredningsarbetet angående en begränsning av förundersökningen och de lagförslag som skall ges på basis av detta.

Paragrafen blir oftast tillämplig när åklagaren redan under förundersökningen finner det vara uppenbart att han på grund av att brottet är ringa eller på grund av sammanträffande av brott kommer att avstå från att väcka åtal. Med stöd av denna paragraf kan åklagaren bestämma att förundersökningen skall avbrytas t.ex. när det redan finns tillräcklig utredning i fråga om något brott och utredningen av vissa oväsentliga delar skulle vara oskäligt resurskrävande.

För ett beslut om åtalseftergift på basis av gärningsmannens ungdom eller på grund av att det skulle vara oskäligt eller oändamålsenligt med en rättegång och straff krävs det däremot ofta att omständigheterna kring brottet utreds vid förundersökning. Åklagaren skall emellertid också i sådana fall kunna bestämma att förundersökningen skall avbrytas, t.ex. när gärningsmannen har skadats allvarligt när han begick brottet eller när han är intagen på anstalt på grund av att han är utvecklingsstörd eller mentalsjuk. Med stöd av denna paragraf kan åklagaren i vilket skede som helst av

förundersökningen bestämma att den skall avbrytas.

Enligt paragrafen kan åklagaren också bestämma att ingen förundersökning skall göras, om det redan innan förundersökningen inleds kan antas att han ändå inte skulle komma att väcka åtal för brottet. Möjligheten att helt låta bli att göra förundersökning kommer i praktiken oftast i fråga i de fall där den som misstänks för brott konstateras ha begått flera brott, av vilka en del är så lindriga att de straff som skulle utdömas för dem knappast alls skulle påverka det totala straffet.

Emellertid kan en förundersökning lämnas ogjord eller avbrytas endast i de fall när inget allmänt eller enskilt intresse kräver att förundersökning görs. T.ex. när det är viktigt att få utrett hur ett visst förfarande skall bedömas i straffrättsligt hänseende kan ett allmänt intresse kräva att förundersökning görs och åtal väcks. Däremot kan ett viktigt enskilt intresse utgöra hinder för avbrytande av förundersökningen när målsägandens rätt att t.ex. få ersättning för den skada som har åstadkommit genom ett brott förutsätter att brottet undersöks. Det kan också vara behövligt att göra förundersökning på yrkande av den som misstänks för ett brott och bestrider sin skuld, t.ex. när den misstänkte har vållats olägenhet genom den publicitet som gärningen har fått.

För att det föreslagna stadgandet skall leda till den åsyftade arbetsinbesparingen, bör förundersökningen avbrytas i ett så tidigt skede som möjligt. Därför skall polisen meddela åklagaren alla sådana brott som är föremål för undersökning och angående vilka det kan bli fråga om att avbryta förundersökningen eller låta bli att göra sådan. Kontakten mellan polisen och åklagaren skall löpa så snabbt som möjligt och utan formaliteter.

Det föreslås att ett stadgande om anmälan av beslut om avbrytande av förundersökning eller avstående från sådan skall införas i 43 §.

Allmänna principer

5 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om förundersökningens syfte och de omständigheter som måste klarläggas vid undersökningen.

I punkt 1 i paragrafens 1 mom. föreslås såsom i gällande lag att vid förundersökningen skall utredas brottet, de förhållande under vilka det begåtts, vilka parterna är samt de andra om-

ständigheter som måste klarläggas för beslut om åtal.

För klarhetens skull föreslås att i *punkt 2* i momentet tas in ett uttryckligt stadgande om att vid förundersökningen skall även utredas den genom brottet tillfogade skadan och åtkomna nyttan för att trygga en eventuell kvarstad.

Det primära syftet med en förundersökning är att skaffa utredning om huruvida det finns tillräckliga skäl för att väcka åtal. För att detta syfte skall kunna nås krävs det också att den skada som målsäganden har orsakats genom ett brott utreds i de fall där brottsrekvisitet förutsätter att det har uppstått skada eller när skadans omfång har betydelse för den straffrättsliga bedömningen av gärningen. Frågan om huruvida skada har uppstått och skadans kausalsamband med den gärning som har begåtts av den som misstänks för brott skall utredas t.ex. när det är fråga om bedrägeri. Skadans omfattning måste å sin sida klarläggas t.ex. om den inverkar på huruvida gärningen skall betraktas som stöld eller grov stöld.

Enligt 3 kap. 9 § lagen om rättegång i brottmål är åklagaren skyldig att också föra talan angående målsägandens civilrättsliga anspråk mot svaranden i ett brottmål, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och yrkandet inte är uppenbart grundlöst. För att åklagaren skall kunna besluta om han skall åta sig att föra talan angående målsägandens anspråk, och för att han skall kunna göra det, skall målsägandens privaträttsliga anspråk utredas vid förundersökningen också i de fall där anspråket inte inverkar på den straffrättsliga bedömningen av gärningen. Därför föreslås det att paragrafen skall ändras så att ett uttryckligt stadgande om detta tas in i *punkt 3 i momentet*.

I enlighet med stadgandet i fråga skall vid förundersökningen utredas hur stort skadestånd målsäganden yrkar av den som misstänks för ett brott, och på vilka omständigheter hans yrkande grundar sig. Däremot är det inte förundersökningsmyndigheternas uppgift att i detalj utreda t.ex. prissättningsgrunderna i fråga om den tillgripna eller skadade egendomen eller arten och omfattningen den skada som orsakats av ett avbrott i målsägandens affärsverksamhet. Det huvudsakliga ansvaret för att dessa uppgifter inhämtas och meddelas vid förundersökningen skall alltså kvarstå hos målsäganden själv. Förundersökningen får inte heller fördröjas enbart för utredning av måls-

ägandens anspråk. T.ex. den slutliga omfattningen av den skada som målsäganden orsakats genom misshandel kan inte alltid utredas under förundersökningen.

Ett av syftena med förundersökningen är också att fungera som förberedelse för straffprocessen. Därför skall förundersökningen enligt den gällande paragrafen göras så att hela bevismaterialet, om möjligt, står till domstolens förfogande när den börjar behandla åtalet.

Enligt stadgandena i 6 kap. lagen om rättegång i brottmål är huvudförhandlingen koncentrerad och får enligt huvudregeln inte avbrytas. För att huvudförhandlingen skall kunna vara koncentrerad krävs det bl.a. att all bevisning som man ämnar framlägga har klarlagts redan vid förberedelsen. I enlighet med 5 kap. 3 § 1 mom. 7 punkten lagen om rättegång i brottmål skall åklagaren i sin skriftliga stämningsansökan också meddela vilka bevis han kommer att lägga fram och vad han ämnar visa med varje bevis.

För att det ur paragrafen klart skall framgå att förundersökningen innebär förberedelse av ett brottmål och att syftet med denna förberedelse är att möjliggöra en koncentrerad huvudförhandling, föreslås paragrafen bli ändrad också så att stadganden om denna omständighet skall införas i *ett nytt 2 mom.* Enligt momentet i fråga skall saken förberedas vid förundersökningen så att bevisningen kan tas emot i ett sammanhang vid huvudförhandlingen.

10 §. Enligt 1 mom. har en part rätt att anlita biträde vid förundersökningen. I paragrafen skall införas ett nytt 2 mom. I momentet skall stadgas om att till domstolen skall göras framställan om förordnande av rättegångsbiträde eller stödperson för målsäganden, om det enligt vad som stadgas i 2 kap. lagen om rättegång i brottmål finns skäl till det.

Enligt vad som stadgas i nämnda kapitel kan för målsäganden förordnas ett av staten avlönat biträde i mål som gäller sedlighetsbrott och vissa mål som avses i 21 kap. 1—6 §§ rättegångsbalken. Framställan om förordnande av biträde skall naturligtvis också göras när målsäganden under förundersökningen har bett att ett biträde skall förordnas.

Förundersökningsmyndigheter

15 §. I 1 mom. finns ett stadgande om att

polisen skall, i enlighet med vad som närmare stadgas genom förordning, underrätta åklagaren om ett brottsärende som har kommit till polisen för undersökning.

I enlighet med 7 § förordning om förundersökning och tvångsmedel skall förundersökningsmyndigheten utan dröjsmål underrätta åklagaren om brottsärenden som har inkommit till den för undersökning, då någon misstänks för ett brott för vilket det strängaste straffet är fängelse i minst tio år eller om brottet har stor samhälls- eller betydelse. Enligt paragrafen skall anmälan göras också när brottet har förorsakat stor person-, miljö- eller förmögenhetsskada eller risk för sådan skada. Dessutom skall anmälan om brottet göras bl.a. när särskild kännedom om ekonomiska frågor krävs vid undersökningen eller när det råder osäkerhet beträffande vid vilken domstol saken skall behandlas.

Dessutom skall åklagaren enligt paragrafen underrättas också om ett sådant brottsärende om vilket han särskilt har begärt att bli underrättad.

Kretsen av de brottmål i fråga om vilka anmälningskyldighet stadgas är således synnerligen begränsad. Därav följer att åklagaren i praktiken får vetskap om undersökta brott förts sedan det polisprotokoll som har uppgjorts i saken tillställs honom för åtalsprövning. Den omständigheten att åklagaren först sedan förundersökningen har slutförts kan ta ställning till saken och förordna att behövliga tilläggsutredningar skall göras kan medföra att behandlingen av saken fördröjs i onödan. Detta kan också medföra att det inte längre finns behövlig bevisning att tillgå.

För att åklagaren skall ha bättre möjligheter än för närvarande att följa med förundersökningen, föreslås momentet bli ändrat så att polisen skall underrätta åklagaren om ett brottsärende som har kommit till polisen för undersökning, när någon kan misstänkas för brottet, såvida saken inte är enkel. Därigenom utvidgas anmälningskyldigheten jämfört med vad den är för närvarande. Samtidigt föreslås det att 7 § 1 mom. i nämnda förordning skall upphävas. Det meddelande som avses i momentet skall alltså göras i enlighet med förordningens 7 § 3 mom., genom att åklagaren tillställs en kopia av den brottsanmälan som har registrerats eller genom att han ges någon annan redogörelse för saken.

En betydande del av brottmålen är så klara

och enkla att det inte krävs att åklagaren följer med förundersökningen och befattar sig med den för att han skall kunna förbereda sig för rättegången. I momentet föreslås det därför att sådant meddelande som avses i momentet inte behöver göras, om saken är enkel. Justitiekansler kan i anvisningar som han meddelar åklagaren definiera närmare vilka brott som skall anses vara så enkla att ett meddelande som avses i momentet inte behöver göras. T.ex. stöld, skadegörelse, rattfylleri, misshandel och äventyrande av trafiksäkerheten skulle kunna vara sådana brott.

Enligt 2 mom. skall polisen på åklagarens begäran göra förundersökning eller ytterligare undersökningar i en sak där förundersökning redan pågår eller har gjorts. För stadsfiskaler- nas vidkommande kompletteras stadgandet av 4 § förordningen om stadsfiskaler, enligt vilken stadsfiskalen kan uppmana polisen att komplettera förundersökningen eller själv utföra den.

Redan vid beredningen av förundersökningslagen övervägdes det, enligt motiveringen till regeringspropositionen med förslaget till lagen, grundligt en sådan möjlighet att en åklagare som inte hör till polisen vid behov skulle få överta ledningen av förundersökningen. Tanken på förundersökning som skulle ledas av en åklagare förkastades dock huvudsakligen med motiveringen att situationen i fråga om utvecklande av åklagarväsendets organisation stod öppen. Det ansågs att frågan om ledning av undersökningen skulle kunna tas upp till prövning på nytt först sedan åklagarväsendets organisation har utretts. Dessutom ansågs det att den omständigheten att åklagarmyndigheterna och förundersökningsmyndigheterna var åtskilda från varandra garanterar opartiskheten i förundersökningen och är bättre med tanke på rättssäkerheten, emedan det för väckande av åtal då krävs ett likartat beslut av två myndigheter som är oavhängiga av varandra.

Också i det betänkande som förevarande regeringsproposition bygger på föreslås det att ledningen av förundersökningen skulle överföras på åklagaren. En betydande del av remissinstanserna motsatte sig förslaget på ovan nämnda grunder. I denna proposition har man således avstått från att föreslå att uppgiften att leda förundersökningen skulle överföras till åklagaren. Det föreslås endast att det i lagen skall införas stadganden som bättre än för

närvarande säkerställer åklagarens möjligheter att följa med förundersökningen och vid behov bestämma om sådant som gäller den. Enligt förslaget skall polisen iakttä vad åklagaren bestämmer för att trygga de målsättningar som i 5 § förundersökningslagen föreskrivs för förundersökningen.

Emedan det är åklagarens uppgift att väcka åtal och fullfölja det, skall han också ha möjlighet att bestämma om utförande av den undersökning på vilken han skall basera sitt åtal. När ett av syftena med förundersökningen är att fungera som en förberedelse som säkerställer koncentrerad huvudförhandlingen, är det till fördel för åklagarens arbete om han redan i förundersökningsskedet är medveten om de saker som kommer att komma till honom för avgörande och att han också kan påverka vad undersökningen inriktas på.

Den omständigheten att åklagaren följer med förundersökningen och kan ge order som skall följas vid den är ägnad att göra undersökningen effektivare. På grund av sin större insikt i lagstiftningen kan åklagaren bättre än polisen besluta om en viss gärning är brottslig, samt bedöma bevisningens tillräcklighet och vilka omständigheter som bör visas. Genom att följa med förundersökningen får åklagaren också en bättre bild över det bevismaterial som har insamlats i saken, än vad han skulle få genom att endast sätta sig in i det material som har inskrivits i förundersökningsprotokollet.

I 3 mom. föreslås stadgat att under förundersökningen beslutar undersökningsledaren om undersökningsåtgärder som en part har begärt, och åklagaren då saken har överförs på denne med iakttagande av vad som stadgas i 2 mom.

Förhör

28 §. Med stöd av detta stadgande kan domstolen på undersökningsledarens begäran ålägga ett vittne att yppa en sådan omständighet som är av vikt för utredning av skuldfrågan och som han vägrar yppa. Stadgandet gäller ett sådant vittne som enligt förundersökningsmyndighetens uppfattning obefogat åberopar någon grund för vägran, samt ett vittne som tredskas utan laga skäl.

Betydelsen av det hörande av vittne som stadgas i paragrafen ligger däri att de tvångs-

medel som anges i 17 kap. 37 § rättegångsbalken, dvs. vite och fängelse, kan användas mot ett vittne som tredskas. Med hjälp av det förfarande som stadgas i paragrafen kan det för sin del säkerställas att huvudförhandlingen blir koncentrerad.

Enligt 1 mom. kan vittnesförhören i dessa fall hållas inför domstol endast delvis. Ett sådant arrangemang är av flera skäl misslyckat. Om vittnet t.ex. tredskas vid förhör som förrättas hos förundersökningsmyndigheten efter det att domstolen har ålagt honom att yppa en omständighet, måste förhören dock fortsättas vid domstolen, som beslutar om användning av behövliga tvångsmedel. Dessutom orsakas både myndigheterna och vittnet onödiga kostnader och besvär av att vittnet för utredande av samma sak efter domstolsbehandlingen ännu måste infinna sig till förhör hos förundersökningsmyndigheten. Av dessa skäl föreslås det att momentet ändras så att vittnesförhören i dessa fall i sin helhet hålls inför domstol.

Enligt 2 mom. görs begäran hos den under rätt där behandlingen lämpligen kan ske. Frågan om brytande av vägran avgörs av fulltalig underrätt vid en behandling till vilken undersökningsledaren kallar vittnet. Vid vittnesförhören iakttas enligt huvudregeln vad som stadgas i 17 kap. rättegångsbalken. Angående rätten för en part samt hans biträde eller ombud att vara närvarande tillämpas dock 32 och 35 §§ förundersökningslagen i stället för rättegångsbalken. Enligt förstnämnda stadgande kan parter närvaro under vittnesförhör tillåtas endast om den inte kan orsaka men för utredningen av brottet. Parterna behöver inte heller kallas till domstolen. Domstolen beslutar om närvarorätten efter att ha hört undersökningsledaren.

Det föreslås att momentet skall ändras så att vid vittnesförhören skall i tillämpliga delar gälla vad som i rättegångsbalken stadgas om mottagande av bevisning utom huvudförhandlingen. Domstolen skall således med stöd av 2 kap. 5 § rättegångsbalken vara beslutför vid behandlingen av saken också när den består av en enda lagfaren medlem. Enligt 17 kap. 8 b och 26 §§ kallar domstolen både parterna och vittnet till ett vittnesförhör som förrättas utom huvudförhandlingen. Bevisning kan dock tas emot trots parternas frånvaro.

Trots att vittnet har hörts i domstolen kan den berättelse han har avgett inte användas när saken avgörs vid huvudförhandlingen. Enligt

17 kap. 8 e § rättegångsbalken skall vittnet nämligen höras på nytt vid huvudförhandlingen. Vittnet behöver emellertid inte höras vid huvudförhandlingen, om hans berättelse inte har någon betydelse i saken eller om det finns något hinder mot att vittnet hörs.

För klarhetens skull föreslås det att det i momentet dessutom skall stadgas att den som misstänks för brott samt hans biträde skall beredas tillfälle att vara närvarande när ett vittne förhörs. Den vedertagna principen är att parterna har rätt att vara närvarande vid vittnesförhör och ställa frågor till den som förhörs. Detta bidrar till att förhindra att förhöret av vittnet leds in i en viss riktning och att vittnen avger sådana ensidiga berättelser som de på grund av rädsla för straff för osann utsaga inte vågar ändra senare vid huvudförhandlingen.

På grund av ändringarna föreslås det att stadgandet om vittnets rätt till arvode, som finns i 2 mom., skall flyttas till 3 mom.

29 §. I paragrafen stadgas om vilka upplysningar den som misstänks för brott samt målsäganden och vittnen skall ges innan de förhörs.

Enligt 3 mom. skall målsäganden innan han förhörs underrättas om plikten att hålla sig till sanningen och hotet om straff för osann utsaga. Det föreslås att momentet ändras så att målsäganden dessutom skall underrättas om möjligheten att få ett rättegångsbiträde eller en stödperson. I fråga om brott som definieras i 2 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål kan för målsäganden förordnas ett biträde eller en stödperson som avlönas med statens medel.

Målsägandens rättegångsbiträde och stödperson har med stöd av 31 § rätt att vara närvarande när huvudmannen förhörs. Han har enligt 32 § i regel, med utredarens tillstånd, rätt att vara närvarande också när en annan part eller ett vittne förhörs, och rättegångsbiträdet har med stöd av 34 § rätt att ställa frågor till den förhörde för utredande av saken.

På grund av ändringarna föreslås det att stadgandena om de omständigheter som ett vittne skall upplysas om skall flyttas till ett nytt 4 mom.

31 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om rätten för en parts biträde att vara närvarande vid förundersökningen. Det föreslås att paragrafen skall ändras så att till den fogas ett

stadgande om en för målsäganden förordnad stödpersons rätt att vara närvarande.

32 §. Paragrafen innehåller stadganden om rätten för andra personer än det vittne som förhörs och en omyndig förhörds vårdnadshavares, förmyndares och annan laglig företrädare rätt att vara närvarande vid ett förhör. Det föreslås att 1 mom. skall ändras så att utredaren kan tillåta att också målsägandens stödperson är närvarande vid sådant förhör som avses i momentet.

34 §. Enligt paragrafen får även åklagaren, som inte hör till polisen, ställa frågor till den förhörde för utredande av saken, om han är närvarande vid förhöret. Han har dessutom rätt att även annars än vid förhörstillfället begära att utredaren frågar den förhörde om sådant som behövs för att klarlägga saken. Det föreslås att paragrafen ändras så att stadgandet om sistnämnda omständighet slopas, emedan det är onödigt på grund av det föreslagna stadgandet i 15 § 2 mom.

Upptagning av material

40 §. Paragrafen gäller uppsättande av förundersökningsprotokoll. Det föreslås att det till paragrafen skall fogas ett nytt 3 mom., enligt vilket en kopia av förundersökningsprotokollet skall skickas på tjänstens vägnar till ett rättegångsbiträde som med stöd av 2 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål har förordnats för en målsägande. Enligt paragrafens 1 mom. skall in i protokollet tas förhörsprotokollen och en redogörelse för förundersökningsåtgärderna samt till protokollet fogas de handlingar och upptagningar som kommit till vid förundersökningen, om de kan antas vara av betydelse. Enligt 2 mom. skall i protokollet göras anteckning om sådant vid förundersökningen tillkommet material som inte har tagits in i förundersökningsprotokollet.

Den omständigheten att huvudförhandlingen skall vara koncentrerad och omedelbar förutsätter att målsägandens biträde redan före huvudförhandlingen känner till hela det material som åklagaren kommer att stöda sig på i rättegången. Förundersökningsprotokollet är nödvändigt bl.a. vid förrättande av vittnesförhör.

Det föreslås inte att momentet skall innehålla något stadgande om att förundersökningsprotokollet skall sändas på tjänstens vägnar till

en målsägande för vilken det har förordnats en stödperson. I en sådan sak skall, såsom nedan konstateras, förundersökningsprotokollet tillställas målsäganden på dennes begäran.

Största delen av de brottmål i vilka det inte har förordnats ett rättegångsbiträde för målsäganden är dock så klara, att en part i praktiken inte behöver något förundersökningsprotokoll. Vid beredningen av propositionen har det därför inte ansetts vara nödvändigt att föreslå att förundersökningsmaterialet i dylika fall skall sändas till en part på tjänstens vägnar.

En part och hans biträde har däremot alltid rätt att av förundersökningsmyndigheten få en kopia av det material som har upptagits vid förundersökningen. Även utan något uttryckligt stadgande är det klart att sedan en part har begärt att få en kopia av sådant material, skall förundersökningsmyndigheten ge honom det.

Avslutande av förundersökning

42 §. Paragrafen gäller inhämtande av en avslutande utsaga vid förundersökningen. Enligt paragrafen skall både målsäganden och den som misstänks för brott beredas tillfälle att till förundersökningsmyndigheten ge sin utsaga om det material som har upptagits vid förundersökningen, om detta är ägnat att påskynda eller underlätta behandlingen av saken vid domstol.

Emedan det föreslås att målsäganden inte längre skall ha primär åtalsrätt föreslås paragrafens 1 mom. bli ändrad så att endast en sådan part som har anspråk i saken och den misstänkte skall beredas tillfälle att ge en avslutande utsaga.

Genom att en avslutande utsaga begärs kan det gå snabbare och vara lättare att fatta beslut om åtal. När det i saken har begärts en avslutande utsaga om det material som har upptagits vid förundersökningen, kommer saken också att vara mera förberedd än förut när den kommer till domstolen. Sådant uppskov av huvudförhandlingen som beror på inhämtande av tilläggsutredning kan undvikas, då eventuella brister i förundersökningsmaterialet kan uppmärksammas redan när en avslutande utsaga ges. I det skedet är det också lättare att rätta till felaktigheter som har upptäckts i undersökningen.

Den nytta som fås av förfarandet med

avslutande utsagor är i det föreslagna rättegångsförfarandet större än för närvarande, emedan åklagaren redan i sin stämningsansökan måste meddela vilka bevis han ämnar lägga fram och vad han ämnar visa med varje bevis. Om domstolen känner till den misstänktes ståndpunkt till förundersökningsmaterialet redan när åtalet väcks, har domstolen bättre möjligheter att bedöma hurdana förberedande åtgärder den skall vidta.

Av ovan anförda skäl föreslås paragrafen ytterligare bli ändrad så att det enligt momentet alltid skall beredas tillfälle att ge utsaga, om inte sakens brådskande art utgör hinder för det. Det skall vara möjligt att med stöd av denna paragraf avstå från att inbegära en avslutande utsaga t.ex. när inhämtande av en sådan utsaga skulle medföra att åtalsrätten skulle hinna preskriberas.

Utsagan skall i praktiken, på samma sätt som för närvarande, ske så formfritt och smidigt som möjligt. I enkla mål kan förfarandet med avslutande utsaga t.ex. utgöra en del av förhöret av den misstänkte, varvid han tillfrågas om sin eventuella ståndpunkt till det material som har upptagits vid förundersökningen.

Det föreslås ytterligare att det i paragrafen för klarhetens skull skall tas in ett *nytt 2 mom.*, enligt vilket åklagaren innan avgörande i fråga om väckande av åtal fattas kan kalla den som misstänks för brott samt dennes biträde till en muntlig överläggning, om det gagnar åtalsprövningen eller för behandlingen av saken i domstolen. Momentet blir tillämpligt närmast i de fall där det material som har upptagits vid förundersökningen är synnerligen omfattande eller när det är fråga om ett ovanligt komplicerat brottmål.

Den omständigheten att huvudförhandlingen skall vara koncentrerad och omedelbar förutsätter att det vid förberedelsen klarläggs vilka parternas ståndpunkter är samt vilka omständigheter som behöver klarläggas genom bevisning i rättegången samt vilken bevisning man ämnar framlägga i huvudförhandlingen. Emedan åtal emellertid inte ännu har väckts när förundersökningen avslutas, har den misstänkta inte möjlighet att i förundersökningsskedet ta ställning till åklagarens yrkanden. Det kan t.ex. hända att åklagaren på grund av den misstänktes bestridande väcker åtal för något annat brott än det gärningen ansågs vara vid förundersökningen, varvid den misstänkte

kanske inte har något att invända mot åtalet. Om den misstänktes ståndpunkt till åtalet — vilken i dylika fall inte framgår av det material som har upptagits vid förundersökningen — inte utreds före huvudförhandlingen, kan följden bli att åklagaren inhämtar onödig bevisning till huvudförhandlingen.

Vid den överläggning som avses i momentet har den som misstänks för brott möjlighet att framlägga sin ståndpunkt till de påståenden som åklagaren ämnar framföra vid rättegången. Åklagaren kan därvid å sin sida underlätta och påskynda rättegången genom att redan i sitt åtal beakta den misstänktes ståndpunkter. Vid överläggningen kan man dessutom diskutera frågor som gäller bevisning. Ju mer förberett målet är när åklagaren för det till domstolen, desto lättare är det att utan domstolens förberedande åtgärder uppfylla kravet att rättegången skall vara koncentrerad och omedelbar.

För att syftet med överläggningen skall nås krävs det att den som misstänks för brott och hans försvarare å sin sida vill medverka till att överläggningen lyckas. Det föreslås därför att momentet inte skall innehålla ett stadgande om vilka tvångsmedel som kan tillgripas för att en passiv misstänkt skall kunna åläggas att komma till överläggningen.

Vid behov skall en promemoria angående överläggningen kunna uppsättas. I promemorian antecknas de ståndpunkter som har förts fram vid överläggningen och uppgifter om den bevisning som har ansetts vara behövlig vid rättegången. Detta förfarande är möjligt t.ex. när uppgifterna om bevisning på detta sätt också enklast kan tillkännages den domstol som skall behandla åtalet. Det är emellertid inte nödvändigt att lagra eller uppta de uppgifter som har framlagts vid överläggningen.

43 §. I 2 mom. stadgas att när det har beslutats att saken inte skall överlämnas till åklagaren, skall de som har förhört såsom parter vid förundersökningen omedelbart underrättas om beslutet, ifall detta inte skall anses onödigt. Det föreslås att momentet skall ändras så att förundersökningsmyndigheterna skall ha motsvarande anmälningsplikt också när det har beslutats att förundersökning inte alls skall göras eller att den skall avbrytas. Dessutom föreslås till momentet fogat stadgande om att målsägande skall tillställas ett meddelande även då han inte ännu vid förundersökningen har hörts som part.

43 a §. Enligt 6 kap. 13 § lagen om rättegång i brottmål skall det i sådana brottmål som nämns i sagda paragraf bestämmas att huvudförhandlingen skall hållas inom två veckor från det åtalet har blivit anhängigt, om svaranden är yngre än 18 år. Enligt 7 kap. 10 § i samma lag får huvudförhandlingen i dylika mål i regel inte heller uppskjutas för längre tid än två veckor. Syftet med stadgandena är att få mål som gäller brott som påstås ha begåtts av en ung person avgjorda så fort som möjligt.

Vid beredningen av propositionen har man också övervägt möjligheten att försnabba förundersökningen i saken t.ex. genom att i lagen ange en viss tid inom vilken förundersökningen måste göras och de grunder på vilka en avvikelse från den stadgade tiden vore tillåten. En sådan reglering skulle emellertid vara mycket svår att genomföra redan på grund av att den tid som en förundersökning kräver påverkas av väldigt många oförutsebara faktorer. Den omständigheten att huvudförhandlingen skall vara koncentrerad och omedelbar förutsätter också att saken har utretts grundligt vid förundersökningen och att undersökningen har slutförts innan åtal väcks. I 1 kap. 21 § tvångsmedelslagen, sådant detta lagrum föreslås bli ändrat, stadgas det därför inte längre om en fast dag för behandlingen av åtalet i en sak där svaranden är häktad, utan efter att ha överlagt med åklagaren bestämmer domstolen en tidsfrist inom vilken åklagaren skall väcka åtal. Denna tidsfrist kan förlängas på åklagarens anhållan.

Av dessa skäl har det inte vid beredningen av propositionen ansetts vara möjligt att stadga om någon viss tid inom vilken förundersökning angående brott som har begåtts av en ung person skall göras. Däremot föreslås det att det i paragrafen skall tas in ett stadgande om att åklagaren i brådskande ordning skall avgöra huruvida han väcker åtal, när den som misstänks för brott är yngre än 18 år. Också åtalet skall i dessa fall väckas och således stämningsansökan tillställas domstolen utan dröjsmål. Dessutom kan åklagaren med stöd av 15 § 2 mom. se till att ett brott utreds utan onödigt dröjsmål, när det misstänks att gärningen har begåtts av någon som är yngre än 18 år. Med tanke på tillämpningen av stadgandet är det den misstänktes ålder vid förundersökningsskedet och inte vid gärningstidpunkten som är den avgörande.

Särskilda stadganden

47 §. Paragrafen gör det möjligt att ta emot bevis i brottmål förhand, redan innan den egentliga brottmålsrättegången har blivit anhängig. Enligt 1 mom. kan domstolen på begäran av undersökningsledaren, åklagaren eller en part ta emot bevis som är avsedda att framläggas vid en rättegång som kommer att göras anhängig, om det finns uppenbar risk för att bevisen förstörs eller försvinner eller att ett vittne eller en sakkunnig uteblir från rättegången. Enligt 2 mom. sker bevisupptagningen vid den underrätt där detta lämpligast kan ske, och därvid gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 17 kap. rättegångsbalken.

Det förfarande som anges i paragrafen är dock förenat med flera olägenheter. Förfarandet utgör för det första ett undantag från den centrala princip enligt vilken ingen är skyldig att försvara sig utan att veta för vilket brott det yrkas straff för honom. Vid sådan bevisupptagning som avses i paragrafen och som sker på förhand är målsäganden och den som misstänks för brott tvungna att delta i rättegången innan åklagaren har framfört sitt åtal.

Emedan åtalet anger gränserna för domstolens prövningsmakt, vet parterna och domstolen när de tar emot bevis inte alls t.ex. vilka omständigheter det är viktigt att får klarhet i när ett vittne förhörs. Då blir den som försvarar den misstänkte tvungen att redan på förhand ifrågasätta allt som i rättegången kommer att bli föremål för bevisning. När domstolen hör ett vittne blir den därför i praktiken dessutom tvungen att ta reda på sådant som hör till åtalsprövningen.

I detta skede finns det inte heller vetskap om vilka som är målsägande som borde kallas till domstolen och vilka personer som skulle ha rätt att vägra vittna eller vilka som skulle vara förhindrade att vittna. När det inte är säkert vilka som är målsägande, kan alla målsägande inte heller garanteras den ovillkorliga rätt som en målsägande annars har att uttala sig om varje bevis som har framlagts mot honom.

I den föreslagna lagen om rättegång i brottmål föreslås det att huvudförhandlingen i saken skall vara omedelbar. Omedelbarheten förutsätter bl.a. att bevisning som har upptagits redan tidigare tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om bevisningen har betydelse i saken och det inte finns hinder mot att bevisningen tas emot. Trots att bevisning har tagits

emot på förhand är den domstol som avgör målet inte med avseende på rättegångens omedelbarhet i en bättre ställning än den hade varit om t.ex. vittnet skulle ha hörts endast vid förundersökningen, om bevisningen inte kan tas emot vid huvudförhandlingen. Om bevisning inte kan tas emot vid huvudförhandlingen t.ex. på grund av att vittnet har avlidit, kan hans i förundersökningsprotokollet antecknade utsaga enligt vad som stadgas i 17 kap. rättegångsbalken beaktas som bevis. Omedelbarheten i fråga om bevisning förbättras således inte heller av att bevis tas emot på förhand. Av ovan anförda skäl föreslås paragrafen bli upphävd i sin helhet.

1.5. Tvångsmedelslagen

1 kap. Gripande, anhållande och häktning

Häktning

9 §. I paragrafen stadgas om vilken domstol som är behörig att besluta om häktning av den misstänkte och i vilken sammansättning domstolen då är beslutför. I paragrafen skall endast göras sådana ändringar av teknisk natur att det sätt på vilket paragrafen skrivs motsvarar det skrivsätt som nuförtiden iakttas när rättegångsbalkens stadganden utformas.

10 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om den som framställer häktningsyrkande. Enligt paragrafen kan ett häktningsyrkande framställas av en anhållningsberättigad tjänsteman och, sedan behandlingen av åtalet har inletts, även av målsäganden. Domstolen får inte självant besluta häkta den som är svarande i ett brottmål.

Enligt paragrafen kan ett häktningsyrkande under förundersökningen även framställas av någon annan anhållningsberättigad tjänsteman än undersökningsledaren. Paragrafen hindrar inte t.ex. förundersökningsmyndigheten och åklagaren att komma överens om att den sistnämnde framställer häktningsyrkandet, om det är ändamålsenligt. Det har dock blivit praxis att åklagaren börjar agera aktivt först sedan saken efter avslutad förundersökning har överförs till honom för åtalsprövning.

I allmänhet är det undersökningsledaren som framställer ett häktningsyrkande. Enligt 24 § förordningen om förundersökning och tvångsmedel är polisen skyldig att underrätta åklaga-

ren om att ett häktningssyrkande har framställts. Någon motsvarande anmälningsskyldighet stadgas däremot inte i fråga om huruvida den som misstänks för ett brott är häktad och vilken dag som har utsatts för behandlingen av åtalet. I allmänhet får åklagaren därför, i synnerhet på större orter, vetskap om dessa omständigheter först när förundersökningsprotokollet tillställs honom för åtalsprövning.

Enligt 8 § 1 mom. tvångsmedelslagen är en förutsättning för häktning att brottsmisstanken grundar sig på sannolika skäl. Ett motsvarande krav uppställs i 1 kap. 6 § lagen om rättegång i brottmål som förutsättning för att allmänna åklagaren skall kunna väcka åtal. Även om sådan häktning som avses i paragrafen är en åtgärd som närmast tryggar förundersökningen, bör det anses vara viktigt att ett häktningssyrkande inte framställs i ett brottmål om åklagaren anser att det inte finns skäl att väcka åtal.

Därför föreslås paragrafen ändrad så att stadgandet i den ovan nämnda förordningen om skyldigheten att meddela tas in i denna paragraf. Dessutom föreslås det stadgat i paragrafen att åklagaren kan ta över frågan om att göra häktningsframställningen. När saken överförs till åklagaren, ankommer det på honom att göra häktningsframställningen.

På grund av detta förslag föreslås det i detta sammanhang att det stadgande i 24 § förordningen om förundersökning och tvångsmedel som gäller polisens skyldighet att underrätta åklagaren om att ett häktningssyrkande har framställts skall slopas.

Målsägandens rätt att efter att åtalet har väckts yrka att svaranden i ett brottmål skall häktas sammanhänger med att målsäganden enligt gällande rätt jämsides med åklagaren har självständig och primär rätt att väcka åtal också i fråga om brott som står under allmänt åtal. I denna proposition föreslås målsägandens primära åtalsrätt bli slopad, och målsäganden skall få väcka åtal själv endast när åklagaren har beslutat låta bli att väcka åtal.

När uppgiften att väcka och utföra åtal primärt ankommer på allmänna åklagaren, är det konsekvent att han då också har hand om uppgiften att framställa häktningssyrkande. Dessutom har han bättre förutsättningar än målsäganden att bedöma om det finns förutsättningar för häktning. Av dessa skäl föreslås det att paragrafen ytterligare ändras så att målsäganden inte heller sedan åtal har väckts

skall ha rätt att yrka att svaranden skall häktas. Ett sådant yrkande skall endast kunna framställas av allmänna åklagaren. Målsäganden kan naturligtvis alltid vända sig till åklagaren och föreslå att denne yrkar att den misstänkte skall häktas.

11 §. Paragrafen gäller det meddelande som den anhållne skall ges om ett häktningssyrkande. Enligt paragrafen skall den som framställer ett häktningssyrkande utan dröjsmål underrätta den anhållne om häktningssyrkandet. Det föreslås att paragrafen skall ändras så att meddelande om häktningssyrkandet skall tillställas också den anhållnes biträde, t.ex. en offentlig försvarare om en sådan har förordnats för den misstänkte. Därigenom kan den misstänktes biträde redan på förhand förbereda sig för behandlingen av häktningsärendet.

15 §. I paragrafen stadgas om närvaro vid behandlingen av ett häktningssyrkande. Emedan målsäganden enligt 10 §, sådan den föreslås bli ändra, inte har rätt att framställa häktningssyrkande, föreslås det att 1 mom. skall ändras så att där inte stadgas om hur frånvaron av en målsägande som har framställt häktningssyrkandet inverkar på behandlingen av saken.

21 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om utsättande av rättegångsdag. Enligt 1 mom. skall domstolen, när det har förordnats att den som misstänks för brott skall häktas, utsätta rättegångsdag, om inte åtalet redan har väckts. Rättegångsdagen får inte utsättas till en senare dag än som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna avslutas och åtalet förberedas. Rättegångsdagen skall dock utsättas så att den infaller inom fyra veckor. Dessutom skall rättegångsdagen meddelas den häktade och hans biträde.

Till följd av ett sådant arrangemang blir det ibland nödvändigt att inleda behandlingen av saken trots att förundersökningen inte ännu till alla delar har avslutats. Även när förundersökningen har hunnit bli slutförd före den utsatta rättegångsdagen, blir det inte i praktiken alltid tillräckligt tid kvar för åklagaren att företa en grundlig åtalsprövning. I mål där svaranden är häktad är det därför ofta nödvändigt att uppskjuta rättegången, och det förordnas då ofta att svaranden alltså skall hållas häktad.

Den omständigheten att huvudförhandlingen skall vara omedelbar och koncentrerad förutsätter att förundersökningen har avslutats innan åtal väcks och att åklagaren får tillräckligt tid för åtalsprövningen. Det föreslås därför att

momentet skall ändras så att domstolen skall bestämma den tid inom vilken åklagaren skall väcka åtal. Längden av den tid som behövs kan domstolen avgöra särskilt från fall till fall efter att ha överlagt med åklagaren och med den misstänkte och dennes försvarare om hur länge det kan antas att det tar att slutföra förundersökningen och åtalsprövningen. Enligt momentet får tiden för väckande av åtal inte utsättas så att den blir längre än vad som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna avslutas och åtal förberedas.

Trots att domstolen utsätter tiden för väckande av åtal skall åklagaren dock väcka åtal så snart som möjligt. När förundersökningen och åtalsprövningen slutförs tidigare än förutsett, skall åklagaren väcka åtalet redan innan den utsatta tiden löper ut.

När beslutet att den misstänkte skall häktas fattas vid någon annan domstol än den som kommer att behandla åtalet, skall den förstnämnda domstolen genast tillställa den domstol som kommer att behandla åtalet en underrättelse om sitt häktningsbeslut. När underrättelsen har kommit till domstolen skall den enligt momentet senast följande dag utsätta dag för behandling av åtalet.

Den omständigheten att huvudförhandlingen skall vara omedelbar och koncentrerad förutsätter att förundersökningen har avslutats innan åtal väcks och att åklagaren får tillräckligt tid för åtalsprövningen. Därför skall domstolen överlägga om tiden för väckande av åtal också med åklagaren. För att åklagaren skall kunna bedöma hur lång tid förundersökningen och åtalsprövningen tar, måste han få kännedom om det brottmål som undersöks. Allt detta är emellertid inte alltid möjligt, om tiden för väckande av åtal måste bestämmas av domstolen inom den tid som stadgas i momentet. Av dessa orsaker föreslås det dessutom att stadgandet om utsättande av rättegångsdag inom den i momentet nämnda tiden skall slopas. Däremot föreslås det i momentet att domstolen utan dröjsmål skall utsätta tiden för väckande av åtal.

Enligt 2 mom. kan domstolen, om åklagaren begär det före rättegångsdagen, av särskilt vägande skäl flytta rättegångsdagen med högst två veckor åt gången från den tidigare bestämda rättegångsdagen. Dessutom innehåller momentet stadganden om upptagande av begäran till behandling, om hörande av svaranden, ny

prövning av häktningsärendet och underrättelse om den nya rättegångsdagen.

Trots att domstolen enligt 1 mom., sådan den lyder i sin föreslagna form, efter att ha överlagt med åklagaren bestämmer den tid inom vilken åtal skall väckas, kan det ändå gå så att förundersökningen inte hinner bli slutförd inom den utsatta tiden eller att åklagarens tid för åtalsprövning blir för kort. Emedan en koncentrerad och omedelbar huvudförhandling förutsätter att åtal inte heller i dessa fall väcks medan förundersökningen pågår, föreslås det att det i momentet inte skall stadgas om flyttande av rättegångsdag, utan att det i stället skall stadgas att domstolen på åklagarens begäran skall kunna förlänga den tid som ursprungligen har utsatts för väckande av åtal, om tiden visar sig vara för kort. Begäran skall göras inom den tid som har utsatts för väckande av åtal. I sin begäran skall åklagaren framlägga för domstolen en utredning om de omständigheter som kräver att tidsfristen förlängs.

Enligt momentet skall den häktade och hans biträde, på samma sätt som för närvarande, beredas tillfälle att bli hörd med anledning av begäran. Den häktade skall hämtas till domstolen, om han vill bli personligen hörd.

Ställningen för en misstänkt som är häktad kräver dock att han inte skall vara berövad sin frihet längre än vad som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna slutföras. Det föreslås därför i 3 mom. att domstolen själv skall ta upp häktningsärendet till ny behandling med två veckors mellanrum. Samtidigt får domstolen veta hur förundersökningen fortskrider.

Stadgandet är tillämpligt både när tiden för väckande av åtal ursprungligen har utsatts så att den har varit längre än två veckor, och när domstolen har förlängt den utsatta tiden så att den tid den misstänkte är berövad sin frihet blir totalt längre än två veckor.

På samma sätt som vid behandlingen av häktningsyrkandet skall den häktade och hans biträde enligt momentet beredas tillfälle att bli hörd vid behandlingen. Om den häktade vill bli personligen hörd, skall han hämtas till domstolen.

Enligt ett hänvisningsstadgande som ingår i gällande 3 mom. stadgar 16 kap. 4 § 1 mom. rättegångsbalken om uppskov vid behandlingen av åtal mot en svarande som är häktad. Emedan det föreslås att frågan om utsättande

av tid för huvudförhandlingen och uppskov av huvudförhandlingen skall regleras i 6 och 7 kap. lagen om rättegång i brottmål, föreslås det att hänvisningsstadgandet skall upphävas på grund av att det är onödigt.

22 §. Paragrafen gäller ny behandling av ett häktningsärende. Enligt 1 mom. har en misstänkt som efter behandlingen av häktningsärendet, men före behandlingen av åtalet, har varit häktad två veckor i ett sträck rätt att på begäran få häktningsfrågan prövad på nytt. Enligt 2 mom. skall domstolen ta ärendet till prövning inom en vecka efter att begäran har inkommit till domstolen. Emedan det föreslås att 21 § skall ändras så att domstolen själv skall ta upp häktningsfrågan till behandling med två veckor mellanrum, föreslås det att paragrafen upphävs i sin helhet på grund av att den är onödig.

23 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om den situationen där svaranden är häktad när behandlingen av åtalet uppskjuts. Enligt paragrafen skall domstolen, när den uppskjuter behandlingen av åtalet mot en svarande som är häktad, samtidigt pröva om det finns skäl att fortfarande hålla svaranden häktad. Paragrafen föreslås bli ändrad så att domstolen skall pröva denna fråga inte bara när huvudförhandlingen uppskjuts utan också när huvudförhandlingen inställs.

24 §. Paragrafen innehåller stadganden om frigivning av en häktad. I paragrafen föreslås endast sådana ändringar av teknisk natur som beror på förslaget att det stadgas inte längre om någon fast rättegångsdag, utan domstolen utsätter en tid inom vilken åklagaren skall väcka åtal och som kan förlängas på åklagarens begäran.

26 §. Paragrafen gäller häktning av en dömd. I paragrafen föreslås endast en sådan teknisk ändring som beror på att målsäganden enligt vad som föreslås inte längre skall ha rätt att yrka att en svarande i ett brottmål skall häktas.

27 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om sökande av ändring i ett beslut som har meddelats i ett häktningsärende. Enligt 3 mom. får inte heller i domstolens beslut om framflyttning av rättegångsdagen ändring sökas genom besvär. Det föreslås att momentet skall ändras så att besvärsförbudet i stället för att gälla beslut om framflyttning av rättegångsdag skall gälla beslut om utsatt tid för väckande av åtal och beslut om förlängning av denna tid.

2 kap. Reseförbud

3 §. I paragrafen stadgas om den myndighet som beslutar om reseförbud. I 1 mom. stadgas att det innan behandlingen av ett åtal har inletts är en anhållningsberättigad tjänsteman som fattar beslut i ett ärende som gäller reseförbud. I praktiken är det oftast undersökningsledaren som har beslutat om reseförbud. Däremot har åklagaren i allmänhet meddelat reseförbud endast när saken redan har överförts till honom för åtalsprövning.

Av samma skäl som angående framställande av häktningsyrkande har anförts ovan i motiveringen till 1 kap. 10 § föreslås det att momentet skall ändras så att under förundersökningen beslutar en anhållningsberättigad tjänsteman om reseförbud. Innan beslutet fattas skall åklagaren upplysas därom. Enligt momentet kan åklagaren ta över frågan om reseförbud. När saken har överförts till åklagaren, ankommer det på honom att besluta om reseförbudet.

Dessutom föreslås det att i momentet görs sådana redaktionella ändringar att stadgandets skrivsätt motsvarar det som nuförtiden iakttas vid utformningen av rättegångsbalkens bestämmelser.

Enligt 2 mom. är det domstolen som fattar beslut om reseförbud sedan behandlingen av åtalet har inletts. Domstolen får sedan behandlingen av åtalet har inletts meddela den åtalade reseförbud endast på yrkande av åklagaren eller målsäganden. Av motsvarande skäl som angående framställande av häktningsyrkande har anförts ovan i motiveringen till 1 kap. 10 § föreslås det att momentet skall ändras så att målsäganden inte skall ha rätt att yrka på reseförbud, utan det skall alltid vara allmänna åklagarens uppgift att framställa yrkandet. Dessutom föreslås vissa smärre tekniska ändringar i momentet.

6 §. I paragrafen stadgas om hävning av reseförbud. I 2 och 3 mom. föreslås endast tekniska ändringar.

7 §. Paragrafen gäller den tid ett reseförbud är i kraft. Enligt 1 mom. är ett reseförbud som har meddelats innan behandlingen av ett åtal har inletts i kraft till den rättegångsdag då åtalet första gången behandlas, om det inte har bestämts att förbudet skall upphöra tidigare eller om det inte tidigare har hävts särskilt. Det föreslås att momentet skall ändras så att ett

reseförbud skall gälla fram till huvudförhandlingen, med nyss nämnda förbehåll.

Enligt första satsen i 2 mom. skall domstolen i de fall där den uppskjuter behandlingen av åtalet mot den som har meddelats reseförbud förordna om reseförbudet skall bestå. Enligt den andra meningen i momentet skall ett reseförbud som har meddelats eller bibehållits i samband med ett uppskovsbeslut, eller som har meddelats under tiden för uppskovet, gälla tills åtalet behandlas följande gång, om det inte därförinnan hävs särskilt. Momentet föreslås bli ändrat för det första så att domstolen skall pröva frågan om bibehållande av reseförbudet inte endast när huvudförhandlingen uppskjuts, utan också när huvudförhandlingen inställs. Dessutom föreslås den sista meningen i momentet bli slopad, emedan den är onödig.

I 3 mom. föreslås endast en sådan ändring av teknisk natur som beror på att målsäganden enligt lagförslaget inte har rätt att yrka att en svarande i ett brottmål skall meddelas reseförbud.

9 §. Paragrafen innehåller ett kompletterande stadgande. Enligt 2 mom. får sådant tillfälligt tillstånd att avlägsna sig som nämns i 2 § 1 mom. på domstolens vägnar ges av ordföranden och vid häradsrätt av häradshövdingen eller av en tingsdomare. Tillståndet ges vid behandling i kansliet. I momentet föreslås endast sådana ändringar av teknisk natur varigenom det sätt på vilket stadgandet skrivs motsvarar det skrivsätt som nuförtiden iakttas när rättegångsbalkens stadganden utformas.

I 3 mom. stadgas om att det mål som gäller den som har meddelats reseförbud skall i domstolen behandlas skyndsamt. Emedan stadgandena om utsättande av tid för huvudförhandlingen och om för hur lång tid huvudförhandlingen får uppskjutas ingår i 6 och 7 §§ lagen om rättegång i brottmål, föreslås det att momentet skall upphävas såsom obehövligt.

3 kap. Säkringsåtgärder

Gällande kapitel innehåller stadgandena om beslut om skingringsförbud och kvarstad och om det förfarande som skall iakttas i fråga om dylikt förbud och kvarstad. För att säkerställa betalningen av böter, en förverkandepåföljd eller en ersättning till staten kan åklagaren yrka att egendom som tillhör den som på sannolika skäl misstänks för brott skall ställas under

skingringsförbud. Om skingringsförbud inte kan anses vara tillräckligt för att säkerställa betalningen av fordran, kan domstolen bestämma att lös egendom skall beläggas med kvarstad. Målsäganden har rätt att yrka på en säkringsåtgärd när det är fråga om en ersättning som kan komma att tillfalla honom. Beslut om skingringsförbud och kvarstad fattas av domstolen.

I samband med revideringen av rättegångsförfarandet i tvistemål överfördes också uppgiften att besluta om säkringsåtgärder enligt 7 kap. utsökningslagen på domstolen. Stadgandena om beslut om säkringsåtgärder och om det förfarande som därvid skall iakttas ingår i rättegångsbalkens nya 7 kap. (1065/91). Enligt dessa stadganden beslutar domstolen endast om beläggande av egendom med kvarstad. Först i det skedet då beslutet om säkringsåtgärden skall verkställas avgörs frågan om huruvida det för att trygga sökandens rätt i det enskilda fallet krävs att ägaren fräntas besittningen av egendomen eller om det räcker med att egendomen ställs under skingringsförbud. Stadgandena om verkställighet av säkringsåtgärder finns i 7 kap. (1066/91) utsökningslagen. Både rättegångsbalkens och utsökningslagens stadganden trädde med stöd av lagen om ikraftträdande av de lagar som hänför sig till underrättsreformen (1417/92) i kraft den 1 december 1993.

När den regeringsproposition som gällde revidering av lagstiftningen om säkringsåtgärder bereddes dryftades också ett alternativ enligt vilket det ur tvångsmedelslagen skulle upphävas de stadganden som gäller meddelande av skingringsförbud eller kvarstad för säkerställande av en betalning som kan komma att tillfalla målsäganden. I stället för de upphävda stadgandena skulle stadgandena i 7 kap. rättegångsbalken ha tillämpats. Emedan behandlingen av en fråga om kvarstad och skingringsförbud i samband med ett brottmål ansågs vara intimt förbunden med förfarandet i brottmål, ansågs det dock vara ändamålsenligast att ta ställning till nödvändigheten av parallella stadganden om säkringsåtgärder först i samband med revideringen av förfarandet i brottmål.

De säkringsförfaranden som regleras i det kapitel som nu behandlas och i 7 kap. rättegångsbalken avviker till vissa delar onödigt från varandra. En ansökan om kvarstad kan t.ex. endast behandlas vid domstolens

sammanträde, medan däremot en ansökan om kvarstad enligt 7 kap. rättegångsbalken behandlas vid ett summariskt skriftligt förfarande. Till vissa delar är stadgandena däremot likartade. Dessutom har målsäganden nuförtiden till sitt förfogande två parallella vägar genom vilka han kan ansöka om säkringsåtgärder för att säkerställa betalningen av ett skadestånd som kan komma att tillfalla honom.

Emedan syftet både med det förfarande som stadgas i detta kapitel och det förfarande som stadgas i 7 kap. rättegångsbalken är att säkerställa betalningen av sökandens fordran, bör det förfarande som skall iakttas vid behandlingen av ansökan vara så likadant som möjligt, oberoende av fordran art. Emedan ärenden som gäller säkringsåtgärder, oberoende av fordran art, bör kunna avgöras såsom bråds-kande och utan möjligheter till en mera omfattande behandling av bevisningsfrågor, bör ärendet alltid kunna behandlas också skriftligen. Också när det är fråga om säkerställande av betalningen av en fordran med anledning av ett brott är det ändamålsenligt att det först i det skede då säkringsåtgärden verkställs avgörs vilken säkringsåtgärd tryggheten av sökandens rätt förutsätter.

Av ovan anförda skäl och i syfte att undvika överlappande reglering föreslås det att kapitlets stadganden ändras så att de förfaranden som regleras i förevarande kapitel och i 7 kap. rättegångsbalken blir kongruenta. Det föreslås att detta genomförs så att det 1 § införs ett hänvisningsstadgande enligt vilket vad som stadgas i 7 kap. rättegångsbalken skall iakttas när beslut om säkringsåtgärder fattas. Det föreslås att det i kapitlet skall tas in stadganden om de undantag som har ansetts vara nödvändiga att göra från det förfarande som stadgas i 7 kap. rättegångsbalken. Det föreslås också att kapitlets rubrik "Skingringsförbud och kvarstad" ändras till "Säkringsåtgärder".

1 §. Det föreslås att i paragrafen skall införas ett hänvisningsstadgande om att domstolen på det sätt som stadgas i 7 kap. rättegångsbalken kan förordna att egendom som tillhör den som på sannolika skäl misstänks för brott eller egendom som tillhör den som med anledning av brott kan komma att dömas till förverkandepåföljd skall beläggas med kvarstad. Det kan begäras att kvarstad skall meddelas för att säkerställa målsägandens fordran eller bättre rätt, betalningen av böter, en förverkandepå-

följd eller en ersättning till staten. Enligt momentet kan ansökan, på samma sätt som för närvarande, göras antingen av åklagaren eller undersökningsledaren.

Emedan målsäganden redan med stöd av 7 kap. rättegångsbalken har rätt att själv, oberoende av om hans fordran grundar sig på ett brott eller inte, begära att en säkringsåtgärd skall vidtas, behövs det inte i paragrafen något särskilt hänvisningsstadgande om kvarstad som söks för att säkerställa målsägandens fordran eller bättre rätt. Det föreslås dock att det i 7 § tas in ett stadgande som motsvarar gällande lag och innebär ett undantag från förfarandet enligt 7 kap. rättegångsbalken.

Enligt momentet utgörs säkringsåtgärden av kvarstad som avses i 7 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken. Först när utmätningsmannen verkställer kvarstaden avgör han om säkerställandet av fordran förutsätter att ägaren fräntas besittningen eller om det räcker med att egendomen ställs under skingringsförbud. I verkställighetsskedet skall utmätningsmannen häva säkringsåtgärden bl.a. när det ställs tillräcklig pant eller borgen till säkerhet för betalningen av fordran.

En ansökan om säkringsåtgärd kan inte godkännas utan att motparten bereds tillfälle att bli hörd med anledning av ansökan. När motparten bereds tillfälle att bli hörd kan domstolen bestämma att motparten skall ge ett skriftligt svar, eller kalla honom och undersökningsledaren eller åklagaren till sammanträdet. Om domstolen genast finner att ansökan inte kan bifallas, behöver motparten inte beredas tillfälle att bli hörd.

Om säkringsåtgärden har prövats vara onödig, skall motparten få ersättning för den skada säkringsåtgärden och verkställigheten av den har orsakat samt de kostnader som har uppkommit i ärendet.

En säkringsåtgärd skall begäras skriftligen. I samband med den sak som åtalet gäller kan ansökan göras muntligen vid sammanträde. Ansökan skall behandlas i bråds-kande ordning. Behörig domstol är den som är behörig att behandla den sak som åtalet gäller. När domstolen behandlar ett separat ärende som gäller en säkringsåtgärd är domstolen behörig när den endast består av ordföranden ensam. När domstolen avgör den sak som åtalet gäller skall den samtidigt bestämma hur länge säkringsåtgärden skall vara i kraft. Om åtalet förkastas eller avvisas, kan det samtidigt bestämmas att

säkringsåtgärden förfaller först sedan avgörandet i huvudsaken har vunnit laga kraft. Om åtalet nedläggs, skall det bestämmas att det skall förordnas att säkringsåtgärden skall förfalla.

I ett beslut om säkringsåtgärd kan ändring sökas också särskilt. Beslutet kan verkställas trots att ändring söks, om inte den domstol som behandlar ansökan om ändring förbjuder eller avbryter verkställigheten. Om den lägre domstolen har förkastat eller avvisat ansökan om säkringsåtgärden, kan den domstol som behandlar ändringsansökan vid behov genast besluta om säkringsåtgärden tills något annat bestäms. I ett avgörande som gäller en tillfällig säkringsåtgärd får ändring inte sökas genom besvär.

Enligt gällande rätt har målsäganden inte rätt att under förundersökningen anhålla om säkringsåtgärd för säkerställande av en ersättning som kan komma att tillfalle honom. Förordnande om säkringsåtgärden meddelas också då endast på undersökningsledarens eller åklagarens begäran. Målsäganden kan inte alls ansöka om säkringsåtgärd enligt detta kapitel för att trygga sin bättre rätt. Efter att åtal har väckts kan åklagaren yrka på säkringsåtgärd endast för säkerställande av en fordran som skall betalas till staten, och det ankommer i dylika fall alltid på målsäganden själv att säkerställa betalningen av sina egna fordringar.

Enligt det stadgande som föreslås ingå i paragrafen kan undersökningsledaren och åklagaren begära att egendom som tillhör den som på sannolika skäl misstänks för brott skall beläggas med kvarstad för att säkerställa betalningen av målsägandens fordran, men också för att trygga målsägandens bättre rätt.

Förfarandet avviker från gällande rätt i det avseendet att åklagaren inte i syfte att säkerställa målsägandens fordran kan rikta sin kvarstadsansökan mot någon som på annat sätt ansvarar för skadan. Till denna del motsvarar förslaget 4 kap. 9 § lagen om rättegång i brottmål. Enligt nämnda stadgande skall åklagaren utföra talan angående målsägandens privaträttsliga anspråk mot svaranden i brottmålet, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart grundlöst. Om någon annan än den som misstänks för ett brott är ansvarig för skadan, kan målsäganden själv ansöka om säkringsåtgärden för att säkerställa betalningen av en sådan fordran.

2 §. Enligt 3 § i gällande kapitel får under-

sökningsledaren eller åklagaren, om saken inte tål uppskov, under tillfälligt skingringsförbud eller med tillfällig kvarstad belägga egendom som tillhör den som misstänks för brott eller den som kan dömas att till staten förverka ett penningbelopp, tills domstolen har meddelat beslut i ärendet. Åtgärden förfaller, om yrkande om skingringsförbud eller kvarstad inte har framställts hos domstolen inom en vecka sedan det tillfälliga förordnandet gavs.

Också enligt 7 kap. 5 § rättegångsbalken kan domstolen på begäran av sökanden meddela ett interimistiskt beslut om säkringsåtgärden utan att ge motparten tillfälle att bli hörd, om det finns risk för att avsikten med säkringsåtgärden annars äventyras. Beslutet gäller tills motparten har beretts tillfälle att bli hörd och yrkandet därefter har prövats slutgiltigt.

När det är fråga om en fordran som baserar sig på ett brott är faran för att egendom undanhålls eller förstörs ofta ännu större än när det är fråga om fordringar som skall behandlas i ett förfarande enligt 7 kap. rättegångsbalken. Emedan det förfarande som i 7 kap. rättegångsbalken stadgas angående en tillfällig säkringsåtgärd ibland kan vara för långsamt för att säkerställa betalningen av en fordran som har sin grund i ett brott, föreslås det att det i 1 mom. skall stadgas om ett arrangemang som motsvarar gällande rätt och enligt vilket undersökningsledaren eller åklagaren i brådskande fall kan förordna om en tillfällig säkringsåtgärd. Åtgärden gäller tills domstolen har behandlat saken. Enligt momentet återgår åtgärden dock, på samma sätt som för närvarande, om ett yrkande om kvarstad inte har framställts till domstolen inom en vecka sedan åtgärden vidtogs.

På samma sätt som för närvarande kan ett beslut om en tillfällig säkringsåtgärd fattas av undersökningsledaren eller åklagaren också för säkerställande av betalningen av en ersättning till målsäganden eller för att trygga målsägandens bättre rätt. I brådskande fall är detta möjligt också utan målsägandens begäran. För att åklagaren skall ha möjlighet att ansöka om kvarstad krävs det dock enligt 1 § 2 mom. att målsäganden vid förundersökningen har bett åklagaren föra hans talan angående hans privaträttsliga anspråk. Dessutom kan åklagaren och undersökningsledaren, på samma sätt som för närvarande, endast mot den som på sannolika skäl misstänks för brott vidta en tillfällig säkringsåtgärd som förordnas för att säkerstäl-

la målsägandens fordran eller bättre rätt. När åklagaren inte kan bestämma att en tillfällig säkringsåtgärd skall vidtas, har målsäganden möjlighet att be domstolen meddela ett interimistiskt beslut om säkringsåtgärd.

Egendom som tillhör någon annan än den som misstänks för brott får av undersökningsledaren och åklagaren tillfälligt beläggas med kvarstad endast för att säkerställa betalningen av en förverkandepåföljd. Egendom som tillhör den som misstänks för brott får undersökningsledaren och åklagaren belägga med tillfällig kvarstad för att säkerställa både betalningen av böter och av en förverkandepåföljd och av en ersättning.

Det föreslås att det i 2 mom. skall tas in ett stadgande om skyldigheten att göra vissa anmälningar. Stadgandet motsvarar 3 § 2 mom. i gällande kapitel. När fast egendom har belagts med tillfällig kvarstad och när kvarstaden har hävts skall undersökningsledaren eller åklagaren enligt momentet genast underrätta domstolen på den ort där egendomen finns, för införande av anteckning i lagfarts- och inteckningsregistret. Om tillfällig kvarstad och om hävande av sådan beträffande egendom som avses i 4 kap. 28 § 2 eller 3 mom. utsökningslagen skall på motsvarande sätt göras anmälan till den myndighet som avses i nämnda lagrum. T.ex. i fråga om ett registrerat luftfartyg skall anmälan göras till luftfartsstyrelsen och i fråga om en buss eller en lastbil till Bilregistercentralen. Dessutom skall undersökningsledaren eller åklagaren också underrätta den behöriga myndigheten om att den tillfälliga säkringsåtgärden har förfallit med stöd av 1 mom. samt om ett beslut genom vilket domstolen har förkastat ett yrkande på att egendom som har varit föremål för en tillfällig åtgärd beläggs med kvarstad.

3 §. Enligt 4 § 2 mom. i gällande kapitel skall domstolen häva skingringsförbudet eller kvarstaden, om åtal inte väcks inom 60 dagar från det förbudet eller kvarstaden meddelades. Domstolen får dock förlänga denna tid, om undersökningsledaren eller åklagaren begär detta innan tiden har löpt ut.

Enligt 7 kap. 6 § rättegångsbalken skall sökanden, efter att en ansökan om säkringsåtgärd har bifallits, inom en månad från det beslutet gavs väcka talan i huvudsaken vid domstol. Har talan inte väckts eller ärendet inte anhängiggjorts inom utsatt tid eller av-

skrivs detta, återkallas säkringsåtgärden enligt 7 kap. 13 § utsökningslagen.

Enligt 7 kap. rättegångsbalken kan domstolen inte förlänga den tid som i 6 § stadgas för väckande av talan. Om åklagaren inte hinner väcka talan inom den i lagen stadgade tiden t.ex. på grund av att förundersökningen inte ännu har slutförts, kan den misstänkte skingra sin egendom innan den har hunnit beläggas med kvarstad på nytt. Också kravet på att rättegången skall vara koncentrerad och omedelbar förutsätter att åtal inte väcks innan förundersökningen har slutförts och att åklagaren får tillräckligt tid till förfogande för åtalsprövningen. Dessutom stadgar tvångsmedelslagen en 60 dagars tidsfrist för väckande av åtal i de fall där den misstänkte har meddelats reseförbud.

Av ovan angivna skäl föreslås det att det nuvarande arrangemanget enligt vilket åklagaren skall väcka åtal inom 60 dagar från det beslutet om kvarstad meddelades skall bibehållas. Enligt paragrafen får domstolen förlänga denna tid, om undersökningsledaren eller åklagaren begär detta innan tiden har löpt ut.

Stadgandet är tillämpligt också när domstolen har bestämt om kvarstad på grundval av en ansökan som har gjorts av målsäganden själv. Om åtal i det fallet inte har väckts inom den tid som anges i paragrafen och förlängning av tiden inte heller har begärts, har målsäganden möjlighet att på nytt ansöka om en säkringsåtgärd, om det fortfarande föreligger fara för att egendom skingras.

6 a §. Då lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (10/94) stiftades togs i kapitlet in stadganden om företagande av säkringsåtgärder på begäran av en myndighet i en främmande stat, behörig domstol, tidsfrist för kvarstad och ett hänvisningsstöd till övriga tillämpliga stadganden.

Det föreslås att paragrafen ändras så att den motsvarar de målsättningar som ovan har slagits fast för tvångsmedelslagens säkringsåtgärder i förhållande till 7 kap. rättegångsbalken. För att undvika överlappning skall paragrafen innehålla närmast undantagen till det förfarande som stadgas i 7 kap. rättegångsbalken. Dessutom görs i paragrafen i detta sammanhang vissa redaktionella ändringar som beror på de övriga ändringar som görs i kapitlet.

I paragrafens rubrik och 1 mom. görs vissa närmast redaktionella ändringar. Enligt mo-

mentet gör undersökningsledaren eller åklagaren fortsättningsvis på begäran av en utländsk myndighet framställa till domstolen om att besluta om säkringsåtgärder för att trygga verkställigheten.

Det föreslås att i paragrafens 2 mom. stryks bestämmelsen om behörig domstol som onödig, eftersom 7 kap. 4 § rättegångsbalken innehåller en likalydande bestämmelse som tillämpas även på tvångsmedelslagens kapitel om säkringsåtgärder. Dessutom görs i momentet vissa redaktionella ändringar.

Hänvisningsstadgandet i paragrafens 3 mom. föreslås ändrad så att hänvisningen inte innehåller paragrafhänvisningar utan en hänvisning till att kapitlets stadganden gäller i tillämpliga delar. För klarhetens skull tas i momentet in en hänvisning till att 7 kap. rättegångsbalken skall tillämpas även på de internationella rättshjälpsärenden som avses i denna paragraf.

7 §. Enligt 8 § i gällande kapitel gäller i fråga om skingringsförbud och kvarstad enligt denna lag i tillämpliga delar vad som stadgas om skingringsförbud och kvarstad i utsökningslagen. Pant eller borgen behöver dock inte ställas för den skada som åtgärden kan åsamka svaranden, om inte domstolen, när den meddelar skingringsförbud eller kvarstad för säkerställande av framtida betalning av en ersättning, av särskilda skäl ålägger målsäganden att ställa säkerhet.

Enligt 7 kap. rättegångsbalken är huvudregeln att den som ansöker om en säkringsåtgärd skall ställa sådan säkerhet som avses i 7 kap. 16 § utsökningslagen för den skada som åtgärden kan komma att åsamka motparten. Enligt 7 kap. 7 § rättegångsbalken kan domstolen på ansökan befria sökanden från att ställa sådan säkerhet, men endast om domstolen finner att sökanden inte förmår göra det och om hans rätt kan anses uppenbart grundad.

Åtgärder som syftar till att säkerställa fordringar som grundar sig på brott vidtas i allmänhet på ansökan av statliga myndigheter och staten är också i övrigt fri från skyldigheten att ställa säkerhet. I den regeringsproposition som gällde tvångsmedelslagen (RP 14/1985 rd.) ansågs det inte heller skäligt att kräva att målsäganden skall ställa säkerhet i andra än i undantagsfall, t.ex. när hans ersättningsanspråk kan förefalla överdrivet.

Av ovan anförda skäl och för att målsägandens situation inte skall försämrats i onödan, föreslås det att gällande arrangemang skall

bibehållas i paragrafen. Enligt den behöver säkerhet som avses i 7 kap. 16 § utsökningslagen inte ställas för att kvarstad som avses i detta kapitel och kvarstad om vilken målsäganden har ansökt i ett mål där allmänna åklagaren utför talan skall kunna verkställas. Domstolen kan dock av särskilda skäl ålägga målsäganden att ställa sådan säkerhet.

4 kap. Beslag

11 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om hävning av beslag. Enligt 2 mom. skall ett beslag hävas, om inte åtal för det brott som har föranlett beslaget väcks inom fyra månader från det föremålet togs i beslag. Domstolen får dock på begäran som inom denna tid har gjorts av en anhållningsberättigad tjänsteman förlänga tiden.

Emedan möjligheten att förlänga tiden inte har begränsats i momentet, har det i praktiken ibland förfarits så att tiden har förlängts tills åtal har väckts. I dessa fall har beslaget kunnat vara i kraft en avsevärd tid utan att behovet av det har granskats. I syfte att undvika dylika situationer föreslås det att momentet ändras så att domstolen kan förlänga giltighetstiden för ett beslag med högst fyra månader åt gången.

1.6. Militära disciplinlagen

24 §. Paragrafen innehåller ett hänvisningsstadgande som anger att stadgandena om dagen för behandling av åtal mot en häktad finns i tvångsmedelslagen. I paragrafen föreslås endast de tekniska ändringar som beror på revideringen av tvångsmedelslagen. Det föreslås att 21 § tvångsmedelslagen ändras så att domstolen inte längre bestämmer dagen för behandlingen av åtal, utan bestämmer en viss tid inom vilken åtal skall väckas. På åklagarens begäran kan tiden förlängas.

1.7. Militära rättegångslagen

4 §. Det föreslås att till paragrafen fogas ett nytt 3 mom., till vilken överförs stadganden med samma sakinhåll som 15 § 3 mom. och 16 § 3 mom. förordningen om införande av strafflagen.

Enligt momentet skall allmän åklagare allt-

jämt väcka åtal för ett brott som skall behandlas såsom militärt rättegångsärende, även om målsäganden inte har framställt någon åtalsbegäran. Åklagaren får inte heller på de grunder som anges i 1 kap. 7 § lagen om rättegång i brottmål meddela åtalseftergift för ett brott som skall behandlas såsom militärt rättegångsärende.

1.8. Utsökningslagen

3 kap. Allmänna stadganden om verkställighet av domar och utslag

23 §. Paragrafen innehåller ett stadgande om hurdan handling en part skall förete när han begär att domstolens avgörande skall verkställas. Enligt 1 mom. (1055/91) sker verkställighet i tvistemål med stöd av en kopia av tingsrättens dom eller protokoll. I 2 mom. finns ett stadgande om den handling som utgör grund för verkställighet i ett brottmål. Enligt momentet är huvudregeln att verkställighet skall begäras med den handling i original som innehåller domstolens avgörande, och att verkställighet endast i undantagsfall kan ske med stöd av en kopia.

Enligt förslaget skall som expedition också i brottmål ges en kopia av tingsrättens dom, som enligt 11 kap. 6 § lagen om rättegång i brottmål skall utgöra en fristående handling. Därför föreslås det att 1 mom. skall ändras så att verkställigheten också i brottmål skall ske med stöd av en kopia av tingsrättens dom eller protokoll. Det är nödvändigt att verkställighet skall kunna få ske med stöd av en kopia av protokollet t.ex. i de fall där ett beslut om den ersättning som skall betalas till ett vittne ingår i protokollet i stället för i domen.

På grund av ändringsförslagen föreslås 2 och 3 mom. bli upphävida såsom obehövliga.

1.9. Lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel

16 §. I paragrafen stadgas om den situationen där svaranden åläggs att till staten betala den ersättning som med stöd av denna lag har förordnats att utbetalas av statens medel. Paragrafen föreslås bli ändrad så att där i fråga

om ersättningsskyldigheten hänvisas till 9 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål.

1.10. Lagen om strafforderförfarande

6 §. I paragrafens 1 mom. stadgas att ett straffanspråk skall delges den misstänkte så snart förundersökningen är slutförd eller, om detta inte är möjligt, så snart som möjligt därefter, på det sätt som stadgas i 11 kap. 22 § rättegångsbalken.

Emedan det i denna proposition föreslås att nämnda 11 kap. 22 § skall upphävas såsom obehövlig, föreslås det också att laghänvisningen i 6 § skall ändras så att ett straffanspråk skall delges på det sätt som i 11 kap. rättegångsbalken stadgas om delgivning i brottmål.

1.11. Ordningsbotslagen

8 §. I paragrafen stadgas om att ett föreläggande av ordningsbot delges genast den som har begått förseelsen eller, om detta inte är möjligt, enligt 11 kap. 20 § rättegångsbalken.

Emedan det i denna proposition föreslås att nämnda 11 kap. 22 § skall upphävas såsom obehövligt, föreslås det att laghänvisningen i 8 § skall ändras. Ett föreläggande av ordningsbot skall delges enligt vad som i 11 kap. rättegångsbalken stadgas om delgivning i brottmål.

1.12. Lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden

24 §. Det föreslås att paragrafens 2 moment skall ändras så, att arbetarskyddsmyndighet eller av denna förordnad skall beredas tillfälle att vara närvarande och bli hörd vid förundersökningen och domstolsbehandlingen av ett arbetsbrottmål samt att ställa frågor till parterna och vittnena. Enligt gällande lag skall arbetarskyddsmyndighet eller av denna förordnad tjänsteman beredas tillfälle att vara närvarande och bli hörd vid förundersökningen och domstolsbehandlingen av mål som avses i momentet.

Ändringen föreslås därför att särskilt vissa domstolar likställer arbetarskyddsmyndigheten

med en sådan speciell sakkunnig, som domstolen hör närmast som ett sakkunnigt vittne eller annars i bevissyfte. När målet behandlas i domstolen skall arbetarskyddsmyndigheten vid behov verka självständigt för att målet blir utrett. Arbetarskyddsmyndighetens företrädare måste ha möjlighet att ta del i förhandlingen för att arbetarskyddsmyndighetens sakkunskap skall kunna beaktas så bra som möjligt också i fråga om den del av materialet som kommer fram vid rättegången.

2. Ikraftträdande

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den

1 januari 1997. Innan lagarna träder i kraft de s.k. övergångsbestämmelserna beredas separat. I dessa stadgas i fråga om vilka ärenden efter att de nya bestämmelserna trätt ikraft skall tillämpas de nya bestämmelserna och i vilka fall de gamla bestämmelserna skall tillämpas. Det är ändamålsenligt att bereda övergångsbestämmelserna först efter att riksdagen har slagit fast de nya lagarnas innehåll.

Med stöd av vad som ovan anförts föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag

om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut stadgas:

1 kap.

Om åtalsrätt

Allmänt stadgande

1 §

Ett brottmål får inte tas upp till prövning vid domstol, om inte åtal för brottet har väckts av den som enligt lag har åtalsrätt.

Domstolen får dock självmant döma ut straff för rättegångsförseelser.

Allmän åklagares åtalsrätt

2 §

Allmänna åklagaren skall väcka och utföra åtal för brott.

Har för åtal stadgats särskilda villkor, såsom målsägandens åtalsbegäran eller förordnande eller samtycke av en myndighet, skall dessa villkor iakttas.

3 §

Om målsäganden har begärt att åtal skall väckas för ett brott som allmänna åklagaren inte får väcka åtal för utan målsägandens begäran och flera personer är misstänkta för delaktighet i brottet, får åklagaren väcka åtal även mot de misstänkta som målsägandens begäran inte gäller.

Om den som är vårdnadshavare, förmyndare eller annan laglig företrädare för en omyndig har begått ett sådant brott som avses i 1 mom. mot den omyndige, får åklagaren väcka åtal även utan åtalsbegäran.

4 §

Begås mot en omyndig ett brott som allmänna åklagaren inte får väcka åtal för utan målsägandens åtalsbegäran, har förmyndaren eller någon annan laglig företrädare för den omyndige rätt att begära att åtal skall väckas. Är den omyndige minderårig och riktar sig brottet mot hans person, har dock hans vårdnadshavare eller annan laglig företrädare denna rätt.

Endast den omyndige själv har rätt att begära att åtal skall väckas för ett brott, om

det riktar sig mot egendom som han råder över eller gäller en rättshandling som han är behörig att företa. Om den omyndige har fyllt 18 år och uppenbarligen förstår sakens betydelse, har likaså endast han rätt att begära att åtal skall väckas för ett brott som riktar sig mot hans person.

En minderårig som fyllt 15 år har självständig rätt att vid sidan av sin vårdnadshavare eller lagliga företrädare begära att åtal skall väckas för ett brott som riktar sig mot hans person.

5 §

En målsägande skall framställa sin åtalsbegäran till den allmänna åklagare eller polismyndighet inom vars verksamhetsområde åtal får väckas för brottet. Framställs begäran till en annan åklagare eller polismyndighet, skall denna utan dröjsmål förmedla begäran till den myndighet som är behörig i ärendet.

6 §

Allmänna åklagaren skall väcka åtal om det finns sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet.

7 §

Allmänna åklagaren får besluta att inte väcka åtal (*åtalseftergift*)

1) när brottet inte kan förutses medföra strängare straff än böter och gärningen, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld, sådan den framgår av brottet, skall anses vara ringa bedömd som en helhet, samt

2) för ett brott som begåtts av någon som inte har fyllt 18 år, om det inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader och gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag.

8 §

Om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat, får allmänna åklagaren, utöver vad som stadgas i 7 §, besluta om åtalseftergift när

1) en rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenligt med hänsyn till uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden eller gärningsmannens övriga handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, hans personliga förhållanden, de övriga följder som brottet medför för honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter, eller när

2) brottet inte på grund av vad som stadgas om sammanträffande av brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

9 §

Beslutet om åtalseftergift skall delges den som eftergiften gäller och målsäganden med posten eller så som i 11 kap. rättegångsbalken stadgas om delgivning i brottmål.

Om allmänna åklagaren anser det behövt, kan han ge den som eftergiften gäller en muntlig anmärkning.

10 §

Har allmänna åklagaren med stöd av 7 eller 8 § meddelat åtalseftergift, skall åklagaren föra sitt avgörande av skuldfrågan till domstolen, om den som åtalseftergiften gäller yrkar det. Yrkandet skall skriftligen tillställas åklagaren inom trettio dagar från den delgivning som avses i 9 § 1 mom.

När åklagaren har fört sitt avgörande om åtalseftergift till domstolen skall den som eftergiften gäller utan dröjsmål underrättas om tiden och platsen för behandlingen och om att saken kan avgöras även om han är frånvarande. Då saken behandlas skall i övrigt i tillämpliga delar följas stadgandena om rättegång i brottmål.

11 §

Om allmänna åklagaren har beslutat att meddela åtalseftergift får han återkalla sitt beslut endast om det på grund av ny utredning i ärendet framgår att beslutet har grundat sig på uppgifter som i väsentlig grad är ofullständiga eller oriktiga.

En högre åklagare har rätt att ta upp ärendet på nytt enligt vad som stadgas särskilt.

12 §

Om det efter att åtal har väckts framkommer omständigheter som skulle ha givit allmänna åklagaren rätt att enligt 7 eller 8 § meddela åtalseftergift, får allmänna åklagaren på denna

grund lägga ned åtalet. Nedläggningsbeslutet skall delges enligt 9 § 1 mom.

Åklagaren får dock inte lägga ned åtalet, om svaranden motsätter sig detta eller om dom redan har meddelats i målet.

13 §

Allmänna åklagaren får även till förmån för svaranden i brottmål söka ändring eller ändra en ändringsansökan som han gjort till svarandens nackdel.

Målsägandes åtalsrätt

14 §

En målsägande får själv väcka åtal för ett brott endast om allmänna åklagaren har beslutat att inte väcka åtal för brottet.

Den mot vilken åtal har begärts eller väckts får alltid väcka åtal för falsk eller ostrykt angivelse även om allmänna åklagaren inte har fattat ett beslut som avses i 1 mom.

Målsäganden har rätt att förena sig med ett åtal som väckts av allmänna åklagaren eller av en annan målsägande samt att åberopa nya omständigheter till stöd för åtalet. Målsäganden får överklaga domstolens avgörande oberoende av om han fört talan i målet eller inte.

15 §

En målsägande har rätt att överta ett åtal som allmänna åklagaren eller en annan målsägande lägger ned.

Om målsäganden önskar överta åtalet, skall han skriftligen meddela domstolen detta inom 30 dagar från det att han fick kännedom om att åtalet har lagts ned.

En målsägande som inte övertar åtalet förlorar sin åtalsrätt. Åtalet skall i så fall på yrkande av svaranden i brottmålet förkastas genom dom.

16 §

En målsägande som återkallar sin åtalsbegäran har inte därefter rätt att begära att åtal skall väckas med anledning av brottet. En målsägande som lägger ned sitt åtal eller avstår från att väcka eller utföra åtal förlorar sin åtalsrätt.

Är brottet sådant att allmänna åklagaren inte får väcka åtal för det utan målsägandens begäran, och har målsäganden återkallat sin begäran innan åklagaren har väckt åtal, får inte heller åklagaren väcka åtal för brottet. En

återkallad begäran hindrar dock inte åklagaren från att väcka åtal om återkallandet inte gäller alla som är delaktiga i brottet.

17 §

Har någon avlidit till följd av ett brott, har hans make och barn rätt att såsom målsägande utöva åtalsrätten. Om den avlidne inte hade make eller barn har hans föräldrar och syskon rätt att utöva åtalsrätten.

Om en målsägande annars avlidit, har i 1 mom. nämnda anhöriga samma rätt att framställa åtalsbegäran samt väcka och utföra åtal som målsäganden skulle ha haft, dock inte om målsäganden har velat att åtalsbegäran inte skall framställas eller åtal väckas.

2 kap.

Om målsägandebitråde

1 §

Domstolen kan förordna ett målsägandebitråde för att bistå målsäganden under förundersökningen och, om målsäganden är part i ett mål där allmänna åklagaren för talan, även under rättegången, när målet gäller

1) sedlighetsbrott som avses i 20 kap. strafflagen, om inte ett förordnande av särskilda skäl anses onödigt, eller

2) brott som avses i 21 kap. 1—6 §§ strafflagen, om ett förordnande skall anses befogat med hänsyn till förhållandet mellan målsäganden och den misstänkte.

2 §

Till målsägandebitråde enligt 1 § skall förordnas en advokat. Om ingen lämplig advokat kan anlitas eller om det finns andra särskilda skäl, kan till biträde även förordnas någon annan som har avlagt juris kandidatexamen och som enligt lag får vara ombud. Innan en person förordnas till målsägandebitråde skall domstolen ge honom möjlighet att bli hörd om förordnandet.

3 §

Under de förutsättningar som framgår av 1 § kan en stödperson med tillräcklig kompetens förordnas för en målsägande som avses i 1 §, om han inte är part i rättegången men blir hörd personligen för utredning av ärendet och anses

behöva stöd under förundersökningen och rättegången.

4 §

Ett målsägandebitråde förordnas av den domstol där brottmålet är anhängigt eller där det kan anhängiggöras. Om handläggningen av målet har avslutats och den tid som stadgas för överklagande eller inlämnande av bemötande inte har gått ut, skall målsägandebiträdet förordnas av den domstol som senast behandlat målet.

Innan målet blivit anhängigt, under tiden mellan domstolens sammanträden samt under den tid som gäller för överklagande eller inlämnande av bemötande kan tingsrätten förordna ett målsägandebitråde vid sitt sammanträde eller i kansliet, varvid domstolen består av endast ordföranden. Frågan om förordnande av ett målsägandebitråde kan vid behov överföras att behandlas i samband med det brottmål för vilket ett målsägandebitråde begärs. När en begäran om att ett målsägandebitråde skall förordnas handläggs i kansliet och ärendet inte avgörs i överensstämmelse med begäran, skall sökanden skriftligen i god tid underrättas om vilken dag beslutet kommer att meddelas.

5 §

Ett förordnande som målsägandebitråde får återkallas, om något biträde inte längre behövs eller om det finns andra giltiga skäl för återkallande.

6 §

Ett målsägandebitråde får inte utan domstolens tillstånd sätta någon annan i sitt ställe.

7 §

Målsägandebiträdet skall i enlighet med god advokatsed tillvarata målsägandens rätt och fördel samt i detta syfte verka för ärendets utredning.

8 §

Målsägandebitråde skall så snart som möjligt överlägga med målsäganden och inleda arbetet på hans biträdande samt vidta de åtgärder som behövs för att målsägandens rätt skall kunna tillvaratas. Han skall även biträda målsägan-

den om denne överklagar domen hos en högre domstol.

9 §

Beträffande målsägandebiträde gäller dessutom i tillämpliga delar vad som stadgas om rättegångsombud och rättegångsbiträden.

10 §

Den som förordnats till stödperson skall lämna målsäganden personligt stöd under förundersökningen och rättegången och hjälpa honom i frågor som gäller handläggningen av ärendet.

11 §

Ett målsägandebiträde och en stödperson får av statsmedel arvode och ersättning för sina kostnader, med iakttagande i tillämpliga delar av 15 § och 16 § 1 och 3 mom. lagen om fri rättegång. Har ett rättegångsbiträde förordnats för målsäganden och åberopar målsäganden vittnen, får dessa ersättning av statsmedel enligt 8 § lagen om fri rättegång.

Om skyldighet att ersätta staten för de kostnader som avses i 1 mom. gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 § lagen om fri rättegång.

Ett beslut enligt denna paragraf får överklagas med iakttagande i tillämpliga delar av 23, 24 och 27 §§ lagen om fri rättegång.

3 kap.

Om privaträttsligt anspråk

1 §

Talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av det i åtalet avsedda brottet får föras i samband med åtalet. Förs talan inte i samband med åtalet, skall talan föras i den ordning som stadgas för rättegång i tvistemål.

2 §

Om åtal för ett brott och talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av brottet var för sig är anhängiga vid en domstol, kan domstolen besluta att det privaträttsliga anspråket skall handläggas i samband med åtalet.

Om åtalet är anhängigt vid en annan domstol, kan den domstol där talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av brot-

tet är anhängigt överföra talan att handläggas i samband med åtalet, om det finns särskilda skäl för det.

3 §

Har ett privaträttsligt anspråk framställts i samband med åtalet, kan domstolen förordna att anspråket skall behandlas särskilt enligt vad som stadgas om rättegången i tvistemål.

4 §

Ett beslut om förenande eller åtskiljande av mål får inte överklagas.

5 §

En svarande i brottmål eller någon annan mot vilken privaträttsliga anspråk riktas får i samband med åtalet väcka talan mot en tredje man enligt vad som stadgas om väckande av talan i tvistemål i 18 kap. 5 § 1 mom. rättegångsbalken.

Tredje man får i samband med åtalet väcka talan mot endera parten eller bägge parterna såsom stadgas i 18 kap. 5 § 2 mom. rättegångsbalken.

6 §

Om åtalet avvisas eller läggs ned eller målsäganden förklaras ha förlorat sin åtalsrätt, kan domstolen på yrkande av en part förordna att det privaträttsliga anspråket skall behandlas särskilt enligt vad som stadgas om rättegång i tvistemål.

Om ett sådant yrkande inte framställs, avskrivs målet.

7 §

Återkallar käranden sitt privaträttsliga anspråk sedan svaranden avgivit sitt svaromål, skall domstolen dock avgöra målet, om svaranden yrkar det.

8 §

Om åtalet förkastas, kan det privaträttsliga anspråket dock prövas eller behandlingen av anspråket fortsättas i den ordning som stadgas för rättegång i tvistemål.

9 §

Har allmänna åklagaren väckt åtal för ett brott, är han på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet även föra målsägandens talan beträffande dennes privaträttsliga anspråk mot svaranden på grund av brottet,

om detta kan ske utan väsentlig olägenhet och anspråket inte är uppenbart ogrundat.

Målsäganden skall framställa sin begäran under förundersökningen eller till åklagaren. Han skall samtidigt uppge de omständigheter som anspråket grundar sig på.

10 §

Om målsäganden, eller någon annan som har sådan rätt, under förundersökningen har uppgett att han själv vill framställa sina privaträttsliga anspråk med anledning av det brott som stämningsansökan avser, eller åklagaren har meddelat att han trots målsägandens begäran inte har för avsikt att föra dennes talan med anledning av anspråket, skall målsäganden eller en sådan annan person som avses ovan ges möjlighet att inom en viss tid skriftligen framställa sina anspråk och grunderna för anspråken till domstolen, vid äventyr att anspråken annars kan avvisas i samband med behandlingen av brottmålet.

Om inte annat följer av 5 kap. 5 eller 6 § rättegångsbalken, kan ett skriftligt anspråk enligt 1 mom. prövas i samband med ett brottmål även om den som framställt anspråket inte är närvarande i rätten.

11 §

När ett åtal har väckts kan privaträttsliga anspråk på grund av brottet utan stämning framställas mot svaranden, om domstolen med hänsyn till den utredning som skall läggas fram och övriga omständigheter anser att det kan ske utan olägenhet.

4 kap.

Om laga domstol

1 §

Åtal för ett brott skall prövas av domstolen på den ort där brottet har begåtts. Ett brott anses vara begånget både där gärningen begicks och där följden av gärningen framträdde eller, om brottet stannade vid ett försök, där följden av det fullbordade brottet skulle ha framträtt. Om ett brott har begåtts på flera orter som hör till olika domkretsar, är domstolen på varje ort behörig.

Är det när åtalet väcks inte med säkerhet känt var brottet har begåtts, kan åtalet prövas vid någon av de domstolar inom vars domkrets

brottet kan antas vara begånget eller den som skall åtalas påträffas.

Åtal för ett brott kan också prövas av den domstol inom vars domkrets den som skall åtalas bor eller stadigvarande vistas, om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att målet behandlas av den.

2 §

Om inte något annat stadgas i lag, prövas åtal för ett brott som har begåtts utanför Finland av domstolen på den ort där den som skall åtalas bor, vistas eller påträffas.

3 §

Har någon begått flera brott, får åtalen för dem alla prövas av den domstol som är behörig att behandla något av åtalen, om det därigenom blir möjligt att snabbare eller lättare döma ut ett gemensamt straff och om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att målet behandlas av den domstolen.

4 §

Ett åtal mot delaktiga i ett brott får prövas av den domstol som är behörig med avseende på någon av dem. Har målet tidigare varit anhängigt mot någon av de delaktiga, får också de övriga åtalas vid samma domstol.

Åtalas någon av de delaktiga i ett brott för något annat brott som har begåtts inom en annan domkrets, får åtalen för alla brotten prövas av den domstol som är behörig att behandla något av åtalen, om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att alla åtal behandlas av den domstolen.

5 §

Åtal för skilda brott som har begåtts av olika svarande får alla prövas av den domstol som är behörig att behandla något av åtalen, om brotten har samband med varandra och om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att alla åtal behandlas av den domstolen. Har saken tidigare varit anhängig mot någon av svarandena, får också de övriga åtalas vid samma domstol.

6 §

När åtal för falsk eller ostyrt angivelse väcks i anslutning till ett brottmål, som är anhängigt vid domstol, får domstolen även pröva detta åtal.

7 §

Den domstol vid vilken åtal har väckts förblir behörig även om de omständigheter som behörigheten grundar sig på förändras efter att brottmålet blev anhängigt.

8 §

Den domstol där ett av allmän åklagare framställt straffyrkande är anhängigt får på framställning av åklagaren av särskilda skäl överföra målet till en annan behörig domstol. Den överförande domstolens beslut och andra åtgärder i samband med målet är i kraft tills den domstol dit målet har överförts beslutar något annat. Målet får likväl inte överföras tillbaka, om inte nya särskilda skäl förutsätter det.

Ett beslut genom vilket ett mål har överförts eller en framställning om överföring har avslagits får inte överklagas.

9 §

När en ändringsansökan i ett brottmål är anhängig i hovrätten får denna, om det finns särskilda skäl, överföra målet till en annan hovrätt där något annat brottmål som gäller samma person är anhängigt.

Ett beslut genom vilket ett mål har överförts eller en framställning om överföring har avslagits får inte överklagas.

10 §

Anser en högre domstol att ett brottmål som har förts till dess prövning skall behandlas på nytt av en lägre domstol, får den under de förutsättningar som stadgas i 3 § överföra målet också till en lägre domstol som inte tidigare har behandlat det, om något av de brott som målet gäller har begåtts inom dess domkrets eller om vid den är anhängigt ett annat brottmål som gäller samma person. Målet får dock inte överföras, om det för åtgärden finns något hinder enligt 11 §.

11 §

Skall åtal i fråga om någon svarande eller något brott enligt särskilda stadganden behandlas direkt av en högre domstol eller av

någon annan tingsrätt än den som avses i 1 eller 2 §, får en annan domstol inte med stöd av 3—5 §§ ta åtalet till prövning.

12 §

Vad som i 1—11 §§ stadgas om åtal gäller också andra offentlighetsrättsliga yrkanden som grundar sig på brott.

13 §

Om någon inför domstol eller annan myndighet eller i en skrift som lämnas till en myndighet smädar eller förolämpar en tjänsteman i hans tjänst, skall målet handläggas av den domstol som är behörig att pröva brott som den kränkte tjänstemannen begått i tjänsten. Riktat sig gärningen mot en tjänsteman vars brott i tjänsten inte kan prövas av underrätt eller hovrätt, skall målet handläggas av den hovrätt inom vars domkrets kränkningen skett.

14 §

Om en högre domstol finner att en lägre domstol inte är behörig att pröva ett brottmål som har anhängiggjorts vid sistnämnda domstol, eller fastställer den en lägre domstols beslut med detta innehåll, skall den högre domstolen, om så anhållits eller yrkats i ändringsansökan eller ett bemötande med anledning av ändringsansökan eller synnerligen vägande skäl annars kräver det, överföra målet till rätt lägre domstol, om detta med hänsyn till det framlagda materialet är möjligt.

Har ett mål anhängiggjorts vid olika domstolar och har genom laga kraft vunna beslut ansetts att ingen av dem är rätt domstol att pröva målet, skall högsta domstolen, om den finner att någon av domstolarna är rätt domstol, undanröja det felaktiga beslutet och hänvisa målet till fortsatt handläggning vid ifrågavarande domstol.

5 kap.

Om väckande av åtal

Stämningsansökan

1 §

Åklagaren väcker åtal genom att tillställa tingsrättens kansli en skriftlig stämningsansökan. När domstolen anser det befogat kan den bestämma att åklagaren får väcka åtal genom att själv utfärda stämning.

Ett brottmål blir anhängigt då stämningsansökan har kommit till kansliet, eller, om åklagaren utfärdar stämning, när stämningen delges.

2 §

Åtal får väckas utan stämning, om brottet är sådant att domstolen har rätt att självamt döma ut straff för det.

3 §

I stämningsansökan skall uppges

- 1) svaranden,
- 2) målsäganden,
- 3) den gärning som åtalet gäller, tid och plats för gärningen samt övriga omständigheter som behövs för beskrivningen av den,
- 4) det brott som åklagaren anser att svaranden har gjort sig skyldig till,
- 5) yrkandet och de lagrum som ligger till grund för det,
- 6) målsägandens anspråk, om åklagaren för målsägandens talan enligt 3 kap. 9 §.
- 7) de bevis som åklagaren har för avsikt att lägga fram samt vad som skall styrkas med varje bevis,
- 8) den begäran som är en förutsättning för åtalet eller vilket förordnande eller samtycke som åtalet grundar sig på samt
- 9) på vilka grunder domstolen är behörig, om behörigheten inte annars framgår av stämningsansökan.

I stämningsansökan skall dessutom uppges domstolens namn, parternas namn, yrken och hemorter, telefonnummer för parterna eller deras lagliga företrädare eller ombud eller biträden och för vittnen och andra som skall höras samt den postadress till vilken meddelanden som gäller målet kan sändas.

I stämningsansökan skall antecknas den tid som svaranden varit berövad sin frihet, om den överstiger ett dygn, samt huruvida det finns en orsak som enligt 13 § 1 mom. förutsätter att huvudförhandlingen skall hållas inom två veckor från det att åtalet blir anhängigt.

Åklagaren skall underteckna stämningsansökan.

4 §

Åklagaren skall i anslutning till stämningsansökan eller så snart som möjligt efter att åtalet har väckts tillstålla domstolen en utskrift av förundersökningsprotokollet samt de skriftliga handlingar och föremål som han vill

åberopa som bevis och övriga handlingar som behövs för behandlingen av målet.

Komplettering av stämningsansökan

5 §

Är en stämningsansökan bristfällig, skall åklagaren uppmanas att inom en viss tid avhjälpa bristen. Åklagaren skall samtidigt underrättas om på vilket sätt ansökan är bristfällig.

Domstolen kan på särskilda grunder förlänga den tid som anges i 1 mom.

Avvisande av målet utan att stämning utfärdas

6 §

Domstolen skall genast avvisa målet, om åklagaren inte följer en uppmaning att komplettera stämningsansökan eller om ansökan är så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång, eller om domstolen av något annat skäl inte kan pröva målet.

Komplettering av förundersökning

7 §

Är förundersökningen bristfällig på ett sätt som gör att målet inte kan behandlas i ett sammanhang vid huvudförhandlingen, skall domstolen underrätta åklagaren om bristen och uppmana honom att inom en viss tid komplettera förundersökningen.

Stämning som domstolen utfärdar

8 §

Om målet inte genast avvisas enligt 6 §, skall domstolen utan dröjsmål utfärda stämning.

Stämningen, stämningsansökan samt anspråk som avses i 3 kap. 10 § skall delges svaranden så som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken.

9 §

I stämningen skall svaranden uppmanas att skriftligen, inom en tid som domstolen bestämmer, eller muntligen vid domstolens sammanträde avge sitt svaromål med anledning av de yrkanden som framställs mot honom. I stämningen skall svaranden uppmanas att

1) meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom,

2) om han bestrider åtalet eller övriga yrkanden, lägga fram grunderna för sitt bestridande,

3) uppge de bevis som han har för avsikt att lägga fram och vad han vill styrka med varje bevis samt postadress och telefonnummer för vittnen och andra som skall höras, om det inte med hänsyn till att svaranden erkänt eller andra omständigheter kan förmodas att ingen bevisning behövs, och

4) tillställa domstolen de skriftliga bevis som han ämnar åberopa.

I uppmaningen kan domstolen nämna särskilda frågor som svaranden skall yttra sig om.

Domstolen kan av särskilda skäl tillåta att ett svaromål som svaranden har uppmanats att avge skriftligen får avges muntligen i domstolens kansli eller på platsen för sammanträdet.

Fortsatt förberedelse

10 §

Förberedelsen skall fortsättas muntligen, om detta av särskilda skäl är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang.

Vid ett sammanträde där förberedelsen fortsätts muntligen får parterna inte läsa upp eller lämna in rättegångsskrifter eller andra skriftliga utsagor.

En part får dock ur en handling läsa upp sitt yrkande, direkta hänvisningar till rättspraxis och den juridiska litteraturen samt till sådana handlingar som innehåller ett flertal tekniska uppgifter och sifferuppgifter, och som är svåra att förstå om de läggs fram endast muntligen. Dessutom får han använda anteckningar till stöd för minnet.

11 §

Domstolen kan före huvudförhandlingen besluta inhämta sakkunnigutlåtanden, uppta bevisning, förordna att skriftliga bevis eller andra handlingar som behövs för handläggningen av målet skall läggas fram, förrätta syn och vidta andra förberedande åtgärder som behövs för att säkerställa att bevisen finns tillgängliga vid huvudförhandlingen samtidigt.

Om en part vill att en föreberedande åtgärd som nämns i denna paragraf skall vidtas, skall han göra framställning till domstolen om en sådan.

Överföring till huvudförhandling

12 §

När förberedelsen har slutförts skall målet utan dröjsmål överföras till huvudförhandling.

Om domstolen anser det onödigt att begära ett skriftligt svaromål eller genomföra muntlig förberedelse, skall målet direkt överföras till huvudförhandling.

13 §

Om en svarande som inte fyllt 18 år åtalas för ett brott för vilket, under de omständigheter som nämns i åtalet, stadgas strängare straff än fängelse i sex månader eller om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, skall huvudförhandlingen hållas inom två veckor från att brottmålet blev anhängigt. Fattas ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning efter att åtal väckts, räknas tiden från beslutet.

Fristen i 1 mom. kan förlängas utöver två veckor, om detta är nödvändigt med hänsyn till en sådan åtgärd som avses i 7 eller 11 § eller av någon annan viktig orsak.

14 §

Domstolen kan hålla huvudförhandling för att behandla en rättegångsfråga eller sådan del av målet som kan avgöras separat, även om målet ännu inte till andra delar kan behandlas vid huvudförhandling.

15 §

Till sammanträdet skall kallas åklagaren och målsäganden, om inte åklagaren för hans talan, svaranden samt målsägandebiträdet och stödpersonen som har förordnats med stöd av 2 kap.

Om någon annan än målsäganden eller åklagaren för talan beträffande ett privaträttsligt anspråk med anledning av ett brott, eller om ett sådant anspråk riktas mot någon annan än den åtalade, skall även denne kallas till sammanträdet.

I samband med kallelsen skall en part underrättas om vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet hålls samt vilken påföljden kan vara om han inte infinner sig till sammanträdet. I samband med kallelsen skall en part även få del av de svaromål, skriftliga utsagor eller bevis som motparten har tillställt domstolen.

16 §

Om svaranden skall vara närvarande vid sammanträdet, skall han kallas att infinna sig vid vite. Om målet kan avgöras trots svarandens utevaro eller om han skall vara personligen närvarande vid sammanträdet, skall detta nämnas i kallelsen.

Om det är uppenbart att svaranden inte kommer att följa uppmaningen, kan domstolen bestämma att han skall hämtas till sammanträdet.

17 §

Om en part vid huvudförhandlingen vill lägga fram ett bevis som han inte har uppgivit tidigare, skall han utan dröjsmål före huvudförhandlingen tillkännage domstolen detta och samtidigt meddela vad som skall styrkas med beviset.

Ändring av åtal

18 §

Ett åtal får inte ändras sedan det väckts. Åklagaren får dock utvidga sitt åtal mot samma svarande till att även omfatta andra gärningar som denne har begått, om domstolen med hänsyn till den utredning som läggs fram i målet och övriga omständigheter anser det lämpligt.

Såsom ändring av åtal betraktas inte att åklagaren begränsar åtalet eller uppger andra lagrum än de som nämns i stämningsansökan eller åberopar nya omständigheter till stöd för åtalet, om detta inte innebär att saken blir en annan.

Gemensam handläggning av åtal

19 §

Ett åtal för flera brott som samma svarande har begått eller för ett brott som har begåtts av flera svarande skall behandlas i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas vart för sig. Detsamma gäller skilda brott som påstås ha begåtts av olika svarande, om det för utredningen av målet är till fördel att åtalen behandlas i ett sammanhang.

Skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang får senare skiljas åt. Åtal som gäller samma svarande får dock skiljas åt

endast om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet.

Stämning som åklagaren utfärdar

20 §

När åklagaren själv får utfärda stämning enligt 1 §, skall stadgandena i 3 och 9 § tillämpas på stämningen.

Åklagaren skall sörja för att stämningen, till stämningen fogade handlingar samt kallelser som skall delges i 15 § 1 och 2 mom. avsedda parter samt personer som hörs i bevisningssyfte blir delgivna så som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken. Domstolen skall utan dröjsmål underrättas om en delgiven stämning eller kallelse.

6 kap.

Om huvudförhandling

1 §

När huvudförhandlingen inleds skall domstolen utreda om målet kan tas upp till slutlig behandling.

2 §

Huvudförhandling får inte inledas samt skall inställas och utsättas till en annan dag, om

- 1) åklagaren har uteblivit,
- 2) svaranden har uteblivit, och målet inte är sådant att det kan avgöras trots hans utevaro,
- 3) ett biträde som har förordnats för svaranden inte är närvarande eller genast kan infinna sig och ett nytt biträde som genast kunde ta sig an uppgiften inte står att finna,
- 4) en målsägande som skall höras personligen eller ett vittne eller en sakkunnig har uteblivit,
- 5) en part vill anföra en ny viktig omständighet eller åberopa ett nytt bevis, som motparten skall ges möjlighet att göra sig förtrogen med, eller
- 6) det finns något annat hinder för att ta upp målet till slutlig behandling.

3 §

Huvudförhandlingen får inledas trots sådana hinder som avses i 2 § 4—6 punkten, om det finns skäl att anta att behandlingen av målet inte behöver skjutas upp, eller, om det måste skjutas upp, att någon ny huvudförhandling

inte behöver hållas av skäl som anges i 11 §, och uppskovet inte medför någon olägenhet för behandlingen av målet.

4 §

Även om huvudförhandlingen har inställts, kan domstolen höra vittnen eller sakkunniga eller förhöra målsäganden i bevissyfte, om det kan antas att

1) bevisningen inte behöver eller kan tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, eller

2) den som skall höras inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen utan sådana kostnader eller olägenheter som är oskäliga med hänsyn till bevisningens betydelse.

Sker bevisupptagning med stöd av 1 mom., får målet även behandlas till övriga delar om det är synnerligen viktigt för bevisupptagningen.

5 §

Domstolen skall övervaka att klarhet och ordning iaktas i behandlingen av målet. Domstolen kan också besluta att fristående delar av målet eller någon rättegångsfråga skall behandlas separat eller att andra undantag skall göras från handlägningsordningen enligt 7 §.

Domstolen skall också övervaka att målet blir riktigt behandlat och att sådant som inte hör till målet inte inblandas i det. Om en parts framställning är oklar eller bristfällig, skall domstolen ställa honom de frågor som behövs för att avhjälpa dessa oklarheter och brister.

Målsäganden i ett brottmål skall hålla sig till sanningen då han redogör för de omständigheter som han åberopar i målet och då han yttrar sig om de omständigheter som motparten anför samt då han besvarar frågor.

6 §

Huvudförhandlingen är muntlig. En part får inte läsa upp eller avge någon skriftlig utsaga till domstolen eller i övrigt framställa saken skriftligt.

En part får dock ur en handling läsa upp sitt yrkande, direkta hänvisningar till rättspraxis och den juridiska litteraturen samt till sådana handlingar som innehåller ett flertal tekniska uppgifter och sifferuppgifter, och som är svåra att förstå om de läggs fram endast muntligen. Dessutom får han använda anteckningar till stöd för minnet.

Om huvudförhandlingen hålls utan att målsäganden eller svaranden är närvarande, skall

domstolen på basis av handlingarna till behövliga delar redogöra för vad den frånvarande parten har lagt fram i ärendet.

7 §

Vid huvudförhandlingen skall i ordningsföljd

1) åklagaren och målsäganden framställa sina yrkanden och i korthet grunderna för dem,

2) svaranden i korthet meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom,

3) åklagaren och målsäganden närmare motivera sin ståndpunkt,

4) svaranden ges tillfälle att uttala sig med anledning av motpartens motivering,

5) målsäganden och svaranden förhöras i bevissyfte samt andra bevis upptas, samt

6) parterna slutföra sin talan.

När parterna förhörs i bevissyfte skall i tillämpliga delar iakttas vad som i 17 kap. 32—33 §§ rättegångsbalken stadgas om vittnesförhör. Parterna skall förhöras i bevissyfte innan någon annan muntlig bevisning upptas i den fråga som förhöret gäller.

8 §

Domstolen kan, om den anser det lämpligt, besluta att en målsägande som inte har anspråk i målet inte får vara närvarande vid handläggningen förrän han skall höras för utredningen av målet.

9 §

Målet skall vid huvudförhandlingen behandlas i ett sammanhang.

Om huvudförhandlingen inte kan hållas inom en dag, får sammanträdet avbrytas. Sammanträdet skall om möjligt fortsättas under dagar som följer på varandra. Är detta inte möjligt, skall målet behandlas under minst tre vardagar i veckan, om inte behandlingen uppskjuts med stöd av 10 §.

10 §

Har huvudförhandlingen inletts, får den uppskjutas endast om

1) den har inletts med stöd av 3 §,

2) domstolen har fått kännedom om ett nytt viktigt bevis som kan tas upp först senare, eller om

3) det på grund av en oförutsebar omständighet eller av någon annan viktig anledning är nödvändigt.

Huvudförhandlingen skall fortsättas så snart

som möjligt efter uppskovet. Om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, och uppskovet inte beror på undersökning av svarandens sinnestillstånd, skall behandlingen fortsättas senast inom 14 dagar från att behandlingen sköts upp eller ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsten fattades efter det behandlingen skjutits upp.

Då huvudförhandlingen skjuts upp skall domstolen samtidigt bestämma när behandlingen av målet skall fortsätta och meddela parterna vilken påföljden är av att en part uteblir från förhandlingen.

11 §

Om domstolen på grund av bristande domförhet måste ta in en ny medlem under pågående huvudförhandling, skall en ny huvudförhandling hållas. En ny huvudförhandling skall likaså hållas om behandlingen av målet har uppskjutits en eller flera gånger med mer än sammanlagt 14 dagar.

Även om målet har varit uppskjutet med mer än 14 dagar behöver ingen ny huvudförhandling hållas, om det med hänsyn till målets art av särskilda skäl anses onödigt och om det kan anses att huvudförhandlingen har hållits i ett sammanhang trots uppskovet och avbrottet. En ny huvudförhandling skall dock alltid hållas när huvudförhandlingen har uppskjutits med mer än sammanlagt 45 dagar.

Om huvudförhandlingen har varit uppskjuten för undersökning av svarandens sinnestillstånd, behöver ingen ny huvudförhandling hållas, även om förhandlingen har varit uppskjuten en längre tid än vad som stadgas i 2 mom.

12 §

Vid en ny huvudförhandling skall målet behandlas på nytt. Bevisning som har upptagits tidigare skall upptas på nytt till den del detta anses ha betydelse för målet och det inte finns något hinder för bevisupptagningen. I övriga fall skall domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

13 §

Om domstolen sedan huvudförhandlingen har avslutats anser det nödvändigt att komplettera behandlingen av någon enskild fråga innan målet avgörs och om den fråga som kompletteringen gäller är enkel eller av liten betydelse,

får domstolen komplettera behandlingen genom att begära en skriftlig utsaga av parterna. I övriga fall kan behandlingen kompletteras genom att en fortsatt eller ny huvudförhandling hålls i målet.

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

Stämningsansökan

1 §

Målsäganden väcker åtal genom att tillställa tingsrättens kansli en skriftlig stämningsansökan.

Brottmålet blir anhängigt då stämningsansökan har kommit till kansliet.

Svaranden kan utan stämning väcka åtal mot målsäganden för falsk eller ostyrkt angivelse.

2 §

I stämningsansökan skall uppges

- 1) svaranden,
- 2) den gärning som åtalet gäller, tid och plats för gärningen samt övriga omständigheter som behövs för att beskriva den,
- 3) det brott som målsäganden anser att svaranden har gjort sig skyldig till,
- 4) straffyrkandet och de lagrum som ligger till grund för det,
- 5) målsägandens övriga anspråk och grunderna för dem,
- 6) utredning om att åklagaren har beslutat att inte väcka åtal med anledning av brottet,
- 7) de bevis som målsäganden har för avsikt att lägga fram samt vad som skall styrkas med varje bevis,

8) på vilka grunder domstolen är behörig, om behörigheten inte annars framgår av stämningsansökan.

I stämningsansökan skall dessutom uppges domstolens namn, parternas namn, yrken och hemorter, telefonnummer för parterna eller deras lagliga företrädare eller ombud och för vittnen eller andra som skall höras samt den postadress till vilken meddelanden som gäller målet kan sändas.

Stämningsansökan skall undertecknas av målsäganden eller, om han inte själv har uppsatt den, av den som har gjort det. Denne skall samtidigt uppge sitt yrke och sin boningsort.

3 §

Till stämningsansökan skall fogas de skriftliga bevis som målsäganden önskar åberopa samt, om förundersökning har gjorts i målet, även förundersökningsprotokollet.

Komplettering av stämningsansökan

4 §

Är en stämningsansökan bristfällig, skall målsäganden uppmanas att inom en viss tid avhjälpa bristen, om rättelsen är nödvändig för den fortsatta förberedelsen. Målsäganden skall samtidigt underrättas om på vilket sätt ansökan är bristfällig och om att talan kan avvisas eller förkastas ifall han inte följer uppmaningen.

Domstolen kan på särskilda grunder förlänga den tid som avses i 1 mom.

Avvisande av talan och avgörande av saken utan att svaromål begärs

5 §

Domstolen skall genast avvisa talan, om målsäganden inte följer den uppmaning som nämnts i 4 § och stämningsansökan är så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång, eller om domstolen av något annat skäl inte kan pröva talan.

Domstolen skall utan att utfärda stämningen genast förkasta talan genom dom, om det är uppenbart att målsägandens yrkande är ogrundat.

Stämning

6 §

Om talan inte genast har avvisats eller förkastats enligt 5 §, skall domstolen utan dröjsmål utfärda stämning.

Stämningen, stämningsansökan och de bifogade handlingarna skall delges svaranden så som stadgas i 11 kap. rättegångsbalken.

7 §

I stämningen skall svaranden uppmanas att skriftligen, inom en tid som domstolen bestämmer, eller muntligen vid domstolens sammanträde avge sitt svaromål med anledning av de yrkande som framställs mot honom. I stämningen skall svaranden uppmanas att

1) meddela hur han ställer sig till de yrkanden som framställs mot honom,

2) om han bestrider åtalet och övriga yrkanden, lägga fram sina grunder för bestridandet,

3) uppge de bevis som han har för avsikt att lägga fram och vad han vill styrka med varje bevis samt postadress och telefonnummer för vittnen och andra som skall höras, om det inte med hänsyn till att svaranden erkänt eller andra omständigheter kan förmodas att ingen bevisning behövs, och

4) tillställa domstolen de skriftliga bevis som han ämnar åberopa.

I uppmaningen kan domstolen nämna särskilda frågor som svaranden skall yttra sig om.

Domstolen kan av särskilda skäl tillåta att ett svaromål som svaranden har uppmanats att avge skriftligen får avges muntligen i domstolens kansli eller på platsen för sammanträdet.

8 §

I stämningen skall meddelas att ett skriftligt svaromål skall tillställas domstolens kansli inom den tid efter delgivningen som domstolen har satt ut. Denna tid kan av särskilda skäl förlängas, om detta begärs innan tiden har löpt ut.

Om svaranden uppmanas att avge sitt svaromål muntligen, skall domstolen inkalla kändarna samt i samband med stämningen svaranden till sammanträdet. Samtidigt skall meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var sammanträdet skall hållas.

Fortsatt förberedelse och allmänna stadganden om förberedelse

9 §

Fortsätter behandlingen av målet enligt 6 § 1 mom., skall förberedelse genomföras i målet, om detta inte till följd av förundersökning eller av andra särskilda skäl anses onödigt.

Vid förberedelsen skall klarläggas

1) målsägandens yrkanden och grunderna för dem,

2) hur svaranden ställer sig till yrkandena och grunderna för dem,

3) vilka bevis som kommer att läggas fram och vad som skall styrkas med varje bevis, samt

4) om tilläggsutredning eller andra förbere-

dande åtgärder behövs före huvudförhandlingen.

10 §

När den tid som utsatts för avgivande av skriftligt svaromål som avses i 8 § 1 mom. har gått ut eller när svaromålet har kommit till domstolen skall förberedelsen utan dröjsmål fortsättas muntligt vid ett sammanträde, ifall domstolen anser att målet inte är tillräckligt föreberett för att överföras till huvudförhandling.

Domstolen kan före den muntliga förberedelsen eller under tiden mellan sammanträdena uppmana en part att tillställa domstolen en skriftlig utsaga, om domstolen anser detta vara motiverat. Domstolen skall då bestämma vilka frågor parten skall yttra sig om.

11 §

Domstolen skall genomföra förberedelsen så att målet kan behandlas i ett sammanhang vid huvudförhandlingen.

12 §

Domstolen skall försöka slutföra den muntliga förberedelsen utan dröjsmål och om möjligt vid ett enda sammanträde.

Parterna skall vid behov ges tillfälle att yttra sig om hur förberedelsen av målet skall ordnas.

En part skall före förberedelsen sätta sig in i målet så väl att inget nytt sammanträde behövs för den muntliga förberedelsen på grund av en underlåtelse från hans sida.

13 §

Domstolen kan separat förebereda en särskild del av målet eller fråga som gäller rättegången.

14 §

Vid ett förberedande sammanträde behandlas målet muntligt. Parterna får inte läsa upp eller lämna in rättegångsskrifter eller andra skriftliga utsagor.

En part får dock ur en handling läsa upp sitt yrkande, direkta hänvisningar till rättspraxis och den juridiska litteraturen samt till sådana handlingar som innehåller ett flertal tekniska uppgifter och sifferuppgifter, och som är svåra att förstå om de läggs fram endast muntligen. Dessutom får han använda anteckningar till stöd för minnet.

15 §

Innan förberedelsen avslutas skall domstolen göra en sammanfattning av parternas yrkanden och grunderna för dem, om detta är ändamålsenligt för behandlingen av målet. Parterna skall ges tillfälle att yttra sig om sammanfattningen.

16 §

Domstolen kan före huvudförhandlingen besluta inhämta sakkunnigutlåtanden, uppta bevisning utom huvudförhandlingen, förordna att skriftliga bevis eller andra handlingar som behövs för handläggningen av målet skall läggas fram, förrätta syn och vidta andra förberedande åtgärder, om det behövs för att säkerställa att bevisen finns tillgängliga vid huvudförhandlingen samtidigt.

Om en part vill att en förberedande åtgärd som nämns i denna paragraf skall vidtas, skall han omedelbart meddela detta vid förberedelsen.

17 §

Vid förberedelsen kan talan avvisas eller, om det är uppenbart att målsägandens yrkande är ogrundat, förkastas.

Överföring till huvudförhandling

18 §

När de omständigheter som nämns i 9 § har retts ut vid förberedelsen eller när det av andra skäl inte längre är ändamålsenligt att fortsätta denna, skall domstolen förklara förberedelsen avslutad samt överföra målet till huvudförhandling.

Domstolen skall med beaktande av 6 kap. 13 § fastställa en tidpunkt för huvudförhandlingen och kalla parterna till den så som 11 kap. rättengångsbalken stadgar. Parterna skall ges tillfälle att yttra sig om tiden för huvudförhandlingen, om detta är möjligt utan olägenhet.

Samtidigt med kallelsen skall parterna meddelas vilken dag och vid vilket klockslag samt var huvudförhandlingen hålls.

19 §

När målsäganden kallas till sammanträdet skall han underrättas om att han, ifall svaret yrkar det, kan förlora sin åtalsrätt om han uteblir från sammanträdet. Om målsäganden skall infinna sig personligen, skall detta nämnas i kallelsen.

Om svaranden skall vara närvarande vid sammanträdet, skall han kallas att infinna sig vid vite. Om målet kan avgöras trots svarandens utevaro eller om han skall vara personligen närvarande vid sammanträdet, skall detta nämnas i kallelsen.

Om det är uppenbart att svaranden inte kommer att följa uppmaningen, kan domstolen bestämma att han skall hämtas till sammanträdet.

I samband med kallelsen skall en part även få del av motpartens svaromål eller skriftliga utsagor.

20 §

Om en part vid huvudförhandlingen vill lägga fram ett bevis som han inte har uppgett vid förberedelsen, skall han utan dröjsmål tillkännage domstolen detta och samtidigt meddela vad som skall styrkas med beviset och orsaken till att han inte har lagt fram det vid förberedelsen.

21 §

För att behandla en fråga som får avgöras separat kan huvudförhandling sättas ut även om förberedelsen inte ännu har avslutats till övriga delar. På samma sätt kan förfaras också när det gäller en rättegångsfråga.

Huvudförhandling

22 §

Om inte annat följer av 8 kap. 7 och 8 §§, skall vid huvudförhandlingen i ett brottmål där målsäganden ensam för talan i tillämpliga delar iakttagas vad som i 6 kap. stadgas om huvudförhandling.

Ändring av talan

23 §

Talan får inte ändras under rättegången. Målsäganden har dock rätt att

1) utvidga sitt åtal mot samma svarande till att även omfatta andra gärningar som denne har begått, om domstolen med hänsyn till den utredning som kommer att läggas fram i målet och övriga omständigheter anser det lämpligt,

2) yrka annan fullgörelse än den som avses i talan, om yrkandet grundar sig på en sådan ändring i förhållandena som inträffat först

under rättegången eller en omständighet som först då har kommit till målsägandens kännedom, eller

3) yrka ränta eller framställa något annat biyrkande eller ett nytt yrkande som i väsentlig mån bygger på samma grund som ett tidigare.

Såsom ändring av talan betraktas inte att målsäganden begränsar åtalet eller uppger andra lagrum än de som nämns i stämningsansökan eller åberopar nya omständigheter till stöd för talan, om detta inte innebär att saken blir en annan.

8 kap.

Om parterna

Parts närvaro

1 §

Till huvudförhandling i tingsrätten skall en part vid vite åläggas att infinna sig personligen, om inte domstolen anser att hans personliga närvaro inte behövs för utredningen av målet.

Till muntlig förberedelse i tingsrätten skall en part vid vite åläggas att infinna sig personligen, om hans närvaro är till fördel för förberedelsen.

Till muntlig förhandling i hovrätten eller högsta domstolen skall en part vid vite åläggas att infinna sig personligen, om det anses nödvändigt för utredningen av målet.

2 §

Vad som stadgas i 1 § gäller i tillämpliga delar målsäganden, även om han inte uppträder som part, samt hans och en parts lagliga företrädare.

Har en part flera företrädare, får domstolen besluta vem eller vilka av dem som skall infinna sig personligen. Domstolen får även besluta att en omyndig som saknar rätt att själv föra sin talan skall infinna sig personligen för att höras i målet.

3 §

En häktad svarande skall vara personligen närvarande när domstolen handlägger det brott för vilket han är häktad.

Parts utevaro i brottmål där talan förs av allmänna åklagaren

4 §

Följer målsäganden eller hans lagliga före-

trädare inte en uppmaning om att vid vite infinna sig personligen, skall domstolen, om den fortfarande anser att målsägandens personliga närvaro är nödvändig, döma ut vitet och förelägga ett högre vite eller bestämma att målsäganden eller hans lagliga företrädare skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde.

5 §

Följer svaranden inte en uppmaning att vid vite infinna sig vid domstol, skall domstolen, om den fortfarande anser att svarandens närvaro är nödvändig, döma ut vitet och förelägga ett högre vite eller bestämma att svaranden skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde.

6 §

Om en part som vid vite har uppmanats att infinna sig till muntlig förberedelse eller som enligt domstolens beslut skall hämtas eller en laglig företrädare för en sådan person uteblir eller inte kan hämtas, får sammanträdet dock hållas, om det underlättar förberedelsen.

Parts utevaro i brottmål där målsäganden ensam för talan

7 §

Om båda parterna uteblir från domstolens sammanträde i ett brottmål där målsäganden ensam för talan, skall målet avskrivas.

8 §

Uteblir målsäganden från ett sammanträde i ett brottmål där han ensam för talan, kan domstolen på yrkande av svaranden bestämma att målsäganden skall förlora sin åtalsrätt, om han ålagts att infinna sig vid äventyr av sådan påföljd. Om svaranden inte framställer ett sådant yrkande, avskrivs målet.

Följer svaranden inte en uppmaning att vid vite infinna sig vid domstol, skall domstolen, om den fortfarande anser att svarandens närvaro är nödvändig, döma ut vitet och förelägga ett högre vite eller bestämma att svaranden skall hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde.

9 §

Har en målsägande enligt 8 § förlorat sin åtalsrätt, men haft laga förfall och inte kunnat

anmäla detta i tid, har han rätt att med stöd av sin tidigare ansökan få målet behandlat genom en anmälan till domstolen inom 30 dagar från att beslutet om förlust av åtalsrätten fattades. Styrker målsäganden inte sitt laga förfall, skall målet inte tas upp.

10 §

Om en svarande som vid vite har uppmanats att infinna sig till muntlig förberedelse eller som enligt domstolens beslut skall hämtas eller en laglig företrädare för en sådan person uteblir eller inte kan hämtas, får sammanträdet dock hållas, om det underlättar förberedelsen.

Prövning och avgörande av brottmål trots svarandens utevaro

11 §

Målet kan provas och avgöras trots svarandens utevaro, om hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet och han har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd. Svaranden kan i så fall dömas till böter eller fängelse i högst tre månader.

Om svaranden har dömts till straff med stöd av 1 mom., men haft laga förfall och inte kunnat anmäla detta i tid, har han rätt att få målet behandlat på nytt genom en anmälan till domstolen inom 30 dagar från att han bevisligen fick del av det utdömda straffet. Styrker svaranden inte sitt laga förfall, skall målet inte provas.

Ett åtal kan förkastas trots svarandens utevaro.

12 §

Med svarandens samtycke kan målet provas och avgöras trots hans utevaro, om han har kallats till domstolen vid äventyr av sådan påföljd och hans närvaro inte är nödvändig för utredningen av målet. Härvid kan svaranden inte dömas till strängare straff än fängelse i sex månader.

13 §

Har svaranden inte hörts personligen vid huvudförhandlingen, kan han inte dömas till fängelsestraff, om inte annat följer av 11 och 12 §§.

Kompletterande stadganden

14 §

Vad som i detta kapitel stadgas om utevaro

från ett sammantråde tillämpas också om en part utan lov avlägsnar sig under behandlingen.

15 §

Parternas eller endera partens försummelse att följa domstolens uppmaning att avge skriftlig utsaga i en rättegångsfråga eller utevaror från ett domstolssammantråde som hålls enkom för att behandla en sådan fråga hindrar dock inte att frågan avgörs.

9 kap.

Om rättegångskostnader

1 §

Om svaranden döms till straff eller annan straffrättslig påföljd, är han skyldig att till staten betala de ersättningar som bestämts att betalas enligt lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/72) samt de andra särskilda kostnader som orsakats av bevisning och rättsmedicinska undersökningar, ifall de har uppstått under förundersökningen eller rättegången och om dessa har varit nödvändiga för utredningen av målet.

Om det med hänsyn till brottets art eller svarandens personliga och ekonomiska omständigheter eller av annan orsak vore oskäligt att ålägga honom att betala en i 1 mom. avsedd ersättning, skall ersättningen sänkas eller inte alls dömas ut.

Genom förordning kan stadgas att svaranden inte skall åläggas att betala ersättning enligt 1 mom., om ersättningen understiger ett belopp som nämns i förordningen.

2 §

Om svaranden har uteblivit från domstolen eller underlåtit att följa domstolens förordnanden eller annars genom ett förfarande som strider mot hans skyldighet uppsåtligen eller av oaktsamhet har fördröjt behandlingen av målet och därmed åsamkat staten kostnader som avses i 1 § eller den andra parten kostnader, är han skyldig att ersätta dessa kostnader oberoende av hur rättegångskostnaderna i övrigt skall ersättas.

3 §

Om svarandens företrädare, ombud eller biträde uppsåtligen eller av oaktsamhet har åsamkat staten eller den andra parten kostnader enligt 2 §, kan han, efter att han givits

tillfälle att bli hörd, åläggas att solidariskt med svaranden ersätta kostnaderna i fråga.

4 §

Om flera svarande döms för delaktighet i samma brott eller för brott som står i samband med varandra, ansvarar de solidariskt för att rättegångskostnaderna ersätts.

Kostnader som hänför sig till en sådan del av målet som endast gäller en av de svarande som avses i 1 mom. eller kostnader som någon av svarandena har vållat enligt 2 § skall denne ersätta ensam.

5 §

Domstolen skall, om någon av de solidariskt ersättningsskyldiga begär det, bestämma hur kostnaderna skall fördelas mellan dem eller om någon av dem skall ersätta alla kostnader.

6 §

Ersättning för rättegångskostnader skall yrkas innan behandlingen av målet slutförs. Dessutom skall det uppges vad kostnaderna består av.

7 §

Har yrkande på ersättning för rättegångskostnaderna framställts, skall domstolen när den avgör frågan om ersättningsskyldighet beakta 1—4 §§, om inte något annat följer av en parts yrkande eller medgivande.

8 §

Beträffande ersättning för rättegångskostnader i brottmål där målsäganden ensam för talan gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om tvistemål.

Om målsägandens skyldighet att ersätta rättegångskostnader och hans rätt till ersättning för sådana kostnader när han förenat sig om allmänna åklagarens åtal gäller i tillämpliga delar vad som i 21 kap. 12 § rättegångsbalken stadgas om intervenient. Om skyldighet för den som företräder eller är ombud eller biträde för en målsägande, som har förenat sig om allmänna åklagarens åtal, att solidariskt med målsäganden ersätta dessa kostnader gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 kap. 6 § rättegångsbalken.

Om målsäganden genom grundlös angivelse eller annars uppsåtligen har givit anledning till

att åtal väckts, kan han åläggas att helt eller delvis ersätta de kostnader som avses i 1 § 1 mom.

9 §

Vad som i 21 kap. 8 § 2 mom., 12 och 13 §§, 14 § 2 mom. samt 15 och 16 §§ rättegångsbalken stadgas om tvistemål skall i tillämpliga delar gälla även i brottmål.

10 §

Allmänna åklagaren har på statens vägnar rätt att överklaga avgöranden som fattats med stöd av 1—4 och 8 §§ 3 mom. i detta kapitel även om han inte har uppträtt som åklagare i målet.

11 §

Om domstolen i samband med ett brottmål, där allmänna åklagaren utför åtal även handlägger målsägandens talan mot en annan part i målet och straff eller någon annan straffrättslig påföljd för denne inte yrkas, eller om någon annan än målsäganden framställer privaträttsliga anspråk mot den åtalade, skall angående ersättning för rättegångskostnaderna i denna del av målet tillämpas vad som stadgas om tvistemål.

10 kap.

Om omröstning

1 §

I brottmål skall i följande ordning röstas särskilt angående

1) frågan om åtalet skall förkastas eller bifallas samt hur gärningen skall bedömas straffrättsligt,

2) frågan om den som konstaterats skyldig skall dömas till straff eller inte,

3) frågan om domstolen med stöd av 7 kap. 6 § strafflagen skall förordna att det tidigare straffet även skall gälla det aktuella brottet,

4) frågan om vilket slag av påföljd den skyldige skall dömas till samt påföljdens storlek, samt

5) övriga frågor som gäller påföljden.

2 §

Vid omröstningen skall den mening gälla som erhållit mer än hälften av rösterna. Vid

lika röstetal gäller den mening som är lindrigare för svaranden.

3 §

Om vid omröstningen flera meningar än två har fått understöd, utan att någon av dem skall gälla enligt 2 §, skall rösterna för den mening som är ogynnsammast för svaranden läggas samman med rösterna för den mening som ligger närmast den ogynnsammaste meningen. Om det behövs, skall sammanläggningen fortsätta till dess någon mening skall gälla enligt 2 §.

4 §

En medlem av domstolen skall uttala sig om varje fråga som domstolen skall avgöra.

5 §

I rättegångsfrågor skall en särskild omröstning hållas. Vid omröstningen skall iaktas stadgandena om omröstning i tvistemål.

Gäller rättegångsfrågan tvångsmedel skall dock stadgandena om omröstning i brottmål iaktas.

6 §

Gäller omröstningen privaträttsliga anspråk skall stadgandena om omröstning i tvistemål iaktas.

11 kap.

Om domstolens avgörande

1 §

Huvudsaken i brottmål avgörs genom dom. Övriga avgöranden av domstolen är beslut.

2 §

I domen får endast beaktas rättegångsmaterial som har lagts fram vid huvudförhandlingen. Om en ny huvudförhandling har hållits, får i domen endast beaktas vad som då har lagts fram. I domen får dock det rättegångsmaterial beaktas som med stöd av 6 kap. 13 § har lagts fram vid en komplettering av huvudförhandlingen.

Om åtalet avvisas eller förkastas utan huvudförhandling, får i domen eller beslutet beaktas allt som har lagts fram i stämningsansökan, det skriftliga svaromålet och utsagorna eller i övrigt.

3 §

Domstolen får döma endast för den gärning

som straffyrkandet gäller eller en gärning för vilken domstolen självant får påföra straff. Domstolen är inte bunden av brottsrubriceringen eller lagrummen i åtalet.

4 §

En dom skall motiveras. I domskälen skall anges de omständigheter och den rättstillämpning som avgörandet grundar sig på. I domskälen skall också anges på vilka grunder en tvistig omständighet har styrkts eller inte styrkts.

5 §

Om flera åtal behandlas i samma rättegång, kan domstolen separat avgöra något av åtalen fastän behandlingen av de övriga fortsätter. Flera åtal mot samma svarande kan dock avgöras separat endast om det är motiverat med hänsyn till behandlingen av målet.

6 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

- 1) domstolens namn och den dag då domen meddelas,
- 2) parternas namn,
- 3) en redogörelse för parternas yrkanden och svaromål samt de omständigheter på vilka de grundas,
- 4) domslutet,
- 5) domskälen,
- 6) de lagrum som har tillämpats samt
- 7) namnet på de medlemmar som har tagit del i avgörandet av målet, och om omröstning har skett. Har domstolen röstat, skall till domen fogas avvikande åsikter.

Ett referat som ingår i domen får helt eller delvis ersättas genom att till domen fogas en kopia av stämningsansökan eller svaromålet eller av någon annan handling, om inte domens klarhet därigenom äventyras.

7 §

Beslutsöverläggningen skall hållas så snart huvudförhandlingen har avslutats eller senast följande dag. Sedan överläggningen har avslutats avkunnas domen. När domen avkunnas skall endast domskälen och domslutet meddelas, om det inte är nödvändigt att domen avkunnas i sin helhet. Har det röstats om domen, skall detta meddelas när domen avkunnas.

Om överläggningen mellan domstolens med-

lemmar eller avfattandet av domen i ett omfattande eller svårt mål absolut kräver det, får domen meddelas i domstolens kansli, om svaranden är häktad, inom sju dagar och i annat fall inom 14 dagar från den dag då huvudförhandlingen avslutades. Då handläggningen avslutas skall de parter som är närvarande underrättas om när domen meddelas.

När ett åtal avvisas eller förkastas utan huvudförhandling, skall domen utan dröjsmål meddelas i domstolens kansli. Domstolen skall då i god tid skriftligen underrätta parterna om vilken dag domen kommer att meddelas.

8 §

Tingsrättens dom skall undertecknas av ordföranden.

Tingsrättens domar sammanställs till en särskild dombok i den ordning i vilken de har meddelats.

9 §

Domstolen skall rätta skriv- och räknefel i domen eller andra klara fel som kan jämföras med dem. Också domstolens ordförande eller, om han har förhinder, en lagfaren medlem får rätta ett fel. Innan detta sker skall parterna vid behov ges tillfälle att uttala sig om rättelsen.

Rättelsen skall antecknas i domen samt i den kopia som har getts parten. Om det inte är möjligt att rätta kopian, skall en kopia av den rättade domen sändas till parten. Har ändring sökts i målet, skall ett meddelande om rättelsen tillställas fullföljdsdomstolen.

En part har rätt att anföra klagan över rättelsen inom 30 dagar från att han fick del av den.

10 §

Domstolen kan komplettera domen, om domstolen inte har uttalat sig om ett privaträttsligt anspråk som den borde ha uttalat sig om i samband med domen.

En part skall begära komplettering av domen genom en skriftlig ansökan inom 14 dagar från att domen avkunnades eller meddelades.

Parterna skall kallas till den behandling som gäller kompletteringen vid äventyr att utevaror inte hindrar att domen kompletteras. Om domstolen inte anser att en muntlig förhandling behövs, skall den av parterna begära en skriftlig utsaga om den fråga som skall behandlas och samtidigt meddela vilken dag avgörandet om kompletteringen meddelas.

11 §

Domstolen skall när den kompletterar domen vara lika sammansatt som när den meddelade domen. Om någon av domstolens medlemmar har fått förhinder, skall domstolen vid kompletteringen vara så sammansatt att den hade varit behörig att behandla målet i denna sammansättning.

Avgörandet om komplettering av domen skall fogas till domen, och på den skall göras en anteckning om att den har kompletterats efteråt. Har ändring sökts i saken, skall fullföljdsdomstolen underrättas om kompletteringen.

Ändring i ett avgörande om komplettering av dom får sökas genom besvär.

12 §

En kopia av tingsrättens dom skall bestyrkas av ordföranden, en lagfaren medlem eller en därtill förordnad tjänsteman.

För anförande av besvär skall en kopia av domen stå att få i domstolens kansli senast tre veckor efter att domen avkunnades eller meddelades. Annars skall kopian, om möjligt, stå att få i domstolen kansli senast 30 dagar efter att domen avkunnades eller meddelades.

13 §

Tingsrättens beslut skall ingå i protokollet. Ett beslut genom vilket målet avvisas skall

dock alltid utgöra en fristående handling.

Ett beslut skall motiveras, om målet avvisas, ett yrkande eller en invändning i målet förkastas eller om en motivering annars behövs.

Om beslut skall i övrigt i tillämpliga delar gälla vad som stadgas om domar.

14 §

Meddelanden och kallelser som nämns i detta kapitel får domstolen sända med posten, om inte något annat delgivningssätt anses nödvändigt.

12 kap.

Om tillämpning av stadgandena i rättegångsbalken

1 §

Om inte annat stadgas i denna lag, skall vid handläggningen av brottmål och sökande av ändring i sådana mål, utöver vad som stadgas i denna lag, tillämpas vad som stadgas i rättegångsbalken.

13 kap.

Ikraftträdande

1 §

Denna lag träder i kraft den

199 .

2.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i rättegångsbalken 10 kap. 8 § 2 mom. samt 21, 22, 22 a—22 e, 23—25, 25 a och 26 §§, mellanrubrikerna före 11 kap. 1 och 20 §§ samt 11 kap. 20—24 §§, 12 kap. 8 §, mellanrubriken före 24 § samt 24—27 §§, 14 kap. 3, 7 a, 7 b, 8, 9, och 11 §§, 16 kap. 4—10 §§, 17 kap. 26 § 2 mom., 19 kap., mellanrubrikerna före 21 kap. 1 och 17 §§ samt 21 kap. 17, 18 och 20 §§, mellanrubrikerna före 22 kap. 1 och 2 §§ samt 22 kap. 3 § 2 mom.,

av dessa lagrum 10 kap. 8 § 2 mom., 12 kap. 8 §, 14 kap. 8, 9 och 11 §§ samt 16 kap. 6 och 8 §§ sådana de lyder i lag av den 14 januari 1972 (21/72), 10 kap. 21, 22, 22 a—22 e och 23 §§, 14 kap. 7 a och 7 b §§ samt 16 kap. 10 § sådana de lyder i lag av den 19 april 1991 (708/91), 10 kap. 25 § och 14 kap. 3 § sådana de lyder i lag av den 12 augusti 1960 (362/60), 10 kap. 25 a § sådan den lyder i lag av den 30 april 1987 (452/87), mellanrubrikerna före 11 kap. 1 och 20 §§ samt 11 kap. 20, 22—24 §§, 16 kap. 9 § och 17 kap. 26 § 2 mom. sådana de lyder i lag av 22 juli 1991 (1056/91), 11 kap. 21 § sådan den lyder ändrad genom nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91) och lag av den 5 januari 1994 (8/94), mellanrubriken före 12 kap. 24 §, 12 kap. 24—27 §§ samt 16 kap. 5 och 7 §§ sådana de lyder i lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 16 kap. 4 § sådan den lyder ändrad genom sistnämnda lag och nämnda lag av den 12 augusti 1960, 19 kap. jämte ändringar, mellanrubrikerna före 21 kap. 1 och 17 §§ samt 21 kap. 17, 18 och 20 §§ sådana de lyder i lag av den 26 november 1993 (1013/93) samt mellanrubrikerna före 22 kap. 1 och 2 § samt 22 kap. 3 § 2 mom. sådana de lyder i lag av den 22 juli 1991 (1064/91),

ändras 2 kap. 2 § 2 mom. och 5 § 1 mom. 1 punkten, 9 kap. 3 §, rubriken för 11 kap., 11 kap. 1 § 1 mom., 2 § 1 mom., 3 § 1 mom., 3 a § 1 mom., 4 § 2 mom., 11 § och 16 § 3 mom., mellanrubriken före 12 kap. 6 § samt 12 kap. 6 §, 7 § 1 mom. samt 30, 31, 33 och 35 §§, 14 kap. 4 §, rubriken för 16 kap., 17 kap. 8 a § 1 mom., 8 e § 1 mom., 9 § 1 och 2 mom., 11 §, 15 § 1 mom., 16 § 2 mom., 18 §, 26 § 3 mom., 26 a § 1 mom., 33 §, 36 § 1 och 2 mom., 38 § 2 mom., 41 §, 42 § 1 mom., 54 § 1 mom., 56 a § och 61 § 1 mom., 22 kap. 4 § 1 mom., 23 kap., 24 kap. 4 a § 3 mom. samt 25 kap. 16 § och 21 § 2 mom.,

av dessa lagrum 2 kap. 2 § 2 mom., 9 kap. 3 §, 12 kap. 7 § 1 mom., 30, 31, 33 och 35 §§ samt 17 kap. 8 a § 1 mom., 8 e § 1 mom., 9 § 1 och 2 mom., 15 § 1 mom., 36 § 1 mom., 56 a § och 61 § 1 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 2 kap. 5 § 1 mom. 1 punkten, 11 kap. 3 § 1 mom. och 3 a § 1 mom. sådana de lyder i lag av den 28 juni 1993 (595/93), rubriken för 11 kap. samt 11 kap. 1 § 1 mom., 2 § 1 mom., 4 § 2 mom., 11 § och 16 § 3 mom. samt 17 kap. 26 § 3 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91), mellanrubriken före 12 kap. 6 § samt 12 kap. 6 § sådana de lyder i nämnda lag av den 14 januari 1972, 14 kap. 4 § och rubriken för 16 kap. sådana de lyder i nämnda lag av den 12 augusti 1960, 17 kap. 11 § sådan den lyder ändrad genom lag av den 29 juli 1948 (571/48) och nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 17 kap. 16 § 2 mom., 18 och 33 §§, 36 § 2 mom., 38 § 2 mom., 42 § 1 mom. och 54 § 1 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 29 juli 1948, 17 kap. 26 a § 1 mom. sådant det lyder i lag av den 4 juli 1975 (520/75), 17 kap. 41 §, sådan den lyder ändrad genom lag av den 6 maj 1955 (213/55), nämnda lag av den 14 januari 1972 och nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 22 kap. 4 § 1 mom., 24 kap. 4 a § 3 mom. och 25 kap. 21 § 2 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1064/91), 23 kap. jämte ändringar samt 25 kap. 16 § sådan den lyder ändrad genom sistnämnda lag och lag av den 31 augusti 1978 (661/78), samt

fogas till 11 kap. 7 §, sådan den lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91) ett nytt 4 mom., till 9 §, sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom. och till 16 §, sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom, varvid det nuvarande 2 mom. och det ändrade 3 mom. blir 3 och 4 mom., till 17 kap. en ny 33 a §, samt till 24 kap. 4 a §, i stället för det 2 mom. som upphävts genom nämnda lag av den 28 juni 1993, ett nytt 2 mom. som följer:

2 kap.

Om domförhet

2 §

Om en nämndeman har fått förhinder sedan huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

5 §

Tingsrätten består av endast ordföranden
1) vid förberedelse och i tvistemål vid huvudförhandling i samband med förberedelsen,

9 kap.

Rättegångsskrifter

3 §

Stämningsansökningar, svaromål, skriftliga utsagor som domstolen har begärt och övriga handlingar som en part eller någon annan vill lägga fram, eller en handling som han tillställer domstolen för delgivning, får tillställas tingsrätten också med posten eller genom bud. Då skall i tillämpliga delar iakttas lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar (248/65).

11 kap.

Om delgivning i rättegång

1 §

Domstolen skall ha hand om delgivningen, om inte något annat stadgas nedan.

2 §

Domstolen kan på begäran av en part anförtro honom delgivningen, om domstolen anser att det finns grundad anledning till det. Samtidigt skall bestämmas när en handling senast skall delges och när ett intyg över delgivningen senast skall tillställas domstolen.

3 §

Då domstolen eller allmänna åklagaren har hand om delgivningen, verkställs den genom att handlingen sänds till parten

- 1) med posten mot mottagningsbevis eller
- 2) som tjänstebrev, om det kan antas att

mottagaren får del av handlingen och inom utsatt tid återsänder delgivningskvittot.

3 a §

Då domstolen har hand om delgivningen, kan andra handlingar än stämningen även delges så att handlingen sänds till en part med posten till den adress som han har meddelat domstolen.

4 §

Om domstolen eller åklagaren har hand om delgivningen, skall den eller han meddela stämningssmannen när delgivningen senast skall ske.

7 §

I brottmål kan stämning inte delges svaren på det sätt som avses i denna paragraf.

9 §

I brottmål kan stämning inte delges svaren genom kungörelse.

11 §

Om ett tvistemål gäller två eller flera parter gemensamt, skall handlingen delges var och en separat på det sätt som anges i 1—10 §§. Skall handlingen delges så många personer att den inte utan svårighet kan tillställas var och en, kan domstolen besluta att delgivningen skall ske med någon av dem. Ett meddelande om handlingens huvudsakliga innehåll samt om med vem delgivningen har skett och om den plats där handlingarna finns tillgängliga skall offentliggöras så som anges i 10 §. Delgivningens anses ha skett när meddelandet har offentliggjorts i den officiella tidningen.

16 §

Om målet gäller ett brott för vilket har stadgats annat eller strängare straff än böter eller fängelse i sex månader, får stämningen inte delges ett ombud som svaren har befullmäktigat att ta emot stämningar.

En handling, i vilken det har bestämts att någon personligen skall vara närvarande vid domstolen eller annars utföra någonting per-

sonligen, skall dock delges honom själv. Delgivningen skall ske enligt 3 och 4 §§.

12 kap.

Om parterna

Parts närvaro i tvistemål

6 §

En part skall vid vite åläggas att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätten, om inte domstolen anser att hans personliga närvaro inte behövs för utredningen av målet.

En part skall vid vite åläggas att infinna sig personligen vid muntlig förberedelse i tingsrätten, om hans personliga närvaro anses underlätta förberedelsen av målet.

En part skall vid vite åläggas att infinna sig personligen vid muntlig förhandling i hovrätten eller högsta domstolen, om det anses nödvändigt för utredningen av målet.

I tvistemål där förlikning inte är tillåten skall svarenden alltid vid vite uppmanas att infinna sig vid domstolen.

7 §

Vad som stadgas i 6 § skall även i tillämpliga delar gälla en parts lagliga företrädare i tvistemål.

Kompletterande stadganden

30 §

Om det uppges eller är känt att en parts utevaro eller annan underlåtenhet har berott på laga förfall, eller om det finns skäl att anta att han har ett sådant förhinder, skall domstolen inställa behandlingen och sätta ut en ny behandlingsdag eller ge parten ett nytt tillfälle att följa uppmaningen. Parten får i så fall inte dömas till den påföljd som har förelagts honom för underlåtenheten, om det inte förrän huvudsaken avgörs framgår att han inte har haft laga förfall.

31 §

Om en part eller hans lagliga företrädare, som trots att ett vite har förelagts honom underlåter att infinna sig vid domstolen, kan hämtas till samma rättegångsförhandling, skall han inte dömas till vite för utevaro. Vite skall inte heller dömas ut, om parten eller hans

lagliga företrädare inte längre behöver höras personligen.

33 §

Den som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen får inte utan särskilda skäl tas i förvar tidigare än dagen innan transporten börjar. Frihetsberövandet, transporttiden inräknad, får inte räcka längre än tre dagar.

35 §

Besvär över beslut genom vilket en part för utevaro har dömts till vite innan något avgörande har meddelats i huvudsaken skall anföras särskilt. Om vitet döms ut i samband med att huvudsaken avgörs eller om en part inte döms till vite, får den som är missnöjd överklaga beslutet inom den tid och i den ordning som gäller för sökande av ändring i avgörandet i huvudsaken.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

4 §

Om det för målets avgörande är viktigt att en fråga som behandlas i en annan rättegång eller i något annat förfarande avgörs först, eller om det finns något annat långvarigt hinder för behandlingen av målet, kan domstolen bestämma att behandlingen skall fortsätta först sedan hindret har upphört.

16 kap.

Om processinvändningar

17 kap.

Om bevisning

8 a §

Bevisen skall tas upp vid huvudförhandlingen, om inte bevisupptagningen enligt 6 kap. 8, 12 eller 17 § i denna lag, 6 kap. 4 eller 12 § lagen om rättegång i brottmål (/) eller 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 eller 65 § i detta kapitel skall ske utom huvudförhandlingen.

8 e §

Ett bevis som har upptagits utom huvud-

förhandlingen skall tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §.

9 §

I tvistemål kan bevis tas upp trots att en part utan laga förfall har uteblivit från handläggningen. I brottmål kan bevis tas upp trots att svaranden utan laga förfall har uteblivit från handläggningen endast om domstolen finner det lämpligt.

Om bevis har tagits upp i en parts utevaro, skall beviset upptas på nytt när parten är närvarande, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §. Om beviset inte upptas på nytt, skall domstolen redogöra för detta på basis av rättegångsmaterialet i målet.

11 §

Om inte annat stadgas i lag, får såsom bevis vid domstol inte återopas

1) skriftlig berättelse av privat natur, som någon med anledning av redan inledd eller förestående rättegång har avgivit, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar tillåta det, eller

2) utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller annan handling eller som annars upptagits.

Om ett vittne inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utom den, kan domstolen tillåta att en i 1 mom. 2 punkten avsedd handling eller utsaga får beaktas i rättegången.

Om svaranden bestrider ett sådant yrkande av kåranden som nämns i 5 kap. 14 § och som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check, får han i samband med sitt svaromål tillställa domstolen en skriftlig berättelse av privat natur som nämns i 1 mom. för att styrka sannolika skäl för bestridandet.

15 §

Domstolen kan besluta att en handling tas emot utom huvudförhandlingen, om den inte kan läggas fram vid denna eller det i förhållande till bevisets värde ger upphov till oskäligen kostnader eller oskäligt men att lägga fram handlingen där. Målet får samtidigt behandlas i övrigt, om det är synnerligen viktigt för utredningen.

16 §

Om återbetalning till staten av ersättningar som betalats av statsmedel gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 kap. 13 § i denna lag och 9 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål.

18 §

Alla utom den som är part i målet kan höras såsom vittne. I ett brottmål får målsäganden inte vittna, även om han inte för talan, och i tvistemål får inte den vittna till vars förmån eller mot vilken domen blir gällande som om den hade meddelats i en rättegång där han varit part.

I brottmål får inte den vittna som har

1) åtalats för samma gärning eller en gärning som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,

2) förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i 1 punkten, eller

3) begått en gärning beträffande vilken en förundersökningsmyndighet med stöd av 43 § 1 mom. 2 punkten förundersökningslagen har avstått från att vidta åtgärder för att ställa den skyldige under åtal eller som åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § lagen om rättegång i brottmål eller motsvarande lagrum har beslutat att inte väcka åtal för.

Om domstolen vill höra någon som avses i 1 eller 2 mom. och som inte är part i målet, skall beträffande kallelse, utevaro och förhör i tillämpliga delar iakttas vad som gäller för parter. Angående rätten till ersättning för den som infinner sig vid domstolen gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om vittnen.

26 §

Domstolen har hand om uppgiften att kalla vittnen, om denna inte har anförtrotts parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 §. Ett vittne skall kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen skall delges vittnet personligen enligt 11 kap. 3 och 4 §§.

26 a §

Skall vittneskallelse delges utom landet, skall domstolen ha hand om delgivningen. I kallelsen skall anges den dag då den senast skall delges.

33 §

Vittnesförhøret skall inledas av den part som åberopar vittnet, om inte domstolen bestämmer något annat. Vittnet skall självant och vid behov genom att besvara frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

Efter vittnesförhøret enligt 1 mom. skall vittnet förhöras av motparten till den som åberopat vittnet. Om motparten inte är närvarande eller om domstolen annars anser det befogat, kan domstolen förhöra vittnet.

Härefter skall domstolen och parterna få ställa frågor till vittnet. Den part som åberopat vittnet skall först ges tillfälle att ställa sina frågor.

Har ingendera parten åberopat vittnet, eller har båda parterna gjort det, skall domstolen inleda vittnesförhøret, om den inte anser det lämpligare att uppgiften anförtros någondera parten.

Frågor som genom sitt innehåll, sin form, eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar får inte ställas vid andra förhör än de som avses i 2 och 3 mom., när avsikten är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet. Domstolen skall avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

33 a §

Finns det flera vittnen i ett mål, skall de höras var för sig. Om vittnenas berättelser är oklara eller motstridiga, eller om det annars är skäl att höra vittnena mot varandra, är ett sådant förhör tillåtet.

Den som har åberopats att vittna får inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhøret med honom kräver.

36 §

Ett vittne som uteblir utan laga förfall eller avlägsnar sig utan lov skall dömas till förelagt vite, och om domstolen inte beslutar att fortsätta handläggningen av målet senare, kan den bestämma att vittnet genast skall hämtas till domstolen. Beslutar domstolen att handläggningen av målet skall fortsättas vid ett senare sammanträde, skall den förelägga vittnet ett högre vite eller, då orsak finns, bestämma att vittnet skall hämtas till det senare sammanträdet. Ett vittne som skall hämtas får tas i förvar tidigast dagen innan transporten börjar. Av

orsaker som avses i detta moment får vittnet inte vara berövad sin frihet längre än tre dagar, transporttiden inräknad.

Om ett vittne hämtas till domstolen får ett förelagt vite inte dömas ut.

38 §

Avstår den som åberopat ett vittne från att förhöra vittnet eller förfaller annars frågan om hörande av ett vittne, får vittnet inte dömas till förelagt vite enligt 36 eller 37 § eller tvångsmedel användas mot honom.

41 §

Om ett vittne på grund av sjukdom eller av något annat skäl inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen eller om kostnaderna för eller olägenheterna av att vittnet infinns sig vid huvudförhandlingen vore oskäligen i förhållande till vittnesmålets betydelse, kan domstolen bestämma att vittnet skall höras utom huvudförhandlingen. Kan vittnet på grund av sjukdom inte höras vid domstolen, får förhøret ske hos honom. Målet får samtidigt behandlas i övrigt, om det är synnerligen viktigt för utredningen.

42 §

Den som inte nöjer sig med ett beslut genom vilket ett vittne för utevaro eller annan tredska har dömts till vite eller ersättningsskyldighet eller förordnats att hållas i fängelse eller hämtas till domstolen eller med ett beslut om vittnesarvode får söka ändring genom besvär.

54 §

I ett beslut genom vilket en sakkunnig har dömts till vite eller ersättningsskyldighet eller som gäller ersättning till sakkunnig får ändring sökas genom besvär.

56 a §

Syn kan hållas utom huvudförhandlingen, om det inte är möjligt att förrätta syn vid denna eller om det i förhållande till dess värde ger upphov till oskäligen kostnader eller oskäligt men att hålla syn vid huvudförhandlingen. Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får målet då också behandlas till övriga delar.

61 §

En part kan förhöras i bevissyfte. Vid ett sådant förhör skall i tillämpliga delar iaktas vad som i 33 och 41 §§ stadgas om vittnesförhör.

— — — — —

22 kap.

Tingsrättens protokoll

4 §

Protokollet över den muntliga förberedelsen skall utöver vad som stadgas i 3 § ange

1) de yrkanden, invändningar, medgivanden och bestridanden som har framställts,

2) de omständigheter som parterna grundar sina yrkanden och bestridanden på samt motpartens yttranden om dem,

3) de bevis som har åberopats och vad som skall styrkas med varje bevis samt

4) övriga omständigheter som behövs för att huvudförhandlingen skall kunna hållas.

— — — — —

23 kap.

Om omröstning

Om omröstning i allmänhet

1 §

Om domstolens medlemmar inte under överläggningen i rätten når enighet om avgörandet, skall omröstning förrättas.

Röstningen sker enligt tjänsteår så att den yngsta medlemmen säger sin mening först och ordföranden sist. Föredrar en medlem av domstolen målet, skall dock han först säga sin mening.

2 §

Finns det nämndemän i tingsrätten, skall ordföranden för nämndemännen redogöra för de frågor som kommit fram i målet och de stadganden som är tillämpliga på dem.

Vid omröstning skall nämndemännen säga sin mening sist.

3 §

Meningarna skall motiveras.

En medlem som förenar sig om en tidigare framförd åsikt skall motivera sin mening endast om motiveringen avviker från vad som har framförts tidigare.

4 §

Ifall det uppstår olika meningar om hur omröstningen skall förrättas eller om resultatet av omröstningen, skall domstolen särskilt rösta om denna fråga. Stadgandena om omröstning i tvistemål skall då iaktas.

Omröstning i tvistemål

5 §

Om flera yrkanden eller ett kvittningsanspråk har framställts i ett tvistemål, skall en särskild omröstning hållas om vart och ett av dem. Detsamma gäller om det i ett mål om ett och samma yrkande finns flera frågor som inverkar på domslutet.

En medlem av domstolen skall uttala sig om varje fråga som domstolen skall avgöra.

6 §

Vid omröstningen skall den mening gälla som omfattas av mer än hälften av medlemmarna. Vid lika röstetal gäller den mening som ordföranden omfattar.

7 §

I rättegångsfrågor skall en särskild omröstning hållas.

8 §

Gäller omröstningen penningbelopp eller något annat yrkande av viss storlek och har vid omröstningen flera meningar än två fått understöd utan att någon av dem skall gälla enligt 6 §, skall de röster som givits för det till beloppet högsta yrkandet läggas samman med de röster som har avgivits för det yrkande som kommer därnäst, och om det behövs, skall sammanläggningen fortsätta till dess någon mening skall gälla enligt 6 §.

9 §

Röstas i ett tvistemål om utdömande av förelagt vite eller fängelsestraff, skall stadgandena om omröstning i brottmål tillämpas.

24 kap.

Om domstolens avgörande

4 a §

I tvistemål och brottmål där målsäganden

ensam för talan får käranden såsom expedition en kopia av tingsrättens dom.

Om någon har anmält missnöje med tingsrättens dom i ett tvistemål, skall en kopia av tingsrättens dom stå att få för hans räkning i domstolens kansli senast tre veckor efter att domen avkunnades eller meddelades. Annars skall kopian, om möjligt, stå att få i kansliet senast 30 dagar efter att domen avkunnades eller meddelades.

25 kap.

Fullföljd av talan från underrätt till hovrätt

16 §

Till besvärsskriften skall fogas de handlingar som ändringssökanden åberopar i sin ändringsansökan.

Av besvärsskriften och de till skriften fogade handlingarna skall även ges in en kopia.

21 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har kommit till underrättens kansli och är riktade till hovrätten skall utan dröjsmål sändas från underrätten till hovrätten. Samtidigt skall akten i målet och bandupptagningarna samt en kopia av underrättens dom eller dess beslut som utgör en fristående handling sändas till hovrätten. Dessa handlingar sänds dock först sedan fristen för ett bemötande har löpt ut, om inte något annat följer av att ärendet är brådslande.

Denna lag träder i kraft den 199 .

3.

Lag

om ändring av förordningen om införande av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i förordningen den 19 december 1889 om införande av strafflagen 15, 15 a—15 d och 16—19 §§.

dessa lagrum sådana de lyder, 15 § delvis ändrad genom lagar av den 25 mars 1983 och den 23 mars 1990 (329/83 och 301/90), 15 a — 15 d §§ i sistnämnda lag, 16 § ändrad genom lagar av den 10 januari 1947 och den 19 april 1991 (1/47 och 698/91) samt nämnda lag av den 25 mars 1983, 17 § ändrad genom lagar av den 16 februari 1973 och den 3 juni 1976 (139/73 och 461/76), 18 § ändrad genom nämnda lagar av den 16 februari 1973 och den 23 mars 1990 samt 19 § i nämnda lag av den 16 februari 1973, samt

ändras 14 § 2 mom., sådant det lyder i lag av den 24 augusti 1990 (770/90), som följer:

14 §

Allmänna åklagaren får likväl inte utan målsägandens åtalsbegäran väcka åtal för ett brott som har begåtts under den tidigare lagens giltighetstid och för vilken åklagaren enligt den tidigare lagen inte fick väcka åtal utan sådan begäran, trots att sådan begäran inte förutsätts enligt den nya lagen. Om målsägandens rätt att

återkalla sin åtalsbegäran gäller också i detta fall vad som stadgas i 1 kap. 16 § 2 mom. lagen om rättegång i brottmål (/).

Denna lag träder i kraft den 199 .

Målsägandens rätt att väcka åtal bestäms enligt den lag som är i kraft när han framställer sitt straffyrkande.

4.

L a g

om ändring av förundersökningslagen

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/87) 47 §,

ändras 5, 15, 28, 31, 32, 34 och 42 §§ och 43 § 2 mom. samt

fogas till lagen en ny 4 a §, till 10 § ett nytt 2 mom., varvid nuvarande 2 mom. blir 3 mom., till 29 § ett nytt 4 mom., till 40 § ett nytt 3 mom. och till lagen en ny 43 a § som följer:

Skyldighet att göra förundersökning

4 a §

Åklagaren kan bestämma att förundersökning inte skall göras eller att den skall avbrytas, om han med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § lagen om rättegång i brottmål (/) eller något annat motsvarande lagrum skulle låta bli att väcka åtal och någon viktig allmän eller enskild fördel inte kräver att förundersökning görs.

Allmänna principer

5 §

Vid förundersökning utreds

1) brottet, de förhållanden under vilka det har begåtts, vilka parterna är samt de andra omständigheter som måste klarläggas för beslut om åtal,

2) för tryggnad av eventuell kvarstad den skada som tillfogats eller fördel som åtkommit genom brottet samt

3) målsägandens privaträttsliga anspråk, om han med stöd av 3 kap. 9 § lagen om rättegång i brottmål har bett åklagaren föra talan angående hans anspråk.

Vid förundersökningen skall saken förberedast så att bevisningen kan tas emot vid huvudförhandlingen i ett sammanhang.

10 §

Åklagaren eller undersökningsledaren skall göra framställning till domstolen om att ett rättegångsbiträde eller en stödperson skall förordnas för målsäganden med stöd av stadgandena i 2 kap. lagen om rättegång i brottmål. Innan någon kan misstänkas vara skyldig till brottet görs sistnämnda framställan av undersökningsledaren.

15 §

Polisen skall underrätta åklagaren om ett brottsärende som har kommit till polisen för undersökning, när någon kan misstänkas för brottet och saken inte är enkel.

Polisen skall på åklagarens begäran göra förundersökning eller ytterligare undersökningar samt iaktta de föreskrifter som åklagaren meddelar för att trygga de i 5 § stadgade målen för förundersökningen.

Beslut om de i 12 § avsedda förundersökningsåtgärder som en part begär fattas medan förundersökningen pågår av undersökningsledaren med beaktande av vad som stadgas i 2 mom. Efter att saken har överförs till åklagaren beslutar han om åtgärderna.

28 §

Är det uppenbart att ett vittne känner till någon omständighet som är av vikt för utredningen av skuldfrågan och vägrar han att yppa den fastän han har skyldighet eller enligt 27 § 2 mom. rätt att göra detta, hålls vittnesförhöret på undersökningsledarens begäran inför domstol.

Vittnesförhör kan hållas vid den tingsrätt där det lämpligen kan ske. Vid vittnesförhöret gäller i tillämpliga delar vad som i rättegångsbalken stadgas om bevisupptagning utom huvudförhandlingen. Om den misstänktes och hans biträdes eller ombuds rätt att vara närvarande vid vittnesförhöret gäller vad som stadgas i 32 och 35 §§. Domstolen beslutar om rätten att närvara efter att ha hört undersökningsledaren.

Vittnet har rätt till ersättning för ekonomisk förlust samt för resor och för uppehålle enligt de grunder som stadgas i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/72). Rätt till ersättning föreligger dock inte, om domstolen anser att vittnets vägran uppenbart har varit ogrundad.

29 §

Innan förhöret inleds skall målsäganden, hans lagliga företrädare och ombud samt vittnet underrättas om plikten att hålla sig till sanningen och om hotet om straff för osann utsaga. Målsäganden skall innan förhöret inleds upplysas om när för honom enligt 3 kap. lagen om rättegång i brottmål kan förordnas ett rättegångsbiträde eller en stödperson.

Ett vittne skall tillfrågas om det föreligger sådana omständigheter som enligt lag berättigar eller förpliktar honom att vägra vittna. När det finns anledning, skall vittnet underrättas om vad som stadgas i 27 och 28 §§.

31 §

En parts biträde och den som förordnats till stödperson för målsäganden har rätt att vara närvarande när hans huvudman förhörs, om inte undersökningsledaren av vägande skäl som gäller utredningen av brottet förbjuder detta.

32 §

Utredaren kan tillåta att en part och hans biträde eller ombud eller den som förordnats till stödperson för målsäganden är närvarande när en annan part eller ett vittne förhörs, om detta kan ske utan men för utredningen av brottet.

34 §

En part och hans biträde eller ombud får vid förhöret med utredarens tillstånd ställa frågor till den förhörde för utredande av saken. Utredaren får besluta att frågorna skall ställas genom hans förmedling. Även åklagaren får ställa frågor till den förhörde. En part, hans biträde eller ombud har även annars rätt att begära att utredaren frågar den förhörde om sådant som behövs för att klarlägga saken.

40 §

Den som med stöd av 2 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål har förordnats till rättegångsbiträde för målsäganden skall tillställas en kopia av förundersökningsprotokollet.

42 §

Innan förundersökningen avslutas skall den misstänkte och målsäganden, om denne har yrkanden i saken, ges tillfälle att till förundersökningsmyndigheten ge sin utsaga om det material som har upptagits vid förundersökningen, om inte sakens brådskande natur ställer hinder för detta. Utsagan skall fogas till förundersökningsprotokollet.

Innan beslut om väckande av åtal fattas, kan åklagaren kalla den misstänkte och hans biträdande eller ombud till en muntlig överläggning, om detta gagnar åtalsprövningen eller behandlingen av saken vid domstol.

43 §

När det har beslutats att saken inte skall överlämnas till åklagaren eller att förundersökning inte skall göras eller att förundersökningen avbryts, skall målsäganden och den som har förhörts såsom part vid förundersökningen omedelbart underrättas om beslutet, ifall detta inte skall anses vara onödigt.

43 a §

Om den som misstänks för brott är yngre än 18 år, skall åklagaren i brådskande ordning avgöra om han väcker åtal för brottet. Även åtalet skall väckas utan dröjsmål.

Denna lag träder i kraft den
199 .

5.

Lag**om ändring av tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/87) 1 kap. 22 § och 2 kap. 9 § 3 mom. samt

ändras 1 kap. 9—11 §§, 15 § 1 mom., 21, 23, 24 och 26 §§ samt 27 § 3 mom., 2 kap. 3 §, 6 § 2 och 3 mom., 7 § och 9 § 2 mom., 3 kap. samt 4 kap. 11 § 2 mom.,

av dessa lagrum 1 kap. 9 § sådan den lyder delvis ändrad genom lag av den 27 april 1990 (361/90) samt 1 kap. 21 § och 27 § 3 mom. sådana de lyder i sistnämnda lag, som följer:

1 kap.

Gripande, anhållande och häktning

9 §

Häktningsberättigad myndighet

Om häktning beslutar den domstol som är behörig att behandla åtal i saken. Innan åtal väcks får beslut om häktning meddelas även av den allmänna underrätten på den ort där gripandet har skett eller där den anhållne förvaras eller i brådska fall av den allmänna underrätten på någon annan ort enligt vad justitieministeriet närmare bestämmer, dock inte om saken gäller högförräderi eller landsförräderi.

Vid behandlingen av ett ärende som gäller häktning är tingsrätten beslutför även när den består av ordföranden ensam. Sammanträdet får hållas även på annan tid och plats än vad som stadgas för allmän underrätts sammanträde.

10 §

Rätt att framställa häktningsyrkande

Häktningsyrkande framställs under förundersökningen av en anhållningsberättigad tjänsteman. Innan yrkandet framställs, skall åklagaren underrättas om yrkandet, och åklagaren kan överta avgörandet av frågan om häktningsyrkande skall framställas. Efter att saken har överförs till åklagaren beslutar han om framställande av häktningsyrkande. Domstolen får inte självant besluta häkta den som är svarande i ett brottmål.

11 §

Meddelande till den anhållne om häktningsyrkande

Den anhållne och hans biträde skall utan dröjsmål underrättas om häktningsyrkandet.

15 §

Närvaro vid handläggning av häktningsyrkande

Den som har framställt häktningsyrkandet eller en av honom förordnad tjänsteman skall vara närvarande när yrkandet behandlas.

21 §

Utsättande av tid för väckande av åtal

När den domstol som kommer att behandla åtalet beslutar häkta en misstänkt som är närvarande skall den, om inte åtal redan har väckts, utsätta en viss tid inom vilken åtal skall väckas. När en underrättelse som avses i 20 § har kommit till domstolen, skall domstolen utan dröjsmål utsätta tid för väckande av åtal. Tiden för väckande av åtal får inte utsättas så att den blir längre än vad som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna avslutas och åtal förberedas.

Om den tid som har utsatts för väckande av åtal visar sig vara för kort, får domstolen på begäran som inom denna tid har framställts av åklagaren förlänga tiden. Den häktade och hans biträde skall ges tillfälle att bli hörda med anledning av begäran. Den häktade skall hämtas till domstolen, om han vill bli personligen hörd.

Om den tid som har utsatts för väckande av

åtal är längre än två veckor, skall domstolen tills åtal har väckts behandla häktningsärendet med högst två veckors mellanrum. Den häktade och hans biträde skall ges tillfälle att bli hörda vid behandlingen. Den häktade skall hämtas till domstolen, om han vill bli personligen hörd.

23 §

Häktning när huvudförhandlingen inställs eller uppskjuts

När domstolen inställer eller uppskjuter huvudförhandlingen i ett mål där en svarande är häktad skall den samtidigt pröva om det finns skäl att fortfarande hålla honom häktad.

24 §

Frigivning av häktad

När det inte längre finns förutsättningar för häktning, skall domstolen på framställning av åklagaren eller, med stöd att ett förordnande som åklagaren har meddelat i saken, av någon annan anhållningsberättigad tjänsteman, eller självmant förordna att den häktade genast skall frigges. Förordnande om frigivning av den häktade skall också meddelas, om åtal inte har väckts inom utsatt tid och förlängning av tiden inte har begärts inom nämnda tid. Den häktade och hans biträde behöver inte kallas till behandlingen av saken.

26 §

Häktning av dömd

När en svarande som är häktad döms till ovillkorligt fängelsestraff, skall domstolen på de grunder som anges i 8 § besluta om han fortfarande skall hållas häktad tills verkställigheten av straffet inleds eller något annat förordnas i saken. Under motsvarande förutsättningar får domstolen på yrkande av åklagaren förordna att en svarande som är på fri fot skall häktas.

27 §

Ändringssökande

I ett beslut som gäller tiden för väckande av åtal eller förlängning av denna tid får ändring inte sökas genom besvär.

2 kap.

Reseförbud

3 §

Myndighet som meddelar reseförbud

Under förundersökningen beslutar en anhållningsberättigad tjänsteman om ett ärende som gäller reseförbud. Innan beslutet fattas skall åklagaren underrättas och han kan överta avgörandet i frågan om meddelande av reseförbud. Sedan saken efter att förundersökningen slutförts har överförts till åklagaren beslutar han om meddelande av reseförbud. När ett häktningsyrkande behandlas och i det fall som nämns i 6 § 2 mom. fattas beslutet av domstolen. Har domstolen då den behandlar häktningsyrkandet förordnat att den misstänkta i stället för att häktas skall meddelas reseförbud, beslutar domstolen om detta reseförbud även då åtal ännu inte har väckts.

Sedan åtal har väckts fattar domstolen beslut om reseförbud. Domstolen får då meddela den åtalade reseförbud endast på yrkande av åklagaren. När yrkande framställs om att den åtalade skall häktas, får domstolen även självmant i stället för att förordna att han skall häktas meddela reseförbud.

6 §

Hävning av reseförbud

När reseförbud har meddelats av en anhållningsberättigad tjänsteman får domstolen, redan innan åtal har väckts, på yrkande av den som har meddelats förbudet helt eller delvis häva förbudet eller ett åläggande som nämns i 2 § 2 mom.

Reseförbudet skall hävas, om inte åtalet väcks inom 60 dagar från det förbudet meddelades. Domstolen får, på begäran som inom denna tid har gjorts av en anhållningsberättigad tjänsteman, förlänga tiden.

7 §

Reseförbuds giltighetstid

Ett reseförbud som har meddelats innan behandlingen av ett åtal har inletts gäller fram till huvudförhandlingen, om det inte har bestämts att förbudet skall upphöra tidigare eller om det inte tidigare hävs särskilt.

Om domstolen inställer eller uppskjuter

huvudförhandlingen i ett mål där svaranden har meddelats reseförbud, skall den förordna om reseförbudet skall bestå.

När domstolen avgör målet, får den meddela svaranden reseförbud eller förordna att ett meddelat reseförbud skall bestå endast om han döms till ovillkorligt fängelsestraff. En svarande som är på fri fot får meddelas reseförbud endast på yrkande av åklagaren. Domstolen får självant förordna att den som är häktad eller den mot vilken häktningssyrkande har framställts skall meddelas reseförbud i stället för att häktas. Reseförbudet gäller därvid tills verkställigheten av straffet inleds eller tills en högre domstol förordnar något annat.

9 §

Kompletterande stadganden

— — — — —
Ett ärende som gäller beviljande av sådant tillfälligt tillstånd att avlägsna sig som nämns i 2 § 1 mom. får behandlas i tingsrättens kansli. Innan tillstånd ges skall åklagaren höras.

3 kap.

Säkringsåtgärder

1 §

Domstolen kan, i enlighet med vad som stadgas i 7 kap. rättegångsbalken, på undersökningsledarens eller åklagarens begäran bestämma att egendom som tillhör den som på sannolika skäl misstänks för brott eller egendom som tillhör den som med anledning av brott kan komma att dömas till förverkandepåföljd skall beläggas med kvarstad för säkerställande av målsägandens fordran eller bättre rätt eller betalningen av böter, en förverkandepåföljd eller ersättning till staten.

2 §

Tål saken inte uppskov, kan undersökningsledaren eller åklagaren bestämma att en tillfällig säkringsåtgärd skall vidtas. Säkringsåtgärden skall hävas, om begäran om kvarstad inte har framställts inom en vecka sedan förordnande om den tillfälliga säkringsåtgärden gavs.

När fast egendom har belagts med tillfällig kvarstad och när kvarstaden har hävts, skall undersökningsledaren genast underrätta domstolen på den ort där egendomen finns, för

införande av anteckning i lagfarts- och inteckningsregistret. Om tillfällig kvarstad och om hävande av sådan beträffande egendom som avses i 4 kap. 28 § 2 eller 3 mom. utskönningslagen skall på motsvarande sätt göras anmälan till den myndighet som avses i nämnda lagrum. Undersökningsledaren skall också underrätta den behöriga myndigheten om att den tillfälliga säkringsåtgärden har hävts med stöd av 1 mom. samt om ett beslut genom vilket domstolen har förkastat ett yrkande på att egendom som har varit föremål för en tillfällig åtgärd beläggs med kvarstad.

3 §

Domstolen skall häva kvarstad som har sökts för säkerställande en sådan fordran eller bättre rätt som avses i 1 §, om åtal inte väcks inom 60 dagar från det beslutet om kvarstad meddelades. Domstolen får förlänga denna tid, om undersökningsledaren eller åklagaren begär detta innan tiden har löpt ut.

6 a §

Om någon genom beslut av utländsk domstol med anledning av ett brott har dömts att förverka ett penningbelopp eller om det med fog kan antas att någon i ett mål som behandlas av en utländsk myndighet med anledning av ett brott kommer att dömas att förverka ett penningbelopp, får hans egendom på begäran av den utländska myndigheten beläggas med kvarstad. Yrkandet på kvarstad kan göras av undersökningsledaren eller åklagaren.

Då domstolen beslutar om kvarstad skall den samtidigt utsätta en giltighetstid för kvarstaden. Om undersökningsledaren eller åklagaren inom denna tid framställer en begäran om saken får domstolen förlänga giltighetstiden.

Beträffande kvarstad gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som stadgas i detta kapitel, i 7 kap. rättegångsbalken samt i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/94).

7 §

För verkställighet av kvarstad enligt detta kapitel och kvarstad som målsäganden har begärt i ett mål där allmänna åklagaren för talan krävs inte ställande av säkerhet enligt 7 kap. 10 a § utskönningslagen. Domstolen kan dock av särskilda skäl ålägga målsäganden att ställa sådan säkerhet.

4 kap.

Beslag

11 §

Hävning av beslag

fyra månader från det föremålet togs i beslag. Domstolen får på begäran, som inom denna tid har gjorts av en anhållningsberättigad tjänsteman, förlänga tiden till högst fyra månader per gång.

Ett beslag skall också hävas, om inte åtal för det brott som har föranlett beslaget väcks inom

Denna lag träder i kraft den 199 .

6.

Lag**om ändring av 24 § militära disciplinlagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 24 § militära disciplinlagen av den 25 mars 1983 (331/83), sådant detta lagrum lyder i lag av den 12 april 1991 (652/91), som följer:

24 §

Om den tid som skall utsättas för väckande av åtal när svaranden är häktad stadgas i tvångsmedelslagen.

Denna lag träder i kraft den 199 .

7.

Lag**om ändring av 4 § militära rättegångslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

fogas till 4 § militära rättegångslagen av den 25 mars 1983 (326/83) ett nytt 3 mom. som följer:

4 §

Åklagaren skall väcka åtal för ett brott som skall behandlas såsom militärt rättegångsärend, även om målsäganden inte har framställt någon åtalsbegäran. Åklagaren får inte heller på de grunder som anges i 1 kap. 7 § lagen om

rättegång i brottmål (/) meddela åtalseftergift för ett brott som skall behandlas såsom militärt rättegångsärend.

Denna lag träder i kraft den 199 .

8.

Lag**om ändring av 3 kap. 23 § utsökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i utsökningslagen av den 3 december 1895 3 kap. 23 § 2 och 3 mom., sådana de lyder
 i lag av den 22 juli 1991 (1055/91), samt
ändras 3 kap. 23 § 1 mom., sådant det lyder i nämnda lag, som följer:

3 kap.	med stöd av en kopia av tingsrättens dom eller protokoll.
Allmänna stadganden om verkställighet av domar och utslag	_____
23 §	
Verkställighet i tvistemål och brottmål sker _____	Denna lag träder i kraft den 199 .

9.

Lag**om ändring av 16 § lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras 16 § lagen den 15 september 1972 om bestridande av bevisningskostnader med statens
 medel (666/72) som följer:

16 §	
Om åläggande av svaranden att till staten betala sådan ersättning beträffande vilken med stöd av denna lag har förordnats att den skall utbetalas av statens medel stadgas i 10 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål (/).	Denna lag träder i kraft den 199 .

10.

Lag**om ändring av 6 § lagen om strafforderförfarande**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras 6 § 1 mom. lagen den 26 juli 1993 om strafforderförfarande (692/93) som följer:

6 §	
Ett straffanspråk skall delges den misstänkte så snart förundersökningen är slutförd eller, om detta inte är möjligt, så snart som möjligt därefter, på det sätt som i 11 kap. rättegångs- balken stadgas om delgivning i brottmål.	Denna lag träder i kraft den 199 .

11.

Lag

om ändring av 8 § ordningsbotslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras 8 § ordningsbotslagen av den 21 januari 1983 (66/83), sådant detta lagrum lyder i lag av den 22 juli 1991 (1063/91), som följer:

8 §

Ett föreläggande av ordningsbot delges genast den som har begått förseelsen eller, om detta inte är möjligt, enligt vad som i 11 kap. rättegångsbalken stadgas om delgivning i brottmål.	Denna lag träder i kraft den 199 .
---	---

12.

Lag

om ändring av 24 § lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden (131/73) 6 kap. 24 § 2 mom., som följer:

24 §

Arbetskyddsmyndighet eller av denna förordnad tjänsteman skall beredas tillfälle att vara närvarande och bli hörd, när i förundersökningen och i domstolen behandlas arbets-	brottmål, samt att under behandlingen ställa frågor till parterna och vittnena. Denna lag träder i kraft 199 .
---	--

Helsingfors den 15 september 1995

Republikens President
MARTTI AHTISAARI

Justitieminister *Sauli Niinistö*

2.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i rättegångsbalken 10 kap. 8 § 2 mom. samt 21, 22, 22 a — 22 e, 23—25, 25 a och 26 §§, mellanrubrikerna före 11 kap. 1 och 20 §§ samt 11 kap. 20—24 §§, 12 kap. 8 §, mellanrubriken före 24 § samt 24—27 §§, 14 kap. 3, 7 a, 7 b, 8, 9, och 11 §§, 16 kap. 4—10 §§, 17 kap. 26 § 2 mom., 19 kap., mellanrubrikerna före 21 kap. 1 och 17 §§ samt 21 kap. 17, 18 och 20 §§, mellanrubrikerna före 22 kap. 1 och 2 §§ samt 22 kap. 3 § 2 mom.,

av dessa lagrum 10 kap. 8 § 2 mom., 12 kap. 8 §, 14 kap. 8, 9 och 11 §§ samt 16 kap. 6 och 8 §§ sådana de lyder i lag av den 14 januari 1972 (21/72), 10 kap. 21, 22, 22 a—22 e och 23 §§, 14 kap. 7 a och 7 b §§ samt 16 kap. 10 § sådana de lyder i lag av den 19 april 1991 (708/91), 10 kap. 25 § och 14 kap. 3 § sådana de lyder i lag av den 12 augusti 1960 (362/60), 10 kap. 25 a § sådan den lyder i lag av den 30 april 1987 (452/87), mellanrubrikerna före 11 kap. 1 och 20 §§ samt 11 kap. 20, 22—24 §§, 16 kap. 9 § och 17 kap. 26 § 2 mom. sådana de lyder i lag av 22 juli 1991 (1056/91), 11 kap. 21 § sådan den lyder ändrad genom nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91) och lag av den 5 januari 1994 (8/94), mellanrubriken före 12 kap. 24 §, 12 kap. 24—27 §§ samt 16 kap. 5 och 7 §§ sådana de lyder i lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 16 kap. 4 § sådan den lyder ändrad genom sistnämnda lag och nämnda lag av den 12 augusti 1960, 19 kap. jämte ändringar, mellanrubrikerna före 21 kap. 1 och 17 §§ samt 21 kap. 17, 18 och 20 §§ sådana de lyder i lag av den 26 november 1993 (1013/93) samt mellanrubrikerna före 22 kap. 1 och 2 § samt 22 kap. 3 § 2 mom. sådana de lyder i lag av den 22 juli 1991 (1064/91),

ändras 2 kap. 2 § 2 mom. och 5 § 1 mom. 1 punkten, 9 kap. 3 §, rubriken för 11 kap., 11 kap. 1 § 1 mom., 2 § 1 mom., 3 § 1 mom., 3 a § 1 mom., 4 § 2 mom., 11 § och 16 § 3 mom., mellanrubriken före 12 kap. 6 § samt 12 kap. 6 §, 7 § 1 mom. samt 30, 31, 33 och 35 §§, 14 kap. 4 §, rubriken för 16 kap., 17 kap. 8 a § 1 mom., 8 e § 1 mom., 9 § 1 och 2 mom., 11 §, 15 § 1 mom., 16 § 2 mom., 18 §, 26 § 3 mom., 26 a § 1 mom., 33 §, 36 § 1 och 2 mom., 38 § 2 mom., 41 §, 42 § 1 mom., 54 § 1 mom., 56 a § och 61 § 1 mom., 22 kap. 4 § 1 mom., 23 kap., 24 kap. 4 a § 3 mom. samt 25 kap. 16 § och 21 § 2 mom.,

av dessa lagrum 2 kap. 2 § 2 mom., 9 kap. 3 §, 12 kap. 7 § 1 mom., 30, 31, 33 och 35 §§ samt 17 kap. 8 a § 1 mom., 8 e § 1 mom., 9 § 1 och 2 mom., 15 § 1 mom., 36 § 1 mom., 56 a § och 61 § 1 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 2 kap. 5 § 1 mom. 1 punkten, 11 kap. 3 § 1 mom. och 3 a § 1 mom. sådana de lyder i lag av den 28 juni 1993 (595/93), rubriken för 11 kap. samt 11 kap. 1 § 1 mom., 2 § 1 mom., 4 § 2 mom., 11 § och 16 § 3 mom. samt 17 kap. 26 § 3 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91), mellanrubriken före 12 kap. 6 § samt 12 kap. 6 § sådana de lyder i nämnda lag av den 14 januari 1972, 14 kap. 4 § och rubriken för 16 kap. sådana de lyder i nämnda lag av den 12 augusti 1960, 17 kap. 11 § sådan den lyder ändrad genom lag av den 29 juli 1948 (571/48) och nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 17 kap. 16 § 2 mom., 18 och 33 §§, 36 § 2 mom., 38 § 2 mom., 42 § 1 mom. och 54 § 1 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 29 juli 1948, 17 kap. 26 a § 1 mom. sådant det lyder i lag av den 4 juli 1975 (520/75), 17 kap. 41 §, sådan den lyder ändrad genom lag av den 6 maj 1955 (213/55), nämnda lag av den 14 januari 1972 och nämnda lag av den 22 juli 1991 (1052/91), 22 kap. 4 § 1 mom., 24 kap. 4 a § 3 mom. och 25 kap. 21 § 2 mom. sådana de lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1064/91), 23 kap. jämte ändringar samt 25 kap. 16 § sådan den lyder ändrad genom sistnämnda lag och lag av den 31 augusti 1978 (661/78), samt

fogas till 11 kap. 7 §, sådan den lyder i nämnda lag av den 22 juli 1991 (1056/91) ett nytt 4 mom., till 9 §, sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom. och till 16 §, sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 2 mom, varvid det nuvarande 2 mom. och det ändrade 3 mom. blir 3 och 4 mom., till 17 kap. en ny 33 a §, samt till 24 kap. 4 a §, i stället för det 2 mom. som upphävts genom nämnda lag av den 28 juni 1993, ett nytt 2 mom. som följer: I enlighet med riksdagens beslut

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

Om laga domstol

2 §

Om en nämndeman har fått förhinder sedan huvudförhandlingen har inletts *i ett mål som nämns i 1 § 2 mom.*, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

Om en nämndeman har fått förhinder sedan huvudförhandlingen har inletts, är tingsrätten domför med minst två nämndemän.

5 §

Tingsrätten består av endast ordföranden

1) vid förberedelse *i tvistemål* och vid huvudförhandling i samband med förberedelsen,

5 §

Tingsrätten består av endast ordföranden

1) vid förberedelse och *i tvistemål* vid huvudförhandling i samband med förberedelsen,

9 kap.

Rättegångsskrifter

3 §

Stämningsansökningar, svaromål, skriftliga utsagor som domstolen har begärt och övriga handlingar som en part eller någon annan vill lägga fram *vid behandlingen av ett tvistemål*, eller en handling som han lämnar domstolen för delgivning får tillställas tingsrätten också med posten eller genom bud. Då skall i tillämpliga delar iakttas lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar (248/65).

3 §

Stämningsansökningar, svaromål, skriftliga utsagor som domstolen har begärt och övriga handlingar som en part eller någon annan vill lägga fram, eller en handling som han tillställer domstolen för delgivning, får tillställas tingsrätten också med posten eller genom bud. Då skall i tillämpliga delar iakttas lagen om insändande av vissa handlingar till domstolar (248/65).

10 kap.

Om laga domstol

8

Domstol, där talan om privaträttsligt anspråk med anledning av brott är anhängig, äger befogenhet att överföra käromålet till domstol i samma instans, där yrkande på straff eller förverkningsspåföljd med anledning av samma brott är anhängigt, för att handläggas i samband med brottmålet, då detta i anseende till den utredning, som skall företas, samt kostnaderna och övriga omständigheter prövas lämpligt. I beslut, varigenom käromål överförts eller yrkande om överföring förkastats, må ändring icke sökas.

(2 mom. upphävs)

(Se lag om rättegång i brottmål 4 kap. 2 §)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

21 §

Åtal för ett brott skall prövas av domstolen på den ort där brottet har begåtts. Ett brott anses vara begånget både där gärningen begicks och där följden av gärningen framträdde eller, om brottet stannade vid ett försök, där följden av det fullbordade brottet skulle ha framträtt. Om ett brott har begåtts på flera orter som hör till olika domkretsar, är domstolen på varje ort behörig.

Är det när åtalet väcks inte med säkerhet känt var brottet har begåtts, kan åtalet prövas vid någon av de domstolar inom vars domkrets brottet kan antas vara begånget eller den som skall åtalas påträffas.

Åtal för ett brott kan också prövas av den domstol inom vars domkrets den som skall åtalas bor eller stadigvarande vistas, om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att målet behandlas av den.

Om inte något annat stadgas i lag, prövas åtal för ett brott som har begåtts utanför Finland av domstolen på den ort där den som skall åtalas bor, vistas eller påträffas.

22 §

Har någon begått flera brott, får åtalen för dem alla prövas av den domstol som är behörig att behandla något av åtalen, om det därigenom blir möjligt att snabbare eller lättare döma ut ett gemensamt straff och om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att målet behandlas av den domstolen.

22 a §

Ett åtal mot delaktiga i ett brott får prövas av den domstol som är behörig med avseende på någon av dem. Har målet tidigare varit anhängigt mot någon av de delaktiga, får också de övriga åtalas vid samma domstol.

Åtalas någon av de delaktiga i ett brott för något annat brott som har begåtts inom en annan domkrets, får åtalen för alla brotten prövas av den domstol, som är behörig att behandla något av åtalen, om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att alla åtal behandlas av den domstolen.

21 §

(upphävs)

22 §

(upphävs)

22 a §

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

22 b §

Åtal för skilda brott som har begåtts av olika svarande får alla prövas av den domstol som är behörig att behandla något av åtalen, om brotten har samband med varandra och om det med hänsyn till den utredning som skall läggas fram, rättegångskostnaderna och andra omständigheter anses lämpligt att alla åtal behandlas av den domstolen. Har saken tidigare varit anhängig mot någon av svarandena, får åtal också mot de övriga väckas vid samma domstol.

(upphävs)

22 b §

22 c §

Den domstol där ett av allmän åklagare framställt straffyrkande är anhängigt får på framställning av åklagaren av särskilda skäl överföra målet till en annan behörig domstol. Den överförande domstolens beslut och andra åtgärder i samband med målet är i kraft tills den domstol dit målet har överförts beslutar något annat. Målet får likväl inte överföras tillbaka, om inte nya särskilda skäl förutsätter det.

(upphävs)

22 c §

När en ändringsansökan i ett brottmål är anhängig i hovrätten får denna, om det finns särskilda skäl, överföra målet till en annan hovrätt där något annat brottmål som gäller samma person är anhängigt.

Ändring får inte sökas i ett beslut genom vilket ett mål har överförts eller en framställning om överföring har avslagits.

22 d §

Anser en högre domstol att ett brottmål som har förts till dess prövning skall behandlas på nytt av en lägre domstol, får den under de förutsättningar som stadgas i 22 § överföra målet också till en lägre domstol som inte tidigare har behandlat det, om något av de brott som målet gäller har begåtts inom dess domkrets eller om vid den är anhängigt ett annat brottmål som gäller samma person. Målet får dock inte överföras, om det för åtgärden finns något hinder enligt 22 e §.

(upphävs)

22 d §

22 e §

Skall åtal i fråga om någon svarande eller något brott enligt särskilda stadganden behandlas direkt av en högre domstol eller av någon annan underrätt än den som avses i 21 §, får en annan domstol inte med stöd av 22, 22 a eller 22 b § ta åtalet till prövning.

(upphävs)

22 e §

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

23 §

Vad 21—22 e §§ stadgar om åtal gäller också andra offentligrättsliga yrkanden som grundar sig på brott.

(upphävs)

23 §

24 §

Tillägger man annan något brott för Rätta, och finnes han saklös; döme ock samme Rätt, huru then plichta och skadan gälda bör, som ohemult angaf och tillvitte, äntå at han eljest under annan Rätt lyder. Är thes käran, som plicht emot angifvaren påstår, sådan, at then för särskilt hufvudmål hållas bör; eller en förgripelse i angifvarens embete, och som thes tjenst rörer; varde dömd i then Rätt, therunder i thy fall hörer.

(upphävs)

24 §

25 §

Om någon inför domstol eller annan myndighet eller i myndighet tillställd skrift smädar eller förolämpar tjänsteman i hans tjänst, skall målet handläggas och dömas av den rätt, som äger pröva av den kränkte tjänstemannen i tjänsten begångna brott. Riktat sig kränkningen mot tjänsteman, vars brott i tjänsten icke prövas av vare sig underrätt, eller hovrätt, skall målet handläggas av den hovrätt, inom vars domkrets kränkningen ägt rum.

(upphävs)

25 §

25 a §

Angående den domstol som fattar beslut om användning av tvångsmedel i brottmål stadgas i tvångsmedelslagen (450/87).

(upphävs)

25 a §

26 §

The mål, som then almänna hushållningen i Riket, Kronones hvarjehanda ingälder, så ock the, som någon embete och tjenst, högre eller ringare, och fel ther i röra, pröfves och dömes af then, som [Konungen] vård och inseende ther öfver betrodt hafver, efter thy, som i särskilta stadgar therom sägs.

(upphävs)

26 §

11 kap.

**Om delgivning i rättegång och stämning
i brottmål**

Om delgivning i rättegång

1 §

Domstolen skall ha hand om delgivningen i tvistemål, om inte något annat stadgas nedan.

11 kap.

Om delgivning i rättegång

1 §

Domstolen skall ha hand om delgivningen, om inte något annat stadgas nedan.

Gällande lydelse

2 §

Domstolen kan *i ett tvistemål* på begäran av en part anförtro honom delgivningen, om domstolen anser att det finns grundad anledning till det. Samtidigt skall bestämmas när en handling senast skall delges och när ett intyg över delgivningen senast skall tillställas domstolen.

3 §

Då domstolen har hand om delgivningen verkställs delgivningen *i tvistemål* genom att handlingen sänds till parten

- 1) med posten mot mottagningsbevis eller
- 2) som *tjänstebrev*, om det kan antas att mottagaren får del av handlingen och inom utsatt tid återsänder delgivningskvittot.

3 a §

Då domstolen har hand om delgivningen kan *i ett tvistemål* annat än stämningen också delges så att handlingen sänds till en part med posten till den adress som han har meddelat domstolen.

4 §

Om domstolen har hand om delgivningen, skall den meddela stämningsmannen när delgivningen senast skall ske.

7 §

9 §

11 §

Om målet gäller två eller flera parter gemensamt, skall handlingen delges var och en separat på det sätt som anges i 1—10 §§. Skall handlingen delges så många personer att den inte utan svårighet kan tillställas var och en, kan domstolen besluta att delgivningen skall

Föreslagen lydelse

2 §

Domstolen kan på begäran av en part anförtro honom delgivningen, om domstolen anser att det finns grundad anledning till det. Samtidigt skall bestämmas när en handling senast skall delges och när ett intyg över delgivningen senast skall tillställas domstolen.

3 §

Då domstolen *eller allmänna åklagaren* har hand om delgivningen, verkställs *den* genom att handlingen sänds till parten

- 1) med posten mot mottagningsbevis eller
- 2) som *tjänstebrev*, om det kan antas att mottagaren får del av handlingen och inom utsatt tid återsänder delgivningskvittot.

3 a §

Då domstolen har hand om delgivningen, kan *andra handlingar* än stämningen *även* delges så att handlingen sänds till en part med posten till den adress som han har meddelat domstolen.

Om domstolen *eller åklagaren* har hand om delgivningen, skall den *eller han* meddela stämningsmannen när delgivningen senast skall ske.

I brottmål kan stämning inte delges svaranden på det sätt som avses i denna paragraf.

I brottmål kan stämning inte delges svaranden genom kungörelse.

11 §

Om *ett tvistemål* gäller två eller flera parter gemensamt, skall handlingen delges var och en separat på det sätt som anges i 1—10 §§. Skall handlingen delges så många personer att den inte utan svårighet kan tillställas var och en, kan domstolen besluta att delgivningen skall

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

ske med någon av dem. Ett meddelande om handlingens huvudsakliga innehåll samt om med vem delgivningen har skett och om den plats där handlingarna finns tillgängliga skall offentliggöras så som anges i 10 §. Delgivningen anses ha skett när meddelandet har offentliggjorts i den officiella tidningen.

ske med någon av dem. Ett meddelande om handlingens huvudsakliga innehåll samt om till vem delgivningen har skett och om den plats där handlingarna finns tillgängliga skall offentliggöras så som anges i 10 §. Delgivningen anses ha skett när meddelandet har offentliggjorts i den officiella tidningen.

16 §

Om målet gäller ett brott för vilket stadgas annat eller strängare straff än böter eller fängelse i sex månader, får stämningen inte delges ett ombud som svaranden har befullmäktigat att ta emot stämningar.

En handling, i vilken det har bestämts att någon personligen skall vara närvarande vid domstolen eller annars utföra någonting personligen, skall dock delges honom själv.

En handling, i vilken det har bestämts att någon personligen skall vara närvarande vid domstolen eller annars utföra någonting personligen, skall dock delges honom själv. *Delgivningen skall ske enligt 3 och 4 §§.*

Om stämning i brottmål

20 §

Om någon vill framställa ett yrkande mot någon annan med anledning av ett brott, skall denne stämmas att svara. I stämningen skall anges om svaranden personligen skall vara närvarande vid domstolen och att en svarande som utan laga förfall uteblir döms till straff för förfallolös utevaro eller hämtas. Det behövs dock ingen stämning, om ett yrkande med anledning av ett brott framställs mot den som är personligen närvarande vid domstolen.

Stämning i brottmål skall delges svaranden personligen så som anges i 4 §. Stämningen får också ske muntligen. Om målet gäller ett brott för vilket inte stadgas något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, kan stämningen delges också ett ombud som svaranden har befullmäktigat att ta emot stämningar. Svaranden är skyldig att iaktta stämningen, om den har delgetts honom så tidigt att han kan vara närvarande vid domstolen på den utsatta dagen.

Har en tjänsteman olovligen eller utan att anmäla hinder uteblivit från tjänsteutövningen och har han inte kunnat stämmas att svara eller hämtas till domstolen, kan han stämmas genom

20 §

(upphävs)

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

en kungörelse i den officiella tidningen så som anges i 10 §. Om han uteblir, kan målet avgöras i hans frånvaro. Denna påföljd skall nämnas i stämningen.

21 §

Skall en stämning av svaranden eller en kallelse till målsäganden i ett brottmål delges utomlands, utfärdar domstolen stämningen och kallelsen. I dessa skall anges den dag då delgivningen senast skall ske samt nämnas eventuella påföljder av förfallolös utevaro.

Stämning och kallelse sänds till utländska myndigheter för delgivning så som stadgas i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/94).

Justitieministeriet meddelar närmare föreskrifter om innehållet i stämningar och kallelser.

22 §

Muntliga stämningar verkställs av stämningsmännen på begäran.

I en stämning skall uppges domstolens namn, parterna samt yrkandet och de omständigheter som yrkandet grundar sig på. Svaranden skall uppmanas att inställa sig vid domstolens sammanträde. Samtidigt skall han underrättas om datum, tid och plats för sammanträdet. Dessutom skall 20 § 1 och 2 mom. iaktas samt beaktas de föreskrifter som domstolen har meddelat om dagen för handläggningen av målet.

Över delgivningen av en muntlig stämning skall utfärdas ett intyg som nämns i 17 § 1 mom. Det skall tillställas domstolen senast i början av sammanträdesdagen. Intyget får också sändas per post eller lämnas genom bud. En kopia av intyget skall ges mottagaren av delgivningen.

23 §

Ett brottmål blir genom delgivningen av stämningen anhängigt vid den domstol till vilken svaranden har stämts.

Särskilda stadganden

24 §

När en militärperson eller någon som hör till sjöfartsväsendet kallas till domstolen, skall iaktas vad som stadgas särskilt.

Utan hinder av detta kapitel skall också iaktas vad som särskilt stadgas om delgivning

21 §

(upphävs)

22 §

(upphävs)

23 §

(upphävs)

24 §

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

av stämning genom offentlig kungörelse i vissa fall.

12 kap.

Om parterna

Parts närvaro

6 §

Part eller laga företrädare för part är skyldig att inställa sig personligen inför rätta, om så förordnats i stämningen eller av domstolen under rättegången.

7 §

I ett tvistemål kan ett part eller hans lagliga företrädare och i ett brottmål målsäganden eller hans lagliga företrädare vid vite förpliktas att personligen inställa sig vid domstolen, om det anses nödvändigt för utredningen av målet. I ett tvistemål där förlikning inte är tillåten skall svaranden alltid vid vite uppmanas att inställa sig.

8 §

I brottmål må svarande ej dömas till frihetsstraff, om han icke under målets handläggning personligen hörts. Häktad svarande skall vara personligen närvarande inför rätta, då målet angående det brott för vilket han är häktad handlägges. I annat fall må svarande förordnas att personligen inställa sig inför rätta, om sakens utredning det kräver.

Parts utevaro i brottmål

24 §

Om allmänna åklagaren uteblir från den

Parts närvaro i tvistemål

6 §

En part skall vid vite åläggas att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätten, om inte domstolen anser att hans personliga närvaro inte behövs för utredningen av målet.

En part skall vid vite åläggas att infinna sig personligen vid muntlig förberedelse i tingsrätten, om hans personliga närvaro anses underlätta förberedelsen av målet.

En part skall vid vite åläggas att infinna sig personligen vid muntlig förhandling i hovrätten eller högsta domstolen, om det anses nödvändigt för utredningen av målet.

I tvistemål där förlikning inte är tillåten skall svaranden alltid vid vite uppmanas att infinna sig vid domstolen.

7 §

Vad som stadgas i 6 § skall även i tillämpliga delar gälla en parts lagliga företrädare i tvistemål.

8 §

(upphävs)

24 §

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

första handläggningen av ett brottmål, då åklagaren på tjänstens vägnar skall vara närvarande eller hans närvaro annars är påkallad, och om ingen ersättare för honom utan olägenhet kan fås till samma rättegångsförhandling, skall målet skjutas upp.

25 §

Om målsäganden uteblir från den första handläggningen av ett brottmål som han har väckt, skall målet avskrivas.

26 §

Uteblir den som har stämts att svara från den första handläggningen av ett brottmål, skall han dömas till böter för utevaro, om inte målet avskrivs.

Domstolen kan bestämma att svaranden hämtas redan till samma rättegångsförhandling. Om han kan hämtas, skall han inte dömas till böter för utevaro. Kan han inte hämtas, skall målet skjutas upp.

27 §

Uteblir en målsägande eller svarande från den fortsatta behandlingen av ett brottmål, skall vad domstolen bestämmer i uppskovsbeslutet iakttas. Om allmänna åklagaren uteblir, skall 24 § tillämpas på motsvarande sätt.

Uteblir utan laga förfall en målsägande eller hans lagliga företrädare som har förelagts att personligen infinna sig till målets fortsatta behandling, eller en svarande som har förelagts att inställa sig vid vite, kan domstolen besluta att han skall hämtas redan till samma rättegångsförhandling.

(upphävs)

25 §

(upphävs)

26 §

(upphävs)

27 §

Kompletterande stadganden

30 §

Om det uppges eller är känt att en parts utevaro i ett brottmål eller underlåtenhet att följa en uppmaning i ett tvistemål har berott på laga förfall, eller om det finns skäl att anta att han har ett sådant förhinder, skall domstolen skjuta upp brottmålet och i tvistemålet ge parten ett nytt tillfälle att följa uppmaningen. Parten får inte då för utevaro dömas till en påföljd som nämns i lag eller som har förelagts honom för ett sådant fall, eller för underlåtenhet att följa en uppmaning i ett tvistemål, om

30 §

Om det uppges eller är känt att en parts utevaro eller annan underlåtenhet har berott på laga förfall, eller om det finns skäl att anta att han har ett sådant förhinder, skall domstolen inställa behandlingen och sätta ut en ny behandlingsdag eller ge parten ett nytt tillfälle att följa uppmaningen. Parten får i så fall inte dömas till den påföljd som har förelagts honom för underlåtenheten, om det inte förrän huvudsaken avgörs framgår att han har inte haft laga förfall.

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

det inte förrän huvudsaken avgörs framgår att han inte hade haft laga förfall.

31 §

Om en part eller hans lagliga företrädare, som trots att ett vite har förelagts honom underlåter att *personligen* inställa sig vid domstolen, kan hämtas till samma rättegångsförhandling, skall han inte dömas till vite för utevaror. Vite skall inte heller dömas ut, om parten eller hans lagliga företrädare inte längre behöver höras personligen.

Har svaranden i ett tvistemål vid vite uppmanats att inställa sig vid domstolen, skall 1 mom. på motsvarande sätt tillämpas, om svaranden med stöd av 19 § 2 mom. hämtas till samma rättegångsförhandling eller om hans hörande förfaller.

33 §

Den som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen får tas i förvar tidigast dagen innan transporten börjar. Frihetsberövandet, inberäknat transport-tiden, får inte räcka längre än tre dagar.

35 §

Besvär över beslut genom vilket en part för utevaror har dömts till böter eller vite innan något avgörande har meddelats i huvudsaken skall anföras särskilt. Om böter döms ut i samband med att huvudsaken avgörs eller om en part inte döms till böter, får den som är missnöjd söka ändring i beslutet inom den tid och i den ordning som gäller för sökande av ändring i avgörandet i huvudsaken.

31 §

Om en part eller hans lagliga företrädare, som trots att ett vite har förelagts honom underlåter att infinna sig vid domstolen, kan hämtas till samma rättegångsförhandling, skall han inte dömas till vite för utevaror. Vite skall inte heller dömas ut, om parten eller hans lagliga företrädare inte längre behöver höras personligen.

33 §

Den som enligt domstolens beslut skall hämtas till domstolen får *inte utan särskilda skäl tas i förvar tidigare än* dagen innan transporten börjar. Frihetsberövandet, transporttiden inräknad, får inte räcka längre än tre dagar.

35 §

Besvär över beslut genom vilket en part för utevaror har dömts till vite innan något avgörande har meddelats i huvudsaken skall anföras särskilt. Om *vitet* döms ut i samband med att huvudsaken avgörs eller om en part inte döms till vite, får den som är missnöjd överklaga i beslutet inom den tid och i den ordning som gäller för sökande av ändring i avgörandet i huvudsaken.

14 kap.

Om handläggning av mål inför rätta

3 §

I brottmål skall allmänna åklagaren genast vid rättegångens början framlägga sina yrkanden och grunderna för dem. Detsamma gäller målsäganden, om ej av tvingande skäl annat följer. Svaranden skall härefter höras i saken. Om ärendets beskaffenhet det påkallar skall han anmodas att avgiva sin redogörelse i ett sammanhang, och skall härvid i tillämpliga delar

3 §

(upphävs)

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

lända till efterrättelse, vad i 17 kap. 32 § stadgas om vittnesförhör.

Angående målsägande skall tillämpas, vad i 1 § 2 mom. är stadgat om part i tvistemål.

Är parts redogörelse ofullständig, skall han anmodas att fullständiga den. Gör han det icke eller avviker hans redogörelse från vad han tidigare i saken anfört, skall han tillfrågas om orsaken därtill.

4 §

Rätten skall vaka över att klarhet och ordning iakttages i handläggningen av mål, och äger rätten härvid befogenhet förordna, att skilda frågor eller olika delar av målet handläggas var för sig. Rätten bör även tillse, att målet blir grundligt behandlat och att däri ej indrages något, som icke därtill hör.

7 a §

Åtal som går ut på att en och samma svarande har begått olika brott eller att ett enda brott har begåtts av flera svarande skall behandlas i ett sammanhang, om det inte anses lämpligare att de behandlas vart för sig. Detsamma gäller skilda brott som påstås ha begåtts av flera svarande, om det för utredningen av målet är till fördel att åtalen behandlas i ett sammanhang.

Skilda åtal som har upptagits till behandling i ett sammanhang får senare skiljas åt. Åtal som gäller en och samma svarande eller ett och samma brott får dock endast skiljas åt om det finns särskilda skäl.

7 b §

I ett brottmål får ett av flera åtal som behandlas i ett sammanhang avgöras innan behandlingen av de övriga har avslutats. Åtal som gäller en och samma svarande eller ett och samma brott får likväl avgöras vart för sig endast om det finns särskilda skäl.

8 §

Privaträttsligt anspråk med anledning av brott får framställas i samband med att straff eller förverkningsspåföljd yrkas för brottet. Göres sådant privaträttsligt anspråk gällande genom särskild talan, iakttages vad om rättegång i tvistemål är stadgat.

9 §

Domstolen må, om skäl därtill föreligger,

4 §

Om det för målets avgörande är viktigt att en fråga som behandlas i en annan rättegång eller i något annat förfarande avgörs först, eller om det finns något annat långvarigt hinder för behandlingen av målet, kan domstolen bestämma att behandlingen skall fortsätta först sedan hindret har upphört.

7 a §

(upphävs)

7 b §

(upphävs)

8 §

(upphävs)

9 §

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

avskilja i brottmål framställt privaträttsligt anspråk till ett särskilt mål, som i fortsättningen handlägges i den ordning som är stadgad för handläggningen av tvistemål, eller ock förena privaträttsligt anspråk med anledning av samma brott, vilka samtidigt äro anhängiga där, till ett enda mål, som i fortsättningen handlägges i den ordning som är stadgad för handläggningen av brottmål. I beslut om åtskiljande eller förening av mål må ändring icke sökas.

11 §

Framgår vid prövningen av brottmål, att i åtalet avsedd handling icke är brott, eller ådömes av annan orsak ej straff för handlingen, må i målet framställt privaträttsligt anspråk likväl där prövas eller handläggningen av anspråket fortsättas i den ordning som är stadgad för handläggningen av tvistemål.

(upphävs)

11 §

16 kap.

Om processinvändningar och uppskov

Om processinvändningar

4 §

Begär en part uppskov i ett brottmål för att lägga fram ytterligare bevisning eller av någon annan orsak, skall målet skjutas upp, om domstolen anser att det finns skäl till det, och samtidigt sättas ut en ny tid för behandlingen. Självman får domstolen inte skjuta upp brottmålet, om det inte finns särskilda skäl. Är i ett brottmål svaranden häktad eller har han meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, får målet inte skjutas upp längre än två veckor, om det inte är nödvändigt för undersökning av svarandens sinnessillstånd.

Över uppskov i saken må ingen anföra besvär. Anser dock någon, att målet därigenom onödigtvis fördröjes, må han inom trettio dagar däröver klaga i hovrätten.

(upphävs)

4 §

5 §

Om det för att avgöra målet är viktigt att en fråga som behandlas i en annan rättegång eller i något annat förfarande avgörs först, eller om det finns något annat långvarigt hinder för behandlingen av målet, kan domstolen bestämma att behandlingen skall fortsätta först sedan hindret har upphört.

(upphävs)

5 §

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

I brottmål, vari åtal utföres av allmänna åklagaren, skall målsäganden förständigas att infinna sig till målets fortsatta handläggning, om han anser sin fördel det kräva. I annat brottmål skall målsäganden förständigas att infinna sig till den fortsatta handläggningen, om han vill fullfölja sin talan.

Förständigare domstolen målsäganden eller laga företrädare för honom att infinna sig personligen till målets fortsatta handläggning, föreläggas honom vite.

7 §

Har i ett brottmål målsäganden eller hans lagliga företrädare vid vite ålagts att infinna sig personligen till målets fortsatta behandling men uteblir utan laga förfall, kan domstolen bestämma att han skall hämtas till en senare rättegångsförhandling, om det finns skäl.

8 §

I brottmål skall svaranden, såframt han ej är häktad eller förordnande om hans häktande icke utfärdas, vid vite åläggas att infinna sig till målets fortsatta handläggning. Om svaranden skall inställa sig personligen, skall detta nämnas i beslutet. Åtalas svaranden för brott, för vilket icke annat straff än böter är stadgat, eller har han under målets handläggning hörts personligen, skall han, om hans personliga närvaro icke är nödvändig, förständigas att infinna sig till målets fortsatta handläggning vid äventyr att målet oaktat hans utevaro kan avgöras. Utan laga förfall utebliven svarande, som icke förklaras häktad, förordnas att hämtas till målets fortsatta handläggning, om han skall inställa sig personligen.

9 §

Om en part eller hans lagliga företrädare, som inte är närvarande eller företrädd vid domstolen, vid vite föreläggs att inställa sig till handläggningen, skall han i tvistemål underrättas om detta enligt 11 kap. 3 och 4 §§ och i brottmål enligt 11 kap. 20 § 2 mom.

10 §

Vad 6—9 §§ stadgar om parternas skyldighet att infinna sig till fortsatt handläggning av ett brottmål gäller också den fortsatta handlägg-

6 §

(upphävs)

7 §

(upphävs)

8 §

(upphävs)

9 §

(upphävs)

10 §

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

ningen av målet vid någon annan behörig domstol som målet har överförs till.

17 kap.

Om bevisning

8 a §

I ett tvistemål skall bevisen tas upp vid huvudförhandlingen, om inte bevisupptagningen enligt 6 kap. 8, 12 eller 17 § eller 15, 41, 48 a, 51, 56 a, 61 eller 65 § i detta kapitel skall ske utom huvudförhandlingen.

8 a §

Bevisen skall tas upp vid huvudförhandlingen, om inte bevisupptagningen enligt 6 kap. 8, 12 eller 17 § i denna lag, 6 kap. 4 eller 12 § lagen om rättegång i brottmål (/) eller 15, 41, 48 a, 51, 56, 61 eller 65 § i detta kapitel skall ske utom huvudförhandlingen.

8 e §

Ett bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen i ett tvistemål skall tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §.

8 e §

Ett bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen skall tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §.

9 §

Har bevis i ett tvistemål tagits upp i en parts frånvaro, skall beviset upptas på nytt när parten är närvarande, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §. Om beviset inte upptas på nytt, skall domstolen redogöra för detta på basis av rättegångsmaterialet i målet.

9 §

I tvistemål kan bevis tas upp trots att en part utan laga förfall har uteblivit från handläggningen. I brottmål kan bevis tas upp trots att svaranden utan laga förfall har uteblivit från handläggningen endast om domstolen finner det lämpligt.

I brottmål där svaranden har uteblivit utan laga förfall kan bevis upptas endast om domstolen finner det lämpligt. Har målet skjutits upp till ett annat sammanträde skall parten, om han är närvarande vid detta underrättas om bevis som har lagts fram i hans frånvaro. Om domstolen anser det vara nödvändigt, skall ett vittne eller en sakkunnig förhöras på nytt i partens närvaro.

Om bevis har tagits upp i en parts utevaro, skall beviset upptas på nytt när parten är närvarande, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av 7 §. Om beviset inte upptas på nytt, skall domstolen redogöra för detta på basis av rättegångsmaterialet i målet.

11 §

Vid underrätt må såsom bevis ej åberopas skriftlig berättelse av privat natur, som någon i anledning av redan inledd eller förestående rättegång avgivit, med mindre detta särskilt i lag medgivits eller rätten på grund av särskilda omständigheter det tillåter.

11 §

Om inte annat stadgas i lag, får såsom bevis vid domstol inte åberopas

1) skriftlig berättelse av privat natur, som någon med anledning av redan inledd eller förestående rättegång har avgivit, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar tillåta det, eller

Gällande lydelse

Om svaranden bestrider ett sådant yrkande av käranden som nämns i 5 kap. 14 § och som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check, får han i samband med sitt svaromål tillstå domstolen en berättelse av privat natur som nämns i 1 mom. för att styrka sannolika skäl för bestridandet.

Stöder sig högre rätt på berättelse, varom förmäles i 1 mom., och finner rätten, att avseende bör fästas vid densamma, skall den, som avgivit berättelsen, höras såsom vittne antingen vid högre rätt, såvida enligt lag hinder därför ej annars sföreligger, eller vid den under rätt, som högre rätt förordnar.

15 §

I tvistemål kan domstolen besluta att en handling tas emot utom huvudförhandlingen, om den inte kan läggas fram vid denna eller det i förhållande till bevisets värde ger upphov till oskäligen kostnader eller oskäligt men att lägga fram handlingen där. Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får detta då också behandlas till övriga delar.

16 §

Angående återbetalning till staten av ersättning, som erlagts av statsmedel, skall i tillämpliga delar gälla, vad om ersättning till statsverket av arvoden, som i brottmål ur sagda medel erlagts till vittne eller annars däri hörda personer, är stadgat.

18 §

Envar, som icke är eller varit part i målet, må höras som vittne. I brottmål får dock målsäganden icke vittna, även om han ej för talan, ej heller den, som redan dömts till straff för samma brott.

I tvistemål må likväl icke den vittna, till vars förmån eller mot vilken dom, som varder

Föreslagen lydelse

2) utsaga som antecknats i ett förundersökningsprotokoll eller annan handling eller som annars upptagits.

Om ett vittne inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utom den, kan domstolen tillåta att en i 1 mom. 2 punkten avsedd handling eller utsaga får beaktas i rättegången.

Om svaranden bestrider ett sådant yrkande av käranden som nämns i 5 kap. 14 § och som grundar sig på ett löpande skuldebrev, en växel eller en check, får han i samband med sitt svaromål tillstå domstolen en skriftlig berättelse av privat natur som nämns i 1 mom. för att styrka sannolika skäl för bestridandet.

15 §

Domstolen kan besluta att en handling tas emot utom huvudförhandlingen, om den inte kan läggas fram vid denna eller det i förhållande till bevisets värde ger upphov till oskäligen kostnader eller oskäligt men att lägga fram handlingen där. Målet får samtidigt behandlas i övrigt, om det är synnerligen viktigt för utredningen.

Om återbetalning till staten av ersättningar som betalats av statsmedel gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 21 kap. 13 § i denna lag och 9 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål.

18 §

Alla utom den som är part i målet kan höras såsom vittne. I ett brottmål får målsäganden inte vittna, även om han inte för talan, och i tvistemål får inte den vittna till vars förmån eller mot vilken domen blir gällande som om den hade meddelats i en rättegång där han varit part.

I brottmål får inte den vittna som har

1) åtalats för samma gärning eller en gärning

Gällande lydelse

avkunnad i saken, blir gällande, såsom om den hade givits i rättegång däri han varit part.

Föreslagen lydelse

som står i omedelbart samband med den gärning som åtalet gäller,

2) förelagts strafforder eller ordningsbot för en gärning som avses i 1 punkten, eller

3) begått en gärning beträffande av vilken en förundersökningsmyndighet med stöd av 43 § 1 mom. 2 punkten förundersökningslagen har avstått från att vidta åtgärder för att ställa den skyldige under åtal eller som åklagaren med stöd av kap. 7 eller 8 § lagen om rättegång i brottmål eller motsvarande lagrum har beslutat att inte väcka åtal för.

Om domstolen vill höra någon som avses i 1 eller 2 mom. och som inte är part i målet, skall beträffande kallelse, utevaro och förhör i tillämpliga delar iakttas vad som gäller för parter. Angående rätten till ersättning för den som infinner sig vid domstolen gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om vittnen.

26 §

Vill en part i ett brottmål att ett vittne skall förhöras, skall han be stämningssmannen eller någon annan som anges i 11 kap. 26 § att kalla vittnet till domstolen i så god tid att vittnet utan svårighet kan infinna sig där.

I tvistemål har domstolen hand om uppgiften att kalla vittnen, om denna inte har anförtrotts parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 §. En kallelse skall delges vittnet personligen enligt 11 kap. 3 och 4 §§.

(2 mom. upphävs)

Domstolen har hand om uppgiften att kalla vittnen, om denna inte har anförtrotts parterna på den grund som anges i 11 kap. 2 §. Ett vittne skall kallas att infinna sig vid vite, som domstolen förelägger, och kallelsen skall delges vittnet personligen enligt 11 kap. 3 och 4 §§.

26 a §

Skall vittneskallelse delgivas utom landet, utfärdas den av häradshövdingen eller rådstuvurättens ordförande. I kallelsen skall angivas den dag, då den senast skall delgivas.

26 a §

Skall vittneskallelse delges utom landet, skall domstolen ha hand om delgivningen. I kallelsen skall anges den dag då den senast skall delges.

33 §

Vittne förhöres av rättens ordförande. Rätten kan likväl, där den så finner lämpligt, överlämna förhörets verkställande åt parterna, varvid vittne först förhöres av den part, som åberopat vittne, och därefter av motparten.

Vittnes bör uppmanas att i ett sammanhang avgiva sin berättelse. Sedan vittnet avgivit sin berättelse, kunna rättens ordförande och dess övriga medlemmar samt parterna ställa frågor till vittnet.

33 §

Vittnesförhöret skall inledas av den part som åberopat vittnet, om inte domstolen bestämmer något annat. Vittnet skall självant och vid behov genom att besvara frågor avge sin berättelse i ett sammanhang.

Efter vittnesförhöret enligt 1 mom. skall vittnet förhöras av motparten till den som åberopat vittnet. Om motparten inte är närvarande eller om domstolen annars anser det befogat, kan domstolen förhöra vittnet.

Gällande lydelse

Frågor, som genom sitt innehåll, sin form eller sättet för deras framställande inbjuda till visst svar, må ej ställas, med mindre särskilda skäl föranleda därtill. Ordföranden skall avvisa frågor, som uppenbarligen ej höra till saken eller som äro förvirrande eller eljest otillbörliga.

Föreslagen lydelse

Härefter skall domstolen och parterna få ställa frågor till vittnet. Den part som åberopat vittnet skall först ges tillfälle att ställa sina frågor.

Har ingendera parten åberopat vittnet, eller har båda parterna gjort det, skall domstolen inleda vittnesförhöret, om den inte anser det lämpligare att uppgiften anförtros någondera parten.

Frågor som genom sitt innehåll, sin form, eller sitt framställningssätt inbjuder till ett visst svar får inte ställas vid andra förhör än de som avses i 2 och 3 mom., när avsikten är att klarlägga i vilken mån vittnets berättelse motsvarar det verkliga händelseförloppet. Domstolen skall avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken eller som är förvirrande eller annars olämpliga.

33 a §

Finns det flera vittnen i ett mål, skall de höras var för sig. Om vittnenas berättelser är oklara eller motstridiga, eller om det annars är skäl att höra vittnena mot varandra, är ett sådant förhör tillåtet.

Den som har åberopats att vittna får inte vara närvarande vid handläggningen av målet i större utsträckning än vad förhöret med honom kräver.

36 §

Ett vittne som uteblir utan laga förfall eller avlägsnar sig utan lov skall dömas till böter. Domstolen kan också om det finns skäl till detta, bestämma att vittnet genast skall hämtas till domstolen, såvida den inte beslutar att fortsätta behandlingen av målet senare. Om domstolen beslutar att målets behandling skall fortsättas vid ett senare sammanträde, skall den genom beslut, som skall delges vittnet i tid, ålägga honom att vid vite inställa sig vid domstolen eller, då det finns skäl, bestämma att han skall hämtas. Ett vittne som skall hämtas får tas i förvar tidigast dagen innan transporten börjar. Av skäl som anges i detta moment får frihetsberövandet, inberäknat transporttiden, inte räcka längre än tre dagar.

Då vittne hämtats till rätten, må han ej dömas till böter eller vite på den grund, att han i annat fall hade varit frånvarande från rätten.

36 §

Ett vittne som uteblir utan laga förfall eller avlägsnar sig utan lov skall dömas till förelagt vite, och om domstolen inte beslutar att fortsätta handläggningen av målet senare, kan den bestämma att vittnet genast skall hämtas till domstolen. Beslutar domstolen att handläggningen av målet skall fortsättas vid ett senare sammanträde, skall den förelägga vittnet ett högre vite eller, då orsak finns, bestämma att vittnet skall hämtas till det senare sammanträdet. Ett vittne som skall hämtas får tas i förvar tidigast dagen innan transporten börjar. Av orsaker som avses i detta moment får vittnet inte vara berövad sin frihet längre än tre dagar, transporttiden inräknad.

Om ett vittne hämtas till domstolen får ett förelagt vite inte dömas ut.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

38 §

Avstår den, som åberopat vittne, från förhör med detta eller förfaller frågan därom eljest, må vittnet icke med stöd av 36 och 37 §§ ådömas straff eller tvångsmedel användas mot honom.

Avstår den som åberopat ett vittne från att förhöra vittnet eller förfaller annars frågan om hörande av ett vittne, får vittnet inte dömas till förelagt vite enligt 36 eller 37 § eller tvångsmedel användas mot honom.

41 §

Om ett vittne i ett tvistemål på grund av sjukdom eller av något annat skäl inte kan inställa sig vid huvudförhandlingen eller om kostnaderna för eller olägenheterna av att vittnet inställer sig är oskäligen i förhållande till vittnesmålets betydelse, kan domstolen bestämma att vittnet skall höras utom huvudförhandlingen. Kan vittnet på grund av sjukdom inte höras vid domstolen, får förhöret ske hos honom. Om det för att utreda saken är synnerligen viktigt, får målet då också behandlas i övrigt.

Är den, som i brottmål åberopas som vittne, häktad eller kan han av annan laga orsak ej infinna sig vid den domstol, där målet handlägges, må han i närvaro av parterna eller deras ombud höras inför den underrätt, vilken är närmast den ort, där han vistas, såframt icke hans närvaro prövas vara nödvändig för sakens utredning eller den anklagade är häktad. Är vittnet sjukt, skall stadgandet i 1 mom. tillämpas. Kan den anklagade för medellöshet icke ställa ombud, skall rätten eller dess ordförande eller, där det anses lämpligare, på begäran av någondera av dem den domstol, vid vilken förhöret skall ske, eller dess ordförande förordna advokat eller annan skicklig person att vid förhöret bevaka den åtalades rätt. Beträffande arvode eller ersättning, som skall erläggas till sådant ombud, gäller, vad i [6 §] lagen om fri rättegång är stadgat.

42 §

Den, som icke nöjes åt beslut, varigenom vittne för utevaro eller annan tredska ådömts böter, vite eller ersättningsskyldighet eller förordnats att hållas i fängelse eller inställas inför rätta, eller åt beslut angående vittnesarvode, äger däri söka ändring genom besvär.

41 §

Om ett vittne på grund av sjukdom eller av något annat skäl inte kan infinna sig vid huvudförhandlingen eller om kostnaderna för eller olägenheterna av att vittnet infinns sig vid huvudförhandlingen vore oskäligen i förhållande till vittnesmålets betydelse, kan domstolen bestämma att vittnet skall höras utom huvudförhandlingen. Kan vittnet på grund av sjukdom inte höras vid domstolen, får förhöret ske hos honom. Målet får samtidigt behandlas i övrigt, om det är synnerligen viktigt för utredningen.

42 §

Den, som inte nöjer sig med ett beslut genom vilket ett vittne för utevaro eller annan tredska har dömts till vite eller ersättningsskyldighet eller förordnats att hållas i fängelse eller hämtas till domstolen eller med beslut om vittnesarvode får söka ändring genom besvär.

54 §

I beslut, varigenom sakkunnig ådömts böter,

54 §

I ett beslut genom vilket en sakkunnig har

Gällande lydelse

vite eller ersättningsskyldighet eller som angår ersättning till sakkunnig, får ändring sökas genom besvär.

56 a §

Syn i tvistemål kan hållas utom huvudförhandlingen, om det inte är möjligt att förrätta syn vid denna eller om det i förhållande till dess värde ger upphov till oskäligen kostnader eller oskäligt men att hålla syn vid huvudförhandlingen. Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får målet då också behandlas till övriga delar.

61 §

En part kan förhöras i bevisningssyfte. Vid ett sådant förhör skall i tillämpliga delar iakttagas vad 33 § 1—4 mom. och 41 § stadgar om vittnesförhör.

19 kap.

Om then, som far ifrån Rätten utan lof

1 §

Reser någon bort, då hans sak för Rätta är, utan han hafver Domarens lof dertill, eller laga fullmäktig ställt, och Rätten det kungjort; böte i Underrätt [fem daler], i Hofrätt [tio daler], och gånge ej dess mindre dom i saken.

2 §

Nu hafver man så nödig resa, att han ej kan skiuta then up, och är saken af then vigt, at han ej dristar sig förtro then åt fullmächtig; gifve thet Rätten tillkänna, och afbide lof at resa. Gör han thet ej, och reser äntå bort, böte han, och gånge med saken, som förr är sagdt.

21 kap.

*Om rättegångskostnader**Brottmål*

17 §

I fråga om rättegångskostnaderna i ett brottmål där endast målsäganden för talan iakttagas i tillämpliga delar vad som stadgas om tvistemål.

Föreslagen lydelse

dömts till vite eller ersättningsskyldighet eller som gäller ersättning till sakkunnig får ändring sökas genom besvär.

56 a §

Syn kan hållas utom huvudförhandlingen, om det inte är möjligt att förrätta syn vid denna eller om det i förhållande till dess värde ger upphov till oskäligen kostnader eller oskäligt men att hålla syn vid huvudförhandlingen. Om det är synnerligen viktigt för utredningen av målet, får målet då också behandlas till övriga delar.

61 §

En part kan förhöras i bevissyfte. Vid ett sådant förhör skall i tillämpliga delar iakttagas vad som i 33 och 41 §§ stadgas om vittnesförhör.

(upphävs)

1 §

(upphävs)

2 §

(upphävs)

17 §

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

Vad 8 § 2 mom., 12 och 13 §§, 14 § 2 mom. samt 15 och 16 §§ stadgar om tvistemål gäller i tillämpliga delar också i brottmål.

(upphävs)

18 §

20 §

Om domstolen i samband med ett brottmål där allmänna åklagaren för talan behandlar en målsägandes talan mot en part för vilken det inte har yrkats straff eller andra straffrättsliga påföljder, eller om någon annan än en målsägande framställer privaträttsliga yrkanden mot den åtalade, skall i fråga om rättegångskostnaderna till dessa delar iaktas de stadganden som gäller för tvistemål.

(upphävs)

20 §

22 kap.

Tingsrättens protokoll

3 §

Om intagande av beslutet i protokollet stadgas i 24 kap. 24 §.

(2 mom. upphävs)

4 §

Protokollet över den muntliga förberedelsen i ett tvistemål skall utöver vad som stadgas i 3 § ange

1) de yrkanden, invändningar, medgivanden och bestridanden som har framställts,

2) de omständigheter som parterna grundar sina yrkanden och bestridanden på samt motpartens yttranden om dem,

3) de bevis som har åberopats och vad som skall styrkas med varje bevis samt

4) övriga omständigheter som är väsentliga för att huvudförhandling skall kunna hållas.

4 §

Protokollet över den muntliga förberedelsen skall utöver vad som stadgas i 3 § ange

1) de yrkanden, invändningar, medgivanden och bestridanden som har framställts,

2) de omständigheter som parterna grundar sina yrkanden och bestridanden på samt motpartens yttranden om dem,

3) de bevis som har åberopats och vad som skall styrkas med varje bevis samt

4) övriga omständigheter som *behövs* för att huvudförhandling skall kunna hållas.

23 kap.

Om omröstning

Om omröstning i allmänhet

1 §

När tingsrätten skall fatta beslut, skall dess ordförande för nämndemännen redogöra för de frågor som kommit fram i saken och de stadganden som är tillämpliga på dem.

1 §

Om domstolens medlemmar inte under överläggningen i rätten når enighet om avgörandet, skall omröstning förrättas.

Röstningen sker enligt tjänsteår så att den

Gällande lydelse

3 §
Kunna Rättens Ledamöter i andra domstolar ej alle om slutet ense varda; gånge dom i saken efter thy, som the fleste säga. Ther rösterna skiljachtiga äro, och på hvarthera sidan lika många; gälle thet, som then främste i Rätten bifallit; men i brottmål, theas mening som fria, eller then lindrigast är.

4 §
Nu kan så hända, at i brottmål Rättens Ledamöter falla på flera skiljachtiga meningar; tå gälle theas röster, som kunna närmast til hvarandra jämnkas, och gå ut på thet, som lindrigast är. I andra saker stände vid the flestas mening, som på en grund sig stödja, äntå at flera meningar äro, som af olika grund komma. Äro rösterna så skiljachtiga, at stridighet varder, hvilket för the flestas mening hållas kan; tå bör ock ther öfver omröstas.

Om omröstning i tvistemål

5 §
Röstning sker enligt tjänsteår så att den yngsta medlemmen säger sin mening först och ordföranden sist. Vid tingsrätten uttalar sig likväl nämndemännen sist.

Om en medlem av domstolen föredrar målet, skall han dock yttra sig först.

Meningarna skall motiveras. En medlem som ansluter sig till en tidigare framförd åsikt skall motivera sin mening endast om motiveringen avviker från vad som har framförts tidigare.

Föreslagen lydelse

yngsta medlemmen säger sin mening först och ordföranden sist. Föredrar en medlem av domstolen målet, skall dock han först säga sin mening.

2 §
Finns det nämndemän i tingsrätten, skall ordföranden för nämndemännen redogöra för de frågor som kommit fram i målet och de stadganden som är tillämpliga på dem.

Vid omröstning skall nämndemännen säga sin mening sist.

3 §
Meningarna skall motiveras.

En medlem som förenar sig en tidigare framförd åsikt skall motivera sin mening endast om motiveringen avviker från vad som har framförts tidigare.

4 §
Ifall det uppstår olika meningar om hur omröstningen skall förrättas eller om resultatet av omröstningen, skall domstolen särskilt rösta om denna fråga. Stadgandena om omröstning i tvistemål skall då iakttas.

5 §
Om flera yrkanden eller ett kvittningsanspråk har framställts i ett tvistemål, skall en särskild omröstning hållas om vart och ett av dem. Detsamma gäller om det i ett mål om ett och samma yrkande finns flera frågor som inverkar på domslutet.

En medlem av domstolen skall uttala sig om varje fråga som domstolen skall avgöra.

Gällande lydelse

5 a §

I rättegångsfrågor skall en särskild omröstning hållas.

Om flera yrkanden eller ett kvittningsanspråk har framställts i ett tvistemål, skall en särskild omröstning hållas om vart och ett av dem. Detsamma gäller om det i ett mål om ett och samma yrkande finns flera frågor som inverkar på domslutet.

När det röstas om ett privaträttsligt yrkande i ett brottmål tillämpas vad 2 mom. stadgar om omröstning som gäller yrkanden i tvistemål.

Domstolens medlemmar skall uttala sig om varje fråga som skall avgöras.

6 §

Begiärar någon rådrum, at för sakens vikt sig nogare betäncka; hafve ther lof til, och varde så med omröstning uppsköf, högst fyra dagar. Vil någon, sedan ordenteliga til slut är omröstad, sin mening ändra, eller förklara, innan dom är afsagd; thet må ej vägras, när han goda skäl och orsaker ther til företer.

Föreslagen lydelse

5 a §

(upphävs)

6 §

Vid omröstningen skall den mening gälla som omfattas av mer än hälften av medlemmarna. Vid lika röstetal gäller den mening som ordföranden omfattar.

7 §

I rättegångsfrågor skall en särskild omröstning hållas.

8 §

Gäller omröstningen penningbelopp eller något annat yrkande av viss storlek och har vid omröstningen flera meningar än två fått understöd utan att någon av dem skall gälla enligt 6 §, skall de röster som givits för det till beloppet högsta yrkandet läggas samman med de röster som har avgivits för det yrkande som kommer därefter, och om det behövs, skall sammanläggningen fortsätta till dess någon mening skall gälla enligt 6 §.

9 §

Röstar i ett tvistemål om utdömande av förelagt vite eller fängelsestraff, skall stadgandena om omröstningsreglerna i brottmål tillämpas.

24 kap.

Om domstolens avgörande

4 a §

För den som har anmält missnöje med

I tvistemål och brottmål där målsäganden

Gällande lydelse

tingsrättens dom skall en kopia av domen eller ett utdrag ur protokollet finnas tillgängliga i domstolens kansli senast tre veckor efter att domen har avkunnats eller meddelats. Annars skall kopian eller utdraget, om möjligt, stå att få i kansliet senast 30 dagar efter att domen har avkunnats eller meddelats.

Föreslagen lydelse

ensam för talan får käranden såsom expedition en kopia av tingsrättens dom.

Om någon har anmält missnöje med tingsrättens dom i ett tvistemål, skall en kopia av tingsrättens dom stå att få för hans räkning i domstolens kansli senast tre veckor efter att domen avkunnades eller meddelades. Annars skall kopian, om möjligt, stå att få i kansliet senast 30 dagar efter att domen avkunnades eller meddelades.

25 kap.

Fullföljd av talan från underrätt till hovrätt*Besvärsskriftens innehåll och bilagor*

16 §

Till besvärsskriften skall fogas

1) i brottmål utdrag eller officiellt bestyrkta kopior av de protokoll som har satts upp över behandlingen, och

2) i tvistemål och brottmål de handlingar som ändringssökanden åberopar.

Av besvärsskriften och de i 1 mom. 2 punkten nämnda handlingarna skall även avskrift inges.

16 §

Till besvärsskriften skall fogas de handlingar som ändringssökanden åberopar i sin ändringsansökan.

Av besvärsskriften och de till skriften fogade handlingarna skall även in en kopia.

Kompletterande stadganden

21 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har kommit till underrättens kansli och är riktade till hovrätten skall utan dröjsmål sändas från underrätten till hovrätten. I tvistemål skall dessutom samtidigt akten i målet och bandupptagningarna samt en kopia av underrättens dom eller dess beslut som utgör en fristående handling sändas till hovrätten. Dessa handlingar sänds dock först sedan fristen för att bemötande har löpt ut, om inte något annat följer av att saken är brådskande.

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har kommit till underrättens kansli och är riktade till hovrätten skall utan dröjsmål sändas från underrätten till hovrätten. Samtidigt skall akten i målet och bandupptagningarna samt en kopia av underrättens dom eller dess beslut som utgör en fristående handling sändas till hovrätten. Dessa handlingar sänds dock först sedan fristen för att bemötande har löpt ut, om inte något annat följer av att saken är brådskande.

Denna lag träder i kraft
199 .

3.

Lag

om ändring av förordningen om införande av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i förordningen den 19 december 1889 om införande av strafflagen 15, 15 a—15 d och 16—19 §§,

dessas lagrum sådana de lyder, 15 § delvis ändrad genom lagar av den 25 mars 1983 och den 23 mars 1990 (329/83 och 301/90), 15 a—15 d §§ i sistnämnda lag, 16 § ändrad genom lagar av den 10 januari 1947 och den 19 april 1991 (1/47 och 698/91) samt nämnda lag av den 25 mars 1983, 17 § ändrad genom lagar av den 16 februari 1973 och den 3 juni 1976 (139/73 och 461/76), 18 § ändrad genom nämnda lagar av den 16 februari 1973 och den 23 mars 1990 samt 19 § i nämnda lag av den 16 februari 1973, samt

ändras 14 § 2 mom., sådant det lyder i lag av den 24 augusti 1990 (770/90), som följer:

Gällande lydelse

14 §

Allmänna åklagaren får likväl inte utan målsägandens åtalsbegäran väcka åtal för ett brott som har begåtts under den tidigare lagens giltighetstid och för vilket åklagaren enligt den tidigare lagen inte fick väcka åtal utan sådan begäran, trots att brottet enligt den nya lagen hör under allmänt åtal. Om målsägandens rätt att återta sin åtalsbegäran gäller också i detta fall 17 § 2 mom.

15 §

Allmän åklagare skall åtala brott, som hör under allmänt åtal, ändå att målsegande icke anmält det dertill. Utför målsegande själv åtal för sådant brott, vare allmän åklagare ändå skyldig att bevaka det allmännas talan i saken.

Åklagaren får meddela åtalseftergift

1) då brottet inte kan förutses medföra strängare straff än böter och gärningen, med hänsyn till sin menlighet eller gärningsmannens skuld sådan den framgår av brottet, skall anses ringa bedömd som en helhet, samt

2) för ett brott som begåtts av någon som inte har fyllt 18 år, om det inte kan förutses medföra ett strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader och gärningen snarare kan anses ha berott på oförstånd eller förhastande än på likgiltighet för förbud och påbud i lag.

Vad som i 2 mom. är stadgat om åklagarens rätt att eftergiva åtal gäller inte brott som avses i 2 § militära rättegångslagen (326/83).

Föreslagen lydelse

14 §

Allmänna åklagaren får likväl inte utan målsägandens åtalsbegäran väcka åtal för ett brott som har begåtts under den tidigare lagens giltighetstid och för vilket åklagaren enligt den tidigare lagen inte fick väcka åtal utan sådan begäran, trots att *sådan begäran inte förutsätts* enligt den nya lagen. Om målsägandens rätt att återkalla sin åtalsbegäran gäller också i detta fall *vad som stadgas i 1 kap. 16 § 2 mom. lagen om rättegång i brottmål (/)*.

15 §

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

15 a §

Om inte ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver något annat, får allmänna åklagaren, utöver vad 15 § 2 mom. stadgar, besluta om åtalseftergift när

1) en rättegång och ett straff skall anses oskäligen eller oändamålsenliga med hänsyn till gärningsmannens handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, hans per sonliga förhållanden, de övriga följder som brottet medfört för honom, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter, eller när

2) brottet inte på grund av vad som stadgas om sammanträffande av brott väsentligt skulle inverka på det totala straffet.

15 b §

Beslutet om åtalseftergift skall delges den som eftergiften gäller och målsägandenpersonligen eller med posten eller på något annat sätt som gäller om delgivning i förvaltningsärenden.

Om allmänna åklagaren anser det nödvändigt, kan han ge densom eftergiften gäller en muntlig anmärkning. På yrkande av den som åtalseftergiften gäller skall åklagaren föra sitt avgörande av skuldfrågan till domstolen. Yrkandet skall skriftligen tillställas åklagaren inom trettio dagar från den delgivning som avses i 1 mom.

15 c §

När åklagaren har fört sitt avgörande om åtalseftergift till domstolen skall den som eftergiften gäller på det sätt som anges i 15 b § 1 mom. utan dröjsmål underrättas om tiden och platsen för behandlingen och om att saken kan avgöras även om han är frånvarande. Då saken behandlas skall i övrigt i tillämpliga delar följas stadgandena om rättegång i brottmål.

15 d §

Allmänna åklagaren får trots att han beslutat om åtalseftergift väcka åtal, om det på grund av ny utredning i saken framgår att beslutet har grundat sig på uppgifter som i väsentlig grad är ofullständiga eller oriktiga.

Högre åklagare har rätt att ta upp saken till ny prövning enligt vad som stadgas särskilt.

16 §

Brott hör under allmänt åtal, om inte något annat stadgas.

I brottmål må förlikning med målsägande ej

15 a §

(upphävs)

15 b §

(upphävs)

15 c §

(upphävs)

15 d §

(upphävs)

16 §

(upphävs)

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

ligga i vägen för åtalsrätt, som allmän åklagare efter lag tillkommer. Vill målsägande förlikas om skadestånd, have lov därtill.

Allmän åklagare får alltid väcka åtal mot den som lyder under 45 kap. strafflagen för brott som avses i 2 § militära rättegångslagen.

17 §

Vill målsägande att allmän åklagare skall väcka åtal för brott, för vilket åklagare ej får väcka åtal, såframt icke målsäganden gjort anmälan därom, skall målsäganden inom stadgad tid hos allmän åklagare framställa begäran om väckande av åtal. Sådan begäran får även riktas till polisen, som skall meddela om detta till åklagaren.

Målsäganden har rätt att återkalla begäran om väckande av åtal, innan målet upptagits till behandling vid domstol, samt nedlägga av honom själv väckt åtal, så länge målet icke avgjorts i underrätt. Samma rätt har efter målsägandens död hans maka, barn, föräldrar eller syskon.

Förövas i 1 mom. nämnt brott mot omyndig, tillkommer förmyndare eller annan lagligen förordnad företrädare för den omyndige rätt att anmäla brottet till åtal och väcka åtal för brottet. Beträffande förmyndare och företrädare gäller härvid vad i 8 kap. 6 § strafflagen och i denna paragraf är stadgat om målsägande. Nämda rätt tillkommer dock omyndig ensam, såframt brottet riktat sig mot egendom varöver han råder eller såvitt fråga är om rättshandling, som han är behörig att företaga. Riktat sig brottet mot den omyndiges person och beror omyndigheten icke på sinnessjukdom, försvagat sinnestillstånd eller annan därmed jämförbar orsak, tillkommer denna rätt den omyndige ensam, om han fyllt 18 år, och honom jämte förmyndaren, vardera för sig, om han fyllt 15 men icke 18 år.

18 §

Begär målsägande väckande av åtal för ovan i 17 § 1 mom. åsyftat brott, är allmän åklagare skyldig att utföra åtalet, såframt ej till stöd därför anförda bevis äro så ringa, att åtalet icke skulle grunda sig på sannolika skäl.

Har förmyndare eller annan lagligen förordnad företrädare för omyndig mot denne begått sådant brott som avses i 1 mom., får allmänna åklagaren väcka åtal för brottet, även om begäran därom icke framställts. Vad 15 § 2

17 §

(upphävs)

18 §

(upphävs)

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

mom. och 15 a § stadgar skall även tillämpas på brott som nämns i 1 mom. i denna paragraf.

19 §

Har målsägande väckt åtal för brott som nämnes i 17 § 1 mom. eller framställt begäran om väckande av åtal därför, och har flera varit delaktiga i brottet, äger allmän åklagare rätt att föra talan mot alla delaktiga, även om åtalet eller begäran om väckande av åtal icke gäller dem alla.

Återkallar målsäganden begäran om väckande av åtal eller nedlägger han åtalet, utgör detta icke hinder för allmän åklagare att väcka eller fullfölja åtal, såframt ej återkallandet eller nedläggelsen gäller alla i brottet delaktiga.

19 §

(upphävs)

Denna lag träder i kraft den 199 .

Målsägandens rätt att väcka åtal bestäms enligt den lag som är i kraft när han framställer sitt straffyrkande.

4.

Lag**om ändring av förundersökningslagen**

I enlighet med riksdagens beslut upphävs i förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/87) 47 §, ändras 5, 15 och 28 §§, 29 § 2 och 3 mom., 31, 32, 34 och 42 §§ och 43 § 2 mom., samt fogas till lagen en ny 4 a §, till 10 § ett nytt 2 mom., varvid nuvarande 2 mom. blir 3 mom., till 40 § ett nytt 3 mom. och till lagen en ny 43 a § som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse**Skyldighet att göra förundersökning*

4 a §

Åklagaren kan bestämma att förundersökning inte skall göras eller att den skall avbrytas, om han med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § eller något annat motsvarande lagrum skulle låta bli att väcka åtal och någon viktig allmän eller enskild fördel inte kräver att förundersökning görs.

Allmänna principer

5 §

Vid förundersökning utreds brottet, de för-

5 §

Vid förundersökning utreds

Gällande lydelse

hållanden under vilka det begåtts, vilka parterna är samt de andra omständigheter som måste klarläggas för beslut om åtal och för rättegång i brottmål. Undersökningen skall göras så att hela bevismaterialet, om möjligt, står till domstolens förfogande när den börjar behandla åtalet.

Föreslagen lydelse

1) brottet, de förhållanden under vilka det har begåtts, vilka parterna är samt de andra omständigheter som måste klarläggas för beslut om åtal,

2) för tryggnad av eventuell kvarstad den skada som tillfogats eller fördel som åtkommit genom brottet samt

3) målsägandens privaträttsliga anspråk, om han med stöd av 3 kap. 9 § lagen om rättegång i brottmål har bett åklagaren föra talan angående hans anspråk.

Vid förundersökningen skall saken förberedas så att bevisningen kan tas emot vid huvudförhandlingen i ett sammanhang.

10 §

Åklagaren eller undersökningsledaren skall göra framställning till domstolen om att ett rättegångsbiträde eller en stödperson skall förordnas för målsäganden med stöd av stadgandena i 2 kap. lagen om rättegång i brottmål. Innan någon kan misstänkas vara skyldig till brottet görs sistnämnda framställan av undersökningsledaren.

Förundersökningsmyndigheter

15 §

Polisen skall, i enlighet med vad som närmare stadgas genom förordning, underrätta åklagaren om ett brottsärende som kommit till polisen för undersökning.

Polisen skall på åklagarens begäran göra förundersökning eller ytterligare undersökningar i ett ärende där förundersökning redan pågår eller har gjorts.

Under förundersökningen beslutar undersökningsledaren om undersökningsåtgärder enligt 12 § som en part begärt. Då ärendet har överförts på åklagaren beslutar denna om åtgärderna.

15 §

Polisen skall underrätta åklagaren om ett brottsärende som har kommit till polisen för undersökning, när någon kan misstänkas för brottet och om saken inte är enkel.

Polisen skall på åklagarens begäran göra förundersökning eller ytterligare undersökningar samt iaktta de föreskrifter som åklagaren meddelar för att trygga de i 5 § stadgade målen för förundersökningen.

Beslut om de i 12 § avsedda förundersökningsåtgärder som en part begär fattas medan förundersökningen pågår av undersökningsledaren med beaktande av vad som stadgas i 2 mom. Efter att saken har överförts till åklagaren beslutar han om åtgärderna.

Förhör

28 §

Är det uppenbart att ett vittne känner till någon omständighet som är av vikt för utred-

28 §

Är det uppenbart att ett vittne känner till någon omständighet som är av vikt för utred-

Gällande lydelse

ningen av skuldfrågan och vägrar han att yppa den, fastän han har skyldighet eller enligt 27 § 2 mom. rätt att göra detta, får domstolen på begäran av undersökningsledaren förplikta honom att yppa omständigheten. Vittnesförhöret får i dessa fall helt eller delvis hållas inför domstol.

Begäran som avses i 1 mom. görs hos den underrätt där handläggningen lämpligen kan ske. Angående rätt för en part samt hans biträde eller ombud att vara närvarande när begäran handläggs och vittnet förhörs gäller vad som stadgas i 32 och 35 §§. Om närvarorätten beslutar domstolen efter att ha hört undersökningsledaren. Vittnet har rätt till ersättning för ekonomisk förlust samt för resor och uppehälle enligt de grunder som stadgas i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/72). Rätt till ersättning föreligger dock inte, om domstolen anser att vittnets vägran uppenbart har varit ogrundad. *Vid vittnesförhör skall i tillämpliga delar iaktas vad som stadgas i 17 kap. rättegångsbalken.*

Föreslagen lydelse

ningen av skuldfrågan och vägrar han att yppa den fastän han har skyldighet eller enligt 27 § 2 mom. rätt att göra detta, *hålls vittnesförhöret på undersökningsledarens begäran inför domstol.*

Vittnesförhör kan hållas vid den tingsrätt där det lämpligen kan ske. Vid vittnesförhöret gäller i tillämpliga delar vad som i rättegångsbalken stadgas om bevisupptagning utom huvudförhandlingen. Om den misstänktes och hans biträdes rätt att vara närvarande vid vittnesförhöret gäller vad som stadgas i 32 och 35 §§. Domstolen beslutar om rätten att närvara efter att ha hört undersökningsledaren.

Vittnet har rätt till ersättning för ekonomisk förlust samt för resor och för uppehälle enligt de grunder som stadgas i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/72). Rätt till ersättning föreligger dock inte, om domstolen anser att vittnets vägran uppenbart har varit ogrundad.

29 §

Målsäganden, hans lagliga företrädare och ombud samt ett vittne skall underrättas om plikten att hålla sig till sanningen och hotet om straff för osann utsaga. Vittnet skall tillfrågas om det föreligger sådana omständigheter som enligt lag berättigar eller förpliktar honom att vägra vittna. När det finns anledning, skall vittnet underrättas om vad som stadgas i 27 och 28 §§.

Innan förhöret inleds skall målsäganden, hans lagliga företrädare och ombud samt vittnet underrättas om plikten att hålla sig till sanningen och om hotet om straff för osann utsaga. Målsäganden skall innan förhöret inleds upplysas om när för honom enligt 3 kap. lagen om rättegång i brottmål kan förordnas ett rättegångsbiträde eller en stödperson.

Ett vittne skall tillfrågas om det föreligger sådana omständigheter som enligt lag berättigar eller förpliktar honom att vägra vittna. När det finns anledning, skall vittnet underrättas om vad som stadgas i 27 och 28 §§.

31 §

När en part förhörs har hans biträde rätt att vara närvarande, om inte undersökningsledaren av vägande skäl som gäller utredningen av brottet förbjuder detta.

31 §

En parts biträde och den som förordnats till stödperson för målsäganden har rätt att vara närvarande när hans huvudman förhörs, om inte undersökningsledaren av vägande skäl som gäller utredningen av brottet förbjuder detta.

Gällande lydelse

32 §

Utredaren kan tillåta att en part och hans biträde eller ombud är närvarande när en annan part eller ett vittne förhör, om detta kan ske utan men för utredningen av brottet.

34 §

En part och hans biträde eller ombud får vid förhöret med utredarens tillstånd ställa frågor till den förhörde för utredande av saken. Utredaren får besluta om att frågorna skall ställas genom hans förmedling. Även åklagaren får ställa frågor till den förhörde. Parten, hans biträde eller ombud *samt åklagaren* har även annars rätt att begära att utredaren frågar den förhörde om sådant som behövs för att klarlägga saken.

Upptagning av material

42 §

Innan förundersökningen avslutas skall parterna beredas tillfälle att till förundersökningsmyndigheten ge sin utsaga om det material som upptagits vid förundersökningen, om detta är ägnat att påskynda eller underlätta handläggningen av ärendet vid domstol. Utsagan skall fogas till förundersökningsprotokollet.

Föreslagen lydelse

32 §

Utredaren kan tillåta att en part och hans biträde eller ombud *eller den som förordnats till stödperson för målsäganden* är närvarande när en annan part eller ett vittne förhör, om detta kan ske utan men för utredningen av brottet.

34 §

En part och hans biträde eller ombud får vid förhöret med utredarens tillstånd ställa frågor till den förhörde för utredande av saken. Utredaren får besluta att frågorna skall ställas genom hans förmedling. Även åklagaren får ställa frågor till den förhörde. En part, hans biträde eller ombud har även annars rätt att begära att utredaren frågar den förhörde om sådant som behövs för att klarlägga saken.

40 §

Den som med stöd av 2 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål har förordnats till rättegångsbiträde för målsäganden skall tillställas en kopia av förundersökningsprotokollet.

Avslutande av förundersökning

42 §

Innan förundersökningen avslutas skall *den misstänkte och målsäganden, om denne har yrkanden i saken*, ges tillfälle att till förundersökningsmyndigheten ge sin utsaga om det material som har upptagits vid förundersökningen, om *inte sakens brådska natur ställer hinder för detta*. Utsagan skall fogas till förundersökningsprotokollet.

Innan beslut om väckande av åtal fattas, kan åklagaren kalla den misstänkte och hans biträdande eller ombud till en muntlig överläggning, om detta gagnar åtalsprövningen eller behandlingen av saken vid domstol.

43 §

När det har beslutats att saken inte skall överlämnas till åklagaren, skall den som för-

När det har beslutats att saken inte skall överlämnas till åklagaren *eller att förundersök-*

Gällande lydelse

hörts såsom part vid förundersökningen omedelbart underrättas om beslutet, ifall detta inte skall anses onödigt.

Föreslagen lydelse

ning inte skall göras eller att förundersökningen avbryts, skall målsäganden och den som har förhört såsom part vid förundersökningen omedelbart underrättas om beslutet, ifall detta inte skall anses vara onödigt.

43 a §

Om den som misstänks för brott är yngre än 18 år, skall åklagaren i brådskanie ordning avgöra om han väcker åtal för brottet. Även åtalet skall väckas utan dröjsmål.

Särskilda stadganden

47 §

Domstolen kan på begäran av undersökningsledaren, åklagaren eller en part ta emot bevis som är avsedda att framläggas vid den rättegång som kommer att göras anhängig, om det finns uppenbar risk för att bevisen förstörs eller försvinner eller att ett vittne eller en sakkunnig uteblir från rättegången.

Bevis tas i de fall som avses i 1 mom. emot vid den underrätt där detta lämpligen kan ske. Därvid gäller i tillämpliga delar vad som stadgas i 17 kap. rättegångsbalken.

47 §

(upphävs)

Denna lag träder i kraft den
199 .

5.

L a g**om ändring av tvångsmedelslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/87) 1 kap. 22 § och 2 kap. 9 § 3 mom,
samt

ändras 1 kap. 9—11 §§, 15 § 1 mom., 21, 23, 24 och 26 §§ samt 27 § 3 mom., 2 kap. 3 §, 6 § 2
och 3 mom., 7 § och 9 § 2 mom., 3 kap. och dess rubrik samt 4 kap. 11 § 2 mom.,

av dessa lagrum 1 kap. 9 § sådan den lyder delvis ändrad genom lag av den 27 april 1990
(361/90) samt 1 kap. 21 § och 27 § 3 mom. sådana de lyder i sistnämnda lag, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

Gripande, anhållande och häktning*Häktning*

9 §

Häktningsberättigad myndighet

Om häktning beslutar den domstol som är
behörig att handlägga åtal i saken. Innan
handläggningen inleds får beslut om häktning
meddelas även av den allmänna underrätten på
den ort där gripandet skett eller där den
anhållne förvaras eller i brådskanie fall av den
allmänna underrätten på någon annan ort
enligt vad justitieministeriet närmare bestäm-
mer, dock inte i ärenden som gäller högförrä-
deri eller landsförräderi.

Ärenden som gäller häktning får vid härads-
rätt handläggas utan nämnd och vid rådstuvu-
rätt av en lagfaren medlem ensam. Samman-
trädet får hållas även på annan tid och plats än
vad som stadgas för allmän underrätts sam-
manträde.

10 §

Rätt att framställa häktningsyrkande

Häktningsyrkande får framställas av en an-
hållningsberättigad tjänsteman och, sedan
handläggningen av åtalet inletts, även av måls-
äganden. Domstolen får inte på eget initiativ
besluta häkta den åtalade.

9 §

Häktningsberättigad myndighet

Om häktning beslutar den domstol som är
behörig att behandla åtal i saken. Innan åtal
väcks får beslut om häktning meddelas även av
den allmänna underrätten på den ort där
gripandet har skett eller där den anhållne
förvaras eller i brådskanie fall av den allmänna
underrätten på någon annan ort enligt vad
justitieministeriet närmare bestämmer, dock
inte om saken gäller högförräderi eller lands-
förräderi.

Vid behandlingen av ett ärende som gäller
häktning är tingsrätten beslutför även när den
består av ordföranden ensam. Sammanträdet får
hållas även på annan tid och plats än vad som
stadgas för allmän underrätts sammanträde.

10 §

Rätt att framställa häktningsyrkande

Häktningsyrkande framställs under förunder-
sökningen av en anhållningsberättigad tjänste-
man. Innan yrkandet framställs, skall åklagaren
underrättas om yrkandet, och åklagaren kan
överta avgörandet av frågan om häktningsyrkan-
de skall framställas. Efter att saken har över-
förts till åklagaren beslutar han om framställan-
de av häktningsyrkande. Domstolen får inte
självmant besluta häkta den som är svarande i
ett brottmål.

Gällande lydelse

11 §

Meddelande till den anhängne om häktningsyrkande

Den som framställer häktningsyrkande skall utan dröjsmål underrätta den anhängne om yrkandet.

15 §

Närvaro vid handläggning av häktningsyrkande

Den som framställt häktningsyrkande eller en av honom förordnad tjänsteman skall vara närvarande när yrkandet handläggs. *Om en målsägande som framställt häktningsyrkande uteblir, hindrar detta inte att ärendet avgörs.*

21 §

Utsättande av rättegångsdag

När den domstol som kommer att behandla åtalet beslutar häkta en misstänkt som är närvarande skall den, om inte åtalet redan har upptagits till behandling, utsätta rättegångsdag. När en underrättelse som avses i 20 § har kommit till domstolen, skall domstolen senast följande dag utsätta dag för behandling av åtalet. Rättegångsdagen får inte utsättas till en senare tid än som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna avslutas och åtalet förberedas. *Rättegångsdagen skall dock utsättas så att den infaller inom fyra veckor. Rättegångsdagen skall meddelas den häktade och hans biträde.*

Om åklagaren före rättegångsdagen begär det, kan domstolen av särskilt vägande skäl flytta rättegångsdagen med högst två veckor åt gången från den tidigare bestämda rättegångsdagen. Åklagarens begäran skall tas upp senast på rättegångsdagen. Om begäran tas upp före rättegångsdagen, skall den häktade ges tillfälle att bli hörd med anledning av begäran. Den häktade skall hämtas till domstolen, om han vill bli personligen hörd. Domstolen skall då den handlägger begäran samtidigt på anhållan av den häktade pröva häktningsärendet på nytt. Den häktade och hans biträde skall underrättas om den nya rättegångsdagen.

Om uppskov vid behandlingen av åtal mot en svarande som är häktad stadgas i 16 kap. 4 § 1 mom. rättegångsbalken.

Föreslagen lydelse

11 §

Meddelande till den anhängne om häktningsyrkande

Den anhängne och hans biträde skall utan dröjsmål underrättas om häktningsyrkandet.

15 §

Närvaro vid handläggning av häktningsyrkande

Den som *har* framställt häktningsyrkandet eller en av honom förordnad tjänsteman skall vara närvarande när yrkandet *behandlas*.

21 §

Utsättande av tid för väckande av åtal

När den domstol som kommer att behandla åtalet beslutar häkta en misstänkt som är närvarande skall den, om inte åtal redan har väckts, utsätta *en viss tid inom vilken åtal skall väckas*. När en underrättelse som avses i 20 § har kommit till domstolen, skall domstolen *utan dröjsmål utsätta tid för väckande av åtal*. *Tiden för väckande av åtal får inte utsättas så att den blir längre än vad som är nödvändigt för att förundersökningen skall kunna avslutas och åtal förberedas.*

Om den tid som har utsatts för väckande av åtal visar sig vara för kort, får domstolen på begäran som inom denna tid har framställts av åklagaren förlänga tiden. Den häktade och hans biträde skall ges tillfälle att bli hörda med anledning av begäran. Den häktade skall hämtas till domstolen, om han vill bli personligen hörd.

Om den tid som har utsatts för väckande av åtal är längre än två veckor, skall domstolen tills åtal har väckts behandla häktningsärendet med

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

högst två veckors mellanrum. Den häktade och hans biträde skall ges tillfälle att bli hörda vid behandlingen. Den häktade skall hämtas till domstolen, om han vill bli personligen hörd.

22 §

22 §

Ny handläggning av häktningsärende

Den som efter handläggningen av häktningsärendet, men före behandlingen av åtalet, har varit häktad två veckor i ett sträck, har rätt att på begäran få häktningsfrågan prövad på nytt.

Ärendet skall upptas till prövning inom en vecka efter det begäran inkom till domstolen.

(upphävs)

23 §

23 §

Häktning när handläggningen av åtalet uppskjuts***Häktning när huvudförhandlingen inställs eller uppskjuts***

När domstolen uppskjuter handläggningen av åtalet mot en svarande som är häktad, skall den samtidigt pröva om det fortfarande finns skäl att hålla svaranden häktad.

När domstolen inställer eller uppskjuter huvudförhandlingen i ett mål där en svarande är häktad skall den samtidigt pröva om det finns skäl att fortfarande hålla honom häktad.

24 §

24 §

Frigivning av häktad***Frigivning av häktad***

När det inte längre finns förutsättningar för häktning, skall domstolen på framställning av en anhållningsberättigad tjänsteman eller på eget initiativ förordna att den häktade genast skall frigis. Förordnande om frigivning av den häktade skall också ges, om åtal inte väckts den dag som utsatts för handläggningen av åtalet. Den häktade och hans biträde behöver inte kallas till denna.

När det inte längre finns förutsättningar för häktning, skall domstolen på framställning av åklagaren eller, med stöd att ett förordnande som åklagaren har meddelat i saken, av någon annan anhållningsberättigad tjänsteman, eller självant förordna att den häktade genast skall frigis. Förordnande om frigivning av den häktade skall också meddelas, om åtal inte har väckts inom utsatt tid och förlängning av tiden inte har begärts inom nämnda tid. Den häktade och hans biträde behöver inte kallas till behandlingen av saken.

26 §

26 §

Häktning av dömd***Häktning av dömd***

När en svarande som är häktad döms till ovillkorligt fängelsestraff, skall domstolen på de grunder som anges i 8 § besluta om han fortfarande skall hållas häktad tills verkställigheten av straffet inleds eller annat förordnas i saken. Under motsvarande förutsättningar får domstolen på yrkande av åklagaren eller målsäganden förordna att en svarande som är på fri fot skall häktas.

När en svarande som är häktad döms till ovillkorligt fängelsestraff, skall domstolen på de grunder som anges i 8 § besluta om han fortfarande skall hållas häktad tills verkställigheten av straffet inleds eller något annat förordnas i saken. Under motsvarande förutsättningar får domstolen på yrkande av åklagaren förordna att en svarande som är på fri fot skall häktas.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

27 §

I domstolens beslut om framflyttning av rättegångsdagen får ändring inte sökas genom besvär.

I ett beslut som gäller tiden för väckande av åtal eller förlängning av denna tid får ändring inte sökas genom besvär.

2 kap.

Reseförbud

3 §

Myndighet som meddelar reseförbud

Innan handläggningen av ett åtal inletts fattar en anhållningsberättigad tjänsteman beslut i ett ärende som gäller reseförbud. När ett häktningsyrkande behandlas och i det fall som nämns i 6 § 2 mom. fattas beslutet av domstolen. Har domstolen då den behandlar häktningssyrkandet förordnat att den misstänkte i stället för att häktas skall meddelas reseförbud, beslutar domstolen om detta reseförbud även då handläggningen av åtalet ännu inte har inletts.

Sedan handläggningen av åtalet inletts fattar domstolen beslut om reseförbud. Domstolen får sedan handläggningen av åtalet inletts meddela den åtalade reseförbud endast på yrkande av åklagaren eller målsäganden. När yrkande framställts om att den åtalade skall häktas, får domstolen även på eget initiativ i stället för att förordna att han skall häktas meddela honom reseförbud.

6 §

När reseförbud har meddelats av en anhållningsberättigad tjänsteman får domstolen, redan innan handläggningen av åtalet inletts, på yrkande av den som meddelats förbudet helt eller delvis häva förbudet eller ett åläggande som nämns i 2 § 2 mom.

Reseförbud som meddelats innan handläggningen av ett åtal inletts skall hävas, om inte åtalet väcks inom 60 dagar från det förbudet meddelades. Domstolen får, på begäran som inom denna tid har gjorts av en anhållningsberättigad tjänsteman, förlänga tiden.

3 §

Myndighet som meddelar reseförbud

Under förundersökningen beslutar en anhållningsberättigad tjänsteman om ett ärende som gäller reseförbud. Innan beslutet fattas skall åklagaren underrättas och han kan överta avgörandet i frågan om meddelande av reseförbud. Sedan saken efter att förundersökningen slutförts har överförs till åklagaren beslutar han om meddelande av reseförbud. När ett häktningsyrkande behandlas och i det fall som nämns i 6 § 2 mom. fattas beslutet av domstolen. Har domstolen då den behandlar häktningssyrkandet förordnat att den misstänkte i stället för att häktas skall meddelas reseförbud, beslutar domstolen om detta reseförbud även då åtal ännu inte har väckts.

Sedan åtal har väckts fattar domstolen beslut om reseförbud. Domstolen får då meddela den åtalade reseförbud endast på yrkande av åklagaren. När yrkande framställs om att den åtalade skall häktas, får domstolen även självständigt i stället för att förordna att han skall häktas meddela reseförbud.

När reseförbud har meddelats av en anhållningsberättigad tjänsteman får domstolen, redan innan åtal har väckts, på yrkande av den som har meddelats förbudet helt eller delvis häva förbudet eller ett åläggande som nämns i 2 § 2 mom.

Reseförbudet skall hävas, om inte åtalet väcks inom 60 dagar från det förbudet meddelades. Domstolen får, på begäran som inom denna tid har gjorts av en anhållningsberättigad tjänsteman, förlänga tiden.

Gällande lydelse

7 §

Reseförbuds giltighetstid

Ett reseförbud som meddelats innan handläggningen av ett åtal inletts gäller till den rättegångsdag då åtalet första gången handläggs, om det inte har bestämts att förbudet skall upphöra tidigare eller om det inte tidigare hävs särskilt.

Om domstolen uppskjuter handläggningen av åtalet mot den som meddelats reseförbud, skall den förordna om reseförbudet skall bestå. *Ett reseförbud som meddelats eller bibehållits i samband med uppskovsbeslut eller som meddelats under tiden för uppskovet gäller tills åtalet handläggs följande gång, om det inte därförinnan hävs särskilt.*

När domstolen avgör målet, får den meddela svaranden reseförbud eller förordna att ett meddelat reseförbud skall bestå endast om han döms till ovillkorligt fängelsestraff. En svarande som är på fri fot får meddelas reseförbud endast på yrkande av åklagaren *eller målsäganden*. Domstolen får på eget initiativ förordna att den som är häktad eller den mot vilken häktningssyrkande har framställts skall meddelas reseförbud i stället för att häktas. Reseförbudet gäller därvid tills verkställigheten av straffet inleds eller tills högre domstol förordnar annat.

9 §

Sådant tillfälligt tillstånd att avlägsna sig som nämns i 2 § 1 mom. får på domstolens vägnar ges av ordföranden och vid häradsrätt även av häradshövdingen eller av en tingsdomare. Åklagaren och, om förundersökningen ännu pågår, även undersökningsledaren skall höras innan tillstånd ges.

3 kap.

Skingringsförbud och kvarstad

1 §

Förutsättningar för skingringsförbud och kvarstad

Om det finns skäl att befara att den som på sannolika skäl misstänks för brott eller den

Föreslagen lydelse

7 §

Reseförbuds giltighetstid

Ett reseförbud som *har* meddelats innan *behandlingen* av ett åtal *har* inletts gäller *fram till huvudförhandlingen*, om det inte har bestämts att förbudet skall upphöra tidigare eller om det inte tidigare hävs särskilt.

Om domstolen *inställer eller* uppskjuter *huvudförhandlingen i ett mål där svaranden har* meddelats reseförbud, skall den förordna om reseförbudet skall bestå.

När domstolen avgör målet, får den meddela svaranden reseförbud eller förordna att ett meddelat reseförbud skall bestå endast om han döms till ovillkorligt fängelsestraff. En svarande som är på fri fot får meddelas reseförbud endast på yrkande av åklagaren. Domstolen får *själv* förordna att den som är häktad eller den mot vilken häktningssyrkande har framställts skall meddelas reseförbud i stället för att häktas. Reseförbudet gäller därvid tills verkställigheten av straffet inleds eller tills en högre domstol förordnar något annat.

Ett ärende som gäller beviljande av sådant tillfälligt tillstånd att avlägsna sig som nämns i 2 § 1 mom. får behandlas i tingsrättens kansli. Innan tillstånd ges skall åklagaren höras.

3 kap.

Säkringsåtgärder

1 §

Domstolen kan, i enlighet med vad som stadgas i 7 kap. rättegångsbalken, på undersök-

Gällande lydelse

som med anledning av brott kan dömas till att ersätta skada eller till att förverka ett penningbelopp till staten, genom att gömma eller förstöra sin egendom eller fly eller på annat jämförbart sätt försöker undandra sig att betala böter, ersättning eller belopp som kan komma att dömas förbrutet, får hans egendom ställas under skingringsförbud, dock högst till ett belopp som sannolikt motsvarar de böter eller den ersättning eller förverkandepåföljd som kommer att dömas ut.

Om skingringsförbud inte kan anses vara tillräckligt för att säkerställa betalningen av fordran som avses i 1 mom., får lös egendom till ett motsvarande belopp beläggas med kvarstad.

2 §

Beslut om skingringsförbud och kvarstad

Beslut om skingringsförbud och kvarstad meddelas av domstol.

Innan handläggningen av ett åtal inleds kan undersökningsledaren eller åklagaren yrka att egendom skall ställas under skingringsförbud eller beläggas med kvarstad. Sedan handläggningen av åtalet inletts kan ett sådant yrkande framställas av åklagaren för att säkerställa betalningen av böter, ersättning till staten eller det belopp som kan komma att dömas förbrutet, och av målsäganden för att säkerställa att ersättning betalas.

Om skingringsförbud och kvarstad gäller i tillämpliga delar vad som i 1 kap. 9, 12, 14, 15 och 25 §§ stadgas om framställande och handläggning av häktningssyrkande.

3 §

Tillfälliga åtgärder

Tål saken inte uppskov, får undersökningsledaren eller åklagaren under tillfälligt skingringsförbud ställa eller med tillfällig kvarstad belägga egendom som tillhör den som misstänks för brott eller den som kan dömas till att till staten förverka ett penningbelopp, tills domstolen har meddelat beslut i ärendet. Åtgärden förfaller, om yrkande om skingringsförbud eller kvarstad inte har framställts hos domstolen inom en vecka sedan det tillfälliga förordnandet gavs. Om det tillfälliga skingringsförbudet eller den tillfälliga kvarstaden av skäl som nämns i 4 § 1 mom. måste hävas

Föreslagen lydelse

ningsledarens eller åklagarens begäran bestämma att egendom som tillhör den som på sannolika skäl misstänks för brott eller egendom som tillhör den som med anledning av brott kan komma att dömas till förverkandepåföljd skall beläggas med kvarstad för säkerställande av målsägandens fordran eller bättre rätt eller betalningen av böter, en förverkandepåföljd eller ersättning till staten.

(upphävs)

2 §

Tål saken inte uppskov, kan undersökningsledaren eller åklagaren bestämma att en tillfällig säkringsåtgärd skall vidtas. Säkringsåtgärden skall hävas, om begäran om kvarstad inte har framställts inom en vecka sedan förordnande om den tillfälliga säkringsåtgärden gavs.

Gällande lydelse

innan domstolen har börjat behandla ärendet, skall undersökningsledaren eller åklagaren häva den tillfälliga åtgärden.

När fast egendom har ställts under tillfällig skingringsförbud, skall undersökningsledaren eller åklagaren genast om detta och om att förbudet hävts underrätta domstolen på den ort där egendomen finns, för införande i inteckningsregistret. Om tillfälligt skingringsförbud eller tillfällig kvarstad och om hävande av tillfällig åtgärd beträffande egendom som avses i 4 kap. 28 § 2 eller 3 mom. utskönningslagen skall på motsvarande sätt anmälan göras till den myndighet som avses i nämnda lagrum. Undersökningsledaren eller åklagaren skall också underrätta behörig myndighet om att den tillfälliga åtgärden förfallit med stöd av 1 mom. samt om beslut, genom vilket domstolen har förkastat yrkande på att egendom som varit föremål för tillfällig åtgärd ställs under skingringsförbud eller beläggs med kvarstad.

4 §

Hävning av skingringsförbud och kvarstad

Domstolen skall häva skingringsförbud eller kvarstad, när tillräcklig pant eller borgen ställs för betalning av böter, ersättning eller belopp som kan komma att dömas förbrutet, eller om det annars inte finns skäl att bibehålla förbudet eller kvarstaden.

Domstolen skall också häva skingringsförbudet eller kvarstaden, om åtal inte väcks inom 60 dagar från det förbudet eller kvarstaden meddelades. Domstolen får förlänga denna tid, om undersökningsledaren eller åklagaren begär detta innan tiden har löpt ut.

5 §

Skingringsförbud och kvarstad när ersättningsyrkande avskiljs till ett särskilt mål

Om domstolen avskiljer ett ersättningsyrkande till ett särskilt mål, skall den i sitt beslut uttala sig om skingringsförbudet eller kvarstaden skall bestå.

6 §

Beslut om skingringsförbud och kvarstad när huvudsaken avgörs

När böter, ersättning eller förverkandepåföljd

Föreslagen lydelse

När fast egendom har belagts med tillfällig kvarstad och när kvarstaden har hävts, skall undersökningsledaren genast underrätta domstolen på den ort där egendomen finns, för införande av anteckning i lagfarts- och inteckningsregistret. Om tillfällig kvarstad och om hävande av sådan beträffande egendom som avses i 4 kap. 28 § 2 eller 3 mom. utskönningslagen skall på motsvarande sätt göras anmälan till den myndighet som avses i nämnda lagrum. Undersökningsledaren skall också underrätta den behöriga myndigheten om att den tillfälliga säkringsåtgärden har hävts med stöd av 1 mom. samt om ett beslut genom vilket domstolen har förkastat ett yrkande på att egendom som har varit föremål för en tillfällig åtgärd beläggs med kvarstad.

(upphävs)

3 §

Domstolen skall häva kvarstad som har sökts för säkerställande en sådan fordran eller bättre rätt som avses i 1 §, om åtal inte väcks inom 60 dagar från det beslutet om kvarstad meddelades. Domstolen får förlänga denna tid, om undersökningsledaren eller åklagaren begär detta innan tiden har löpt ut

(upphävs)

(upphävs)

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

ådöms och skingringsförbud eller kvarstad har meddelats för att säkerställa betalningen, skall domstolen besluta huruvida skingringsförbudet eller kvarstaden skall bestå tills böterna, ersättningen eller det belopp som dömts förbrutet har betalats, tills utmätning i laga ordning har verkställts för att driva in beloppet eller tills annat förordnas i saken. När domstolen beslutar att skingringsförbud eller kvarstad som meddelats för att säkerställa betalning av ersättning skall bestå, kan den utsätta en tid, som räknas från det beslutet blivit verkställbart och inom vilken verkställighet skall sökas vid äventyr av att skingringsförbudet eller kvarstaden annars förfaller. När domstolen förkastar åtal eller yrkande på ersättning eller förverkandepåföljd får domstolen förordna attverkställigheten av skingringsförbudet eller kvarstaden skall förfalla först när dess beslut vunnit laga kraft.

6 a §

Beslut om säkringsåtgärd och kvarstad när en främmande stat har begärt rättshjälp

Om någon genom beslut av utländsk domstol med anledning av ett brott har dömts att förverka ett penningbelopp eller om det med fog kan antas att någon i ett mål som behandlas av en utländsk myndighet med anledning av ett brott kommer att dömas att förverka ett penningbelopp, får hans egendom på begäran av den utländska myndigheten ställas under skingringsförbud eller beläggas med kvarstad. Yrkandet på skingringsförbud eller kvarstad kan göras av undersökningsledaren eller åklagaren.

Om skingringsförbud och kvarstad beslutar tingsrätten på den ort där svaranden har egendom som kan ställas under skingringsförbud eller beläggas med kvarstad, eller där det annars är ändamålsänligt att behandla ärendet. Då domstolen beslutar om skingringsförbud eller kvarstad skall den samtidigt utsätta en giltighetstid för skingringsförbudet eller kvarstaden. Om den i 1 mom. nämnda myndigheten inom denna tid framställer en begäran om saken får domstolen förlänga giltighetstiden.

Beträffande skingringsförbud och kvarstad gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som stadgas i 1—3 §§, 4 § 1 mom. samt 7 och 8 §§ i detta kapitel samt i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/94).

Om någon genom beslut av utländsk domstol med anledning av ett brott har dömts att förverka ett penningbelopp eller om det med fog kan antas att någon i ett mål som behandlas av en utländsk myndighet med anledning av ett brott kommer att dömas att förverka ett penningbelopp, får hans egendom på begäran av den utländska myndigheten beläggas med kvarstad. Yrkandet på kvarstad kan göras av undersökningsledaren eller åklagaren.

Då domstolen beslutar om kvarstad skall den samtidigt utsätta en giltighetstid för kvarstaden. Om undersökningsledaren eller åklagaren inom denna tid framställer en begäran om saken får domstolen förlänga giltighetstiden.

Beträffande kvarstad gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som stadgas i detta kapitel, i 7 kap. rättegångsbalken samt i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/94).

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Ändringssökande

Ändring i domstolens beslut om skingringsförbud eller kvarstad får sökas genom särskilda besvär. Besvär hindrar inte att egendom ställs under skingringsförbud eller beläggs med kvarstad, om inte fullföljdsdomstolen förordnar annat.

(upphävs)

8 §

Hänvisningsstadgande

Om skingringsförbud och kvarstad enligt denna lag gäller i tillämpliga delar vad som stadgas om skingringsförbud och kvarstad i utsökningslagen och utsökningsförordningen. Pant eller borgen behöver dock inte ställas för den skada som en i detta kapitel nämnd åtgärd kan åsamka svaranden, om inte domstolen, när den meddelar skingringsförbud eller kvarstad för säkerställande av framtida betalning av ersättning, av särskilda skäl ålägger målsäganden att ställa säkerhet.

7 §

För verkställighet av kvarstad enligt detta kapitel och kvarstad som målsäganden har begärt i ett mål där allmänna åklagaren för talan krävs inte ställande av säkerhet enligt 7 kap. 10 a § utsökningslagen. Domstolen kan dock av särskilda skäl ålägga målsäganden att ställa sådan säkerhet.

4 kap.

Beslag

11 §

Ett beslag skall också hävas, om inte åtal för det brott som har föranlett beslaget väcks inom fyra månader från det föremålet togs i beslag. Domstolen får på begäran, som inom denna tid har gjorts av en anhållningsberättigad tjänsteman, förlänga tiden.

Ett beslag skall också hävas, om inte åtal för det brott som har föranlett beslaget väcks inom fyra månader från det föremålet togs i beslag. Domstolen får på begäran, som inom denna tid har gjorts av en anhållningsberättigad tjänsteman, förlänga tiden till högst fyra månader per gång.

Denna lag träder i kraft den
199 .

6.

Lag**om ändring av 24 § militära disciplinlagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras 24 § militära disciplinlagen av den 25 mars 1983 (331/83), sådant detta lagrum lyder i lag
av den 12 april 1991 (652/91), som följer:

Gällande lydelse

24 §

Om den tid som skall utsättas för väckande
av åtal när svaranden är häktad stadgas i
tvångsmedelslagen.

Föreslagen lydelse

24 §

Om dagen för behandling av åtal mot en
häktad stadgas i tvångsmedelslagen.

Denna lag träder i kraft den
199 .

7.

Lag**om ändring av 4 § militära rättegångslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 4 § militära rättegångslagen av den 25 mars 1983 (326/83) ett nytt 3 mom. som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 §

Åklagaren skall väcka åtal för ett brott som
skall behandlas såsom militärt rättegångsärendet,
även om målsäganden inte har framställt någon
åtalsbegäran. Åklagaren får inte heller på de
grunder som anges i 1 kap. 7 § lagen om
rättegång i brottmål (/) meddela åtalsef-
tergift för ett brott som skall behandlas såsom
militärt rättegångsärendet.

Denna lag träder i kraft den
199 .

8.

Lag**om ändring av 3 kap. 23 § utsökningsslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i utsökningsslagen av den 3 december 1895 3 kap. 23 § 2 och 3 mom., sådana de lyder
 i lag av den 22 juli 1991 (1055/91), samt
ändras 3 kap. 23 § 1 mom., sådant det lyder i nämnda lag, som följer:

*Gällande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 kap.

**Allmänna stadganden om verkställighet
av domar och utslag**

23 §

Verkställighet i tvistemål sker med stöd av en sådan kopia av tingsrättens expedition eller protokoll om vilken stadgas i 24 kap. 4 a § 2 mom. rättegångsbalken.

Har i domen i ett brottmål bestämts att verkställighet får ske med stöd av en kopia, eller gäller verkställigheten arvode eller ersättning till ett vittne eller en sakkunnig, ersättning till målsäganden för skada eller kostnader i ett brottmål där allmän åklagare har väckt åtal eller ersättning för rättegångskostnader som har tilldömts någon annan än käranden eller ändringsökanden eller som målsäganden i ett brottmål har förpliktats att betala till motparten, får utmättningsmannen med stöd av en kopia verkställa domen så som sägs ovan i detta kapitel och samtidigt mäta ut den avgift som har betalats för den handling som utgör grund för verkställigheten.

I andra än 1 och 2 mom. nämnda fall må utmättningsman icke verkställa dom med stöd av avskrift, med mindre överexekutor därom förordnar

23 §

Verkställighet i tvistemål *och brottmål* sker med stöd av en kopia av tingsrättens dom eller protokoll.

(2 mom. upphävs)

(3 mom. upphävs)

 Denna lag träder i kraft den
 199 .

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

9.

Lag**om ändring av 16 § lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 16 § lagen den 15 september 1972 om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/72) som följer:

Gällande lag

Föreslagen lag

16 §

Har svaranden begått det brott, för vilket straff eller annan påföljd yrkats, skall svaranden åläggas att till staten erlägga den ersättning, som med stöd av denna lag förordnats att utbetalas av statens medel. Svaranden får likväl icke åläggas att ersätta kostnader, som ej varit nödiga för sakens utredning.

Vore det med hänsyn till brottets art eller svarandens personliga och ekonomiska omständigheter eller av annan orsak oskäligt att ålägga honom att betala i 1 mom. avsedd ersättning, skall den nedsättas eller icke alls utdömas.

16 §

Om åläggande av svaranden att till staten betala sådan ersättning beträffande vilken med stöd av denna lag har förordnats att den skall utbetalas av statens medel stadgas i 9 kap. 1 § lagen om rättegång i brottmål.

Denna lag träder i kraft den
199 .

10.

Lag**om ändring av 6 § lagen om strafforderförfarande**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 6 § 1 mom. lagen den 26 juli 1993 om strafforderförfarande (692/93) som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Ett straffanspråk skall delges den misstänkte så snart förundersökningen är slutförd eller, om detta inte är möjligt, så snart som möjligt därefter, på det sätt som stadgas i 11 kap. 22 § rättegångsbalken.

6 §

Ett straffanspråk skall delges den misstänkte så snart förundersökningen är slutförd eller, om detta inte är möjligt, så snart som möjligt därefter, på det sätt som i 11 kap. rättegångsbalken stadgas om delgivning i brottmål.

Denna lag träder i kraft den
199 .

11.

Lag**om ändring av 8 § ordningsbotslagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras 8 § ordningsbotslagen av den 21 januari 1983 (66/83), sådant detta lagrum lyder i lag av den 22 juli 1991 (1063/91), som följer:

Gällande lag

8 §

Ett föreläggande av ordningsbot delges genast den som har begått förseelsen eller, om detta inte är möjligt, enligt 11 kap. 20 § 2 mom. rättegångsbalken.

Föreslagen lag

8 §

Ett föreläggande av ordningsbot delges genast den som har begått förseelsen eller, om detta inte är möjligt, enligt vad som i 11 kap. rättegångsbalken stadgas om delgivning i brottmål.

Denna lag träder i kraft den
199 .

12.

Lag**om ändring av 24 § lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om tillsynen över arbetarskyddet och om sökande av ändring i arbetarskyddsärenden (131/73) 6 kap. 24 § 2 mom., som följer:

*Gällande lag**Förslag*

24 §

Arbetarskyddsmyndighet eller av denna förordnad tjänsteman skall beredas tillfälle att bli hörd vid förundersökning och inför underrätt i ärende, angående vilket myndigheten har gjort anmälan för väckande av åtal.

Arbetarskyddsmyndighet eller av denna förordnad tjänsteman skall beredas tillfälle att vara närvarande och bli hörd, när i förundersökningen och i domstolen behandlas arbetsbrottmål, samt att under behandlingen ställa frågor till parterna och vittnena.

Denna lag träder i kraft
199 .